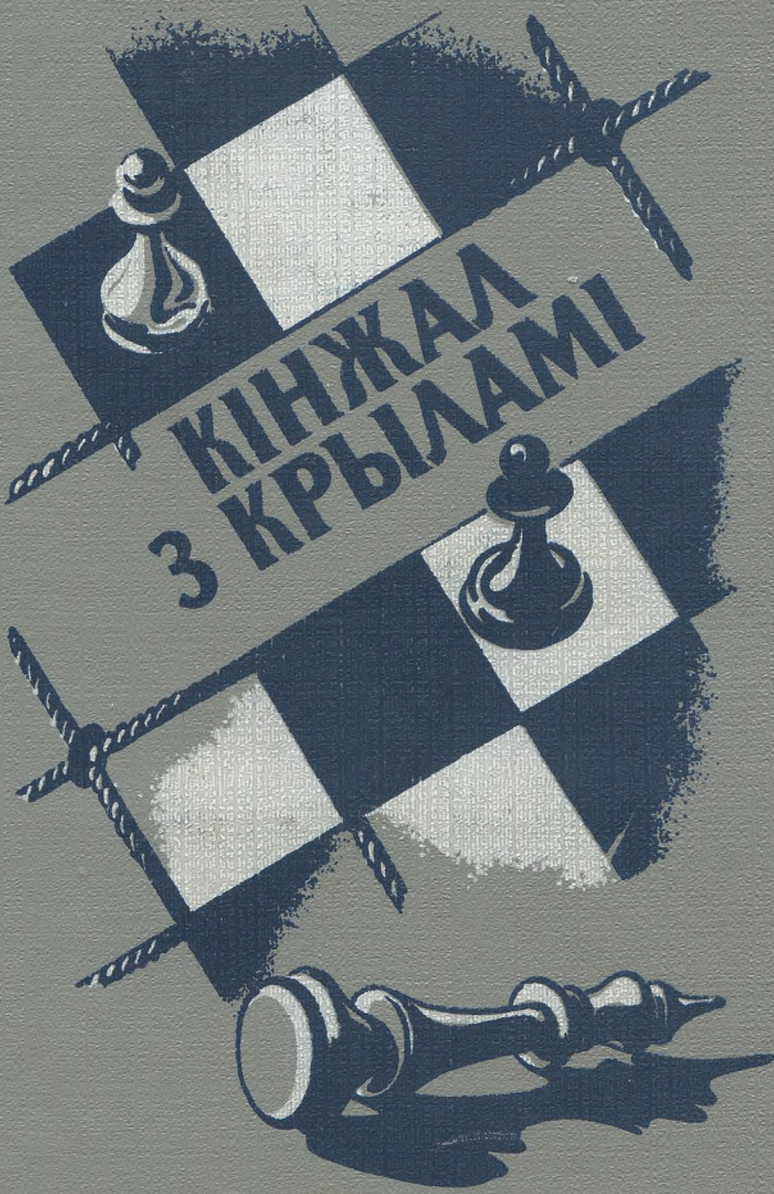

**КІНЖАЛ
З КРЫЛАМІ**

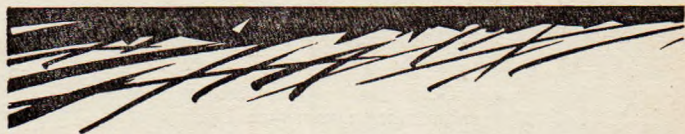

**КІНЖАЛ
3 КРЫЛАМІ**

**ДЭТЭКТЫЎНЫЯ
НАВЕЛЫ**

КІНЖАЛ З КРЫЛАМІ

ДЭТАКТЫЎНЫЯ
НАВЕЛЫ

Мінск
«Юнацтва»
1994

ББК 84(0)—4

К 41

УДК 820

Для старэйшага школьнага ўзросту

Укладанне Уладзіміра Сіўчыкава

Пераклады з англійскай,
нямецкай і французскай моў

Мастак У. А. Малахаў

Сборник детективных новелл таких всемирно известных авторов, как Эдгар По, Артур Конан Дойл, Агата Кристи, Жорж Сименон и других, дает возможность познакомиться с лучшими произведениями этого жанра за последние полтора столетия.

8200000000—073

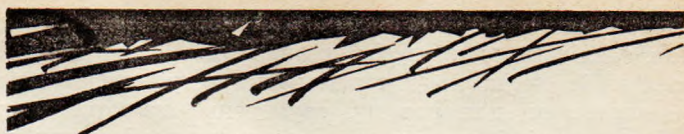
К _____ 101—94

М 307(03)—94

ISBN 5-7880-0925-1

© Афармленне. У. А. Малахаў, 1994

© Укладанне. У. М. Сіўчыкаў, 1994

ЭДГАР АЛАН ПО

ЗАБОЙСТВЫ НА ВУЛІЦЫ МОРГ

Якую песню спявалі сірэны або якое імя прыняў Ахіл, калі хаваўся сярод жанчын, — наколькі ўжо, здаецца, мудрагелістыя пытанні, аднак пэўная здагадка і тут магчымая.

Сэр Томас Браўн¹

Так званыя аналітычныя здольнасці нашага розуму самі сабою маладаступныя для аналізу. Мы мяркуем пра іх адно толькі па выніках. Вядома, што чалавеку, вельмі здольнаму ў гэтым сэнсе, дар аналізу службыць крыніцаю надзвычайнае асалоды. Як атлет радуецца сваёй сіле ды спрытнасці і знаходзіць задавальненне ў практыкаваннях, якія прымушаюць ягоныя цягліцы працаваць, так і аналітык ганарыцца сваёю здольнасцю *разблытаць* любую галаваломку. Любы, нават нескладаны занятак, які выкрасе іскры з ягонага таленту, прыносіць яму задавальненне. Ён вельмі любіць загадкі, рэбусы, крыптаграмы і выяўляе ў іх рашэнні *пранікліваць*, якая ўяўляецца пасрэднасці ледзь не звышнатуральнаю. Ягоныя высновы, якія спараджаюцца сутнасцю і душою метаду, нярэдка здаюцца недасведчаным проста цудамі інтуіцыі.

Гэтая здольнасць разважаць вельмі выйграе ад заняткаў матэматыкаю, і найперш тым найвышэйшым яе раздзелам, які беспадстаўна і адно толькі дзякуючы зваротнаму характару дзеянняў завецца аналізам, так сказаць аналізам *par excellence*². Між тым разлічваць,

¹ Томас Браўн (1605—1682) — англійскі доктар і пісьменнік.

² Пераважна (фран.).

лічыць — не значыць аналізаваць. Шахматыст, напрыклад, разлічвае, аднак зусім не аналізуе. А з гэтага вынікае, што ўяўленне пра шахматы як пра гульню, надзвычай карысную для розуму, грунтуецца на суцэльным непаразуменні. З тае нагоды, што перад вамі, чытач, не трактат, а толькі некалькі выпадковых меркаванняў, якія павінны паслужыць прадмоваю да майго не зусім звычайнага аповяду, то я карыстаюся выпадкам, каб заявіць, што сціплая гульня ў шашкі вымагае куды большай здольнасці разважаць і дае розуму больш складаных і карысных задач, чым уяўная вытанчанасць шахмат. У шахматах, дзе фігуры нераўнацэнныя і ім нададзены самыя разнастайныя і мудрагелістыя хады, складанасць (як гэта нярэдка бывае) памылкова прымаецца за глыбіню. Між тым тут усё вырашае ўвага. Варта толькі ёй аслабець, і вы дапускаеце хібу, якая прывядзе да пралікаў або паражэння. А паколькі шахматныя хады не толькі разнастайныя, але і шматзначныя, то шансы на памылку адпаведна павялічваюцца, і, такім чынам, у дзевяці выпадках з дзесяці выйграе не больш здольны, а больш засяроджаны ігрок. Усё іначай у шашках, дзе дапускаецца толькі адзін ход, толькі з нязначнымі варыянтамі. Тут шансаў на недагляд куды меней, увага не адыгрывае асаблівай ролі і поспех залежыць галоўным чынам ад *пранікліваці* іграка. Уявім сабе партыю ў шашкі, дзе засталіся толькі чатыры дамкі, і, значыць, ні пра які недагляд гутаркі весціся не можа. Верагодна, тут (пры роўнай сіле ігракоў) перамога залежыць ад удалага ходу, ад нечаканага і дасціпнага рашэння. З-за адсутнасці іншых магчымасцей аналітык стараецца пранікнуць у думкі саперніка, паставіць сябе на ягонае месца і нярэдка з аднаго погляду заўважае тую адзіную і часам да недарэчнасці простую камбінацыю, якая можа справакаваць яго на пралік або штурхнуць на памылку.

Віст даўно вядомы як цудоўная школа для майстэрства разліку. Вядома таксама, што многія выдатныя розумы мелі, здавалася б, невытлумачальную слабасць да віста і грэбавалі шахматамі як марным заняткам. І праўда, аніякая іншая гульня не вымагае такой здольнасці да аналізу. Лепшы ў свеце шахматыст — шахматыст і толькі, у той час калі майстэрская гульня ў вист звязана са здольнасцю дабівацца перамогі і ў тых больш істотных галінах чалавечай дзейнасці, дзе розум спаборнічае з розумам. Калі я кажу «майстэрская гульня», дык

маю на ўвазе тую ступень дасканаласці, пры якой ігрок валодае ўсімі сродкамі, што прыводзяць да законнай перамогі. Гэтыя сродкі не толькі шматлікія, але і разнастайныя і часта вымагаюць такіх ведаў чалавечай душы, якія недасяжныя для ігракоў сярэдніх здольнасцей. Той, хто ўважліва назірае, добра памятае, і, значыць, кожны, хто засяроджана гуляе ў шахматы, можа разлічваць на поспех у вісце, бо дапаможнік Хойла¹ (заснаваны на простае механіцы гульні) агульнаразумелы і агульнадаступны. Паводле распаўсюджанага меркавання, для таго каб добра гуляць у віст, дастаткова «прытрымлівацца літары» і мець добрую памяць. Аднак мастацтва аналітыка выяўляецца якраз у тым, што не прадугледжана дапаможнікам. Якіх ён толькі не робіць для сябе высноў і назіранняў! Ягонныя партнёры, можа стацца, таксама. Аднак перавага ў гэтай узаемнай разведцы залежыць не столькі ад слухных высноў, колькі ад якасці назірання. Важна, канечне, ведаць, на што звяртаць увагу. Але наш ігрок нічым сябе не абмяжоўвае. І хаця ягоная непасрэдная справа — гульня, ён не грэбуе і самымі аддаленымі падказкамі. Ён вывучае твар партнёра і параўноўвае яго з тварамі іншых партнёраў; заўважае, як сусед трымае карты, і нярэдка адгадвае козыр за козырам і анёр за анёрам па позірках, якія той на іх кідае. Ён сочыць пры гульні за мімікаю партнёраў і робіць безліч высноў, бярэ пад увагу ўсе адценні ўпэўненасці, здзіўлення, радасці або прыкрасці, што адбываюцца ў іх на фізіяноміях. Па тым, як чалавек згроб бітку са стала, ён мяркуе пра тое, ці пойдзе следам другая. Па тым, як карта выкінута, здагадваецца, што сапернік хітруе і што ход зроблены для блізіру. Незнарок або супраць волі вымаўленае слова, карта, што выпадкова ўпала або адкрылася, і тое, як яе хаваюць — апасліва ці спакойна, падлік бітак і іх размяшчэнне, разгубленасць, ваганне, нецярплівасць або боязь — нічога не выпадае з-пад увагі нібыта інтуітыўнага ўспрыняцця аналітыка. З двух-трох хадоў ён уяўляе сабе, што ў каго на руках, і гуляе так упэўнена, нібыта ўсе сапернікі раскрылі свае карты.

Здольнасць да аналізу не варта блытаць са звычайнай вынаходлівасцю, бо аналітык заўсёды вынаходлівы, а вы-

---

¹ Хойл Эдманд (1672—1762) — аўтар кнігі «Кароткі трактат пра гульню ў віст».

находлівы чалавек нярэдка аказваецца няздатным да аналізу. Здольнасць прыдумваць і камбінаваць, у якой звычайна выяўляецца вынаходлівасць і якой фрэналагі¹ (абсалютна дарэмна, па-мойму) адводзяць асаблівы орган, бо лічаць гэтую здольнасць пярвічнай, нярэдка назіраецца і ў тых, чый разумовы ўзровень ва ўсім астатнім мяжуе з крэцінізмам, — гэта не раз адзначалася пісьменнікамі, якія апісваюць побыт і норавы. Паміж розумам вынаходлівым і аналітычным існуе куды большая розніца, чым паміж фантазіяй і ўяўленнем, аднак гэта розніца таго самага парадку. І праўда, няцяжка заўважыць, што людзі вынаходлівыя — вялікія фантазёры і што чалавек з багатым уяўленнем заўсёды схільны да аналізу.

Далейшы мой аповяд паслужыць чытачу свайго роду ілюстрацыяй да выказаных меркаванняў.

Вясну і частку лета 18... года я пражыў у Парыжы, дзе пазнаёміўся з масье С.-Агюстам Дзюпэнам. Яшчэ амаль што юнак, нашчадак высакароднага і нават праслаўленага роду, ён зведаў нястачы і нягоды дый апынуўся ў абставінах настолькі безнадзейных, што страціў усю сваю прыродную энергію. Ён нічога больш не дабіваўся ў жыцці і нават не думаў пра тое, каб вярнуць былое багацце. Паблажлівасць крэдытораў захавала Дзюпэну частку бацькоўскай спадчыны. Ён жыве на працэнты ад яе, прытрымліваўся строгай эканоміі, задавольваўся самым неабходным і быў абыякавы да спакусы жыцця. Адзіная раскоша, якую ён сабе дазваляў — кнігі, — цалкам даступная ў Парыжы.

Упершыню мы сустрэліся ў бібліятэцы на Манмартры. Абодва мы па шчаслівай выпадковасці шукалі адну кнігу, рэдкае і адметнае выданне, а таму, натуральна, разгаварыліся. Пасля гэтага мы не раз сустракаліся. Я зацікавіўся Дзюпэнавай сямейнай гісторыяй, і ён раскажаў мне яе са шчырасцю, уласцівай кожнаму французу, які распавядае пра самога сябе. Уразіла мяне надзвычайная начытанасць Дзюпэна, а галоўнае — я не мог не захапляцца палкай утрапёнасцю і трапяткой свежасцю ягонага ўяўлення.

Я жыву тады ў Парыжы абсалютна пэўнымі інтарэсамі і адчуваў, што сяброўства з гэтым чалавекам было б для мяне неацэнным скарбам, а таму неўзабаве сказаў яму

---

¹ Фрэналаг — спецыяліст па фрэналогіі, вучэнні аб сувязі псіхалагічных асаблівасцей чалавека з формай ягонага чэрапа.

пра гэта. Праз колькі дзён мы вырашылі на час майго знаходжання ў Парыжы пасяліцца разам. Справы мае ішлі крыху лепей, чым Дзюпэнавы, і дабіўшыся ягонаю згоды, я наняў і абставіў у духу прыемнай для нас абодвух рамантычнай меланхоліі дом. Гэты дом мудрагелістай архітэктуры вельмі пацярпеў ад часу. Знаходзіўся ён у ціхім кутку Сен-Жарменскага прадмесця, а былыя гаспадары пакінулі яго з-за нейкіх прымхлівых паданняў, у сутнасць якіх мы не сталі паглыбляцца.

Калі б чуткі пра жыццё, якое мы вялі ў гэтым прыстанішчы, распаўсюдзіліся, нас палічылі б за вар'ятаў, хоць і бяскрыўдных. Наша адасобленасць была поўнаю, мы анікога не хацелі бачыць. Я не даваў сябрам свайго новага адраса, а Дзюпэн даўно перапыніў адносіны з Парыжам, і Парыж не згадваў пра яго. Мы жылі адно толькі ў сабе і дзеля сябе.

Адной з фантазій майго сябра — бо як яшчэ назваць гэта? — была закаханасць у ноч, у яе надзвычайнае зачараванне. Я пакорліва прыняў гэтае *bizarerie*¹, як прымаў і іншыя. Цемнатварае божышча раз-пораз пакідала нас, і, каб не пазбавіцца яго, мы звярталіся да падробкі: пры першым святле раніцы прычынялі цяжкія аканіцы старога дома і запальвалі дзве-тры газніцы, што курэлі духмянасцю і лілі цьмянае, прывіднае святлю. Пры ягоным бяскрыўдым ззянні мы аддаваліся марам, чыталі, пісалі, гутарылі, покуль бой гадзінніка не абвясчаў нам пра надыход сапраўднае цемры. Тады мы поплец выходзілі на вуліцу, працягвалі дзённую гутарку або бязмэтна блукалі да глыбокае ночы ды знаходзілі ў мігатлівых агнях і ценях вялікага горада той невычэрпны спажытак для разумовых захапленняў, якія дорыць нам ціхае сузіранне.

У такія мінуты я не мог не захапляцца Дзюпэнавым бліскучым аналітычным розумам, хаця і бачыў у ім адно толькі пацвярджанне ягоных надзвычайных разумовых здольнасцей. Дый яму, відаць, падабалася забаўляцца гэтым дарам — калі ўжо не вызначацца ім, — і ён шчыра прызнаваўся мне, колькі радасці гэта яму прыносіць. Дзюпэн неаднойчы з задаволенай усмешкаю хваліўся мне, што людзі для яго — разгорнутая кніга, і адразу прыводзіў ашаламляльныя доказы таго, як ясна ён чытае ў маёй душы. У такіх выпадках мне бачылася ў ім нейкая

¹ Дзівацтва (франц.).

халоднасць і адасобленасць. Ягонья вочы глядзелі некуды ўдалечыню, а сакавіты тэнар зрываўся на фальцэт і гучаў амаль што капрызліва, калі б не выразная дыкцыя і спакойны тон. Калі я глядзеў на яго ў такія мінуты, дык часта ўспамінаў старадаўняе вучэнне пра падвоенасць душы і цешыўся думкаю пра дзвюх Дзюпэнаў: стваральніка і аналітыка.

Зразумейце мяне, аднак, правільна: я не маю намеру распавесці вам нейкую таямніцу, я не збіраюся таксама зрабіць з Дзюпэна героя фантастычнага рамана. Апісаныя тут рысы майго сябра-француза былі адно толькі вынікам пераўзбуджанага — калі не хваравітага — розуму. Аднак пра характар ягоных заўваг вам лепш за ўсё раскажа прыклад.

Неяк увечары мы шпацыравалі па вельмі доўгай і гразкай вуліцы, непадалёк ад Пале-Раяля. Мы думалі кожны пра сваё, і на працягу чвэрці гадзіны ніхто з нас не вымавіў ні слова, як раптам Дзюпэн, нібыта ненаўмысна, сказаў мне:

— Ды куды яму, гэткаму заморку! Лепш бы ён паспрабаваў шчасця ў тэатры «Вар’етэ».

— Канечне, — адказаў я машынальна.

Я так задумаўся, што не адразу ўсвядоміў, як удала Дзюпэнавы словы супалі з маімі думкамі. Але я адразу схамянуўся і бязмежна здзівіўся.

— Дзюпэн, — сказаў я сур’ёзна, — гэта вышэй за маё разуменне. Скажу вам шчыра: я ўражаны, я проста вушам сваім не веру. Як вы маглі здагадацца, што я думаў пра... — Тут я спыніўся, каб праверыць, ці праўда, што ён ведае, пра каго я думаў.

— Пра Шанцілі, — скончыў ён. — Чаму вы спыніліся? Вы казалі сабе, што пры ягоным кволым складзе няма чаго лезці ў трагічныя акцэры.

Так, пра гэта я і разважаў. Шанцілі, колішні шавец з вуліцы Сен-Дзяні, крануты на тэатры, нядаўна дэбютаваў у ролі Ксеркса ў аднайменнай трагедыі Крабіёна¹ і быў жорстка абсвістаны за ўсе свае намаганні.

— Раствлумачце мне, дзеля Бога, ваш метада, — настойваў я, — калі ён у вас ёсць і калі вы з яго дапамогай беспамылкова прачыталі мае думкі. — Прызнацца, я нават стараўся прыхаваць, наколькі быў здзіўлены.

---

¹ «Ксеркс» (1714) — трагедыя французскага драматурга Праспера Жаліё Крабіёна-старэйшага (1674—1762).

— Зяленіўшчык, — адказаў мой сябар, — навёў вас на думку, што наш лекар падэшкаў не дарос да Ксеркса et id genus omne¹.

— Зяленіўшчык? Ды што вы кажаце? Не ведаю я аніякага зяленіўшчыка.

— Ну, той цяльпук, што наляцеў на вас, калі мы чвэрць гадзіны таму павярнулі на гэтую вуліцу.

Тут я ўспомніў, што нейкі зяленіўшчык з вялікім кошыкам яблыкаў на галаве і праўда ледзь не збіў мяне з ног, як толькі мы выйшлі з завулка на людную вуліцу. Але як гэта стасуецца з Шанцілы, я так і не мог даўмецца.

Але ў Дзюпэне ні на кроплю не было таго, што французы называюць *chaflatanerie*².

— Калі ласка, я растлумачу вам, — сказаў ён. — А каб вы лепш усё зразумелі, давайце адным увесь ланцужок ваших думак з той мінуты, як я загаварыў з вамі, да той, як вы сутыкнуліся з зяленіўшчыкам. Асноўныя вехі — Шанцілы, Арыён, доктар Нікальс³, Эпікур⁴, стэрэатомія, крушня і зяленіўшчык.

Наўрад ці знойдзецца чалавек, якому хоць раз не прыйшло б у голаў прасачыць дзеля забавы крок за крокам усё, што прывяло яго да пэўнай высновы. Гэта вельмі займальны занятак. Той, хто ўпершыню возьмецца за яго, здзівіцца, якая вялікая адлегласць паміж зыходным пунктам і канчатковай высноваю і якая паміж імі неадпаведнасць. Са здзіўленнем выслухаў я Дзюпэна і пры гэтым не мог не прызнаць усяе слупнасці таго, што пачуў.

Мой сябра між тым працягваў:

— Перш чым павярнуць на рагу, мы, памятаю, гаварылі пра коней. На гэтым размова наша і абарвалася. Калі мы перайшлі дарогу і выйшлі сюды, на гэтую вуліцу, немаведама адкуль выскачыў зяленіўшчык з вялікім кошыкам яблыкаў на галаве, прабег поруч і штурхнуў вас на крушню, якраз там, дзе каменшчыкі рамантавалі брукаванку. Вы спатыкнуліся аб камень, паслізнуліся, злёгка пацягнулі звязку, засердавалі, ва ўсялякім выпадку насу-

¹ І да яго падобных (лац.).

² Жаданне дурьць (франц.).

³ Нікальс — сям'я друкароў і антыквараў, якая супрацоўнічала з амерыканскім часопісам «Бэртанс джэнтлмэнс мэгзін».

⁴ Эпікур (341—270 да н. э.) — старажытнагрэчаскі філосаф-матэрыяліст.

піліся, прамармыталі штосьці, яшчэ раз азірнуліся на крушню і моўчкі пайшлі далей. Я не тое каб сачыў за вамі: проста назіральнасць стала апошнім часам маёй другой натураю.

Вы ўпарта не падымалі вачэй і адно толькі скоса пазіралі на калдобіны і расколіны (а таму я прыйшоў да высновы, што вы ўсё яшчэ думаеце пра каменне), покуль мы не параўняліся з завулкам, які носіць імя Ламарціна¹ і забрукаваны на новы лад — ушчытнюю прыгнанымі і пакладзенымі ў шахматным парадку пліткамі. Вы прыкметна павесялелі, а па тым, як варушыліся вашы вусны, я адгадаў слова «стэрэатомія» — тэрмін, якім вы для большай важнасці ахрысцілі такі брук. Я разумеў, што слова «стэрэатомія» мусіць навесці вас на думку пра атамы і пра вучэнне Эпікура. А паколькі гэта было тэмаю нашай нядаўняй размовы — я яшчэ расказваў вам, як незвычайна цьмяныя здагадкі высакароднага грэка пацвярджаюцца высновамі сучаснай касмагоніі ў галіне нябесных туманнасцей, у чым ніхто яшчэ не аддаў яму належнага, — дык я і чакаў, што вы падымеце вочы і зірнеце на вялізную туманнасць у сузор'і Арыёна. І праўда, вы зірнулі ўгору, чым і пацвердзілі, што я беспамылкова іду па вашых слядах. Дарэчы, у злосным выпадзе супраць Шанцілы ва ўчарашняй «Musée» нейкі заіл даволі жорстка прайшоўся наконт таго, што шавец, які ўздзябурыўся на катурны, пастараўся змяніць нават сваё ўласнае імя. Крытык нават працытаваў радок лацінскага аўтара, да якога і мы неаднойчы звярталіся ў нашых гутарках. Я маю на ўвазе верш:

Perdidit antiquum litera prima sonum².

Я неяк расказваў вам, што тут маецца на ўвазе Арыён — калісьці ён пісаўся Урыён, — мы з вамі яшчэ пажартавалі наконт гэтага, таму выпадак, можна сказаць, памятны. Я разумеў, што Арыён навядзе вас на думку пра Шанцілы, і ваша ўсмешка пацвердзіла гэта. Вы ўздыхнулі па няшчаснай ахвяры, аддадзенай на пагібель. Увесь час вы сутуліліся, а тут раптам выпрасталіся ва ўвесь рост, я і падумаў, што вы згадалі пра квюлага шаўца. Тады я і перапыніў вашыя развагі: сказаў, што і праўда не ўдаўся ростам наш Шанцілы, што лепш яму было б паспрабаваць шчасця ў тэатры «Вар'етэ».

¹ Ламарцін Альфонс (1791—1869) — французскі паэт, гісторык і палітычны дзеяч.

² Страціла былое гучанне першая літара (лац.).

У хуткім часе, гартаючы вечаровы выпуск «Gazette des Tribunaux»¹, мы натрапілі на такую нататку:

«НЕЧУВАНАЕ ЗЛАЧЫНСТВА»

Сёння, каля трох гадзін раніцы, мірны сон жыхароў квартала Сен-Рок быў парушаны жахлівымі крыкамі. Яны чуліся адзін за адным, без перапынку, мабыць, з чацвёртага паверха дома на вуліцы Морг, дзе, як ведалі жыхары квартала, жылі толькі мадам Л'Эспанэ з незамужняй дачкою Камілаю. Давялося скарыстаць лом, і з дзесятка суседзяў з двума жандарамі патрапілі ў пад'езд. Крыкі ўжо сціхлі, аднак як толькі людзі падняліся па першым маршы, зверху пачулася сварка двух, а магчыма, і трох галасоў, што гучалі адрывіста і злосна. Покуль дапялі трэцяга паверха, сціхлі і гэтыя гукі, і запанавала гнятлівая цішыня. Людзі рассыпаліся па ўсім доме, перабягалі з аднаго пакоя ў другі. Калі чарга дайшла да вялікай спачывальні, што на чацвёртым паверсе, вокнамі ў двор (дзверы, зачыненыя з сярэдзіны, таксама зламалі), — натоўп, ахоплены жахам і здзіўленнем, адступіў перад відовішчам, што адкрылася яму.

Тут усё было дагары нагамі, паўсюдна была раскідана паламаная мэбля. У пакоі стаяў адзін ложкак, але бялізна і падушка з коўдраю ляжалі на падлозе. На крэсле блішчала брытва з акрываўленым лязом. Два-тры шматкі доўгіх сівых валасоў, выдраных з каранем, зліпліся ад крыві і прысталі да камінных кратаў. На падлозе былі знойдзены чатыры напалеандоры, адна завушніца з тапазам, тры сталовыя срэбныя і тры чайныя мельхіёравыя лыжкі, а таксама дзве торбачкі з залатымі манетамі — амаль што чатыры тысячы франкаў. Скрыні камода, што стаяў на покуці, былі высунутыя, рабаўнікі, відаць, шукалі здабычу, хаця ўсяго не здолелі знесці, не паспелі. Жалезны куфэрак знайшлі пад бялізнай, а не пад ложкам. Ён быў адчынены, ключ яшчэ тырчаў у замку, але ўсярэдзіне нічога не засталася, акрамя зжаўцелых лістоў ды пакамечаных паперак.

І ніякіх слядоў мадам Л'Эспанэ! Нехта заўважыў у каміне вялікі груд прысаку, сталі аглядаць комін і — о, жах! — выцягнулі за галаву труп дачкі: мабыць, яго дагары нагамі, і даволі глыбока, упхнулі ў вузкі комін. Цела было яшчэ цёплае. Скура, як выявілася, паздзіраная

¹ «Судовая газета» (франц.).

ў многіх месцах — дакладнае сведчанне тых высілкаў, з якімі труп запіхвалі ў комін, а потым выцягвалі адтуль. Твар страшэнна падрапаны, на шыі сіне-барвяныя плямы і глыбокія сляды пазногцяў, нібыта чалавека душылі.

Пасля таго як зверху да нізу абшукалі ўвесь дом і не выявілі анічога новага, усе кінуліся ўніз, на брукаваны дворык, і там натрапілі на нежывую старую — па шыі ёй так паласнулі брытваю, што пры першай жа спробе падняць труп галава адвалілася. І цела, і твар былі страшэнна знявечаныя — асабліва цела: у ім не захавалася нічога чалавечага.

Гэтая жахлівае злачынства покуль што ахутанае глыбокай таямніцаю».

Назаўтра газета прынесла наступныя звесткі:

«ТРАГЕДЫЯ НА ВУЛІЦЫ МОРГ

Нечуванае па сваёй лютасці забойства выклікала шмат чутак, вядзецца следства, дапыталі шэраг сведак, але нічога новага, што вытлумачвала б таямніцу, не выяўлена. Ніжэй прыведзены ў скарачэнні найбольш істотныя сведчанні:

Паліна Дзюбур, прачка, кажа, што ведала нябожчыц апошнія тры гады, мыла ім бялізну. Старая дама з дачкою, відаць, жылі дружна. Яны ніколі не скупіліся і плацілі акуратна. Наконт ладу іхняга жыцця і сродкаў нічога сказаць не можа. Лічыць, што мадам Л'Эспанэ была варажбіткаю, гэтым яны і карміліся. Казалі, што яна мае грошы. Сведка нікога не сустракала ў доме, калі прыходзіла па бялізну або калі прыносіла яе. Напэўна ведае, што пакаёўкі ў іх не было. Наколькі яна ведае, мэбляю абстаўлены ў гэтым доме толькі чацвёрты паверх.

Пер Маро, гаспадар тытунёвай крамы, сведчыць, што на працягу чатырох гадоў прадаваў мадам Л'Эспанэ тытунь у невялічкіх пачках. Ён мясцовы і жыве тут стала. Нябожчыца з дачкою гадоў шэсць таму пасяліліся ў доме, дзе і знайшлі іх забітымі. Да таго часу тут кватараваў ювелір, які здаваў жыльцам верхнія пакоі. Дом належаў мадам Л'Эспанэ. Старая не стала трымаць паводзіны кватаранта, які пускаў да сябе жыльцоў, узяла дый пераехала сама на чацвёрты паверх, а здаваць пустыя памяшканні зусім адмовілася. Не інакш як здзяцінілася. За ўсе гэтыя гады сведка толькі разоў пяць або шэсць бачыў дачку. Абедзве жанчыны жылі надта замкнёна. Паводле чутак, яны мелі грошы. Меркавалі, што мадам

займалася варажбою, але ён у гэта не верыць. Ні разу не бачыў, каб хто-небудзь заходзіў у дом, акрамя самой гаспадыні і яе дачкі, калі-нікалі брамніка, зрэдку наведваўся доктар.

Прыблізна тое ж самае засведчылі і іншыя суседзі. Ніхто не заўважаў, каб да нябожчыц хтосьці заходзіў папросту. Ці былі ў іх калі-небудзь сябры або сваякі, таксама нікому чуць не даводзілася. Аканіцы на фасадзе адчыняліся рэдка, а з двара іх наогул пазабівалі, за выключэннем вялікага пакоя на чацвёртым паверсе. Дом зусім яшчэ ладны, трывалы.

Ізідор Мюзэ, жандар, сведчыць, што па яго прыйшлі каля трох гадзін раніцы. Заспеў ён каля дома натоўп чалавек з дваццаці — трыццаці, які абложваў дзверы. Замок зламаў ён, і не ломам, а штыком. Дзверы падаліся лёгка. Яны двухстворкавыя, ні зверху, ні знізу не зачыняюцца. Крыкі даносіліся ўвесь час, покуль не адчынілі дзверы, але раптам абарваліся. Крычалі (або крычаў), як быццам у смяротным смутку, крыкі былі працяглыя і гучныя, а не адрывістыя і хрыплыя. Навярх сведка падымаўся першым. Калі апынуўся на лесвічнай пляцоўцы, пачуў, як двое голасна і злосна сварацца — адзін глухім, а другі нібыта віскатлівым голасам, і голас нейкі дзіўны. Некаторыя словы ў першага ён разабраў. Гэта быў француз. Не, ні ў якім разе не жанчына. Ён разабраў словы «sacré» і «diable»¹. Віскатлівым голасам казаў інаша-земец. Незразумела, мужчына або жанчына. Не зразумееш, што казаў, але хутчэй за ўсё па-іспанску. Сведка расказаў, у якім выглядзе былі пакой і трупы, але не дадаў нічога новага да нашага ўчарашняга паведамлення.

Анры Дзюваль, сусед, па прафесіі сярэбранік, сведчыць, што зайшоў у дом у ліку першых. У асноўным пацвярджае звесткі Мюзэ. Калі першая група патрапіла ў пад'езд, дык яны адразу зачынілі дзверы, каб спыніць націск натоўпу звонку, бо той павялічваўся, хоць і стаяла глыбокая ноч. Віскатлівы голас, падалося сведку, належаў італьянцу. Упэўнены, што не француз. Па голасе не сказаў бы, што гэта быў неадменна мужчына. Магчыма, што і жанчына. Італьянскай мовы не ведае, слоў не разабраў, аднак упэўнены, што размаўляў італьянец. З мадам Л. і яе дачкою быў асабіста знаёмы. Не раз

---

¹ «Пракляцце» і «чорт» (франц.).

гутарыў з абедзвюма. Упэўнены, што ні адна, ні другая не мела віскатлівага голасу.

Андзенгеймер, рэстаўратар. Сведка сам захацеў даць показанні. Па-французску не гаворыць, дапытваецца праз перакладчыка. Нарадзіўся ў Амстэрдаме. Праходзіў каля дома, калі адтуль пачуліся крыкі. Енчылі доўга, некалькі мінут, мінут дзесяць. Крыкі працяглыя, гучныя, хапалі за душу, ад іх стыла кроў. Ён адным з першых зайшоў у дом. Пацвярджае папярэднія показанні па ўсіх пунктах, акрамя аднаго: упэўнены, што віскатлівы голас належаў мужчыну і прытым французу. Не, слоў не разабраў, размаўлялі вельмі голасна і часта-часта, як быццам бы захлыналіся ці то ад абурэння, ці то ад страху. Голас хутчэй рэзкі, чым віскатлівы. Не, віскатлівым яго не назавеш. Хрыплы голас увесь час паўтараў «sacré» і «diable», а аднойчы сказаў «mon Dieu»¹.

Жуль Міньё, банкір, фірма «Міньё і сыны», што на вуліцы Дзеларэн. Ён — Міньё-старэйшы. Мадам Л'Эспанэ мела сякі-такі капіталец. Яна адкрыла ў іхняй канторы рахунак вясною, восем гадоў таму. Часта рабіла новыя ўкладанні — невялікімі сумаі. Чэкаў не выпісвала, але ўсяго за тры дні да смерці асабіста зняла з рахунка чатыры тысячы франкаў. Грошы ёй выплацілі золатам, а даставіў іх дадому канторшчык з банка.

Адольф Ле Бон, канторшчык з фірмы «Міньё і сыны», засведчыў, што ў памянёны дзень, а дванаццатай гадзіне правёў мадам Л'Эспанэ да самага дома, аднёс ёй чатыры тысячы франкаў у дзвюх торбачках. Дзверы адчыніла мадэмуазель Л'Эспанэ. Яна забрала ў яго адну торбачку, а старая — другую. Пасля гэтага ён развітаўся і сышоў. Нікога на вуліцы ён тады не бачыў. Гэтая вуліца ціхая, бязлюдная.

Вільям Бойрд, кравец, засведчыў, што разам з іншымі патрапіў у дом. Англічанін. Два гады жыў у Парыжы. Адным з першых падняўся па сходах. Чуў, як двое спрачаліся. Хрыплы голас належаў французу. Некаторыя словы можна было разабраць, але ён усяго не памятае. Выразна чуў «sacre» і «mon Dieu». Словы гэтыя суправаджаліся шумам барацьбы, тупатам і валтузнёю, нібыта біліся некалькі чалавек. Пранізлівы голас гучаў вельмі голасна, куды гучней, чым хрыплы. Упэўнены, што не

---

¹ Божа мой (франц.).

англічанін. Хутчэй немец. Можа быць, і жанчына. Сам па-нямецку не гаворыць.

Чацвёрта з вышэйназваных сведкаў на паўторным допыце казалі, што дзверы спачывальні, дзе знайшлі труп мадэмуазель Л., былі зачыненыя з сярэдзіны. Цішыня стаяла гнятлівая, ні стогну, ні шолаху. Калі дзверы ў спачывальню зламалі, там ужо нікога не было. Вокны ў спачывальні і ў сумежным пакоі, што выходзяць на вуліцу, былі зачыненыя з сярэдзіны, а дзверы паміж імі адно толькі прычыненыя. Дзверы з перадпакоя ў калідор былі зачыненыя. Невялікая камора — вокнамі на вуліцу, у канцы калідора, на тым самым чацвёртым паверсе — не была зачыненая, дзверы прычыненыя. Тут стаялі старыя ложка, скрыні і іншая старызна. Рэчы павыносілі і старанна агледзелі. Увесь дом абшукалі ад гарышча да сутарэнняў. Коміны агледзеў камінар. У доме чатыры паверхі, калі не лічыць гарышча і мансарды. На дах вядзе люк, але ён пазабіваны цвікамі, і, відаць, ім даўно не карысталіся. Час, які мінуў паміж тым, як сведкі пачулі сварку, і тым, як зламалі ўваходныя дзверы, ацэньваецца па-рознаму: ад трох да пяці мінут. Зламаць дзверы было нялёгка.

Альфонса Гарсія, трунар, сказаў, што жыве на вуліцы Морг. Іспанец па нараджэнню. Разам з іншымі пабываў у доме. Угору не падымаўся. У яго слабыя нервы, яму забаронена хвалявацца. Чуў, як двое спрачаліся, хрыплы голас — несумненна француз. Аб чым спрачаліся, не зразумеў. Віскатлівым голасам гаварыў англічанін. Сам ён па-англійску ні слова не ведае, але мяркуе па інтанацыях.

Альберта Мантані, кандытар, засведчыў, што адным з першых забег наверх. Галасы чуў. Хрыпла гаварыў француз. Што-нішто можна было зразумець. Адзін нечым папракаў другога. Другі казаў часта-часта, але язык нібыта заплятаўся. Падобна, што рускі. У астатнім сведка пацвярджае папярэднія паказанні. Сам ён італьянец. З рускімі справы ніколі не меў.

Некаторыя сведкі на паўторным допыце пацвердзілі, што коміны на чацвёртым паверсе вельмі вузкія, чалавек не здольны пралезці ў іх. Пад словам «камінар» яны разумеюць шчоткі цыліндрычнае формы, якімі чысцяць коміны. У доме няма чорнага хода, па якім злачынцы маглі б уцячы, пакуль усе падымаліся сходамі. Труп мадэмуазель Л. быў так заціснуты ў коміне, што толькі

агульнымі намаганнямі чатырох або пяці чалавек здолелі яго выцягнуць.

Поль Дзюма, доктар, сведчыць, што раніцою, на світанку яго паклікалі агледзець трупы забітых. Жанчыны ляжалі на старым сянніку, знятым з ложка ў спачывальні, дзе знайшлі мадэмуазель Л. Цела дачкі ўсё ў сіняках і драпінах. Гэта цалкам вытлумачваецца тым, што яго запхнулі ў цесны комін. Асабліва пацярпела шыя. Каля самага падбароддзя некалькі глыбокіх ран і шэраг сінебарвоўных плям, відавочна, сляды пальцаў. Твар спрэс у жахлівых кровападцёках, вочы павылазілі з арбіт. Язык ледзьве не наскрозь пракушаны. Вялікі сіняк на ніжняй частцы жывата паказвае, што тут націскалі каленам. Масье Дзюма мяркуе, што мадэмуазель Л'Эспанэ задушылі, — забойца, магчыма, быў не адзін. Матчына цела страшэнна знявечанае. Косткі правых рукі і нагі паламанныя, а часткова і раструшчаныя. Расшчэплена левая тавіа¹, гэтаксама і рэбры з левага боку. Усё цела ў жахлівых сіняках і драпінах. Цяжка вызначыць, чым нанесены пашкодванні. Важкая доўбня або шырокі жалезны брусок, ножка крэсла ды, зрэшты, любая цяжкая прылада ў руках надзвычай моцнага чалавека маглі іх учыніць. Жанчыне было б не пад сілу нанесці гэтакія калецтвы. Галава забітай, калі яе ўбачыў доктар, была адзеленая ад тулава і таксама моцна знявечаная. Горла перарэзана вострым лязом, хутчэй за ўсё брытваю.

Аляксандр Эцэн, хірург, разам з масье Дзюма быў запрошаны агледзець трупы. Цалкам далучаецца да сведчанняў і высноў масье Дзюма.

Нічога істотнага болей не ўдалося выявіць, хаця к дазнанню былі прыцягнуты і іншыя асобы. У Парыжы не было забойстваў, здзейсненых пры такіх цьмяных і ва ўсіх адносінах загадкавых абставінах. Дый ці забойства гэта? Шматвопытная парыжская паліцыя збітая з панталыку. Няма аніякай пуцяводнай ніткі, аніякага намёку на магчымую разгадку».

У вечаровым выпуску паведамлялася, што ў квартале Сен-Рок па-ранейшаму надзвычайны прырэпалах, але ні новы вобыск у доме, ні паўторныя допыты сведак не далі аніякіх вынікаў. Дадаткова паведамлялася, што арыштавалі і пасадзілі ў турму Адольфа Ле Бона, хаця ніякіх новых, нават ускосных доказаў не выяўлена.

¹ Бярцовая костка (лац.).

Па ўсім я бачыў, што Дзюпэн вельмі заінтрыгаваны ходам следства, хаця ён і ўстрымліваўся ад каментарыяў. І толькі калі паведамлілі пра арышт Ле Бона, ён захацеў даведацца, што я думаю пра гэтае забойства.

Я мог адно толькі разам з усім Парыжам аб'явіць яго невырашальнай загадкаю, бо не бачыў аніякай магчымасці натрапіць на след забойцы.

— А вы не мяркуйце па выніках, — запярэчыў Дзюпэн. — Гэта абсалютная пародыя. Парыжская паліцыя бярэ адно толькі хітрасцю, яе хвалёная *праніклівасць* — суцэльная байка. У яе дзеяннях няма сістэмы, калі не лічыць за сістэму звычку хапацца за першае, што падкажа момант. Яны крычаць пра свае мерапрыемствы, але гэтыя мерапрыемствы так часта б'юць міма цэлі, што мімаволі згадваеш Журдэна¹, які патрабаваў падаць яму цёплы халат, *pour mieux entendre la musique*². Калі яны раз-пораз і дасягаюць нечага, дык выключна дбайнасцю і працаю. А там, дзе гэтых якасцей бракуе, іхнія планы церпяць крах. У Відока³, напрыклад, была здагадка і настойлівасць пры поўным няўменні сістэматычна мысліць. Гарачлівасць ягоных пошукаў падводзіла яго, і ён нярэдка трапляў у бязвыхадныя сітуацыі. Ён так блізка падносіў прадмет да вачэй, што гэта сказала перспектыву. Хай сабе ён і бачыў тое ці іншае з гранічнай яснасцю, затое цэлае ад яго выслізгвала. У глыбакадумнасці лёгка перамудрагеліць. Ісціна не заўсёды знаходзіцца на дне калодзежа. У надзённых пытаннях яна, па-мойму, хутчэй ляжыць на паверхні. Мы шукаем яе на дне цясніны, а яна чакае нас на горных піках. Каб зразумець падобныя памылкі і іх прычыны, звернемся да нябесных цел. Кіньце на зорку кароткі позірк, паглядзіце на яе краёчкам сятчаткі, больш чуйным да слабых светлавых раздражненняў. Вы ўбачыце свяціла з усёй пэўнасцю і здолееце ацаніць ягонае ззянне, якое робіцца больш цьмяным па меры таго, як вы паварочваецеся, каб паглядзець на яго ва ўпор. У апошнім выпадку на вока патрапіць болей промняў, затое ў першым успрымальнасць куды большая. Празмерная глыбіня адно толькі блытае і зату-

¹ Журдэн — герой з камедыі французскага драматурга Мальера (1622—1673) «Мешчанін у дваранах» (пастаўлена ў 1670).

² Каб лепей чуць музыку (*франц.*).

³ Відок Эжэн-Франсуа (1775—1857) — знакаміты французскі сышчык, у мінулым злодзей і авантурыст.

маньвае думку. Занадта засяроджаны, настойлівы і ўпарты погляд можа і Венеру сагнаць з нябёсаў.

А што датычыць забойства, дык ці не распачаць нам самастойнае следства? Расследаванне нас пацешыць (я падумаў, што «пацешыць» не тое слова, але прамаўчаў). Акрамя таго, Ле Бон калісьці аказаў мне паслугу, за якую я і сёння пачуваюся вінным. Паліцэйскі прэфект Г.— мой даўні знаёмы. Ён не адмовіць нам паглядзець на ўсё сваімі вачыма.

Дазвол мы атрымалі і пайшлі на вуліцу Морг. Гэта адна з ціхіх, непрыкметных вулак, што злучаюць вуліцы Рышалье¹ і Сен-Рок. Мы жылі на другім канцы горада і толькі гадзіны ў тры дабраліся да месца. Дом адразу ж кінуўся нам у вочы: яшчэ шмат разявак стаяла на процілеглым тратуары дый пазірала на зачыненыя аканіцы. Гэта быў звычайны парызжскі асабняк. Збоку да яго прыляпілася шкляная вартоўня з пад'ёмным аконцам. Мы прайшлі далей па вуліцы, павярнулі ў завулак, потым зноў павярнулі і выйшлі ў двор. Дзюпэн так уважліва разглядаў сядзібу і суседнія дамы, што я адно толькі дзівіўся, бо не знаходзіў нічога, вартага ўвагі.

Мы вярнуліся да галоўнага ўвахода і пазванілі. Нашыя вярыцельныя граматы падзейнічалі, і дзяжурны паліцэйскі прапусціў нас. Мы падняліся сходнямі ў спачывальню. Тут, як і належыць, усё засталася некрунутым, па-ранейшаму панаваў хаос. Я ўбачыў карціну, апісаную ў «Gazette des Tribunaux», і не болей за тое. Аднак Дзюпэн аглядзеў усё вельмі старанна, у тым ліку і трупы. Мы абышлі іншыя пакоі, спусціліся ў двор, і ўсё гэта пад пільным позіркам дзяжурнага. Агляд зацягнуўся да вечара, але ўрэшце мы развіталіся з жандарам. На зваротным шляху Дзюпэн наведваўся яшчэ ў рэдакцыю адной ранішняй газеты.

Я ўжо расказваў пра дзівацтвы майго сябра і пра тое, як *je les ménageais*²,— належны англійскі выраз не прыходзіць мне ў голаў. Ён быў відавочна не ў гуморы, каб абмяркоўваць забойствы адразу, і загаварыў пра іх толькі назаўтра апоўдні. Ён пачаў без прадмоў і збянтэжыў мяне пытаннем: ці не заўважыў я чаго-небудзь асаблівага ў той карціне звярынай лютасці?

¹ Рышалье Арман Жан дзю Плесі (1585—1642) — кардзінал з 1622 года. У 1624 годзе ён узначаліў каралеўскі савет і фактычна кіраваў Францыяй.

² Я ім патураў (франц.).

«Асаблівага» ён сказаў такім тонам, што я мімаволі здрыгануўся.

— Не, нічога *асаблівага*,— адказаў я,— у параўнанні з тым, што мы прачыталі ў газетах.

— Баюся, што ў газетах няма самага галоўнага,— запырэчыў Дзюпэн.— Няма таго невыказнага жаху, якім павявае ад гэтага здарэння. Мне думаецца, што загадку абвясцілі невырашальнай якраз на той падставе, якая дапамагае рашэнню. Я маю на ўвазе тое пачварнае, што пераходзіць усе межы, што бачыцца тут ва ўсім. Паліцэйскіх бянтэжыць відавочная немагчымасць не столькі самога забойства, колькі ягонай жорсткасці. Акрамя таго, яны аніяк не могуць справіцца з такою нібыта невытлумачальнаю супярэчнасцю. Сведкі чулі галасы, якія спрачаліся, а між тым наверху, акрамя забітай мадэмуазель Л'Эспанэ, нікога не аказалася. Але і ўцячы забойцы таксама не маглі — іншага выхада няма, сведкі абавязкова заўважылі б іх, калі падымаліся.

Неваказны хаос панаваў у спачывальні. Труп, які хтосьці запіхнуў у комін, ды яшчэ дагары нагамі, фантастычныя катаванні старой — гэтых абставін разам з іншымі, якія я не буду пералічваць, аказалася дастаткова, каб збіць з панталыку нашы ўлады. Яны зрабілі грубую, даволі распаўсюджаную памылку: паблыталі незвычайнае з невытлумачальным. Але менавіта адхіленні ад эталона звычайнага і асвятляюць дарогу розуму ў пошуках ісціны. У нашым расследаванні трэба пытацца не «што здарылася?», а «што здарылася такога, чаго не бывала ніколі?». І праўда, хіба лёгкасць, з якой я прыходжу — ужо прыйшоў, калі хочаце,— да рашэння гэтай загадкі, не прама прапарцыянальная тым цяжкасцям, якія ўзнікаюць перад паліцыяй?

Я глядзеў на Дзюпэна ў нямым здранцвенні.

— Я чакаю,— сказаў ён і зірнуў на дзверы,— чакаю чалавека, які не быў непасрэдным віноўнікам гэтых жахаў, аднак у пэўнай ступені садзейнічаў таму, што здарылася. У самай жахлівай частцы злачынстваў ён, мабыць, не вінаваты. Спадзяюся, што маю рацыю, бо на гэтым меркаванні грунтуецца маё рашэнне ўсёй задачы. Я чакаю гэтага чалавека сюды, да нас, літаральна штохвіліны. Зразумела, ён можа і не прыйсці, але, хутчэй за ўсё, прыйдзе. І тады трэба будзе затрымаць яго. Вось пісталеты. Калі спатрэбіцца, мы зможам пусціць іх у ход.

Я механічна ўзяў пісталеты, але амаль не ўсведамляў,

што раблю, не верыў вушам сваім. А Дзюпэн працягваў свой маналог. Я казаў ужо пра ўласцівую яму адлучанасць. Ён звяртаўся да мяне не голасна, але штосьці ў ягоных інтанацыях гучала так, нібыта ён гаварыў з некім на вялікай адлегласці. Ягоны няўцямны позірк утаропіўся ў сценку.

— Як сведчаць,— казаў Дзюпэн,— галасы, якія спрачаліся і былі чутныя на сходах, не належалі забітым. Значыць, адхіляецца версія, што мадам Л'Эспанэ забіла сваю дачку, а потым пазбавіла сябе жыцця. Я кажу пра гэта адно толькі, каб паказаць свой метад: у мадам Л'Эспанэ не хапіла б сілы засунуць доччын труп у комін. А тыя катаванні, якія перанесла яна сама, выключаюць самазабойства. Адсюль вынікае, што забойствы здзейсніў хтосьці старонні, і галасы, якія спрачаліся, належалі гэтаму трэцяму боку. А зараз звернемся не да ўсіх сведчанняў, што датычаць галасоў, а толькі да пэўнай асаблівасці. Скажыце, вас нічога не здзівіла?

— Усе сведкі,— сказаў я,— згодныя з тым, што хрыплы голас належаў французу. А наконт вісклівага або прарэзлівага, як хтосьці выказаўся, думкі разышліся.

— Вы кажаце пра сведчанні ўвогуле,— запярэчыў Дзюпэн,— а не пра іх вызначальную асаблівасць. Вы не заўважылі самага характэрнага. А трэба было заўважыць. Сведкі, як вы слушна зазначылі, аднадушныя наконт хрыплага голасу. А што датычыць вісклівага голасу, дык асаблівасць, якая здзівіла мяне, заключаецца не ў тым, што меркаванні падзяліліся, а ў тым, што італьянец, англічанін, іспанец, галандзец і француз характарызуюць ягоны голас як голас *іншаземца*. Па інтанацыях вісклівага голасу ніхто не пазнаў свайго суайчынніка. Заўважце, кожны адсылае не да нацыі, мовай якой валодае, а якраз наадварот. Французу чуецца іспанская мова, ён нават вылучыў бы паасобныя словы, калі ведаў бы па-іспанску. Для галандца гэта быў француз, а між тым, як пазначана ў пратаколе, «сведка па-французску не гаворыць, дапытваецца праз перакладчыка». Для англічаніна гэта гучала, як нямецкая мова, хаця ён ані слова не ведае па-нямецку. Іспанец упэўнены, што гэта быў англічанін, але мяркуе толькі па інтанацыях, англійская мова яму зусім чужая. Італьянцу блюзніцца расейская мова, праўда, ён ніколі не меў справы з рускімі. Больш за тое, другі француз, у адрозненне ад першага, упэўнены, што гаварыў італьянец. Не валодаючы італьян-

скаю моваю, ён, як і іспанец, спасылаецца на інтанацыю. І праўда, дзіўна павінна была гучаць мова, якая выклікала такія разнастайныя меркаванні, мова, у гуках якой ніводзін з прадстаўнікоў пяці буйных еўрапейскіх краін не пачуў нічога блізкага, роднага яму. Вы скажаце, што гэта мог быць азіят або афрыканец. Аднак выхадцы з Азіі або з Афрыкі не частыя госці ў Парыжы. Я не адмаўляю такой магчымасці, але хачу звярнуць вашу ўвагу на тры абставіны.

Аднаму са сведак голас падаўся «хутчэй рэзкім, чым вісклівым». Двое іншых характарызуюць ягонае вымаўленне як паспешлівае і няроўнае. І нікому з іх не ўдалося разабраць аніводнага выразнага слова ці хаця б гуку.

— Не ведаю, — прадаўжаў Дзюпэн, — як уплываюць на вас мае словы, аднак асмелюся сцвярджаць, што ўжо з заўваг пра хрыплы і віскатлівы галасы вынікаюць пэўныя высновы. А за высновамі мільгане і здагадка, якая вызначае далейшае расследаванне нашай таямніцы. Калі я сказаў «пэўныя высновы», дык выказаўся не зусім дакладна. Я хацеў сказаць, што гэтыя высновы бяспрэчныя і што яны непазбежна вядуць да маёй здагадкі, пра якую я покуль што прамаўчу. Прашу толькі запомніць, што яна вельмі перакананая і падштурхнула мяне ў пэўным накірунку, падказала мэту маіх пошукаў у спачывальні.

Перанясемся туды. Што мы пачнем шукаць перш за ўсё? Канечне, выхад, якім карыстаўся забойца, калі ўцякаў. Мы з вамі, дзякуй Богу, у цуды не верым. Не злыя духі расправіліся з мадам і мадэмуазель Л'Эспанэ! Злачынцы — істоты з матэрыяльнага свету, і, калі ўцякалі, яны падпарадкоўваліся ягоным законам. Але як? Тут, на шчасце, патрабуюцца самыя простыя развагі, якія павінны прывесці нас да пэўнага адказу. Разгледзьма ўсе выхадныя, якія там ёсць. Зразумела, што калі людзі падымаліся па сходах, забойцы былі ў спачывальні ў старой або, у крайнім выпадку, у суседнім пакоі. Гэта значыць, што і выхад трэба шукаць у гэтых двух пакоях. Паліцэйскія добрасумленна агледзелі падлогу, сценкі і столь. Ніводныя спатайныя дзверы не маглі б унікнуць іхняга позірку. Але я не спадзяваўся на іх і ўсё пераправерыў сам. Дзверы з пакояў у калідор былі зачынены з сярэдзіны. А што коміны? У ніжняй частцы футаў на восем — дзесяць яны звычайнае шырыні, але вышэй настолькі звужаюцца, што ў іх не пралезе і котка. Значыць, гэтыя

шляхі ўцёкаў адхіляюцца. Застаюцца вокны. Але і вокны ў пакоі на вуліцу лічыць не будзем: у іх натоўп заўважыў бы ўцекачоў. Значыць, яны збеглі праз вокны ў спачывальні. А калі мы прыйшлі да такой лагічнай высновы, дык не павінны казаць, што гэта немагчыма. Наадварот, мы, як разумныя людзі, пастараемся давесці, што «немагчымасць» тут не відавочная, а ўяўная.

У спачывальні двое акон. Адно з іх нічым не застаўленае і відно зверху данізу. Другое закрыта знізу білам грувасткага ложка. Першае акно замацавана з сярэдзіны. Усе высілкі падняць яго аказаліся марнымі. Злева ў аконнай раме ёсць адтуліна, а ў ёй глыбока, ледзьве не па самую плешку, сядзіць вялікі цвік. Калі паліцэйскія агледзелі другое акно, дык знайшлі ў раме такі самы цвік. І гэтае акно таксама не паддалася, калі паспрабавалі адчыніць яго. Такія абставіны пераканалі паліцэйскіх, што злачынцы не маглі ўцячы гэтым шляхам. Паліцэйскія не палчылі за патрэбнае павыцягваць цвікі і паадчыняць вокны.

А я не абмежаваўся павярхоўным аглядам: мне належала давесці, што, паўтаруся, «немагчымасць» тут не відавочная, а ўяўная. Я разважаў апастэрыёры¹. Забойцы несумненна ўцяклі праз адно з гэтых акон. Але тады яны не змаглі б замацаваць раму з сярэдзіны. І тым не меней вокны аказаліся шчыльна зачыненымі. Гэта ціснула на паліцэйскіх і перапыніла іхнія пошукі ў слушным накірунку. Так, вокны былі зачыненыя. Значыць, яны зачыняліся аўтаматычна. Такое рашэнне напрошвалася само сабою. Я падышоў да вольнага акна, з цяжкасцю выцягнуў цвік і паспрабаваў падняць раму. Як я і думаў, яна не паддалася, і я пераканаўся, што недзе ёсць спатайная спружына. А гэтае пацвяджэнне маёй здагадкі даводзіла слушнасць майго зыходнага меркавання, хаця справа з цвікамі і выглядала загадкава. Я агледзеў раму яшчэ раз і знайшоў прыхаваную спружыну. Я задаволіўся сваёй знаходкаю і не стаў падумаць раму.

Я зноў устаў цвік у адтуліну. Чалавек, калі вылезе праз акно, можа звонку апусціць раму, і затвор сам зашчоўкнецца, але цвік не стане на месца. Значыць, забойцы ўцякалі праз другое акно. Але калі, як і трэба было чакаць, затворы ў вокнах аднолькавыя, дык розніца павінна была быць у цвіках або, па меншай меры, у тым,

¹ Апастэрыёры — на падставе вопыту, вопытных дадзеных.

як яны мацуюцца. Я перагнуўся праз біла ложка і старанна агледзеў раму, потым прасунуў руку і націснуў на спружыну, ва ўсіх адносінах падобную да сваёй суседкі. Пасля я заняўся цвіком. Гэта быў такі самы мацак і таксама заходзіў у адтуліну ледзь не па самую плешку.

Вы, канечне, думаеце, што я збянтэжыўся. Тады вы кепска ўяўляеце сабе індуктыўны метад мышлення! Калі скарыстаць спартыўную лексіку, я біў па мячы без промаху. У ланцужку маіх разваг не было аніводнага няўдалага звяна. Я прасачыў усё да астатняга пункта, і гэтым пунктам быў цвік. Я ўжо казаў, што ён быў копіяй свайго сабрата ў суседнім акне. Але што гэта магло азначаць у параўнанні з маёй цвёрдай упэўненасцю ў тым, што менавіта да гэтага пункта і вяла мяне пуцяводная нітка. «Мабыць, цвік не ў парадку»,— падумаў я. І праўда, толькі я дакрануўся да яго, як плешка разам з абломкам шпянька засталася ў мяне ў руцэ. Большая частка цвіка па-ранейшаму сядзела ў адтуліне, дзе ён, мабыць, і зламаўся. Злом быў стары, пра гэта сведчыла ржа. Я заўважыў таксама, што ўдары малатка, якім зламалі цвік, увагналі ў раму краі ягонай плешкі. Калі я акуратна ўставіў абломак на старое месца, стала падобна на тое, што цвік цэлы. Ніякай шчылінкі не было відаць. Я націснуў на спружыну і падняў акно. Разам з рамаю паднялася і плешка. Я апусціў акно, і зноў падалося, што цвік цэлы.

Карацей, тут загадку я разгадаў: забойца ўцёк праз акно, застаўленае ложкам. Калі рама апусцілася — сама або з нечай дамапогаю, — спружына зашчоўкнулася і замацавала раму. Але паліцэйскія прынялі дзеянне спружыны за дзеянне цвіка і не сталі даследаваць далей.

Цяпер узнікае пытанне, як злачынца спусціўся ўніз. Тут мяне задаволіла наша прагулка вакол дома. Футах у пяці з паловаю ад акна, пра якое ідзе гаворка, праходзіць маланкаадвод. Дабрацца адсюль да акна, а тым болей залезці на яго, немагчыма. Аднак я заўважыў, што аканіцы на чацвёртым паверсе з ліку ferrades, як называюць іх парызскія цесляры. Яны даўно выйшлі з моды, але іх яшчэ нярэдка можна ўбачыць на старых асабняках дзе-небудзь у Ліёне ці ў Бардо. Такая аканіца нагадвае дзверы — аднастворкавыя, а не двухстворкавыя, — з той, аднак, розніцаю, што ніжняя палова ў ёй скразная, нахштальт каваных кратаў, і за яе зручна ўхапіцца рукамі. Аканіцы ў доме ў мадам Л'Эспанэ ў тры з паловаю футы

ўшыркі. Калі мы ўбачылі іх, яны былі прачыненыя, стаялі да сценкі пад прамым вуглом. Паліцыя, як і я, аглядала дом з тылу. Паліцэйскія бачылі аканіцы ў папярочным разрэзе, а таму не заўважылі іхняй надзвычайнай шырыні, ва ўсялякім выпадку не звярнулі належнай увагі. Упэўненыя, што злачынцы не маглі ўцячы такім шляхам, яны, натуральна, абмежаваліся беглым аглядам акон. А я адразу зразумеў, што калі да канца расчыніць аканіцу над ложкам, яна апынецца не больш як у двух футах ад маланкаадвода. Пры пэўным намаганні, а таксама пры выключнай смеласці і спрыце з маланкаадвода можна перабрацца на акно. Працягнуўшы руку футы на два з паловаю, пры ўмове, што аканіца адчыненая насцеж, злачынца мог ухапіцца за краты. Упёршыся ў сцяну нагамі, ён мог з сілаю адштурхнуцца і зачыніць аканіцу, а калі ўявіць, што акно адчыненае, то апынуцца проста ў пакоі.

Запомніце: гаворка ідзе пра небывалую спрытнасць, бо толькі з яе дапамогаю можна было выканаць такі рызыкаўны акрабатычны нумар. Я намерваюся давесці вам, што, па-першае, такі скачок магчымы, а па-другое, і гэта галоўнае, хачу, каб вы ўявілі сабе, якая незвычайная, амаль звышнатуральная спрытнасць патрабуецца, каб так скочыць.

Вы, канечне, скажаце, што ў маіх інтарэсах, як кажуць нашы адвакаты, хутчэй прыхаваць, чым прызнаць у поўнае меры, якая тут патрэбна спрытнасць. Але мая канчатковая мэта — ісціна. А найбліжэйшая мая задача заключаецца ў тым, каб выклікаць у вашай свядомасці такое супастаўленне: з аднаго боку, надзвычайная спрытнасць, з другога — пранізлівы, а паводле іншай версіі — рэзкі голас, адносна нацыянальнай прыналежнасці якога няма аднолькавых меркаванняў. І яшчэ незразумелае лапатанне, у якім нельга было вызначыць ніводнага выразнага складу.

Пасля гэтых слоў няпэўная здагадка засвяцілася ў мяне ў галаве. Здавалася, яшчэ адно намаганне, і я перахаплю Дзюпэнаву думку. Так іншым разам напружваеш памяць, намагаешся штосьці ўспомніць, але не можаш. Мой сябар між тым прадаўжаў:

— Заўважце, з таго, як грабежнік уцёк, я збочыў на тое, як ён патрапіў у спачывальню. Я хачу паказаць вам, што і тое, і другое адбылося ў тым самым месцы аднолькавым чынам. А зараз вернемся да самога пакоя. Што мы

там убачылі? Са скрынак камоды, дзе і цяпер ляжыць адзенне, шмат што, як нас запэўніваюць, было ўкрадзена. Хіба гэта не абсурд? Мадам Л'Эспанэ і яе дачка жылі як пустэльніцы, нікога ў сябе не прымалі і мала дзе бывалі. Навошта ім, здавалася б, багаты гардэроб? Знойдзеныя сукенкі па сваёй якасці відавочна не горшыя з тых, якія насілі гэтыя дамы. І калі грабежнік спакусіўся на жаночыя сукенкі, дык чаму ён пакінуў якраз лепшыя, чаму, нарэшце, не ўзяў усе? Карацей кажучы, чаму ён дзеля нейкіх ануч адмовіўся ад чатырох тысяч залатых франкаў?!

Грошай ён не ўзяў. Ледзь не ўсё золата, пра якое сказаў масье Міньё, засталася ў торбачках на падлозе. А таму выкіньце з галавы думку пра пабуджальныя матывы — недарэчную думку, якая ўзнікла ў мазгах паліцэйскіх пад уплывам паказанняў пра дастаўленае дамам золата. Супадзенні, якія ў дзесяць разоў больш незвычайныя, чым дастаўленыя грошы і забойствы іх атрымальніц, якія адбыліся праз тры дні, адбываюцца штодзённа ў нас на вачах, а мы на іх нават не зважаем. Супадзенні — гэта найвялікшая ашука мысліцеляў пэўнага гатунку. Мысліцеляў, якія нават не чулі пра тэорыю верагоднасці, тэорыю, якой найважнейшыя галіны ведаў абавязаныя самымі слаўнымі сваімі адкрыццямі. Зразумела, што калі грошай не далічыліся б, той факт, што іх прынеслі ледзь не напярэдадні забойства, азначаў бы штосьці большае, чым простае супадзенне. Небеспадстаўна ўзнікла б пытанне пра пабуджальныя матывы. А ў дадзеным выпадку палічыць грошы за галоўны матыву для забойства азначала б прыйсці да высновы, што злачынца — абсалютны размазня і боўдзіла, бо на грошы, а значыць, і на свой пабуджальны матыву, ён якраз і забыўся.

А зараз возьмем пад увагу тры абставіны — сваеасаблівы голас, надзвычайную спрытнасць і адсутнасць матываў у выключным па сваёй жорсткасці забойстве — і звернемся да самой карціны злачынства. Вось ахвяра, якую задушылі голымі рукамі, а потым засунулі ў комін дагары нагамі. Звычайныя злачынцы так не забіваюць. І тым болей не хаваюць такім чынам трупы сваіх ахвяр. Уявіце сабе, як запіхвалі ў комін нежывое цела, і вы пагадзіцеся, што ў гэтым ёсць штосьці пачварнае, штосьці несумяшчальнае з нашымі ўяўленнямі пра чалавечыя ўчынкі, нават калі лічыць, што тут арудавалі апошнія

падонкі. Уявіце таксама, якая сіла патрэбна, каб запіхаць цела ў комін — знізу ўверх, калі толькі некалькі чалавек разам ледзьве здолелі выцягнуць яго адтуль — зверху ўніз...

І нарэшце іншыя праявы гэтай жахлівай сілы! На камінных кратах знайшлі космы густых сівых валасоў, вырваных з каранямі. А вы ведаеце, якая патрэбна сіла, каб вырваць адразу хаця б дваццаць — трыццаць валаскоў! А на тых каранях — страшна сказаць! — запыкліся крывавыя шматкі мяса, садраныя са скальпа, — выразнае сведчанне таго, якіх высілкаў каштавала выдраць адным махам тысячы валасоў. Горла ў старой было не проста перарэзанае — галава начыста адзелена ад шыі. А між тым прыладаю для забойства паслужыла звычайная брытва. Я ўжо не кажу пра кровападцёкі на цэле ў мадам Л'Эспанэ. Масье Дзюма і ягоны паважаны калега масье Эцьен лічаць, што пабоі нанесены тупой прыладаю, і ў гэтым шанюўныя эскулапы не памыліліся. Тупой прыладаю ў дадзеным выпадку была брукаванка, на якую цела выкінулі з акна, застаўленага ложкам. Гэта відавочна! Аднак паліцэйскія гэта праваронілі, як праваронілі шырыню аканіцы. У іхнія герметычна закаркаваныя мазгі не змагла прасачыцца думка, што вокны ўсё ж адчыняюцца.

Калі далучыць да гэтага карціну хаатычнага бязладдзя ў спачывальні, застанецца толькі супаставіць незвычайны спрыт, звышчалавечую сілу, лютую крыважэрнасць і беспрычинную жорсткасць, што сягаюць за межы разумення, з голасам і інтанацыямі, якія здаюцца чужымі прадстаўнікам розных нацыянальнасцей, а таксама з моваю, пазбаўленай усялякай выразнасці. Якая напрошваецца выснова? Які вобраз узнікае перад вамі?

Мяне нібыта абдало варам, калі Дзюпэн задаў гэтае пытанне.

— Шаленец, які ўчыніў гэтае ліхадзейства, — сказаў я, — апантаны маньяк, што ўцёк з вар'ятні.

— Някепска, — зазначыў Дзюпэн, — у вашым меркаванні штосьці ёсць. Але выгукі вар'ята, нават у прыпадку неўтаймаванага буянства, не адпавядаюць апісанню своеасаблівага голасу, які чулі тыя, што падымаліся па сходах. У вар'ята, аднак, ёсць нацыянальнасць, а гаворка ягоная, хоць і цьмяная паводле зместу, гучыць разборліва. Акрамя таго, валасы ў вар'ята не падобныя да гэтых, што ў мяне ў руцэ. Я ледзьве вызваліў іх з сутаргава

заціснутых пальцаў мадам Л'Эспанэ. Што вы пра іх скажаце?

— Дзюпэн,— ускрыкнуў я, збіты з панталыку,— гэта больш чым дзіўныя валасы — яны не належаць чалавеку!

— А я гэтага і не сцвярджаю,— запярэчыў Дзюпэн.— Але перш чым прыйсці да пэўнай высновы, зірніце на гэты малюнак. Я дакладна ўзнавіў тое, што ў сведчаннях вызначаецца як «кровападцёкі і сляды пазногцяў» на шыі ў мадэмуазель Л'Эспанэ, а ў заключэнні спадароў Дзюма і Эцьена фігуруе як «шэраг сіне-барвовых плям, відавочна сляды пальцаў».

Малюнак, як вы можаце меркаваць — мой сябар паклаў перад сабою на стол аркуш паперы,— сведчыць пра моцную і ўчэпістую хватку. Гэтыя пальцы трымалі намёртва. Кожны з іх захаваў, верагодна, да апошняга ўздыху ахвяры, тую пачварную сілу, з якой уядаўся ў жывое цела. А зараз паспрабуйце накласці пальцы абедзвюх рук на намаляваныя тут адбіткі.

Марныя намаганні! Мае пальцы не супадалі з адбіткамі.

— Не, пачакайце, зробім усё як след,— спыніў мяне Дзюпэн.— Аркуш ляжыць на плоскай паверхні, а чалавечая шыя цыліндрычнай формы. Вось палена такога дыяметра, як шыя. Абгарніце яго малюнкам і паспрабуйце яшчэ раз.

Я паслухаўся, але зрабілася не лягчэй, а яшчэ цяжэй.

— Падобна на тое,— сказаў я нарэшце,— што гэта сляды не чалавечых рук.

— А зараз,— сказаў Дзюпэн,— прачытайце вось гэты абзац у Кюё¹. Гэта — падрабязнае анатамічнае і агульнае апісанне гіганцкага арангутана з Ост-Індскіх астравоў. Яму ўласцівыя высокі рост, надзвычайныя сіла і спрыт, неўтаймоўная злосць і дзівосная здольнасць да пераймання.

— Апісанне пальцаў,— сказаў я, калі скончыў чытаць,— дакладна супадае з тым, што на вашым малюнку. Цяпер я разумею, што толькі апісаны тут арангутан мог пакінуць гэтыя адбіткі. Іржава-бурая поўсць пацвярджае падабенства. Але як вытлумачыць усе абставіны катастрофы? Сведкі чулі два галасы, і адзін з іх бясспрэчна належаў французу.

¹ Кюё Жорж (1769—1832) — французскі вучоны, вядомы даследаваннямі ў галіне параўнальнай анатоміі, палеанталогіі і сістэматыкі жывёл.

— І вам, канечне, запомніўся выгук, які ледзь не ўсе яны прыпісваюць французу: «mon Dieu!» Адзін са сведак, кандзіцер Мантані, удала вытлумачыў гэты выгук як выказванне пратэсту ці незадаволенасці. На тых двух словах і грунтуецца мая надзея адгадаць загадку. Нейкі француз быў сведкам забойства. Магчыма і нават верагодна, што ён і не вінаваты ў лютай расправе. Малпа, відаць, уцякла ад яго. Француз, хутчэй за ўсё, высачыў яе на месцы злачынства. Але спыніць тое, што адбылося, яму было не пад сілу. Малпа і цяпер на волі. Я не буду расказваць пра свае здагадкі. Меркаванні, на якіх яны грунтуюцца, настолькі легкаважныя, што не пераконваюць нават мяне, а тым болей не пераканаюць іншых. Але калі наш француз, як я здагадваюся, не мае дачынення да забойства, дык мая аб'ява напэўна прывядзе яго сюды. Па дарозе дадому я здаў яе ў рэдакцыю газеты «Le Monde», якая прадстаўляе інтарэсы нашага суднаходства і вельмі папулярная сярод маракоў.

Дзюпэн падаў мне газету, і я прачытаў:

«ЗЛОЎЛЕНЫ ў Булонскім лесе на досвітку (тае раныцы, калі адбылося забойства) гіганцкі буры арангутан, з тых, што вядуцца на востраве Барнеа. Адамо гаспадару (паводле чутак, матросу з мальтыйскага судна), калі той засведчыць свае правы і аплаціць выдаткі, звязаныя з лоўляй і ўтрыманнем жывёлы. Звяртацца на адрас: дом №... па вуліцы... у Сен-Жарменскім прадмесці, спытацца на чацвёртым паверсе».

— А як вы даведаліся,— спытаўся я,— што чалавек гэты — матрос з мальтыйскага судна?

— А я гэтага напэўна не ведаю,— зноў запярэчыў Дзюпэн.— Але зірніце на гэтую зашмальцаваную стужку. Яна нагадвае тыя, якімі матросы завязваюць свае валасы ў коскі. Такім вузлом мог завязаць яе толькі марак, хутчэй за ўсё, мальтыец. Я знайшоў гэтую стужку пад маланкаадводам. Наўрад ці яна належала адной з забітых жанчын. Але нават калі я памыляюся і стужка засталяся не ад мальтыйскага марака, небяды, што я спаслаўся на гэта ў аб'яве. Калі я памыліўся, матрос падумае, што хтосьці ўвёў мяне ў зман, і не надасць гэтаму асаблівай увагі. А калі я маю рацыю — гэта козыр у мяне ў руках. Француз, канечне, добра падумае, перш чым пайсці па аб'яве. Вось як ён стане разважаць: «Я невінаваты. Чалавек я бедны, і арангутан для мяне — цэлы скарб. Навошта губляць яго з-за марнай падазронасці?»

Вось ён, побач, трэба толькі працягнуць руку. Яго злавілі ў Булонскім лесе, далёка ад месца забойства. Нікому і ў голаў не прыйдзе, што такія жахі мог нарабіць дзікі звер. Паліцыі аніколі не здагадацца, як гэта здарылася. Нават калі малпу і высачылі — хай паспрабуюць давесці, што я нешта ведаю. А хоць бы і ведаў, я невінаваты. Галоўнае, што пра мяне ўжо нехта ведае. У аб'яве мяне так і называюць — «гаспадаром» гэтага стварэння. Хто ведае, што гэтаму чалавеку яшчэ пра мяне расказалі. Калі я не прыйду па сваю ўласнасць, якая вельмі каштоўная, на малпу можа ўпасці падазрэнне. А мне зусім не хочацца, каб западозрылі мяне або гэтую шэльму. Лепш пайду па аб'яве, забяру арангутана і схавваю, покуль усё канчаткова не забудзецца».

На сходах пачуліся крокі.

— Трымайце пісталеты напaгaтoвe,— пaпaрэдзiў мяне Дзюпэн.— Толькі не паказвайце і не страляйце, чакайце сiгнaлу.

Парадны ўваход быў адчынены. Наведвальнік нават не пазваніў і пачаў падымацца па прыступках. Аднак ён, мабыць, завагаўся, крыху пастаяў на месцы і пачаў спускацца. Дзюпэн кінуўся да дзвярэй, але мы зноў пачулі, што незнаёмец падымаецца. Больш ён не спрабаваў павярнуцца. Мы чулі, як ён рашуча тупаў па сходах, а потым пагрукаўся ў дзверы.

— Заходзьце,— ветліва адгукнуўся Дзюпэн.

Зайшоў мужчына, па ўсім было відаць, матрос. Высокі, мажны, з такім выглядам, быццам і чорт яму не брат, хоць, увогуле, даволі прыемны дзяцюк. Зухаватыя бакенбарды і вусы больш чым напалову прыхоўвалі ягоны загарэлы твар. Ён трымаў у руцэ важкую доўбню, відаць, адзіную ягоную зброю. Матрос нязграбна пакланіўся і пажадаў нам добрага вечара. Гаварыў ён па-французску чыста, хіба што з лёгкім няўшальскім акцэнтам. Па ўсім было відаць, што ён карэнны парызанін.

— Сядайце, дружа,— прывітаў яго Дзюпэн.— Вы, канечне, па арангутана? Тады вам можна пазайздросціць. Выдатны экзэмпляр і, мабыць, каштоўны. Колькі яму гадоў, як вы думаеце?

Матрос уздыхнуў так, быццам у яго гара звалілася з плячэй.

— Напэўна не ведаю,— адказаў ён нахабным тонам.— Годзікі чатыры ці пяць — не болей. А ён тут, у доме?

— Ды не, у нас памяшкання для яго не знайшлося. Мы здалі яго на рамізнiцкi двор, што на вулицы Дзюбур, непадалёк адсюль. Прыходзьце па яго заўтра. Вам, канечне, няцяжка будзе засведчыць свае правы?

— За гэтым затрымкі не будзе, масье.

— Нават шкада расстацца з ім,— прадаўжаў Дзюпэн.

— Не думайце, масье, што ваш клопат марны,— запэўніў яго матрос.— У мяне таксама ёсць сумленне. Я ахвотна заплачу вам за турботы, па магчымасці, канечне. Мы дамовімся.

— Вельмі прыстойна з вашага боку,— сказаў мой сябар.— Зараз падумаю, колькі з вас узяць. Хаця не трэба мне грошай. Раскажыце лепей усё, што ведаеце пра забойствы на вулицы Морг.

Апошнія словы Дзюпэн сказаў ціха і вельмі спакойна. Гэтаксама спакойна падышоў да дзвярэй, зачыніў іх і апусціў ключ у кішэнь. Потым выцягнуў пісталет, без шуму і хвалявання паклаў яго на стол.

Твар у матроса пачырванеў, падалося, што ён змагаўся з удушшам. Інстынктыўна ён ускочыў і схпіўся за доўбню, але адразу паваліўся на крэсла, задрыжаў і збялеў як палатно. Матрос не вымавіў ні слова, і я ад усяе душы пашкадаваў яго.

— Дарма вы палохаецеся, дружа,— ласкава звярнуўся да яго Дзюпэн.— Мы не зробім вам нічога кепскага, паверце. Даю вам слова француза і прыстойнага чалавека, што ў нас самыя лепшыя намеры. Я добра ведаю, што вы невінаваты ў жахах на вулицы Морг. Аднак і вы, спадзяюся, не станеце сцвярджаць, што зусім не маеце да іх дачынення. Як бачыце, я ўжо шмат ведаю з крыніцы, пра якую вы і не падазраеце. Карацей, вы не зрабілі нічога такога, у чым маглі б сябе папракнуць або за што вас можна было б прыцягнуць да адказнасці. Вы нават не паквапіліся на чужыя грошы, хоць гэта магло б сысці вам з рук. Вам няма чаго хаваць, і ў вас няма падстаў хавацца. Аднак сумленне абавязвае сказаць усё, што вы ведаеце пра гэтую справу. Арыштаваны невінаваты чалавек, яго падазраюць у забойстве, а сапраўднага віноўніка ведаеце вы.

Дзюпэнавы словы падзейнічалі: матрос авалодаў сабою, і куды падзелася ягонае нахабства!

— Што будзе, тое будзе,— сказаў ён,— раскажу вам усё, што ведаю. Хай дапаможа мне Бог! Вы, канечне, не

паверыце, я быў бы дурнем, калі спадзяваўся б, што вы мне паверыце. Але ўсё адно, маёй віны тут няма. І хай мяне пакараюць, але я раскажу ўсё, як на споведзі.

Аповяд ягоны зводзіўся да наступнага. Нядаўна яму давялося пабываць на астравах Індыйскага архіпелага. З кампаніяй маракоў ён высадзіўся на Барнеа і выправіўся на вясёлую пагулянку ў глыб вострава. Яму з сябрам пашчасціла злавіць арангутана. Але той сябар неўзабаве памёр, і адзіным гаспадаром малпы аказаўся наш матрос. Чаго ён толькі не нацярапеўся на зваротным шляху з-за лютага нораву малпы! Нарэшце прывёз яе ў Парыж і пасадзіў пад замок, бо апасаўся надакучлівай цікаўнасці суседзяў, а таксама чакаў, пакуль у арангутана зажыве нага, якую той застраміў яшчэ на паракходзе. Матрос разлічваў выгадна прадаць яго.

Нядаўна ён вярнуўся дадому з гулянку (гэта было тае ночы, а дакладней, тае раніцы, калі адбылося забойства) і заспеў арангутана ў сябе ў спачывальні. Аказалася, што палоннік зламаў загарадку ў каморы. Малпа ўзброілася брытваю, намылілася, села перад люстэркам і збіралася пагаліцца, як гаспадар, за якім яна заўсёды назірала праз замочную шчыліну. Матрос спачатку разгубіўся, бо зразумеў, як люты драпежнік можа абысціся з небяспечнай зброяй, што была ў ягоных руках. Але ён ужо звикся спраўляцца са сваім вязнем і нават самыя шалёныя ўспышкі ягонай злосці ўтаймоўваў бізуном. Цяпер ён таксама схапіўся за бізун. Тады арангутан кінуўся да дзвярэй, потым уніз па сходах, дзе было, на няшчасце, адчынена акно, а там і на вуліцу.

Француз з жахам пабег следам за ім. Малпа не кідала брытву, час ад часу спынялася, крывіла морды свайму гаспадару, падпускала яго зусім блізка, а потым зноў уцякала. Доўга ён гнаўся за ёю. Было каля трох гадзін раніцы, і на вуліцах стаяла спасцярэжлівая цішыня. У завулку за вуліцай Морг уцякачка згледзела святло, што мігцела на чацвёртым паверсе, у спачывальні ў мадам Л'Эспанэ. Малпа ўскараскалася наверх па маланкаадводзе, схапілася за адчыненую насцеж аканіцу і з яе дапамогаю апынулася на ложку. На ўвесь гэты акрабатычны нумар ёй не спатрэбілася і мінуты. Калі малпа апынулася ў пакоі, дык зноў штурханула аканіцу.

Матрос не ведаў, радавацца яму ці гараваць. Нарэшце ён займеў шанц вярнуць уцякачку — яна патрапіла ў пастку, бо вяртацца магла толькі па маланкаадводзе, дзе

было лёгка злавіць яе. Але як бы яна не натварыла чаго-небудзь у доме! Апошняе меркаванне пераважыла і пры-мусіла матроса лезці следам за ягонай гадаванкаю. Ускараскацца па маланкаадводзе яму было няцяжка, але калі ён параўняўся з акном, якое было злева, дык мусіў спыніцца. Адзінае, што мог зрабіць матрос, дык гэта дацягнуцца да аканіцы і зазірнуць у акно. Ад жаху ён ледзь не зваліўся долу. У гэтае імгненне і пачуліся немые крыкі, якія спалохалі жыхароў вуліцы Морг.

Мадам Л'Эспанэ з дачкою, абедзве ў начных кашулях, разбіралі паперы пасярод пакоя. Куфэрак быў адчынены, тое, што ў ім хавалі, ляжала поруч на падлозе. Жанчыны, відавочна, сядзелі спінамі да акна і не адразу заўважылі начнога госця, калі меркаваць па тым, што паміж ягоным з'яўненнем і крыкамі мінуў пэўны час. Яны, мабыць, падумалі, што аканіцаю грукнуў вецер.

Калі матрос зазірнуў у пакой, гіганцкі арангутан трымаў мадам Л'Эспанэ за валасы і, пераймаючы цырульніка, памахваў брытвай у яе перад самым носам. Дачка нерухома, у глыбокай непрытомнасці ляжала на падлозе. Крыкі і супраціўленне старой каштавалі ёй выдраных валасоў. Яны змянілі, можа, і міралюбныя напачатку арангутанавы намеры, абудзілі ў ім шаленства. Моцным узмахам мускулістай рукі ён ледзь не знёс ёй галаву. Калі драпежнік убачыў кроў, то зусім ашалеў. Вочы ў яго ўспыхнулі, запалалі, як вуголле. Ён заскрыгатаў зубамі, накінуўся на дзяўчыну, учаперыўся ёй у горла жаклівымі кіпцямі і сціскаў, покуль тая не сканала. Раптам малпа ўбачыла па-над білам ложка спалатнелы ад жаху твар гаспадара. Раз'юшанасць зверга, які не забыўся на бізун, імгненна змянілася на страх. Арангутан адчуў сябе вінаватым, спалохаўся пакарання і, напэўна, захацеў прыхаваць сляды сваіх крываваых гульняў. Ён стаў панічна кідацца па спачывальні, ламаць мэблю, скідваць з ложка падушку і коўдру. Нарэшце ён схапіў труп дачкі і запіхнуў яго ў комін, а цела старой выкінуў праз акно.

Калі малпа са сваёю знявечанай ношаю паказалася ў акне, матрос знякавеў і не столькі спусціўся, колькі з'ехаў долу па маланкаадводзе. Ён спалохаўся крывавай бойні, адклаў клопат пра свайго гадаванца да лепшых часоў і кінуўся бегчы дамоў. Спалоханыя воклічы ашаломленага француза, злоснае мармытанне раз'юшанай малпы і былі тымі галасамі, якія пачулі людзі, што пады-маліся сходамі.

Вось, бадай што, і ўсё. Арангутан уцёк са спачывальні па маланкаадводзе яшчэ да таго, як зламалі дзверы. Мабыць, ён і апусціў за сабою акно.

Праз нейкі час матрос злавіў арангутана і за вялікія грошы прадаў яго ў Батанічны сад. Ле Бона вызвалілі адразу, як толькі мы з Дзюпэнам прыйшлі да прэфекта і пра ўсё яму расказалі, прычым Дзюпэн не ўстрымаўся ад сякіх-такіх каментарыяў. Пры ўсёй прыхільнасці да майго сябра наш чынуша не хаваў свайго расчаравання з-за такога камуфлету. Ён нават адпусціў на наш адрас дзве-тры шпількі наконт таго, што някепска было б кожнаму займацца сваёю справаю.

— Хай пабурчыць,— сказаў мне потым Дзюпэн.— Трэба ж чалавеку адвесці душу. Хай сабе пацешыцца. А мне досыць і таго, што я пабіў праціўніка на ягонай тэрыторыі. Дарэчы, дарма наш прэфект здзіўляецца, што адгадка яму не далася. Ён занадта хітры, каб глядзець у корань. Уся ягоная прамудрасць — суцэльнае верхглядства. У яе адна толькі галава, буз тулава, як маляюць і лепяць багіню Лаверну¹, або, у лепшым выпадку, галава і плечы, як у траскі. Але што ні кажы, а ён хлопец зух. Асабліва мяне прыводзіць у замілаванне тая спрытнасць ашуканца, з дапамогаю якой ён займеў рэпутацыю вялікага разумніка. Я маю на ўвазе ягоную манеру «*de nier ce qui est, et d'expliquer ce qui n'est pas*²».

---

¹ Л а в е р н а — старажытнарымская багіня прыбытку, апякунка зладзеяў і махляроў.

² «Адмаляць тое, што ёсць, і разважаць пра тое, чаго няма» (цытата з рамана «Юлія, або Новая Элаіза» французскага філосафа і пісьменніка Жана Жака Русо (1712—1778)).

АРТУР КОНАН ДОЙЛ

ШЭСЦЬ НАПАЛЕОНАЎ

Містэр Лейстрэйд, сышчык са Скотленд-Ярда¹, вечарамі нярэдка заходзіў да нас. Шэрлак Холмс з прыемнасцю сустракаў яго. Лейстрэйд прыносіў разнастайныя паліцэйскія навіны, а Холмс, удзячны за іх, ахвотна слухаў падрабязныя аповяды пра тыя справы, што даручалі сышчыку, і нібыта між іншым даваў яму парады, якія чэрпаў са скарбніцы свайго багатага вопыту і глыбокіх ведаў.

Але гэтым вечарам Лейстрэйд казаў толькі пра надвор'е і пра газетныя навіны. Потым ён раптоўна замоўкнуў і пачаў задумліва здзьмухваць попел са сваёй цыгары. Холмс уважліва паглядзеў на яго і спытаўся:

— У вас ёсць да мяне якая-небудзь цікавая справа?

— Ды не, містэр Холмс, нічога цікавага!

— У такім разе я слухаю вас.

Лейстрэйд засмяўся:

— Ад вас нічога не схаваеш, містэр Холмс. У мяне і праўда ёсць на прыкмеце адзін выпадак, але настолькі нязначны, што я не хацеў вас непакоіць. Між тым, драбяздрабязою, аднак гэта даволі дзіўная драбяздра, а я ведаю, што вас вабіць усё незвычайнае. Хаця, шчыра кажучы, гэтая справа хутчэй за ўсё павінна займаць доктара Уотсана, а не нас з вамі.

— Хвароба?

— Вар'яцтва. І да таго ж даволі дзіўнае вар'яцтва. Цяжка ўявіць сабе нашага сучасніка, які настолькі ненавідзіць Напалеона Першага, што знішчае кожнае ягонае адлюстраванне, якое трапляецца яму на вочы.

Холмс вальней уладкаваўся ў крэсле і сказаў:

— Гэта мяне мала цікавіць.

— Вось-вось, і я гэтаксама казаў. Хаця, калі чалавек

¹ Скотленд-Ярд — галоўнае паліцэйскае ўпраўленне ў Англіі.

гэты здзяйсняе крадзеж з узломам і калі адлюстраванні Напалеона, што ён знішчае, належаць не яму, а іншым людзям, ён з доктаравых рук трапляе зноў-такі да нас.

Холмс наструніўся і ўскрыкнуў:

— Крадзеж з узломам! Гэта ўжо куды цікавей! Раскажыце мне ўсё да апошняй дробязі.

Лейстрэйд выцягнуў службовы нататнік і пагартаў яго.

— Пра першы выпадак нам паведамлілі чатыры дні таму, — сказаў ён. — Гэта было ў краме Морза Хэдсана, які гандлюе карцінамі і статуямі на Кенінгтон-род. Прыказчык на мінуту выйшаў з крамы і раптам пачуў нейкі трэск. Ён паспяшаўся назад і ўбачыў, што гіпсавы злепак бюста Напалеона, які стаяў на прылаўку поруч з іншымі творамі мастацтва, ляжыць на падлозе, раструшчаны ўшчэнт. Прыказчык выскачыў на вуліцу, але хаця многія прахожыя казалі, што бачылі чалавека, які выбег з крамы, дагнаць яго не ўдалося. Можна было б падумаць, што гэта адзін з выпадкаў бессэнсоўнага хуліганства, якія здараюцца час ад часу... Пра гэта так і казалі канстэблю¹. Гіпсавы бюст каштаваў усяго некалькі шылінгаў, і ўся гэтая справа падалася такою дробязнаю, што не варта было распачынаць следства.

Наступны выпадак быў больш сур'ёзны і не менш дзіўны. Ён адбыўся сёння ўначы. На Кенінгтон-род, усяго праз некалькі соцень крокаў ад крамы Морза Хэдсана, жыве вядомы медык, доктар Барнікот, у якога шырокая практыка на паўднёвым беразе Тэмзы. Доктар Барнікот шчыры прыхільнік Напалеона. Увесь ягоны дом поўніцца кнігамі, карцінамі і рэліквіямі французскага імператара. Нядаўна ён набыў у Морза Хэдсана дзве аднолькавыя копіі са знакамітага бюста Напалеона, які стварыў французскі скульптар Дэвін. Адну з гэтых копіяў ён паставіў у сябе ў кватэры на Кенінгтон-род, а другую — на камін у хірургічнай на Лаўэр-Брыкстан-род. Сёння раніцай, калі доктар Барнікот вярнуўся дадому, ён убачыў, што ноччу ягоны дом абрабавалі, але пры гэтым не ўкралі нічога, акрамя гіпсавага бюста, што стаяў у перадпакоі. Злодзей вынес бюст з дома і разбіў аб садовую агароджу. Раніцою каля агароджы знайшлі грудок асколкаў.

Холмс пацёр рукі.

¹ Канстэбль — ніжэйшы паліцэйскі чын у Вялікабрытаніі і ў ЗША.

— Выпадак і праўда незвычайны! — сказаў ён.

— Я быў упэўнены, што ён вам спадабаецца. Але я яшчэ не скончыў. А дванаццатай доктар Барнікот прыехаў да сябе ў хірургічную, і ўявіце сабе ягонае здзіўленне, калі ён убачыў, што акно ў хірургічнай адчынена, а па падлозе раскіданы рэшткі ад другога бюста. Мы даследавалі абодва выпадкі, але нам не ўдалося выявіць, хто ён, гэты злачынца... Вось, містэр Холмс, усе факты.

— Факты арыгінальныя і нават мудрагелістыя, — сказаў Холмс. — Мне хацелася б ведаць, ці былі бюсты, разбітыя ў доктара Барнікота, дакладнымі копіямі бюста, раструшчанага ў краме Морза Хэдсана?

— Іх адлівалі ў адной форме.

— Значыць, нельга сцвярджаць, што чалавек, які раструшчыў бюст, дзейнічаў пад уплывам нянавісці да Напалеона. Калі прыняць пад увагу, што ў Лондане знаходзіцца некалькі тысяч бюстаў — выяў вялікага імператара, — цяжка паверыць, што невядомы фанатык абсалютна выпадкова пачаў сваю дзейнасць са знішчэння трох копій з аднаго бюста.

— Гэта прыходзіла ў голаў і мне, — сказаў Лестрэйд. — А што вы пра гэта думаеце, доктар Уотсан?

— Вар'яцтвы на якім-небудзь адным пункце могуць быць надзвычай разнастайнымі, — адказаў я. — Ёсць такая з'ява, якую сучасныя псіхолагі называюць «неадчэпная ідэя». Ідэя гэтая можа быць абсалютна дробязнаю, а чалавек, падуладны ёй, можа быць здаровы ва ўсіх іншых адносінах. Уявім сабе, што гэты маньяк занадта багата чытаў пра Напалеона або, скажам, даведаўся пра якую-небудзь крыўду, нанесеную яго продкам пад час напалеонаўскіх войнаў. У яго склалася «неадчэпная ідэя», і пад яе ўплывам ён зрабіўся здольным на самыя фантастычныя выбрыкі.

— Ваша тэорыя нам не падыходзіць, мой мілы Уотсан, — сказаў Холмс і пахітаў галавою, — бо аніякая «навязлівая ідэя» не змагла б падказаць вашаму цікаваму маньяку, дзе знаходзяцца гэтыя бюсты.

— А як растлумачыце гэта вы?

— Я і не спрабую растлумачыць гэта. Я адно толькі бачу, што ў эксцэнтрычных учынках гэтага джэнтльмена ёсць пэўная сістэма.

Далейшыя падзеі адбыліся хутчэй і былі больш трагічнымі, чым мы ўяўлялі сабе. Наступнае раніцы, калі

я апранаўся ў сваёй спачывальні, Холмс пагрукаўся да мяне ў дзверы і зайшоў з тэлеграмаю ў руцэ. Ён прачытаў яе ўголас:

«Тэрмінава прыезджайце ў Кенсінгтон, Піт-стрыт, 131. Лестрэйд».

— Што гэта значыць? — спытаўся я.

— Не ведаю. Гэта можа значыць усё, што заўгодна. Але здаецца мне, што гэта працяг гісторыі з бюстамі. Калі я не памыляюся, з гэтага вынікае, што наш сябарманьяк перанёс сваю дзейнасць у другую частку Лондана... Кава на стале, Уотсан, а кэб стаіць каля дзвярэй.

Праз паўгадзіны мы былі ўжо на Піт-стрыт — у вузкім завулку, што цягнуўся паралельна адной з самых ажыўленых лонданскіх магістралей. Дом № 131 аказваўся прадстаўнічай пласкагрудай пабудоваю, у якой не было нічога рамантычнага. Калі мы пад'ехалі, перад ягонаю садовай агароджаю стаяў натоўп разявак. Холмс свіснуў:

— Чорт пабірай, ды тут не менш як забойства!

У Лестрэйда, што выйшаў нам насустрач, быў вельмі заклапочаны твар. Ён правёў нас у гасцёўню, па якой бегаў надзвычай ускудлачаны пажылы чалавек у фланелевым халаце. Нам назвалі яго. Гэта быў гаспадар дома, містэр Хорэс Харкер, супрацоўнік Цэнтральнага сіндыката друку.

— Гісторыя з Напалеонамі працягваецца, — сказаў Лестрэйд. — Учора ўвечары яна зацікавіла вас, містэр Холмс, і я падумаў, што вам будзе прыемна прымаць удзел у яе расследаванні, асабліва цяпер, калі яна прывяла да такой змрочнай падзеі.

— Да якой падзеі?

— Да забойства. Містэр Харкер, раскажыце, калі ласка, гэтым джэнтльменам усё, што адбылося.

Чалавек у халаце павярнуў да нас свой заклапочаны твар.

— Дзіўная рэч, — сказаў ён. — Усё жыццё я апісваў у газетах падзеі, што здараліся з іншымі людзьмі. А вось калі ўрэшце ў мяне самога адбылася такая значная падзея, я настолькі разгубіўся, што двух слоў не магу напісаць. Прынамсі, вашае імя, містэр Шэрлак Холмс, я чуў, і калі вам удалася раскрыць гэтую загадкавую справу, я буду ўзнагароджаны за прыкую неабходнасць пераказваць усё яшчэ раз.

Холмс сеў і падрыхтаваўся ўважліва слухаць.

— Гэтае забойства звязана з бюстам Напалеона, што купіў я месяцы чатыры таму. Ён абышоўся мне вельмі танна ў краме «Браты Хардзінг», што каля Хай-стрытскага вакзала. Звычайна я пішу свае артыкулы па начах і нярэдка сяджу за працаю да світанку. Так было і сёння. Я сядзеў у сваёй нары ў самым канцы верхняга паверха. Раптам каля трох гадзін да мяне даляцеў нейкі шум. Я прыслухаўся, але гук не паўтарыўся, і я падумаў, што шумелі на вуліцы. Але мінут праз пяць я раптоўна пачуў жажлівы крык — ніколі яшчэ, містэр Холмс, не даводзілася мне чуць гэтых страшных гукаў. Крык гэты будзе стаяць у мяне ўвушшу да самае смерці. Мінуту або дзве я праседзеў нерухома, бо здранцвеў ад страху, а потым узяў качаргу і пайшоў уніз. Калі я зайшоў у гэты пакой, дык убачыў, што акно расчынена, а бюст, што стаяў на каміне, знік. Я ніяк не магу даўмецца, чаму злодзей спакусіўся на яго. Самы звычайны, нічога не варты гіпсавы злепак. Як вы самі бачыце, чалавек, які надумаецца скачыць з гэтага акна, трапіць на прыступкі параднага хода. Злодзей, несумненна, уцёк менавіта гэтым шляхам, а таму я мінуў перадпакой і адчыніў уваходныя дзверы. Я ступіў у цемру, але спатыкнуўся і ледзь не паваліўся на нябожчыка, што ляжаў на ганку. Я пайшоў і прынёс лямпку. У небаракі на горле зеўрала рана. Усе верхнія прыступкі былі залітыя крывёю. Ён ляжаў на спіне, калені былі паднятыя, рот — адтулены. Гэта было жахліва. Я свіснуў у свой паліцэйскі свісток і адразу ж страціў прытомнасць. Больш я нічога не помню. Ачуняў я ў перадпакой. Поруч стаяў палісмэн.

— Хто быў забіты? — спытаўся Холмс.

— Даведацца пра гэта пакуль што не ўдалося, — адказаў Лестрэйд. — Можаче самі агледзеццё яго ў трупяні. Высокі, загарэлы, вельмі моцны мужчына, але яму, відаць, не было яшчэ трыццаці. Апануты бедна, аднак на рабочага не падобны. Поруч з ім у лужыне крыві ляжаў нож з рогавымі тронкамі. Невядома, належаў ён забітаму або забойцы. На адзенні ў забітага не было метак, па якіх можна было б даведацца, як яго клікаць. У кішэнях мы знайшлі яблык, вяроўчыну, карту Лондана і фотакартку. Вось яна.

Гэта быў імгненны здымак, зроблены маленькім апаратам. На ім быў малады чалавек з выразнымі рысамі твару, з густымі бровамі, з моцна развітымі сківіцамі, што

выдаваліся ўперад, як у павіяна. Наогул было ў ім нешта ад малпы.

— А што сталася з бюстам? — спытаўся Холмс, калі ўважліва разгледзеў здымак.

— Бюст удалося выявіць толькі перад тым, як вы прыйшлі. Яго знайшлі ў садзе перад пустым домам на Кэмпдан-Хаўз-род. Ён раструшчаны на драбнючкія кавалкі. Я якраз іду туды, каб агледзець яго. Хочаце пайсці са мною?

Месца, дзе знайшлі рэшткі бюста, было за некалькі ярдаў ад дома. Упершыню нам удалося ўбачыць тое, што засталася ад выявы вялікага імператара, што выклікала такую шалёную і разбуральную нянавісьць у сэрцы нейкага незнаёмца. Холмс падняў некалькі асколкаў і пільна даследаваў іх. Па ягоным заклапочаным твары я зразумеў, што ён натрапіў на след.

— Ну што? — спытаўся Лестрэйд.

Холмс паціснуў плячыма.

— Яшчэ нямала давядзецца нам павалтузіцца з гэтаю справаю, — сказаў ён. — І ўсё-такі... усё-такі... на пачатак у нас ёсць сёе-тое. Гэты танны бюст у вачах таго дзіўнага злачынцы каштаваў даражэй за чалавечае жыццё. Вось першы факт, які мы выявілі. Ёсць і другі факт, не менш дзіўны. Калі адзіная мэта злачынцы была ў тым, каб раструшчыць бюст, дык чаму ён не зрабіў гэтага ў доме або каля яго?

— Злачынцу надзвычай уразіла сустрэча з чалавекам, якога яму давялося забіць. Ён сам не ўсведамляў, што робіць.

— Што ж, гэта падобна на праўду. Але я хачу звярнуць вашу ўвагу на дом, што стаіць у садзе і дзе раструшчылі бюст.

Лестрэйд агледзеўся навокал.

— Дом гэты пусты, — сказаў ён, — і злачынца ведаў, што ніхто яго тут не патрывожыць.

— Але, — запярэчыў Холмс, — на гэтай вуліцы ёсць і другі пусты дом, і яму трэба было прайсці паўз яго, каб дайсці да гэтага. Чаму ён не раструшчыў бюст каля першага пустога дома? Ён жа разумеў, што з кожным лішнім крокам павялічваецца небяспека сустрэцца з кім-небудзь.

— На гэта я не звярнуў увагі, — сказаў Лестрэйд.

Холмс паказаў на вулічны ліхтар, што гарэў у нас панад галовамі.

— Тут гэты чалавек мог бачыць тое, што робіць, а там не мог. Вось што прывяло яго сюды.

— Чорт пабірай, ваша праўда! — сказаў сышчык.— Цяпер я прыгадваю, што бюст, які належаў доктару Барнікоту, раструшчылі непадалёк ад ягонай чырвонай лампы. Але што вынікае з гэтага факту, містэр Холмс?

— Трэба яго запомніць. Пазней мы можам натрапіць на абставіны, якія прымусяць нас вярнуцца да яго. Што вы збіраецеся рабіць зараз, Лестрэйд?

— Па-мойму, зараз лепш за ўсё пастарацца выявіць асобу забітага. Гэта не надта складана. Калі мы будзем ведаць, хто ён такі і хто ягоныя таварышы, нам удасца выявіць, што рабіў ён уначы на Піт-стрыт, каго ён тут сустрэў і хто забіў яго на ганку ў містэра Хорэса Харкера. Ці вы не згодны з гэтым?

— Згодны. Але я падышоў бы да гэтай загадкі з іншага боку.

— З якога?

— О, я не хацеў бы ўплываць на вас. Вы рабіце па-свойму, а я буду рабіць па-свойму. Потым мы параўнаем вынікі нашых пошукаў і тым самым дапаможам адзін аднаму.

— Выдатна, — сказаў Лестрэйд.

— Зараз вы вяртаецеся на Піт-стрыт і, вядома ж, убачыце містэра Хораса Харкера. Перадайце яму, калі ласка, ад майго імені, што, па-мойму, мінулай ноччу ў ягоны дом наведваўся крыважэрны вар'ят, ахоплены маніяй напалеонанавісніцтва. Гэта спатрэбіцца яму для артыкула.

Лестрэйд здзіўлена зірнуў на Холмса:

— Няўжо вы і праўда так думаеце?

Холмс усміхнуўся:

— Ці так я думаю? Можна, і не так. Але такая версія падасца вельмі цікавай містэру Харкеру і падпісчыкам Цэнтральнага сіндыката друку... Ну, Уотсан, сёння ў нас будзе нямала клопату. Я буду шчаслівы, Лестрэйд, калі ўвечары, гадзін у шэсць, вы зойдзеце да нас на Бейкер-стрыт. А покуль што я пакіну ў сябе фотаздымак.

Мы з Шэрлакам Холмсам пехатою пайшлі на Хай-стрыт і зазірнулі ў краму «Браты Хардзінг», дзе быў набыты бюст. Малады прыказчык сказаў нам, што містэр Хардзінг будзе ў краме адно толькі пад канец дня, а сам ён аніякіх звестак даць нам не можа, бо служыць тут

усяго некалькі дзён. На твары ў Холмса з'явіліся незадаволенасць і расчараванне.

— Нічым не парадзіш, Уотсан,— сказаў ён урэшце.— Нельга ўвесь час разлічваць на ўдачу. Давядзецца зайсці сюды пад канец дня. Як вы, напэўна, здагадаліся, я збіраюся прасачыць гісторыю гэтых бюстаў ад самага пачатку, каб выявіць, ці не было пры іх стварэнні якіх-небудзь незвычайных абставін, што зараней вызначылі іх дзіўны лёс. Пойдзем покуль што да містэра Морза Хэдсана на Кенінгтон-род і паглядзім, ці не прал'е ён хоць трохі святла на гэтую загадку.

Цэлую гадзіну мы ехалі да крамы гандляра карцінамі. Гэта быў маленькі тоўсты чалавечак з чырвоным носам і з'едлівым характарам.

— Так, сэр. Раструшчыў на маім прылаўку, сэр,— абураўся ён.— Навошта мы плацім падаткі, калі любы нягоднік можа ўварвацца да нас і папсаваць тавар?! Так, сэр, гэта я прадаў доктару Барнікоту абодва бюсты. Ганьба, сэр! Анархісцкая змова, вось што гэта такое. Памойму, толькі анархіст здольны знішчыць статую. Адкуль у мяне гэтыя бюсты? Не разумею, якія адносіны гэта можа мець да справы. Ну што ж, сэр, калі вам і праўда трэба ведаць, я скажу. Я набыў іх у «Гельдэра і кампаніі», у Стэпні, на Чэрч-стрыт. Гэта вядомая фірма — існуе больш за дваццаць гадоў. Колькі я іх купіў? Тры. Два прадаў доктару Барнікоту, а адзін раструшчылі сярод белага дня ў мяне на прылаўку. Ці ведаю я чалавека, што на гэтай фатаграфіі? Не, не ведаю. Хаця не, ведаю. Гэта Бепа, італьянец-рамеснік. Час ад часу ён робіць што-нішто ў мяне ў краме. Можа рэзаць па дрэве, можа залаціць рамы — усяго пакрысе. Ён сышоў ад мяне тыдзень таму, і з таго часу я пра яго нічога не чуў. Не, я не ведаю, адкуль ён. Дзе ён цяпер, таксама не ведаю. Супраць яго я нічога не маю. Працаваў ён някепска. Ён сышоў за два дні да таго, як у мяне знішчылі бюст...

— Што ж, Морз Хэдсан раскажаў нам болей, чым можна было чакаць,— сказаў Холмс, калі мы выйшлі з крамы.— Значыць, гэты Бепа прымаў удзел і ў тых падзеях, што адбываліся ў Кенінгтоне, і ў тых, што адбыліся ў Кенсінгтоне. Дзеля гэтага факта не шкада праехаць дзесяць міль. А цяпер, Уотсан, едзем у Стэпні, да «Гельдэра і кампаніі», на радзіму бюстаў. Не сумняваюся, што пачуем там шмат цікавага.

Мы праехалі праз фэшэнебельны Лондан, праз Лон-

дан атэляў, праз Лондан тэатральны, праз Лондан літаратурны, праз Лондан камерцыйны, праз Лондан марскі і, нарэшце, патрапілі ў прыбярэжны раён, забудаваны прыбытковымі дамамі. Тут пераважала бедната, што трапіла сюды з усіх канцоў Еўропы. На шырокай вуліцы мы знайшлі патрэбную скульптурную майстэрню. Яна размяшчалася на вялікім двары, застаўленым надмагільнымі помнікамі, і ўяўляла сабою прасторны пакой, у якім чалавек пяцьдзесят рабочых займаліся разьбой і фармоўкаю.

Высокі гаспадар-бландзін прыняў нас ветліва і даў вычарпальныя адказы на ўсе Холмсавы пытанні. Запісы ў ягоных кнігах сведчылі, што з Дэвінаўскага мармуровага бюста Напалеона было адфармавана шмат копій, аднак тыя тры бюсты, якія каля года таму ён паслаў Морзу Хэдсану, складалі палову асобнай партыі з шасці штук. Яшчэ тры бюсты з гэтай партыі былі прададзены «Братам Хардзінг» у Кенсінгтоне. Не, бюсты гэтай шасціёркі нічым не адрозніваліся ад астатніх. Не, ён не ведае, з якой прычыны хто-небудзь можа надумацца знішчаць гэтыя бюсты, падобная думка здаецца яму проста смешнай. Аптовая цана гэтых бюстаў — шэсць шылінгаў, але ў розніцу за іх можна ўзяць дванаццаць і нават болей. Бюсты гэтыя робяцца так: адліваюць два гіпсавыя злепкі з дзвюх палавін, а потым злучаюць абодва профілі разам. Гэтую працу звычайна выконваюць рабочыя-італьянцы ў гэтым самым пакоі. Калі бюст гатовы, яго ставяць на стол у калідоры, каб ён высах, а потым адносяць на склад. Больш ён нічога не можа нам расказаць.

Але тут Холмс паказаў гаспадару фатаграфічны здымак, і здымак гэты страшэнна ўразіў гаспадара. Ягоны твар запалымнеў ад гневу, бровы навіслі над блакітнымі тэўтонскімі вачыма.

— Ах, нягоднік! — закрычаў ён. — Канечне, я яго добра ведаю. Маю майстэрню ўсе паважаюць, і за ўвесь час, пакуль яна існуе, тут толькі аднаго разу была паліцыя — вось з-за гэтага суб'екта! Было гэта больш за год таму. Ён ударыў на вуліцы другога італьянца нажом, а потым уцякаў ад паліцыі і забег у нашу майстэрню. Тут яго і арыштавалі. Клікалі яго Бепа, а прозвішча я не ведаю. Гэта было мне справядлівым пакараннем за тое, што ўзяў на працу чалавека, у якога такі твар. Хаця, трэба прызнаць, ён быў добрым работнікам, адным з лепшых.

— Як яго пакаралі?

— Той, каго ён параніў, застаўся жывы, а таму яго прысудзілі толькі да года турмы. Не сумняваюся, што ён ужо выйшаў на волю, але прыйсці сюды наўрад ці наважыцца. У мяне працуе ягоны стрыечны брат. Відаць, ён можа сказаць вам, дзе Бепа.

— Не, не,— закрычаў Холмс,— не кажыце ягонаму брату ніводнага слова... прашу вас, ніводнага слова! Справа гэтая надзвычай сур'ёзная. Чым больш я займаюся ёю, тым больш сур'ёзнай яна мне ўяўляецца. У вашай гандлёвай кнізе пазначана, што вы прадалі гэтыя бюсты трэцяга чэрвеня мінулага года. А ці не можаце вы сказаць, якога чысла арыштавалі Бепа?

— Я магу вызначыць гэта, праўда, не зусім дакладна, па плацёжнай ведамасці,— адказаў гаспадар, а потым пакорпаўся ў сваіх паперах і дадаў:— Так, апошнія жалаванне яму выплацілі дваццатага мая.

— Дзякуй вам,— сказаў Холмс.— Не буду больш адбіраць у вас час і злоўжываць вашым цярпеннем.

На развітанне мы яшчэ раз папрасілі ў яго нікому не казаць пра нашу размову, выйшлі з майстэрні і вярнуліся на захад.

Было за поўдзень, калі нарэшце нам удалося спехам паснедаць у адным рэстаране. Каля ўвахода ў рэстаран прадаваліся газеты, а на асобным плакаце, што паведамляў пра апошнія навіны, буйнымі літарамі было надрукавана: «Злачынства ў Кенсінгтоне. Вар'ят-забойца». Мы зазірнулі ў газету і пераканаліся, што містэру Хорасу Харкеры ўсё-такі ўдалося надрукаваць свой артыкул. У дзвюх калонках сенсацыйна і квяціста апісваліся падзеі, што адбыліся ў ягоным доме. Холмс разгарнуў газету на стале, еў і чытаў адначасова. Разы са два ён фыркнуў.

— Усё як мае быць, Уотсан,— сказаў ён.— Вось паслухайце: «Прыемна ўсведамляць, што не можа быць двух розных пунктаў гледжання на гэтую падзею, бо і містэр Лестрэйд, адзін з самых вопытных паліцэйскіх агентаў, і містэр Шэрлак Холмс, шырока вядомы кансультант і эксперт, сышліся на тым, што ланцужок мудрагелістых здарэнняў, якія скончыліся так трагічна, сведчаць пра вар'яцтва, а не пра злачынства. Выкладзеныя факты нельга вытлумачыць нічым іншым, акрамя як душэўнай хваробай». Друк, Уотсан,— гэта сапраўдны скарб, калі ўмець ім карыстацца. А зараз, калі вы паспелі

паесці, мы вернемся ў Кенсінгтон і паслухаем, што раскажа нам гаспадар «Братоў Хардзінг».

Заснавальнік гэтага вялікага гандлёвага дома быў спрытным і вёрткім, вельмі рухавым і жвавым, кемлівым і гаваркім.

— Зразумела, сэр, я ўжо ўсё ведаю з вячэрніх газет. Містэр Хорас Харкер — наш сталы пакупнік. Мы прадалі яму гэты бюст некалькі месяцаў таму. Тры такія бюсты мы атрымалі ад «Гельдэра і кампаніі» ў Стэпні. Мы іх ужо прадалі. Каму? Зараз я зазірну ў сваю гандлёвую кнігу і адкажу вам. Вось тут усё запісана. Адзін бюст — містэру Харкеру, другі — містэру Джазаю Браўну, што жыве ў Чызіку, на Лабурнум-вэлі, у Лабурнум-лодж, а трэці — містэру Сэндфарду, што жыве ў Рэдзінгу, на Лаўэр-Гроў-род.

Покуль містэр Хардзінг пералічваў, Холмс штосьці занатоўваў, і выгляд у яго быў надзвычай задаволены. Аднак ён нічога не растлумачыў мне і адно толькі сказаў, што нам трэба спяшацца, бо нас чакае Лестрэйд. І праўда, калі мы прыехалі на Бэйкер-стрыт, сышчык ужо чакаў нас — нецярпліва хадзіў па пакоі. Па ягоным выглядзе можна было здагадацца, што дзень не прайшоў для яго марна.

— Як справы, містэр Холмс? — спытаўся ён.

— Нам давялося папрацаваць як след, і папрацавалі мы недарма, — адказаў мой сябар. — Мы наведалі абодвух гандляроў і гаспадара майстэрні. Я прасачыў лёс кожнага бюста ад самага пачатку.

— Лёс кожнага бюста! — ускрыкнуў Лестрэйд. — Хай сабе і так, містэр Холмс, я не збіраюся з вамі спрачацца. Але мне здаецца, што за дзень я дасягнуў болей, чым вы. Я вызначыў асобу забітага!

— Ды што вы кажаце!

— Я вызначыў і прычыну злачынства.

— Выдатна!

— На шыі ў забітага быў каталіцкі крыжык. Акрамя таго, смуглае адценне ягонай скуры мімаволі вядзе да думкі, што ён нарадзіўся на поўдні. А ў нас ёсць спецыяліст па італьянскіх кварталах, інспектар Хіл, які адразу пазнаў яго. Гэта быў Пётра Вянучы, неапалітанец, адзін з самых небяспечных галаварэзаў у Лондане. Як бачыце, усё пачынае высвятляцца. Хутчэй за ўсё, забіў яго таксама італьянец. Пётра высочваў яго і насіў у кішэні фатаграфію, каб не зарэзаць памылкова каго-

небудзь іншага. Ён высачыў свайго ворага, убачыў, як той зайшоў у дом, дачакаўся, пакуль той выйшаў, накінуўся на яго, але ў бойцы атрымаў смяротную рану... Што вы пра гэта думаете, містэр Шэрлак Холмс?

— Цудоўна, Лестрэйд, проста цудоўна! — усклікнуў Холмс і паціснуў руку Лестрэйду. — Толькі як вы растлумачыце, што знішчаюцца бюсты?

— Зноў бюсты! Вы ніяк не можаце выкінуць іх з галавы. У рэшце рэшт, гісторыя з гэтымі бюстамі — дробязь. Дробнае зладзейства, за якое можна прысудзіць не больш як шэсць месяцаў турмы. А вось забойства — сапраўдная справа, і, як бачыце, я ўжо трымаю ў сваіх руках усе ніткі.

— Што вы збіраецеся рабіць далей?

— Пайду разам з Хілам у італьянскі квартал, знайду чалавека, што на гэтым фотаздымку, і арыштую яго па абвінавачванні ў забойстве. Хочаце пайсці з намі?

— Ды не, дзякую. Мне думаетца, што можна дасягнуць поспеху значна прасцей. Не магу, праўда, дакляраваць, бо гэта залежыць... Карацей, гэта залежыць ад адной абставіны, што па-за нашай уладаю. Два шансы за поспех і адзін супраць. Таму я ўпэўнены, што, калі вы пойдзеце са мною сёння ноччу, мы арыштуем яго.

— У італьянскім квартале?

— Не. Па-мойму, куды надзейней шукаць яго ў Чызіку. Калі вы, Лестрэйд, сёння ноччу паедзеце са мною ў Чызік, я абяцаю вам пайсці заўтра ў італьянскі квартал. Паверце, адтэрміноўка не прынясе аніякай шкоды... А зараз трэба крыху паспаць, бо выходзіць раней адзінаццаці няма сэнсу, а вярнуцца нам удала, хутчэй за ўсё, толькі раніцою. Паабедайце з намі, Лестрэйд, і кладзіцеся на гэтую канапу. А вы, Уотсан, патэлефануйце — трэба выклікаць пасыльнага і тэрмінова адправіць ліст.

Холмс цэлы вечар корпаўся над стосамі старых газет, якімі быў завалены адзін з нашых катухоў. Нарэшце ён выйшаў адтуль. Вочы ў яго пераможна ззялі, але ён нічога не сказаў нам пра вынікі сваіх пошукаў. Я ўжо настолькі вывучыў метады майго сябра, што нават калі не разумеў ягонай задумы цалкам, здагадваўся, якім чынам ён разлічвае захапіць злачынцу. Гэты дзіўны злачынца паспрабуе цяпер знішчыць два астатнія бюсты, а адзін з іх знаходзіцца, як я запамніў, у Чызіку. Несумненна, што мэта нашага начнога паходу — захапіць яго на месцы злачынства. Я не мог не захапляцца вынаходлівасцю

майго сябра, які знарок паведаміў у вячэрняй газеце абсалютна лжывыя здагадкі, каб пераканаць злачынцу, што той можа дзейнічаць без усялякай рызыкі. І я не здзівіўся, калі Холмс параіў мне захапіць з сабою рэвальвер. А сам ён узяў з сабою сваю ўлюбёную зброю — паляўнічую плётку, у ручку якой быў заліты свінец.

У адзінаццаць гадзін каля нашых дзвярэй спыніўся экіпаж. Па Хамерсміцкім мосце мы пераехалі на процілеглы бераг Тэмзы. Тут фурману загадалі пачакаць. Мы пайшлі пехатою і неўзабаве выйшлі на пустэльную дарогу, паабাপал якой стаялі зграбныя домікі. Вакол кожнага доміка быў маленькі сад. Пры святле вулічнага ліхтара на браме аднаго з іх мы прачыталі надпіс: «Віла Лабурнум»... Гаспадары, відаць, ужо спалі, бо ўвесь дом быў пагружаны ў цемру. Адно толькі круглае акенца над уваходнымі дзвярыма цьмяна свяцілася і кідала пляму святла на садовую сцяжынку. Мы ўвайшлі праз браму і стаіліся ў густым цені драўлянага плота, што аддзяляў садзік ад дарогі.

Прынамсі, чаканне наша было нядоўгім і скончылася самым нечаканым і дзіўным чынам. Раптоўна садовая брама расчынілася; і гнуткая цёмная постаць, спрытная і рухавая, як малпа, памчала па садовай сцяжынцы. Мы бачылі, як яна мільганула ў промні святла, што падаў з акенца, і знікла ў чорным цені. Запанавала доўгая цішыня — мы стаялі, стаіўшы дыханне. Нарэшце слабы трэск дапяў нашых вушэй — гэта расчынілася акно. Потым зноў усталявалася цішыня. Злачынца блукаў па доме: мы раптам убачылі, як у пакоі ўспыхнула святло ягонага кішэннага ліхтарыка. Таго, што ён шукаў, там, мабыць, не было, таму што праз мінуту святло перамясцілася ў іншы пакой.

— Хадзем да адчыненага акна. Схопім яго, калі ён выскачыць, — прашаптаў Лестрэйд.

Але злачынца выскачыў з акна раней, чым мы паспелі скрануцца з месца. Ён трымаў у руках штосьці белае і спыніўся ў промні святла. Па-зладзейску азірнуўся, але цішыня пустэльнай вуліцы супакоіла яго. Ён павярнуўся да нас спінаю, апусціў сваю ношу на зямлю, і праз імгненне мы пачулі гук моцнага ўдару, а пасля — ціхае пастукванне і патрэскванне. Злодзей так паглыбіўся ў свой занятак, што не пачуў, як мы падкраліся да яго. Холмс, як тыгр, скочыў яму на спіну, а мы з Лестрэйдам схопілі злачынцу за рукі і надзелі на яго наручнікі. Калі

ён азірнуўся, я ўбачыў спалатнелы твар, перакошаны ад злосці, і пераканаўся, што гэта сапраўды той чалавек, якога я бачыў на фотаздымку.

Але не на палонніка скіраваў усю сваю ўвагу Холмс. Ён самым пільным чынам даследаваў тое, што наш палоннік вынес з дома. Гэта быў ушчэнт раструшчаны бюст Напалеона, такі самы, які мы бачылі сёння раніцою. Холмс па чарзе разглядаў пад святлом кожны кавалак, але ўсе яны нічым не адрозніваліся ад любых іншых асколкаў гіпсу. Ледзь паспеў ён скончыць сваё даследаванне, як дзверы расчыніліся і перад намі апынуўся гаспадар дома — дабрадушны таўстун у штанах і ў кашулі.

— Містэр Джазая Браўн, калі не памыляюся? — сказаў Холмс.

— Гэта я, сэр. А вы, канечне, містэр Шэрлак Холмс? Пасыльны прынёс мне вашу запіску, і я зрабіў усё так, як вы мне параілі. Мы зачынілі ўсе дзверы і чакалі, што будзе. Вельмі рады, што вы схапілі нягодніка. Прашу вас у дом, джэнтльмены, выпіць на дарогу.

Аднак Лестрэйду карцела як мага хутчэй даставіць палонніка ў надзейнае сховішча, і праз некалькі мінут наш кэб ужо вёз нас у Лондан. Палоннік не вымавіў аніводнага слова і адно толькі злосна зіркаў на нас з-пад шапкі кучаравых валасоў.

У паліцэйскім участку яго старанна абшукалі, але не знайшлі нічога, акрамя некалькіх шылінгаў і доўгага кінжала, на тронках якога можна было разгледзець сляды крыві.

— Усё добра, — сказаў Лестрэйд, калі развітваўся з намі. — Хіл ведае ўсіх гэтых італьянцаў і адразу вызначыць, хто ён такі. Ubачыце, мая тэорыя цалкам пацвердзіцца. Але я вельмі ўдзячны вам, містэр Холмс, за тое, што вы з такім майстэрствам падстроілі злачынцу пастку. Я дагэтуль не зусім разумею, як гэта прыйшло вам у голаў.

— Баюся, што ў такі позні час не варта займацца тлумачэннямі, — сказаў Холмс. — Акрамя таго, некаторых падрабязнасцей мы яшчэ не выявілі, а гэтая справа — адна з тых, якія неабходна даводзіць да канца. Калі вы зойдзеце да мяне заўтра ў шэсць, я давяду вам, што нават цяпер мы не зусім разумеем сапраўднага значэння гэтай своеасаблівай справы.

Наступным вечарам Лестрэйд паведаміў нам усё, што ўдалося дазнацца пра асобу арыштаванага. Прозвішча

ягонага ніхто не ведае, а клічуць яго Бепа. Гэта самы адчайны шалапут ва ўсёй італьянскай калоніі. Калісьці ён быў таленавітым скульптарам, але потым пайшоў па крывой сцяжыне і двойчы сядзеў у турме: адзін раз — за дробны крадзеж, а другі — за тое, што параніў свайго земляка. Па-англійску ён гаворыць выдатна. Дагэтуль не выяўлена, навошта ён знішчаў бюсты, а сам ён упарта адмаўляецца адказваць на пытанні пра гэта. Аднак паліцыі ўдалося выявіць, што арыштаваны ўмее рабіць бюсты і што ён вырабляў іх, калі працаваў у майстэрні «Гельдэра і кампаніі».

Усе гэтыя звесткі, большую частку з якіх мы ўжо ведалі, Холмс выслухаў з ветлівай увагаю, але я добра ведаў яго, а таму заўважыў, што думкі ў яго занятыя нечым іншым. Скрозь маску, якую Холмс надзеў на сябе, я выразна ўбачыў, што ён чагосьці чакае і аб чымсьці турбуецца. Нарэшце ён ускочыў з крэсла, і вочы ў яго заблішчалі — пачуўся званок у дзверы. Праз мінуту мы пачулі крокі, і ў пакой зайшоў пажылы чалавек, у якога былі чырвоны твар і сівыя бакенбарды. У правай руцэ ён трымаў старамодны куфэрак, які і паставіў на стол.

— Магу я бачыць містэра Шэрлака Холмса?

Мой сябра пакланіўся, і на ягоным твары з'явілася ўсмешка.

— Містэр Сэндфард з Рэдзінга, калі не памыляюся? — спытаўся ён.

— Так, сэр. Здаецца, я крыху прыпазніўся, але расклад цягнукоў складзены так няўдала... Вы пісалі мне пра бюст, які ў мяне ёсць...

— Абсалютна дакладна.

— Я прыхапіў з сабою ваш ліст. Вы пішаце: «Я хацеў бы набыць злепак з бюста Напалеона, створанага скульптарам Дэвінам, і гатовы заплаціць дзесяць фунтаў за экзэмпляр, які належыць вам». Гэта праўда?

— Праўда.

— Ваш ліст мяне вельмі здзівіў, бо я не мог даўмецца, як вы даведаліся, што ў мяне ёсць гэты бюст.

— Усё тлумачыцца вельмі проста. Містэр Хардзінг, гаспадар гандлёвага дома «Браты Хардзінг», сказаў мне, што прадаў вам апошнюю копію з гэтага бюста, а таксама паведаміў мне ваш адрас.

— Разумею. А ён сказаў вам, колькі я заплаціў яму за гэты бюст?

— Не, не сказаў.

— Я чалавек сумленны, хаця і не надта багаты. Я заплаціў за гэты бюст толькі пятнаццаць шылінгаў і хачу, каб вы ведалі пра гэта перш, чым я атрымаю ад вас дзесяць фунтаў.

— Гэтыя словы сведчаць пра вашу добрасумленнасць, містэр Сэндфард. Але я сам назваў гэтую цану і не намерваюся ад яе адмаўляцца.

— З вашага боку гэта вельмі высакародна, містэр Холмс. Па вашай просьбе я прывёз бюст з сабою. Вось ён.

Містэр Сэндфард адчыніў свой куфэрак, і мы нарэшце ўбачылі ў сябе на сталае ў непашкоджаным стане той бюст, які дагэтуль даводзілася нам бачыць адно толькі патрушчаным.

Холмс выцягнуў з кішэні аркуш паперы і паклаў на стол дзесяціфунтовы крэдытны білет.

— Містэр Сэндфард, падпішыце, калі ласка, гэтую паперу ў прысутнасці містэра Лестрэйда і містэра Уотсана. У ёй гаворыцца, што вы саступаеце мне ўсе правы, што вынікаюць з валодання гэтым бюстам. Як бачыце, я — чалавек абачлівы. Ніколі нельга ведаць наперад, як пазней складуцца абставіны... Дзякуй вам, містэр Сэндфард. Вось вашыя грошы. Жадаю вам усяго найлепшага.

Калі наведвальнік пайшоў, Шэрлак Холмс зноў здзівіў нас. Пачаў ён з таго, што дастаў з камода чысты белы абрус і засцяліў ім стол. Потым ён паставіў толькі што набыты бюст на сярэдзіну стала, падняў сваю паляўнічую плётку і цяжкой ручкаю рэзнуў Напалеону па макаўцы. Бюст разваліўся на кавалкі, і Холмс самым пільным чынам агледзеў кожны з іх. Нарэшце ён з пераможным воклічам падаў нам кавалак, у якім было нешта круглае, цёмнае, падобнае да разынкі, запечанай у пудзінгу.

— Джэнтльмены! — ускрыкнуў ён. — Дазвольце паказаць вам знакамітую чорную пярліну Борджыяў¹.

Некалькі хвілін мы з Лестэйдам маўчалі, а потым, ахопленыя раптоўным парывам, пачалі апладзіраваць, як апладзіруюць у тэатры, калі драма атрымала ўдалую развязку. Бледныя Холмсавы шчокі паружавелі, і ён пакланіўся нам, як кланяецца драматург, якога выклікалі на сцэну глядацкімі воплескамі.

---

¹ Борджыя — багаты і старажытны род, які адыгрываў значную ролю ў італьянскай гісторыі.

— Джэнтльмены,— сказаў ён,— гэта самая знакамітая прыліна на ўсім свеце, і, на шчасце, шляхам бясконца роздумаў мне ўдалося прасачыць яе лёс ад спальні графа Калоны ў атэлі «Дакр», дзе яна знікла, да сярэдзіны апошняга з шасці бюстаў Напалеона, адлітых у майстэрні «Гельдэра і кампаніі», што ў Стэпні.

Вы, канечне, помніце, Лестрэйд, як сенсацыйна знік гэты каштоўны камень і як лонданская паліцыя марна намагалася знайсці яго. Паліцыя звярталася па дапамогу нават да мяне, але і я не мог даць рады. Падазравалі італьянку, пакаёўку графіні. Усе ведалі, што ў яе ёсць у Лондане брат, але ніякіх сувязей паміж імі выявіць не змаглі. Пакаёўку клікалі Лукрэцыя Венучы, і я не сумняваюся, што П'этра, якога забілі двое сутак таму, быў яе братам. Я прагледзеў старыя газеты і выявіў, што прыліна знікла за два дні да арышту Бепа. А Бепа арыштавалі ў майстэрні «Гельдэра і кампаніі» якраз тады, калі рабілі гэтыя бюсты.

Цяпер вы зразумелі, як развіваліся падзеі? Прыліна была ў Бепа. Магчыма, ён украў яе ў П'этра, магчыма, ён сам быў П'этравым хаўруснікам, а магчыма, ён быў пасярэднікам паміж П'этра і ягонай сястрою. Для нас, па сутнасці, не істотна, якое з гэтых меркаванняў слушнае. Істотна для нас тое, што прыліна была ў яго якраз у той момант, калі за ім пагналася паліцыя.

Бепа забег у майстэрню, у якой працаваў. Ён ведаў, што ў яго ёсць адно толькі некалькі мінут на тое, каб схаваць надзвычай каштоўную здабычу, якую абавязкова знойдуць, калі яго пачнуць абшукваць. Шэсць гіпсавых бюстаў Напалеона сохлі ў калідоры. Адзін з іх быў зусім яшчэ мяккі. Бепа імгненна зрабіў адтуліну ў вільготным гіпсе, схаваў туды прыліну і некалькімі мазкамі надаў бюсту першапачатковы выгляд. Гэта была выдатная схованка — знайсці ў ёй прыліну немагчыма. Але Бепа прысудзілі да года турэмнага зняволення, а бюсты прадалі тым часам у розныя канцы Лондана. Ён не мог ведаць, у якім з іх прыхаваны ягоны скарб. Бепа мог знайсці прыліну, толькі калі разбіваў бы бюсты па чарзе.

Аднак ён не губляў надзеі. Бепа шукаў натхнёна і паслядоўна. Праз стрыечнага брата, што працаваў у Гельдэра, ён даведаўся, якім фірмам прадалі гэтыя бюсты. Яму пашчасціла ўладкавацца на працу да Морза Хэдсана, і ён высачыў тры бюсты. Але ў іх прыліны не было. З дапамогаю сваіх сваякоў ён даведаўся, каму

прадалі астатнія бюсты. Першы з іх быў у Харкера. Але тут Бепа высачыў ягоны саўдзельнік, які лічыў яго вінаватым у тым, што пярліна знікла, і паміж імі адбылася бойка.

— Калі П'етра быў ягоным хаўруснікам, дык навошта ён цягаў у кішэні ягоную фатаграфію? — спытаўся я.

— Каб можна было распытваць пра яго ў старонніх — гэта найбольш верагоднае меркаванне. Карацей, я быў перакананы, што пасля забойства Бепа не толькі не спыніць, а, наадварот, прыспешыць свае пошукі. Ён пастараецца выперадзіць паліцыю, бо апасаецца, каб яна не пранюхала пра ягоную таямніцу. Канечне, я не мог сцвярджаць, што ён не знайшоў пярліну ў бюсце, які належаў Харкеру. Я нават не ведаў напэўна, што гэта ненавіта пярліна, але я разумеў, што Бепа нешта шукае, бо раструшчваў ён бюсты толькі ў тых месцах, дзе было святло. Харкераў бюст быў адзін з трох, і, відавочна, шансы размеркаваліся іменна так, як я казаў вам: адзін шанс супраць і два — за. Заставалася два бюсты, і было зразумела, што ён пачне з таго, які знаходзіцца ў Лондане. Я папярэдзіў жыхароў дома, каб пазбегнуць другой трагедыі, і мы дасягнулі бліскучых вынікаў. На той час я ўжо ведаў, што палюем мы на пярліну Борджыяў: імя забітага звязала ўсе факты ў адзін вузел. Заставаўся толькі адзін бюст — той, што знаходзіўся ў Рэдзінгу, — і пярліна магла быць толькі ў ім. Я набыў гэты бюст пры вас. А вось і пярліна.

Некалькі імгненняў мы маўчалі.

— Я не раз пераконваўся, што вы надзвычай таленавіты чалавек, містэр Холмс, — сказаў Лестрэйд, — але такога бліскучага майстэрства пры расследаванні мне яшчэ не даводзілася бачыць.

— Дзякуй! — адказаў Холмс. — Вялікі дзякуй!

ЖОЎТЫ ТВАР

Аднаго дня ранняй вясною Шэрлак Холмс саступіў Амаім настойлівым просьбам і пайшоў са мною ў парк шпацыраваць. Першая, ледзь прыкметная зеляніна прабівалася на вязавых галінах, а клейкія каштанавыя пупышкі выпростваліся ў пяціканцовыя лісты. Цэлыя дзве гадзіны мы блукалі па парку і не вымавілі пры гэтым аніводнага слова, як і належыць двум людзям, што добра ведаюць адзін аднаго. Калі мы вярнуліся на Бейкер-стрыт, было амаль пяць гадзін.

— Прабачце, сэр, — сказаў хлопчык-слуга, калі адчыняў нам дзверы. — Прыходзіў адзін джэнтльмен... Ён пытаўся пра вас, сэр.

Холмс паглядзеў на мяне дакорліва.

— Вось да чаго вядуць дзённыя шпацыроўкі! — сказаў ён. — Джэнтльмен пайшоў?

— Пайшоў, сэр.

— А ты прапаноўваў яму зайсці пачакаць?

— Так, сэр, ён заходзіў.

— І доўга ён чакаў?

— Паўгадзіны, сэр. Гэта вельмі неспакойны джэнтльмен, сэр. Увесь час, покуль быў тут, ён хадзіў па пакоі і нават тупаў нагамі. Я быў у перадпакоі, сэр, а таму не чуў, ці казаў ён што-небудзь пры гэтым. Нарэшце ён выбягае на калідор і крычыць: «Дык ці прыйдзе калі-небудзь гэты чалавек?» Ён так і сказаў, слова ў слова, сэр. «Пачакайце яшчэ крышачку», — кажу я. «Добра, пачакаю, — кажа ён, — толькі не тут, а на свежым паветры, бо тут задыхаюся! Неўзабаве я вярнуся». І не слухаецца аніякіх угавораў.

— Добра, добра. Ты зрабіў усё, што мог, — сказаў Холмс, і мы зайшлі ў свой пакой. — Але гэта вельмі прыкра, Уотсан, — працягваў мой сябра. — Я ўжо зану-

дзіўся без сапраўднае працы, а калі меркаваць па тым, як нецярпліва мяне чакалі, справа сур'ёзная. О! Гэта не ваша люлька на сталі. Напэўна, гэта ён пакінуў яе. Цудоўны стары браер з доўгім муштуком, з тых, што называюцца ў гандляроў табакаю бурштынавымі. Цікава, колькі сапраўдных бурштынавых муштукоў знойдзецца ва ўсім Лондане? Але гэты чалавек, напэўна, быў вельмі засмучоны, калі забыўся на люльку, да якой звывся і якую вельмі цэніць.

— Адкуль вы можаце ведаць, што ён цэніць яе? — спытаўся я.

— Новая каштуе, па-мойму, сем з паловаю шылінгаў. А гэтую, як бачыце, двойчы рамантавалі: спачатку драўляную частку муштука, і потым бурштынавую. Можна лёгка заўважыць, што двойчы яе змацоўвалі срэбнымі колцамі, якія каштуюць больш за саму люльку. Трэба вельмі шанаваць сваю люльку, каб падпраўляць яе зноў і зноў, замест таго, каб набыць за тых самых грошы новую.

— Што-небудзь яшчэ? — спытаўся я, бо Холмс круціў люльку ў руках і ўдумліва разглядаў яе.

Ён падняў люльку і пастукаў па ёй, нібыта па костцы, доўгім, тонкім указальным пальцам, як прафесар анатоміі, што чытае лекцыю.

— Часам сустракаюцца вельмі цікавыя люлькі, — сказаў ён. — За выключэннем гадзіннікаў і шнуркоў ад чаравікаў, ніякія прадметы не маюць такой яскрава вызначанай індывідуальнасці. Адзнакі, што ёсць на гэтай люльцы, на жаль, не вельмі характэрныя і не вельмі істотныя. Яе гаспадар, відаць, чалавек мускулісты, ляўшун, у яго цудоўныя зубы, ён бесклапотны ў сваіх звычках і даволі заможны.

Усе гэтыя звесткі мой сябра пераказаў як бы між іншым. Але я заўважыў, што ён краем вока сочыць за мною: хоча пераканацца, ці сачу я за ягонымі развагамі.

— Вы лічыце, што ён чалавек пры грашах толькі таму, што ў яго сямішылінгавая люлька? — спытаўся я.

— Гэта тытунёвая сумесь Гросвенара, што каштуе па восем пенсаў за унцыю, — адказаў Холмс, калі злёгка выкалаціў люльку сабе на далонь. — Ён мог бы курыць цудоўны тытунь, які каштуе ўдвай танней, а таму робіцца зразумела, што яму не трэба эканоміць.

— А астатнія вашыя высновы?

— Ён мае звычку прыкурваць люльку ад лямп або ад

газавых гарэлак. Яна даволі моцна абгарэла з аднаго боку, а запалкай яе так не абпаліш: навошта чалавеку трымаць запалку збоку ад люлькі? Іншая справа, калі прыкурваеш ад лямпы. Тады чашачка люлькі абавязкова абвугліцца, а абвуглілася яна адно толькі з правага боку. Адсюль я раблю выснову, што яе гаспадар — ляўшун. Далей, вось тут ён пракусіў муштук наскрозь. На гэта здольны толькі моцны, энергічны чалавек, у якога цудоўныя зубы... Але, калі не памыляюся, я чую на сходах ягоныя крокі. Зараз у нас будзе штосьці больш цікавае для вывучэння, чым ягоная люлька.

Праз мінуту нашыя дзверы расчыніліся, і ў пакой зайшоў высокі малады чалавек, апрануты ў ладны цёмнашэры гарнітур строгага крою. У руцэ ён трымаў карычневы фетравы шыракаполы капялюш. Я даў бы яму гадоў трыццаць, хаця на самай справе ён, мабыць, быў крыху старэйшы.

— Прашу прабачэння, — сказаў ён і крыху збянтэжыўся. — Я, мабыць, павінен быў пагрукацца. Але справа палягае на тым, што я крыху ўзнерваваны, — усё з-за гэтага! — Ён правёў рукою па лбе, як чалавек, у якога злёгка кружыцца галава, і хутчэй паваліўся, чым сеў на крэсла.

— Я бачу, што вы не спалі ночы са дзве, — добразычліва сказаў Холмс. — Гэта знясільвае нервовую сістэму больш, чым праца, і нават болей, чым забавы. Дазвольце спытацца, ці магу я чым-небудзь дапамагчы вам?

— Мне патрэбна ваша парада, сэр. Я не ведаю, што рабіць, і мне здаецца, што руйнуецца ўсё маё жыццё.

— Вы хочаце, каб я дапамог вам як кансультант-дэтэктыў?

— Гэта — само сабою. Але, акрамя таго, мне хочацца ведаць ваша меркаванне... Вы чалавек разумны, шматвобразны, ведаеце жыццё... і я хацеў бы, каб вы падказалі, што мне рабіць. О, як мне хацелася б, каб вы дапамаглі мне!

Ён казаў кароткімі, рэзкімі, адрывістымі фразамі, і мне здавалася, што наогул казаць яму было пакутліва цяжка і што ён адно толькі з вялікімі высілкамі пераадольвае сваё нежаданне выказвацца.

— Гэта вельмі далікатнае пытанне, — сказаў ён. — Ніхто не любіць расказваць староннім пра свае хатнія справы. Гэта проста жахліва — абмяркоўваць жончыны паводзіны з людзьмі, якіх ты ўпершыню бачыш на свае

вочы. Так, гэта жахліва! Але я ўжо дайшоў да апошняй мяжы, і мне проста неабходна добрая парада!

— Дарагі містэр Грант Манро... — пачаў Холмс.

Наш наведвальнік ускочыў з крэсла.

— Як! — ускрыкнуў ён. — Вы ведаеце маё імя?

— Калі вы хочаце, каб не ведалі вашага імені, — усміхнуўся Холмс, — я раіў бы вам не пісаць яго на падшэўцы капелюша або хаця б павярнуць яго так, каб ваш субяседнік не бачыў надпісу. Я хацеў сказаць, што выслухаў з маім сябрам доктарам Уотсанам нямала дзівосных сакрэтаў у гэтым пакоі і меў шчасце супакоіць не адну ўстурбаную душу. Я ўпэўнены, што таго самага мы дасягнем і сёння. Думаю, што нам трэба спяшацца, а таму прашу вас зараз жа паведаміць мне ўсе факты.

Наш госць зноўку правёў рукою па лбе, і можна было бачыць, як цяжка яму пачаць расказаць: кожны жэст, кожны рух на твары выдавалі ў ім чалавека стрыманага, гордага, схільнага хутчэй прыхаваць свае раны, чым выставіць іх на агляд. Але раптам ён рэзка ўзмахнуў рукою, быццам бы адмеў ўбок сваю стрыманасць, і пачаў.

— А факты вось такія, містэр Холмс, — сказаў ён. — Я жанаты ўжо тры гады. Увесь гэты час мая жонка і я моцна кахалі адно аднаго і былі цалкам шчаслівыя. Мы нічога не хавалі — ні думак, ні ўчынкаў. Але з мінулага панядзелка нібыта нейкая перашкода з'явілася паміж намі. У думках маёй жонкі, у яе жыцці з'явілася штосьці невядомае мне. І цяпер я ведаю пра сваю жонку не больш, чым пра жанчыну, што прайшла поруч і выпадкова штурхнула мяне на вуліцы. Мы зрабіліся чужымі адно аднаму, а я хачу ведаць — чаму... Перш чым расказаць далей, містэр Холмс, я хацеў бы звярнуць вашу ўвагу на адну акалічнасць. Эфі кахае мяне, можаце ў гэтым не сумнявацца. Яна кахае мяне ўсёй душою і ніколі не кахала больш, чым цяпер. Я гэта ведаю. Я гэта адчуваю. Я не хачу пра гэта спрачацца. Бывае ж у мужчыны ўпэўненасць у тым, што жанчына кахае яго! Але паміж намі паўстала таямніца, і калі яна не раскрыецца, нашы ранейшыя адносіны ніколі не адновяцца.

— Будзьце ласкавы паведаміць мне факты, містэр Манро, — сказаў Холмс з пэўным нецярпеннем.

— Я раскажу вам тое, што ведаю пра Эфі... Калі я ўпершыню сустрэўся з ёю, яна была ўдавой, хаця і вельмі маладою. Ёй было ўсяго дваццаць пяць гадоў. Клікалі яе місіс Хібран. Яна паехала ў Амерыку зусім

маладзенькаю і жыла ў горадзе Атланта. Там яна выйшла замуж за гэтага Хібрана, адваката з добрай кліентураю. У іх было дзіця, але пад час эпідэміі трасцы — жоўтай ліхаманкі — і муж і дзіця памерлі. Я бачыў пасведчанне аб смерці Хібрана. З-за гэтых нягод яна ўзненавідзела Амерыку, вярнулася адтуль і жыла з незамужняй цёткаю ў Пінеры, што ў Мідлсексе. Я мушу згадаць, што пасля мужавай смерці ёй засталася добрая спадчына — каля чатырох з паловаю тысяч фунтаў, а з іх яна мела сем працэнтаў прыбытку. Эфі пражыла ў Пінеры ўсяго паўгода, калі я сустрэў яе. Мы закахаліся і праз некалькі тыдняў пабраліся шлюбам.

Сам я гандлюю хмелем. Прыбыткі мае складаюць семсот — восемсот фунтаў за год, а таму мы някепска забяспечаныя. За восемсот фунтаў за год мы арэндуем добрую дачу ў Норберы. Мястэчка гэтае, хоць і непадалёк ад горада, нічым не адрозніваецца ад вёскі. Крыху вышэй за нашу дачу стаяць два дамы і гасцініца, а непадалёк, на другім баку поля, — катэдж, павернуты да нас фасадам. Акрамя гэтых дамоў, няма ніводнай пабудовы бліжэй, чым на паўдарозе ад станцыі.

Восенню і зімою я часта бываю ў горадзе, але ўлетку заняты справамі менш. У нашым загарадным доміку мы былі шчаслівыя так, як толькі можна сабе пажадаць. І да гэтай праклятай гісторыі нічога не азмрочвала нашага жыцця...

Мушу сказаць вам, што калі мы пажаніліся, жонка перадала мне ўсю сваю маёмасць насуперак маёй волі, таму што мне было б вельмі цяжка карыстацца яе грашыма, калі мае справы пайшлі б кепска. Аднак яна і слухаць не хацела прэрэчанняў. Але раптам, каля шасці тыдняў таму, яна звярнулася да мяне з такімі словамі:

«Джэк, калі вы бралі мае грошы, дык казалі, што ў любы момант я змагу ўзяць столькі, колькі мне трэба будзе».

«Зразумела, — адказаў я. — Гэтыя грошы — вашыя».

«Ну дык вось, — сказала яна. — Мне трэба сто фунтаў».

Я крыху здзівіўся, але падумаў, што гаворка ідзе пра новую сукенку або пра штосьці падобнае.

«Навошта?» — спытаўся я.

«Але вы казалі, — збянтэжана адказала яна, — што будзеце толькі маім банкірам, а банкіры ніколі ні пра што не пытаюцца».

«Калі грошы і праўда патрэбныя вам, вы іх атрымаеце».

«Зразумела, яны мне патрэбныя».

«І вы не скажаце мне — навошта?»

«Калі-небудзь пасля, Джэк, не цяпер».

Такім адказам мне і давялося задаволіцца, хаця да таго часу яна нічога не хавала ад мяне. Я даў ёй чэк і больш не думаў пра нашу размову. Можна, гэты выпадак і не мае дачынення да таго, што здарылася пазней, але мне падалося, што ўсё-такі варта было згадаць пра яго.

Ага, як я толькі што сказаў вам, непадалёк ад нашага дома ёсць катэдж. Каб патрапіць да яго, трэба прайсці палявой дарогаю, а потым павярнуць на сцяжынку. Яловы лясок расце якраз па-за катэджам, і мне было даспадобы гуляць там, бо я наогул люблю дрэвы. На жаль, усе гэтыя восем месяцаў у катэджы ніхто не жыве — такі гэты ладненькі, мілы двухпавярховы дамок, са старасвецкім порцікам, увесь абвіты бружмелем. Не раз я спыняўся перад ім і думаў, якая ўтульная маленькая сядзіба выйшла б з яго.

І вось у мінулы панядзелак увечары прагульваюся я і бачу: выязджае на дарогу пусты фургон, а перад ганкам ляжаць дываны і розныя іншыя рэчы. Я зразумеў, што катэдж нарэшце арэндаваны. Я прайшоў быў міма, а потым спыніўся і, як гэта бывае, пачаў разважаць, што за людзі будуць жыць побач з намі. Гэтак я думаў і нечакана заўважыў у адным з верхніх акон твар чалавека, што сачыў за мною.

Я не ведаю, што было адметным у гэтым твары, містэр Холмс, але па целе ў мяне прабеглі дрыжыкі. Здалёк я не мог разгледзець як след, але мне падалося, што ў ім нешта ненатуральнае, нечалавечае. Уражаны, я хацеў быў падысці бліжэй, але ў тое самае імгненне твар раптоўна знік, нібыта чалавека адцягнулі назад, у цемру пакоя. Я прастаяў мінут пяць і ўсё намагаўся разабрацца ў сваіх адчуваннях. Але не магу вам сказаць, быў гэты жаночы або мужчынскі твар, бо стаяў занадта далёка. Больш за ўсё мяне ўразіў ягоны нежывы, свінцова-жоўты колер. Застылы і здранцвелы, гэты твар палохаў сваёю ненатуральнасцю. Устрывожаны, я наважыўся даведацца падрабязней пра нашых новых суседзяў. Я падняўся на ганак, пагрукаўся ў дзверы. Мне адразу ж адчыніла худая высокая кабета з непрыемным, проста агідным абліччам.

«Што вам трэба?» — спыталася яна з рэзкім шатландскім акцэнтам.

«Я ваш сусед, жыву вунь там,— сказаў я і кіўнуў у бок свайго дома.— Вы, гляджу я, толькі што прыехалі. Ці не магу дапамагчы вам чым-небудзь?»

«Трэба будзе — паклічам!» — сказала яна і зачыніла дзверы ў мяне перад самым носам.

Раззлаваны яе няветлівым адказам, я пайшоў дадому. Увесь вечар, хаця і стараўся я думаць пра іншае, думкі мае мімаволі вярталіся да твара, што мільгануў у акне, і да гэтай няветлівай кабеты. Толькі калі клаліся спаць, я сказаў жонцы, што катэдж цяпер заняты. Але яна нічога не адказала.

Звычайна я сплю вельмі моцна. У нашай сям'і лічыцца, што пабудзіць мяне ноччу немагчыма. Гэта ў нас заўсёдная тэма для жартаў. Але тае ночы, мабыць, крыху ўзбуджаны тым, што ўбачыў, я спаў больш чуйна, чым заўсёды. У паўсне я адчуваў, што поруч штосьці дзеецца. Нарэшце я ўцяміў, што жонка мая паднялася, надзяе накідку і шляпку. Я ўжо хацеў быў скрозь сон выказаць штосьці накшталт пратэсту або здзіўлення, але паўрасплюшчыў вочы. А калі ўбачыў яе твар, асветлены свечкаю, дык так здзівіўся, што літаральна знямеў. Такого выразу я не толькі ніколі не бачыў у яе на твары, але і не ўяўляў, што ён магчымы. Яна была спалатнелая, дыхала парывіста і спотайку пазірала на ложкак. Потым, упэўненая, што я сплю, яна паціху выслізнула з пакоя. Праз імгненне я пачуў, як зарыпелі ўваходныя дзверы. Я сеў і рэзнуў па спінцы ложка, каб пераканацца, што я і праўда прачнуўся, а потым выцягнуў з-пад падушкі гадзіннік. Было тры гадзіны раніцы. Што магло спатрэбіцца маёй жонцы на вясковай дарозе ў такі час?

Я сядзеў мінут дваццаць і ламаў сабе голаў, спрабаваў знайсці якое-небудзь тлумачэнне. Але чым болей я думаў, тым больш загадкавым і невытлумачальным здавалася мне ўсё гэта. Я быў яшчэ цалкам збянтэжаны, калі ўваходныя дзверы ледзь чутна расчыніліся і на лесвіцы зноў пачуліся крокі маёй жонкі.

«Дзе вы былі, Эфі?» — спытаўся я, калі яна зайшла.

Яна ўся скаланулася і глуха ўскрыкнула. Гэты крык і гэтая дрыготка ўстрывожылі мяне больш за ўсё: у іх я пачуў штосьці невыказна злачыннае. Мая жонка заўсёды была такая чэсная і шчырая — я ўвесь здрыгануўся, калі ўбачыў, як яна крадзецца ў сваю спальню, як яна

ўскрыквае і дрыжыць, калі муж загаворвае да яе.

«Вы не спіце, Джэк! — усклікнула яна і нервова за-
смяялася. — Я думала, нішто не можа вас пабудзіць».

«Дзе вы былі?» — зноў спытаўся я.

«Я разумею, як вы здзіўлены, — сказала жонка. Калі яна расшпільвала накідку, пальцы ў яе дрыжалі. — Ніколі раней я не думала, што са мной можа быць што-небудзь падобнае. Я прачнулася ад таго, што пачала раптам задыхацца. Мне трэба было на свежае паветра, іначай я страціла б прытомнасць. Я пастаяла каля дзвярэй некалькі мінут і ачуняла».

Покуль Эфі казала гэта, яна ні разу не зірнула ў мой бок, голас у яе гучаў не так, як заўсёды. Я зразумеў, што яна хлусіць, але нічога не адказаў і павярнуўся тварам да сценкі. Што хавала ад мяне жонка? Дзе яна была? Я адчуваў, што не супакоюся, пакуль не даведаюся пра ўсё, але не хацеў распытваць яе пасля таго, як яна схлусіла мне. Рэшту ночы я кідаўся і круціўся, прыдумваў самыя неверагодныя тлумачэнні.

Раніцою мне трэба было паехаць у горад, але я так расхваляваўся, што не мог займацца справамі. Мая жонка таксама выглядала разгубленай. Па тых запытальных позірках, якія яна кідала, было зразумела: яна адчула, што я не паверыў у яе выдумку, і не ведае, як ёй трымацца са мною. За сняданкам мы амаль што не гаварылі, а потым я пайшоў прагуляцца, каб усё абдумаць на свежым ранішнім паветры.

Я дайшоў да Крыштальнага палаца, прабыў там каля гадзіны і вярнуўся ў Норберы а першай гадзіне. Калі я праходзіў паўз катэдж, дык прыпыніўся зірнуць на вокны — ці не ўбачу часам той дзіўны твар, што пазіраў на мяне напярэдадні. Уявіце сабе маё здзіўленне, містэр Холмс, калі раптам дзверы адчыніліся і з катэджа выйшла мая жонка!

Я проста аслупянеў, але пачуцці мае нельга было і параўнаць з тымі, што адбіліся ў яе на твары, калі нашыя вочы сустрэліся. На імгненне мне падалося, што жонка хоча схвацца ў катэджы, але потым перадумала і пайшла мне насустрач. Твар у яе збялеў, а спалоханыя вочы ніяк не пасавалі да ўсмешкі на яе вуснах.

«Ах, Джэк, — сказала яна, — я толькі што заходзіла даведацца, ці не магу чым-небудзь дапамагчы нашым новым суседзям. Чаму вы на мяне так пазіраеце, Джэк? Вы злужацеся на мяне?»

«Так,— сказаў я.— Гэта тут вы былі ноччу?»

«Што вы хочаце гэтым сказаць?» — ускрыкнула яна.

«Вы прыходзілі сюды, я ўпэўнены. Што гэта за людзі, якіх вы наведваеце ноччу?»

«Я тут ніколі не была раней».

«Як вы наважыліся схлусіць?! — закрычаў я.— У вас нават голас мяняецца, калі вы маніце. Хіба ў мяне калі-небудзь былі сакрэты ад вас? Я зайду ў гэты катэдж і пра ўсё даведаюся сам».

«Не трэба, Джэк! Прашу вас!»

Яна задыхалася, не магла прыхаваць свайго хвалявання, а калі я падышоў да дзвярэй, схапіла мяне за рукаў і пацягнула прэч з нечаканай сілаю.

«Прашу вас, не хадзіце, Джэк, інакш будзе бяда! — крычала яна.— Паверце мне, Джэк, і вы ніколі не пашкадуеце! Калі я што і прыхоўвала ад вас, дык толькі дзеля вас самога. Вернемся разам дадому, і ўсё будзе добра! А калі вы супраць маёй волі зойдзеце ў катэдж, паміж намі ўсё будзе скончана!»

У яе ў голасе быў такі шчыры адчай, што я нерашуча спыніўся.

«Я паверу вам, але з адной умоваю,— сказаў я нарэшце.— Паабяцайце мне, што не будзеце хадзіць сюды і ўвогуле нічога не будзеце рабіць паціху ад мяне. Я згодны на ўсё забыцца, але паабяцайце, што нічога падобнага больш не будзе!»

«Я не сумнявалася, што вы мне паверыце! — ускрыкнула яна з палёгкаю.— Усё будзе так, як вы хочаце. Хадзем, ну хадзем дамоў!»

Усё яшчэ не выпускаючы мой рукаў, яна павяла мяне ад катэджа. На хаду я азірнуўся і ў верхнім акне ўбачыў той самы жоўты, змярцвелы твар чалавека, што сачыў за намі. Якая магла быць сувязь паміж гэтай істотай і маёй жонкай? Або што агульнага ў яе з кабетай, якую я бачыў напярэдадні? Гэта была цяжкая задача, і я ведаў, што не супакоюся, пакуль не знайду адказу.

Два дні пасля гэтага я быў дома, і мая жонка, здавалася, шчыра выконвае сваё абяцанне — тым болей што яна, наколькі я ведаю, наогул не выходзіла з дома.

На трэці дзень я паехаў у горад, але вярнуўся цягніком на 2.40 замест 3.35, на якім езджу звычайна. Калі я зайшоў у дом, насустрэч мне выбегла спалоханая пакаёўка.

«Дзе гаспадыня?» — спытаўся я.

«Здаецца, пайшла пагуляць».

У мяне адразу ж з'явілася падазрэнне. Я кінуўся наверх пераканацца, што яе і праўда няма дома. Выпадкова зірнуў я ў акно і ўбачыў, што пакаеўка, з якой я толькі што размаўляў, бяжыць праз поле да катэджа. Канечне, я адразу зразумеў, што гэта значыць: мая жонка пайшла туды і загадала пакаеўцы паклікаць яе, калі я вярнуся.

Я калаціўся ад абурэння, кінуўся ўніз і пайшоў праз поле, бо вырашыў спыніць гэта назаўсёды. Я ўбачыў, як мая жонка з пакаеўкаю бягуць па сцяжынцы дадому, але не спыніўся, каб пагаварыць з імі. У катэджы хаваецца таямніца, якая азмрочвае маё жыццё! Я пакляўся: хай будзе што заўгодна, але я ўведаю гэтую таямніцу. Я нават не пагрукаўся, павярнуў дзвярную ручку і забег у калідор.

На першым паверсе было ціха і спакойна. На кухні закіпаў чайнік, а вялікі чорны кот скруціўся і ляжаў у кошыку, але не было ніякага следу кабеты, якую я бачыў раней. Я забег у другі пакой, але і ён быў пусты. Тады я кінуўся ўверх па лесвіцы, але нікога не знайшоў і ў двух верхніх пакоях. Па ўсім доме не было ні душы. Мэбля і карціны былі самыя звычайныя і вульгарныя, за выключэннем пакоя, у якім я бачыў дзіўны твар. Пакой гэты быў элегантна абсталяваны, і ўсе мае падазрэнні перайшлі ў дзікае, пякучае шаленства, калі я ўбачыў на каміне фатаграфію маёй жонкі, знятай ва ўвесь рост. Фатаграфію гэтую зрабілі па маёй просьбе ўсяго тры месяцы таму.

Я быў там столькі часу, колькі спатрэбілася, каб выявіць, што дом абсалютна пусты. Тады я пакінуў яго з такім цяжарам на сэрцы, якога яшчэ ніколі не адчуваў. Калі я вярнуўся дадому, мая жонка выйшла насустрач, але я быў такі засмучоны і раззлаваны, што не стаў размаўляць з ёю і прайшоў у свой кабінет. Тым не менш яна зайшла следам за мною, перш чым я паспеў прычыніць дзверы.

«Я вельмі шкадую, Джэк, што парушыла сваё абяцанне,— сказала яна,— але калі б ведалі ўсё, я ўпэўнена, вы мне даравалі б».

«Дык раскажыце мне ўсё».

«Не магу, Джэк, не магу!»

«Пакуль вы не скажаце мне, хто жыў у гэтым катэджы і каму вы далі сваю фатаграфію, я не змагу верыць

вам», — заявіў я, вырваўся ад яе і сышоў з дому...

Гэта было ўчора, містэр Холмс. Больш я яе не бачыў і нічога не ведаю пра гэтую дзіўную справу. Дагэтуль паміж намі не было аніякіх непаразумеў, і яе хлусня так узрушыла мяне, што я не ведаю, што рабіць. Сёння з раніцы я падумаў — вы якраз той чалавек, які можа парадзіць мне. І вось я кінуўся да вас і цалкам давяраю вам свой лёс. Калі вас цікавяць яшчэ якія падрабязнасці, калі ласка, пытайцеся. Але перш за ўсё скажыце, што мне рабіць! Гэтае няшчасце вышэй за мае сілы.

Мы з Холмсам з найвялікшай цікаўнасцю слухалі містэра Гранта Манро. Ён казаў сутаргава, адрывіста, як надзвычай узбуджаны чалавек. Мой сябра задумаўся, падпёр рукою падбароддзе і пэўны час сядзеў моўчкі.

— Скажыце, — вымавіў ён нарэшце, — вы ўпэўнены, што бачылі ў акне мужчынскі твар?

— Я бачыў яго здалёк і нічога не магу сказаць напэўна.

— І ўсё-такі ён непрыемна ўразіў вас?

— Мне падалося, што ён быў ненатуральнага колеру, а ягоныя рысы — надзіва нерухомыя. Але калі я набліжаўся, твар адразу ж знікаў.

— Калі ваша жонка папрасіла ў вас сто фунтаў?

— Амаль два месяцы таму.

— Ці бачылі вы калі-небудзь фатаграфію яе першага мужа?

— Не. Неўзабаве пасля ягонай смерці ў Атланце быў вялікі пажар, і ўсе іхнія сямейныя паперы згарэлі.

— Аднак у яе ёсць пасведчанне пра ягоную смерць. Вы казалі, што бачылі яго.

— Яна атрымала дублікат пасля пажару.

— Вы ніколі не сустракалі каго-небудзь, хто ведаў яе ў Амерыцы?

— Не.

— Ці казалі яна калі-небудзь, што збіраецца зноў пабываць там?

— Не.

— Ці атрымлівала яна адтуль лісты?

— Не, наколькі я ведаю.

— Дзякую вам. Я хацеў бы крыху падумаць над гэтай справаю. Калі катэдж пакінулі назаўсёды, гэта ўскладніць становішча. Але, думаецца мне, больш верагодна, што жыхароў папярэдзілі, што вы прыйшлі, і яны сышлі перад тым, як вы там з'явіліся. У такім разе, яны,

магчыма, вернуцца, і нам будзе лёгка ўсё выявіць. Дазвольце мне параіць вам паехаць у Норберы і пасачыць за вокнамі ў катэджы. Калі ў вас будуць падставы думаць, што ў ім жывуць, не ўрываўцеся туды, а пашліце нам тэлеграму. Праз гадзіну мы будзем у вас і хутка пра ўсё дазнаемся.

— А калі катэдж пусты?

— Тады я прыеду заўтра, і мы ўсё абмяркуем разам з вамі. Да пабачэння, і, перш за ўсё, не падайце духам. Пакуль што ў вас няма да гэтага рэальных падстаў...

— Я баюся, што гэта несамавітая гісторыя, Уотсан,— сказаў мой сябра пасля таго, як правёў містэра Гранта Манро да дзвярэй.— Што вы пра гэта думаеце?

— Мне здаецца, што гэта даволі брудная справа,— адказаў я.

— Так. Гэта шантаж, або я памыляюся.

— А хто шантажуе?

— Хутчэй за ўсё — чалавек, які жыве ў адзіным камфартабельным пакоі і трымае на каміне фатаграфію гэтай жанчыны. Шчыра кажучы, Уотсан, мяне чамусьці вельмі заінтрыгаваў жоўты твар каля акна, і я нізашто не хацеў бы абмінуць гэтую справу.

— У вас ёсць гіпотэза?

— Пакуль што толькі папярэдняя. Але я здзіўлюся, калі яна не пацвердзіцца. У катэджы — першы муж гэтай жанчыны.

— Чаму вы так думаеце?

— А чаго ёй так баяцца, што яе другі муж можа туды зайсці? Па-мойму, справа палягае на тым, што гэтая жанчына выйшла замуж у Амерыцы, але потым узненавідзела мужа — уявім сабе, што ён захварэў на праказу або стаў ідыётам. Яна, урэшце, уцякае ад яго, вяртаецца ў Англію, змяняе імя і пачынае жыццё, як яна думае, нанова. Яна выйшла замуж тры гады таму і лічыла сваё становішча абсалютна надзейным. А мужу яна паказала пасведчанне пра смерць нейкага чалавека, прозвішчам якога назвалася. Але вось месца, дзе яна жыве, выявіў яе першы муж або якая-небудзь бессаромная кабета, што прычэпілася да хворага. Яны напісалі жонцы і пагражалі прыехаць і выкрыць яе. Яна просіць сто фунтаў, каб адкупіцца ад іх. Але яны ўсё роўна прыезджаюць, і калі муж выпадкова кажа ёй, што ў катэджы з'явіліся новыя жыхары, яна здагадваецца, што гэта яе шантажысты. Яна чакае, пакуль муж засне, бяжыць туды і стараецца

пераканаць іх, каб яе не чапалі. Яна нічога не дамагаецца, а таму наступнае раніцы зноў ідзе да іх, а калі выходзіць з катэджа, сустракае мужа. Яна абяцае мужу больш не хадзіць туды, але праз два дні з надзеяй пазбавіцца сваіх жаклівых суседзяў робіць новую спробу дамовіцца з імі. Пры гэтым яна аддае ім сваю фатаграфію, якую, відаць, ад яе запатрабавалі. Падчас размовы прыбегла пакаёўка і сказала, што гаспадар вярнуўся дадому. Тады жонка, якая баялася, што ён памкнецца проста ў катэдж, паспешліва вывела жыхароў праз чорны ход, хутчэй за ўсё, у суседні яловы лясок. Такім чынам, наш кліент убачыў, што дом апусцеў. Але я вельмі здзіўлюся, калі сёння ўвечары падчас праверкі выявіцца, што дом усё яшчэ пусты... Што вы думаеце пра маю гіпотэзу?

— Па-мойму, гэта толькі здагадка.

— Але яна тлумачыць усё. Калі з'явіцца новыя факты, якія нельга будзе вытлумачыць, дык у нас хопіць часу перагледзець маю гіпотэзу. Мы ўсё роўна нічога не можам рабіць, пакуль наш сябра не падасць весткі з Норберы.

Нам не давялося доўга чакаць. Тэлеграма прыйшла адразу ж пасля чаю:

«Катэдж заняты. Зноў бачыў твар у акне. Сустрэну 7-гадзінным».

Грант Манро чакаў нас на платформе, і пры святле станцыйных ліхтароў мы ўбачылі, што ён вельмі бледны і ўвесь дрыжыць ад хвалявання.

— Яны яшчэ там, містэр Холмс,— сказаў ён і паклаў руку на рукаў майму сябру.— Я бачыў святло ў катэджы, калі праходзіў паўз яго. Трэба канчаць з гэтым раз і назаўсёды.

— Які ў вас план? — спытаўся Холмс, пакуль мы спускаліся па абсаджанай дрэвамі цёмнай дарозе.

— Я хачу патрапіць туды хаця б і сілаю ды паглядзець на свае вочы, хто жыве ў катэджы. Прашу вас абодвух быць маімі сведкамі.

— Вы цвёрда вырашылі? Не зважаючы на ўсе перакананні вашай жонкі, што вам лепш было б не раскрываць гэтае таямніцы?

— Так, я вырашыў.

— Добра. Я думаю, маеце рацыю. Любая праўда лепш за няпэўнасць і сумненні. Таму варта зараз жа пайсці туды. Канечне, мы парушаем закон, але, я думаю, справа вымагае гэтага.

Ноч была вельмі цёмная. Калі мы павярнулі з дарогі на вузкую сцяжынку з глыбокімі каляінамі з абодвух бакоў, зацерушыўся дробны дождж. Містэр Грант Манро нецярпліва імкнуўся наперад, і мы ледзь паспявалі за ім.

— Вунь там агні майго дома,— паказаў ён на агенчыкі, што мігцелі па-за дрэвамі.— А тут катэдж, і я зайду ў яго.

Неўзабаве мы апынуліся каля катэджа. Дзверы былі прачыненыя — па чорнай зямлі слізгацела паласа жоўтага святла. Адно акно на верхнім паверсе было ярка асветлена. Мы ўбачылі цёмную пляму, што сунулася па фіранцы.

— Гэтае стварэнне — там! — ускрыкнуў Грант Манро.— Вы бачыце самі, што там нехта ёсць! Зараз — за мною, мы пра ўсё даведаемся.

Мы наблізіліся да дзвярэй, як раптам з цемры выйшла жанчына. Я не мог разгледзець яе твару, але ўбачыў, што яна ўмольна падняла рукі, асветленыя промнем святла.

— Прашу вас, Джэк, не трэба! — закрычала яна.— Я адчувала, што вы прыйдзеце. Супакойцеся, прашу вас! Паверце мне зноў, і вы ніколі не пашкадуеце.

— Занадта доўга я давяраў вам, Эфі,— адказаў ён сурова.— Пусціце мяне, я павінен прайсці. Вось мае сябры. Яны прыйшлі дапамагчы мне...

Ён адштурхнуў яе ўбок, і мы рушылі следам за ім. Калі ён адчыніў дзверы, насустрач выйшла старая кабета. Яна паспрабавала заступіць яму дарогу, але Грант Манро адштурхнуў і яе, а праз мінуту мы падняліся сходамі. Грант Манро забег наверх, у асветлены пакой. Мы ішлі следам.

Гэта быў вялікі, добра абстаўлены пакой. Дзве свечкі гарэлі на стале, дзве — на каміне. На покуці, схіліўшыся над столікам, нехта сядзеў спінаю да нас, мабыць, маленькая дзяўчынка. Яна была ў чырвонай сукеначцы і ў доўгіх белых пальчатках. Калі яна рэзка павярнулася да нас, я ўскрыкнуў ад здзіўлення і ад жаху. Твар у яе быў змярцвелы, рысы — пазбаўленыя ўсялякага выразу.

Праз імгненне таямніца раскрылася. Холмс засмяяўся і правёў рукою за вухам у дзіцяці. Маска зляцела, і перад намі аказалася маленькае, чорнае як вугаль негрыцянё. Дзяўчынку развесялілі нашы здзіўленыя твары. Яна весела ўсміхнулася, і ў яе заблішчалі белыя зубы. Я таксама засмяяўся, спачуваючы яе радасці, але

Грант Манро здранцвеў, прыціснуў руку да грудзей і не зводзіў з яе вачэй.

— Божа мой! — ускрыкнуў ён. — Што ўсё гэта азначае?

— Я скажу вам, што гэта мае значыць, — годна і рашуча сказала жанчына, калі зайшла ў пакой. — Вы прымушаеце мяне расказаць вам усё супраць маёй волі. Давядзецца нам абодвум пагадзіцца на гэтым. Дык вось, мой муж памёр у Атланце, а дзіця выжыла.

— Ваша дзіця?

Замест адказу яна зняла з шыі буйны срэбны медальён.

— Вы ніколі не бачылі яго адчыненым?

— Я думаў, што ён не адчыняецца.

Яна націснула на спружынку, і медальён адчыніўся. Усярэдзіне быў партрэт чалавека з надзіва прыгожым і разумным тварам, што меў несумненныя прыкметы афрыканскага паходжання.

— Вось ён, Джон Хібран з Атланты, — сказала жанчына. — Чалавека, больш высакароднага за яго, ніколі не было на зямлі. Я пасварылася са сваімі сваякамі, каб выйсці за яго замуж, і пакуль ён быў жывы, ніколі не пашкадавала пра гэта. Як бачыце, наша адзінае дзіця больш падобнае да людзей ягонага племені. Як гэта часта бывае ў падобных шлюбах, маленькая Люсі цямнейшая за свайго бацьку. Аднак, цёмная або светлая, гэта мая родная дачка, мая любіміца.

Дзяўчынка пры гэтых словах падбегла і прытулілася да маці.

— Я пакінула яе ў Амерыцы, — працягвала тая, — толькі таму, што ў яе было слабое здароўе і перамена клімату магла ёй пашкодзіць. Я даручыла клапаціцца пра яе аддадзенай нам шатландцы, якая некалі служыла ў нас. Ніколі, ні на адну мінуту я не думала адмовіцца ад дачкі. Калі я сустрэлася з вамі, Джэк, і пакахала вас, я пабаялася сказаць вам пра сваё дзіця. Даруй мне, Божа! Але я баялася страціць вас, і мне не ставала смеласці расказаць пра ўсё. Давялося выбіраць паміж вамі і дачкою.

Няня мне пра ўсё пісала, і я ведала, што дзяўчынка паспраўнела. Нарэшце мне нястрымна захацелася ўбачыць сваё дзіця, і немагчыма было пераадолець гэтае жаданне. Я разумела, як гэта небяспечна, але ўсё-такі наважылася хаця б на некалькі тыдняў прывезці дзяў-

чынку сюды. Я паслала сто фунтаў няні і напісала ёй пра гэты катэдж, каб яна пасялілася тут проста як суседка і нічым не выкрывала нашых адносін. У сваіх перасцярогах я зайшла так далёка, што загадала няні днём не выпускаць дзяўчынку з дома і закрываць ёй тварык і ручкі, каб нават тыя, хто выпадкова ўбачыць яе ў акне, не пляткарылі б з суседзямі, што тут жыве негрыцяні. Лепш бы я не была такой асцярожнаю! Гэта было б разумней, але я ледзь не звар'яцела ад страху, што вы пра ўсё даведаецеся.

Гэта вы першыя сказалі мне, што катэдж заняты. Мне трэба было дачакацца раніцы, але я не магла спаць. Нарэшце я выслізнула, але вы заўважылі, што я выходзіла, і гэта было пачаткам усіх маіх няшчасцяў. На наступны дзень вы маглі адкрыць маю таямніцу, але вы высакародна адмовіліся. А праз тры дні няня з дзяўчынкаю ледзь паспелі выбегчы праз чорны ход, калі вы ўварваліся ў катэдж... Ну вось, цяпер вы ведаеце ўсё, і я пытаюся ў вас, што будзе з намі — з маім дзіцем і са мною?

Яна сашчапіла рукі і чакала адказу.

Прайшло дзесяць доўгіх мінут, перш чым Грант Манро загаварыў, і адказ ягоны я дагэтуль успамінаю з задальненнем.

Ён падняў дзяўчынку, пацалаваў яе, а потым падаў жонцы руку і пайшоў да дзвярэй.

— Нам зручней пагутарыць пра ўсё гэта дома, — сказаў ён. — Я не вельмі добры чалавек, Эфі, але думаю, што я значна лепшы, чым вы меркавалі.

Мы з Холсам пайшлі былі следам за імі па сцяжынцы, але потым Холмс пацягнуў мяне за рукаў.

— Напэўна, — сказаў ён, — ад нас будзе больш карысці ў Лондане, чым у Норберы.

Холмс не казаў больш пра гэтую справу ні слова, але позна ўвечары, калі ішоў у спачывальню са свечкаю ў руках, ён сказаў:

— Уотсан, калі вам раптам падасца, што я раблюся саманадзейным ці займаюся справамі менш, чым належыць, шапніце мне, калі ласка, на вуха: «Норберы», і я буду вам вельмі ўдзячны.

ГІЛБЕРТ КІЙТ ЧЭСТАРТАН

КІНЖАЛ З КРЫЛАМІ

Аднойчы ў снежны паліцэйскі лекар Бойн папрасіў Аксяндза Браўна прыйсці да яго.

— Я не ўпэўнены, што вы, ойча, дапаможаце мне,— сказаў ён замест прывітання.— Я ні ў чым яшчэ не ўпэўнены. Я, каб іх чорт узяў, не ведаю: ці гэтая справа для лекара, ці для паліцыянта, ці для святара?

— Але пан у адной асобе і лекар, і паліцыянт. Я застаюся ў меншасці,— усміхнуўся ксёндз Браўн.

— Але вы, ойча, таксама добра знаецеся на паліцэйскіх справах. А цяпер і не ведаю, каму аддаць гэтую: нам, вам ці галоўнаму псіхіатру. Мы атрымалі ліст ад чалавека, што жыве побач з пастарункам, у тым белым доме на ўзгорку. Ён просіць абараніць яго ад забойцы. Мы паднялі архівы і знайшлі колькі цікавых фактаў.

Заможны землеўласнік Эйлмер ажаніўся даволі позна, але ў яго было трое сыноў: Філіп, Стывен і Арналд. Да жаніцбы ён нават не спадзяваўся, што ў яго будуць нашчадкі, і таму ўсынавіў вельмі разумнага хлопчыка, на якога ўскладаў вялікія спадзяванні. Хлопчыка звалі Джон Стрэйк. Эйлмеравы сыны кажуць, што гэты Стрэйк быў вялікім ілгуном, ён мог наплясці геніяльную хлусню літаральна за некалькі секунд. Але, можа, яны казалі так з-за таго, што здарылася пасля смерці іхняга бацькі. Той усе свае грошы пакінуў у спадчыну Стрэйку. Родныя сыны аспрэчвалі тастамент. Яны сцвярджалі, што Стрэйк прымусіў бацьку напісаць тастамент на ягоную карысць і што менавіта ён давёў іхняга бацьку да вар'яцтва. Яны прывялі доказы, што бацька быў не ў сваім розуме, суд ануляваў тастамент, і ўсё перайшло да сыноў. Стрэйк страшэнна разлаваўся і паабяцаў забіць іх аднаго за адным. Той, хто просіць абароны,— трэці, апошні з бра-тоў — Арналд Эйлмер.

— Трэці і апошні, — ціха сказаў ксёндз.

— Але, старэйшыя браты ўжо нябожчыкі. — Бойн трошкі памаўчаў. — Вось тут у нас і ўзнікаюць сумненні. Няма аніякіх доказаў, што іх забілі, хаця гэта і верагодна. Старэйшы брат быццам бы скончыў жыццё самагубствам у сваім садзе. Другі, які зрабіўся прамыслоўцам, быў забіты машынаю на сваёй фабрыцы — няшчасны выпадак. Аднак, калі Стрэйк сапраўды забіў іх, тады ён вельмі хітры і разумны забойца, бо ён не пакінуў аніякіх слядоў. З другога боку, манія праследавання магла ўзнікнуць з-за простага супадзення. Таму я і хачу, каб вы пазнаёміліся з Эйлмерам і паглядзелі, што гэта за чалавек. Вы адчуеце, ці ён апантаны нейкаю маніяй, ці гаворыць чыстую праўду. Я хачу, каб вы збольшага акрэслілі дэталі да таго, як справаю зоймемся мы.

— Дзіўна, — сказаў ксёндз Браўн, — ён не звярнуўся да вас раней. Чаму менавіта цяпер?

— Я таксама спытаў пра гэта. Ён кажа, што ўсе слугі раптоўна сышлі, і цяпер яго няма каму абараніць. Я давёдаўся, чаму яго кінулі слугі. Яны гавораць, што гаспадар прымушаў іх не класціся спаць і ўвесь час стаяць на варце. Яны гавораць, нібыта ён звар'яцеў. Вядома, гэта яшчэ не сведчыць пра тое, што ён сапраўдны вар'ят, але прымушаць слуг стаяць на варце...

— Добра, — сказаў ксёндз Браўн, — я зараз пайду да яго, і мы пагаворым.

Пакуль ён ішоў да вялікага белага дома, рабілася ўсё халадней, нібыта ён набліжаўся да Паўночнага полюса. Паглядзеў на вялізную хмару, што вісела над домам, і заўважыў:

— Хутка пойдзе снег.

Ксёндз Браўн падышоў да вялікага квадратнага ганка з калонамі, падняўся па сходах і пагрукаў у дзверы. Доўга чакаў адказу, але ў доме было ціха. Тады ён пайшоў вакол дома, каб знайсці другі ўваход. Пагрукаў у другія дзверы, пачакаў. Паспрабаваў адчыніць іх, але тыя былі замкнёныя з сярэдзіны. Ён ізноў пайшоў вакол дома, падумаў, што містэр Эйлмер мог забарыкадавацца і нікога не пускаць да сябе. Калі зноў абышоў дом, то ўбачыў, што адно з высокіх вакон прачынена. Праз яго і трапіў у вялікі пакой. З аднаго боку былі сходы на другі паверх, а з другога — дзверы. Проста перад ім яшчэ адны дзверы з чырвонага шкла, падобныя да чалавека, апранутага ў чырвоны плашч. На круглым століку стаяў аква-

рым — вялікая ваза з зялёнаю вадою, у якой павольна перасоўваліся нейкія рыбіны, насупраць — пальма з вялікімі зялёнымі лісцямі. Усё вельмі запыленае, і таму тэлефон у алькове падаўся амаль што сюрпрызам.

— Хто тут? — пачуўся рэзкі голас з ноткамі падазронасці з-за чырвоных дзвярэй.

— Магу я бачыць містэра Эйлмера? — вінавата спытаўся ксёндз.

Дзверы расчыніліся, і ў пакой увайшоў мужчына ў зялёным халаце. Ягоныя валасы тырчалі ва ўсе бакі, быццам ён толькі што прагнуўся, але ягоныя вочы глядзелі насцярожана, нават спалохана. Ён меў прыгожы профіль, але калі глядзець яму ў твар, то першае ўражанне — твар належыць дзікуну, асабліва чырвоная барада.

— Я містэр Эйлмер, — сказаў ён, — але гасцей я не чакаю.

— Можа, пан усё ж чакае кагосьці? — мякка спытаўся ксёндз Браўн.

— Рацыя. Я ўвесь апошні час чакаю аднаго гасця. І можа здарыцца, апошняга.

— Я, спадзяюся, да яго не падобны?

— Вядома, не, — гучна засмяяўся Эйлмер.

— Містэр Эйлмер, — сказаў ксёндз Браўн, — даруйце мой нечаканы візіт, але мае сябры расказалі пра ваш клопат, і я вырашыў прыйсці, бо трохі знаюся на такіх справах.

— Такіх спраў яшчэ не было.

— Пан мае на ўвазе, што трагедыі ягонай сям'і не былі звычайнымі?

— Я маю на ўвазе тое, што гэта незвычайныя забойствы. Чалавек, які палюе на нас, мае сілу ад д'ябла.

— Усё ліха паходзіць ад д'ябла. Але чаму пан мяркуе, што забойствы ягоных братоў былі надзвычайнымі?

Эйлмер паказаў рукой на фатэль, сам сеў у другі. Ягоны голас быў ветлівы і спакойны.

— Я не хачу, каб вы падумалі, нібыта я звар'яцеў. Я раскажу толькі тое, што ведаю сам.

Ксёндз Браўн кінуў, і ягоны субяседнік пачаў старанна падбіраць словы:

— У выпадку са старэйшым братам я спачатку не быў упэўнены. Вакол не знайшлі ніякіх слядоў, пісталет ляжаў побач. Але напярэдадні ён атрымаў ліст з пагрозамі ад нашага ворага. На аркушы паперы быў намалеваны

знак — кінжал з крыламі. Слуга сказаў, што бачыў на сцяне саду нешта чорнае і значна большае за ката. Больш я нічога не ведаю: забойца прыйшоў, застрэліў майго брата і не пакінуў слядоў.

Затое з другім братам я больш упэўнены. Я сам бачыў, як нехта ў чорным плашчы вісеў над машынай, якая забіла Стывена. Калі Стывен паваліўся, дым ахутаў машыну, а калі дым разышоўся, над машынаю нікога не было,— ён паглядзеў на ксяндза Браўна, але той маўчаў.— Галаву майму брату разнесла ўшчэнт, а ў кішэні я знайшоў цыдулку з пагрозамі і намалёваным кінжалам з крыламі. Гэты кінжал намалёваны не так сабе. Хіба няма сувязі паміж гэтым малюнкам і тым, што забойца не пакінуў аніякіх слядоў там, дзе забілі Філіпа? А чалавек, які вісеў над машынай, што забіла Стывена? Зноў аніякіх слядоў.

— Пан хоча сказаць,— задуменна спытаўся ксёндз Браўн,— што той мог знаходзіцца ў стане левітацыі¹?

— Самон Магус мог рабіць гэта, а адно з прадка-занняў Апакаліпсіса² апісвае Антыхрыста, які можа лётаць. Нават калі гэты кінжал не лётае, то, безумоўна, забівае.

— А на якой паперы былі напісаныя цыдулкі?

— Можна паглядзець на якой. Я атрымаў такую цыдулку сёння ўранку.

Эйлмер палез у кішэню халата, трошкі закароткага для яго, і выняў адтуль шматок паперы. Ксёндз Браўн паглядзеў на цыдулку: на ёй быў намалёваны чырвоны кінжал з крыламі і напісана: «Смерць прыйдзе за табою, як яна прыйшла за тваімі братамі».

Ксёндз Браўн кінуў цыдулку на падлогу і рашуча сказаў:

— Пан не мае права здавацца. Гэтыя д'яблы заўсёды хочуць зрабіць нас бездапаможнымі, выкрасці ў нас надзею.

— Маеце рацыю! — крыкнуў Эйлмер з нейкай жудаснай жвавасцю.— І гэты д'ябал заспее мяне не такім ужо бездапаможным. Я лічу, што мае браты ўжывалі не тую зброю. Філіп насіў з сабою пісталет, і таму ягоную смерць палічылі самагубствам. Стывен знаходзіўся пад

¹ Левітацыя — здольнасць чалавека падымацца ў паветра без дапамогі механічных прыстасаванняў.

² Апакаліпсіс (біблейскае) — прароцтвы пра «канец свету».

аховаю паліцыі, але паліцэйскі не мог быць побач увесь час. Яны абодва матэрыялісты. А гэты д'ябал Стрэйк ведае чорную магію. Матэрыялізм нічога не зробіць з ёю. Супраць чорнай магіі ёсць толькі адна зброя — белая магія.

— Шмат залежыць ад таго, што пан разумее пад белай магіяй.

— Я маю на ўвазе срэбную магію, — адказаў Эйлер ціха, нібыта выдаваў сакрэт. — Зараз я растлумачу, што гэта за магія.

Ён устаў і расчыніў чырвоныя дзверы. За імі быў маленькі калідор. З яго вялі двое дзвярэй — адны на вуліцу, другія, відаць, у спачывальню. У канцы калідора — шатня, там віселі плашчы і капелюшы, а побач стаяла шафа з фамільным срэбрам. На сцяне — старадаўнія пісталеты. Эйлер паглядзеў на пістоль з шырокай руляй.

Дзверы ў канцы калідора былі прачыненыя, з-пад дзвярэй выбівалася зыркае белае святло. Ксёндз Браўн трохі здзіўлена наблізіўся. Калі ён грукаўся звонку, тыя былі замкнёныя. Ён зірнуў на вуліцу. Увесь двор засыпала чыстым белым снегам.

— Вось вам і белая магія, — сказаў ён.

Эйлер павярнуўся да яго з пісталетам у руцэ.

— Ведаеце, нашто я ўзяў гэтага монстра? Таму, што я магу зараз жа, у гэтую хвіліну набіць яго васьм такою куляй.

Ён узяў срэбную лыжку з фігуркаю апостала, адламаў фігурку і сунуў яе ў пісталетную рулю.

— Вы ведаеце пра Дандзі Клаверхаўса, якога можна было забіць толькі срэбнаю куляю, таму што ён прадаў сваю душу д'яблу? — спытаў ён у ксяндза Браўна. — Вы верыце ў д'ябла?

— Я веру, што ён існуе, — адказаў ксёндз Браўн, — але ў Дандзі я не веру. Магчыма, ён быў неблагім салдатам, добрым драгунам, але не цмокам. Я ведаў іншых людзей, не такіх знакамітых, як Дандзі, але яшчэ больш жудасных. Людзей з прыгожымі інтэлігентнымі тварамі, але з чорнаю душою. Менавіта такія людзі прадаюць душу д'яблу.

— Божа! Прыгожы інтэлігентны твар! Гэта твар Джона Стрэйка, — ён раптам падхапіўся. — Пачакайце тут, я нешта пакажу.

Ён выйшаў праз чырвоныя дзверы. У доме панавала

цішыня. Ксёндз Браўн падышоў да тэлефона і пазваніў доктару Бойну.

— Я хацеў расказаць вам пра Эйлмера. Гэта вельмі дзіўная гісторыя. Але потым. Зараз жа прышліце сюды чатыры-пяць чалавек і акружыце дом. Калі нешта здарыцца, то крымінальнік паспрабуе ўцячы даволі незвычайным чынам.

Жахлівы крык пачуўся з-за дзвярэй, потым грымнуў стрэл. Дзверы рэзка расчыніліся, і ў пакой забег Эйлмер. Ягоны халат быў падраны, у руцэ ён трымаў пісталет, з рулі якога ішоў дым.

— Благаславі белую магію! — крыкнуў ён. — Благаславі срэбную кулю! Д'ябал яшчэ раз выйшаў на паляванне, але я адпомсціў за братаў.

Ён паваліўся ў фатэль, і пісталет выпаў з ягонай рукі. Ксёндз Браўн прайшоў па калідоры, крануў дзвярную клямку ў спачывальню, потым нахіліўся, быццам разглядаў штосьці. Падбег да дзвярэй на вуліцу.

На снезе, яшчэ не так даўно спрэс белым, ляжала вялікая чорная пляма, што нагадвала вялізнага кажана. Але гэта быў чалавек, ён ляжаў тварам уніз, на ім быў чорны плашч і капялюш з шырокім брылём. Ксёндз Браўн наблізіўся да нябожчыка і зірнуў яму ў твар. Прыгожы, інтэлігентны твар Джона Стрэйка.

— Нічога не разумею. Ён і сапраўды нагадвае вялізнага вампіра, што лётае, як птушка.

— А як жа яшчэ ён мог трапіць сюды? — пачуў ён Эйлмера. — Паглядзіце, вакол ніякіх слядоў. Ды і плашч задоўгі, каб у ім хадзіць.

— Што тут здарылася?

— Я прачыніў дзверы і пачуў шоргат у небе: нешта чорнае і вялікае неслася проста на мяне, я стрэліў усялякую. Потым убачыў тое ж, што бачыце вы. Я ўпэўнены — каб не срэбная куля, то ў снезе ляжаў бы я.

— Між іншым, — сказаў ксёндз Браўн, — можа, занесці цела ў дом? У спачывальню.

— Не, не, — запярэчыў Эйлмер, — няхай ляжыць тут, пакуль не прыйдзе паліцыя. А зараз я мушу выпіць.

У пакоі ён ледзь не збіў акварыум і доўга шукаў графін з брэндзі. Калі знайшоў яго ў шафе, то наліў кілішак і адразу ж выпіў.

— Ну, што вы скажаце? Вы верыце, што гэта быў д'ябал?

Ксёндз Браўн моўчкі ўсміхнуўся. Ён глядзеў у калі-

дор, каля дзвярэй стаялі дзве цені — людзі Бойна.

— Што ж вы маўчыце? Вы бачылі, як Арналд Эйлмер з дапамогай белай магіі забіў Джона Стрэйка, які мог лётаць. Вы бачыце жывога Арналда Эйлмера і ўсё яшчэ не верыце.

— Так, не веру, — сказаў ксёндз Браўн і ўстаў.

— Чаму?

Ксёндз толькі збольшага ўзвысіў голас, але ён гучаў, як зvon:

— Таму, што вы не Арналд Эйлмер. Вы — Джон Стрэйк. Вы забілі Арналда, і гэта ён ляжыць на снезе ў вашым плашчы.

Стрэйк падхапіўся і зрабіў крок да Браўна, але тады ў пакой зайшоў паліцыянт і паклаў Стрэйку руку на плячо, у другой руцэ ён трымаў пісталет.

* * *

— І як вы пра ўсё гэта дазналіся? — спытаў доктар Бойн у ксяндза Браўна.

— Вы далі мне вельмі каштоўную інфармацыю. Вы казалі, што Стрэйк быў геніяльным махляром. Сёння ён прыдумаў яшчэ адну геніяльную хлусню. Але дарма ён расказваў пра магію. Ён думаў, калі я святар, то ўсяму паверу. Многія рабілі такую памылку.

— Але я ўсё адно нічога не разумею. Раскажыце спачатку.

— Спачатку быў халат, — проста сказаў ксёндз Браўн. — Гэта лепшая з масак. Калі ў доме вы сустракаеце чалавека ў халаце, то думаеце, што гэта гаспадар — хто ж яшчэ будзе хадзіць па доме ў халаце. Я так і падумаў спачатку. Але потым пачаў прыкмяцаць маленькія недакладнасці: тое, як ён трымаў пісталет, нібыта не ведаў, набіты ён ці не, — гаспадар дома ведае пра такое, потым ён ледзь не скінуў акварыум, быццам першы раз знаходзіўся ў гэтым пакоі. І яшчэ — ён доўга шукаў брэндзі. Сустрэць мяне ён выйшаў з маленькага калідора, адкуль вялі двое дзвярэй — адны на вуліцу, а другія, як я меркаваў, у спачывальню. Але я памыліўся. Гэта не спачывальня. Дзверы былі замкнёныя — я паторгаў клямку, а калі глянуў у замочную адтуліну, то ўбачыў, што ў пакоі няма мэблі. У ім доўгі час не жылі. Значыцца, ён прыйшоў з вуліцы. І тады я ўсё зразумеў.

Арналд Эйлмер спаў на другім паверсе і жыў там

таксама. Ён у халаце сышоў сходамі і выйшаў праз чырвоныя дзверы. У канцы калідора ён убачыў кагосьці ў чорным плашчы і капелюшы. Гэта было апошняе, што ён бачыў у сваім жыцці. Стрэйк кінуўся на яго і забіў там жа, на калідоры. І тут пачуў нешта нечаканае. Гэта я залазіў у акно.

Ён зрабіў усё інстынктыўна. Скінуў свае плашч і капялюш, надзеў халат забітага. У свае рэчы апрануў Арналда і... павесіў яго ў шатні, нібыта плашч. Я ўжо казаў, плашч быў вялікі і хаваў усё цела: Арналд не вельмі высокі. Я сам стаяў каля шатні і нічога не заўважыў. Але ўсялякае магло надарыцца. Я мог выпадкова знайсці труп. І тады Стрэйк вырашыў, што, калі ён іграе ролю Эйлмера, чаму б таму не сыграць ролю Стрэйка. Ён прыдумаў усё гэтае блазенства з чорнай і белай магіяй, спадзяваўся, што я паверу. Потым выйшаў на калідор, зачыніў дзверы, каб я не бачыў, як ён здыме нябожчыка і кіне на снег. Пасля ён закрычаў і стрэліў. Астатняе вы ведаеце.

Ксёндз Браўн устаў, падышоў да акна і паглядзеў на снег, што іскрыўся пад прамянямі вечаровага сонца.

— А можа, і ёсць белая магія? — сказаў ён. — Толькі трэба ведаць, дзе яе шукаць.

ДУША ШКОЛЬНІКА

Каб прасачыць незвычайны і забытаны маршрут, па якім прайшлі за дзень дзядзька з пляменнікам, спатрэбілася б вялікая карта Лондана. Пляменнік, вольны таго дня ад урокаў, лічыў сябе вялікім знаўцам тэхнікі і машын, гэтакім богам кэбаў¹, трамваяў, цягнікоў падземкі і іншага транспарту, а дзядзька быў пры ім, у лепшым выпадку, жрацом, што пашанотна служыць яму і прыносіць ахвярныя падарункі. Школьніка ўвесь свет ведаў як Самерса Малодшага, а сябры — як Фізіка, што сведчыла пра адзіную пакуль што даніну грамадства ягоным поспехам у галіне аматарскай фатаграфіі ды электратэхнікі. Дзядзька, прападобны Томас Твіфард, быў худым, зсівелым, але жвавым і румяным старым. У вузкім коле царкоўных археолагаў ён займаў прызнанае і пачэснае месца. Прыдзірлівы чалавек напэўна западозрыў бы, што падарожжа па Лондане патрэбна хутчэй дзядзьку, чым пляменніку. На самай справе святар кіраваўся найлепшымі і бацькоўскімі меркаваннямі. І ўсё-такі, як многія разумныя людзі, ён не здолеў утрымацца ад спакусы пацешыцца цацкамі пад тым выглядам, што займае дзіця. Ягонымі цацкамі былі кароны і мітры², скіпетры і дзяржаўныя мячы, і ён паўсюдна затрымліваўся каля іх, пераконваючы сябе, што хлопчыку неабходна пазнаёміцца з усімі лонданскімі рэліквіямі. І ў канцы дня, пасля доўгага абеду, ён, напрыканцы падарожжа, яшчэ болей саступіў сваёй схільнасці і намысліўся наведаць месца, у якое не завабіш аніводнага нармальнага хлопчыка. На паўночным беразе Тэмзы незадоўга перад гэтым было знойдзена таямнічае сутарэнне, мерка-

¹ Кэб — аднаконны рамізніцкі экіпаж.

² Мітра — галаўны ўбор прадстаўнікоў вышэйшага духавенства.

валася — капліца, дзе не было літаральна нічога, акрамя адной срэбнай манеты. Але знаўцу гэтая манета здавалася больш каштоўнай і прываблівай, чым Кахіно¹. Яна была рымскай; казалі, што на ёй адлюстраваны апостал Павел, і таму яна выклікала ажыўленыя спрэчкі, што тычыліся ранняй Брытанскай Царквы. Наўрад ці хто-небудзь стане адмаўляць, што Самерса Малодшага гэтыя спрэчкі зусім не займалі.

Ды і ўвогуле інтарэсы і ўпадабанні Самерса Малодшага вось ужо некалькі гадзін здзіўлялі і пацяшалі ягонага дзядзьку. Пляменнік праяўляў дзівоснае невуцтва і дзівосную дасведчанасць англійскага школьніка, які ў некаторых пытаннях куды мацнейшы за дарослых. Напрыклад, у Хэмптан-корце² ён падумаў, што на дзень можа забыцца пра кардынала Уолсі і Вільгельма Аранскага, але яго немагчыма было адцягнуць ад электрычных дратоў і званкоў суседняга атэля. Яго даволі ўразіла Вестмінстарскае абацтва, што і не дзіўна з тых часоў, як яно зрабілася сховішчам самых буйных і самых кепскіх скульптур васемнацатага стагоддзя; затое ён імгненна разабраўся ў вестмінстарскіх omnibusax³ — як разбіраўся ва ўсіх лонданскіх, колеры і нумары якіх ён ведаў не горш, чым геральдыст ведае гербы. Ён абурыўся б, калі бы раптам паблыталі б светла-зялёны падынгтонскі з цёмна-зялёным бейзуотарскім, як абурыўся б ягоны дзядзька, калі б вы паблыталі візантыйскі абраз з каталіцкай статуяй.

— Ты калекцыяніруеш omnibusy, як маркі? — спытаўся дзядзька ў пляменніка. — На іх, мабыць, патрэбны даволі ёмісты альбом. Або ты трымаеш іх у стале?

— Я трымаю іх у галаве, — адказаў пляменнік.

— Напэўна, не варта і пытацца, чаму ты выбраў менавіта omnibusy з тысячы іншых рэчаў. Наўрад ці гэта спатрэбіцца табе ў жыцці. Хіба што ты станеш дапамагаць старым блытаць omnibusy, калі будзеш раіць ім абраць не той, што трэба. Зараз, дарэчы, мы мусім пакінуць адзін з іх, бо нам трэба выходзіць. Я хачу паказаць табе так званую манету святога Паўла.

¹ Кахіно — знакамiты індыйскі брыльянт, які ў XIX стагоддзі стаў адным са скарбаў англійскай кароны.

² Хэмптан-корт — палац на Тэмзе, пабудаваны кардыналам Уолсі.

³ Omnibus — шматмесны конны экіпаж для перавозкі пасажыраў.

— Яна гэткая ж вялікая, як сабор святога Паўла? — пакорліва спытаўся отрак, калі яны выходзілі.

Каля ўвахода ў сутарэнне іх позіркі спыніў незвычайны чалавек, якога, мяркуючы па ўсім, прывяло сюды тое самае нясцерпнае жаданне. Гэта быў цемнатвары худы мужчына ў доўгім чорным адзенні, падобным да сутаны, але ў дзіўнай чорнай шапачцы, якіх святары не носяць. Нагадвала яна хутчэй за ўсё старажытныя галаўныя ўборы персаў і вавіланян. Смешная чорная барада расла толькі справа і злева на падбароддзі, а вялікія, дзіўна пасаджаныя вочы нагадвалі вочы старажытных егіпецкіх профілей. Дзядзька з пляменнікам не паспелі як след разгледзець яго: ён знік у дзвярным праёме, да якога памкнуліся і яны.

Тут, наверсе, пра існаванне падземнага свяцілішча сведчыла адно толькі ладная дашчаная будка, якія нярэдка ставяць на вайсковыя і іншыя дзяржаўныя патрэбы. Яе драўляная падлога была столлю раскапананага падзямелля. Звонку стаяў вартавы, а ўсярэдзіне за сталом нешта пісаў афіцэр англа-індзейскіх войск у немалым чыне. Аматыры рарытэтаў адразу пераконваліся, што рарытэт ахоўваюць надзвычай пільна. Калі параўнаць срэбную манету з Кахінорам, дык можна прыйсці да высновы, што ў адным яны сапраўды падобныя: па нейкай гістарычнай выпадковасці манета, як і брыльянт, была ў ліку каралеўскіх скарбаў або, ва ўсялякім выпадку, каралеўскіх каштоўнасцей, да таго часу, покуль адзін з прынцаў крыві не вярнуў яе, абсалютна афіцыйна, у свяцілішча, дзе, як лічылі вучоныя, ёй і належала быць. З гэтай і іншых прычын захоўвалі яе з найвялікшаю перасцярогаю. Хадзілі дзіўныя чуткі пра тое, што шпіёны хаваюць у адзенні і асабістых рэчах узрыўчатку і прыносяць у свяцілішча. Начальства на ўсялякі выпадак дало адзін з тых загадаў, якія праходзяць па бюракратычнай роўнядзі, як хвалі: наведвальнікам належала пераапранацца ў казённыя валасяніцы, а калі гэта выклікала незадаволенасць — хаця б выварочваць кішэні ў прысутнасці дзяжурнага афіцэра. Сённяшні дзяжурны, палкоўнік Морыс, быў невысокім энергічным чалавекам з суровым тварам і жвавымі кплівымі вачыма. Неадпаведнасць гэтая тлумачылася тым, што ён смяяўся з загадаў, але строга сачыў за іх няўхільным выкананнем.

— Я абсалютна абьякавы да ўсіх гэтых манет, — прызнаўся ён, калі Твіфард, з якім ён быў крыху знаёмы,

пачаў быў ставіць прафесійныя пытанні,— але я нашу каралеўскі мундзір, і мне не да жартаў, калі дзядзька караля пакідае тут манету пад маю асабістую адказнасць. Сам я на ўсе гэтыя святыя мошчы і рэліквіі гляджу павальтэр'янску, так сказаць, скептычна.

— Не разумею, чаму скептыку лягчэй верыць у каралеўскае сямейства, чым у Святое Сямейства,— адказаў Твіфард.— Але кішэні я, канечне, выверну, каб вы пераканаліся, што ў іх няма бомбы.

Невялічкая горка кішэнных дробязей, што пакінуў на сталае святар, складалася галоўным чынам з папер, люлькі з кісетам, некалькіх рымскіх і старажытнасаксонскіх манет, букіністычных каталогаў і царкоўных брашур.

Тое, што было ў кішэнях у пляменніка, натуральна, утварыла куды большую горку. Тут былі шклянныя шарыкі, скрутак вяроўкі, электрычны ліхтарык, магніт, рагатка і, канечне, вялікі сцізорык. Гэты складаны агрэгат хлопчык захацеў прадэманстраваць дэталёва. Пачаў паказваць клешчы-кусачкі, калаўрот, каб свідраваць дрэва, і нават прыстасаванне, каб выцягваць каменьчыкі з конскіх падкоў.

Калі чарга дайшла да чалавека ў чорным, ён не стаў выварочваць кішэні, а адно толькі падняў рукі дагары далонямі і сказаў:

— У мяне нічога няма.

— Баюся, што вам усё-такі давядзецца павыварочваць кішэні, каб я мог пераканацца ў гэтым,— даволі рэзка адказаў палкоўнік.

— У мяне няма кішэняў,— сказаў незнаёмец.

Містэр Твіфард кінуў пільны позірк на яго адзенне і, крыху збянтэжаны, спытаўся:

— Вы манах?

— Я маг,— адказаў незнаёмец.— Вы чулі, спадзяюся, пра магію? Я — чараўнік.

— Ды ну?! — вырачыў вочы Самерс Малодшы.

— Раней я быў манахам,— працягваў незнаёмец.— Але цяпер я, як бы вы казалі, манах-уцякач. Так, я ўцёк у вечнасць. У мяне няма кішэнных грошай і няма кішэняў, але ўсе зоры на небе маё.

— Вам іх не дастаць,— зазначыў палкоўнік і парадаваўся за зоры.— Я ведаў нямала магаў у Індыі, бачыў фокусы з манга і розныя іншыя хітрыкі. Усе яны там прайдзісветы, вы ўжо мне паверце! Я сам іх нярэдка выкрываў, і гэта было даволі займальна. Прынамсі, веся-

лей, чым тырчаць тут... А вось ідзе містэр Сайман. Ён правядзе вас у наш стары склеп.

Містэр Сайман, афіцыйны захавальнік і гід, быў маладым чалавекам з заўчаснаю сівізною. Да ягонага вялікага рота зусім не пасавалі смешныя цёмныя вусікі, што, здавалася, выпадкова прыляпіліся да верхняй губы. Ён гаварыў вельмі правільна, як гавораць чыноўнікі, што скончылі Оксфард¹, і вельмі занудліва, як усе наёмныя гіды.

Эскурсантаў спусціліся па каменных сходах. Унізе містэр Сайман націснуў нейкую кнопку, і адчыніліся дзверы ў цёмнае памяшканне, дакладней, у памяшканне, дзе толькі што было цёмна. Як толькі цяжкія жалезныя дзверы адчыніліся, успыхнула зыркае святло, што прывяло Фізіка ў захапленне, і ён адразу спытаўся, ці ёсць сувязь паміж дзвярыма і электрычнасцю.

— Гэта адзіная сістэма,— адказаў Сайман.— Яе зманціравалі ў той дзень, калі яго вялікасць паклаў сюды рэліквію. Бачыце, манета зачынена ў шкляной вітрыне і ляжыць так, як ён яе тут пакінуў.

Сапраўды, аднаго позірку было дастаткова, каб пераканацца ў тым, што сховішча рэліквіі настолькі ж трывалае, наколькі і простае. Вялікае шкло ў жалезнай раме аддзяляла кут у пакоі, дзе сценкі былі ранейшыя, каменныя, а столь драўляная. Не было аніякай мажлівасці адчыніць вітрыну, калі не ведаеш сакрэту,— хіба што пабіць шкло. Але гэта, несумненна, пабудзіла б — калі нават ён заснуў бы — начнога вартаўніка, што заўсёды знаходзіўся непадалёк... А калі паглядзець уважлівей, можна было б выявіць яшчэ больш мудрагелістыя прыстасаванні, але позірк прападобнага Томаса Твіфарда быў прыкаваны да таго, што цікавіла яго непараўнальна болей — да цымянага срэбнага дыска, што выразна вымалёўваўся на чорным аксаміце.

— Манета святога Паўла, выбітая паводле падання, у гонар наведвання Брытаніі апосталам Паўлам, захоўвалася ў гэтай капліцы да восьмага стагоддзя,— казаў Сайман бясколерным голасам.— У дзевятым стагоддзі, мяркуецца, яе захапілі варвары, і яна вярнулася сюды ў якасці скарбу гоцкіх каралёў пасля таго, як паўночныя готы прынялі хрысціянства. Яго каралеўская вялікасць

---

¹ Оксфардскі універсітэт — арыстакратычная навучальная ўстанова.

герцаг Готландскі захоўваў яе сам, а калі вырашыў выставіць яе на ўсеагульны агляд, паклаў сюды. Манету адразу і навечна замуравалі пад шкло...

У гэты момант Самерсу Малодшаму, чые думкі, па аднаму яму зразумелых прычынах, блукалі далёка ад рэлігійных войнаў дзевятага стагоддзя, трапіўся на вочы маленькі дроцік, што тырчаў на месцы, дзе сцяна крыху аблушчылася, і ён з недарэчным воклічам кінуўся да яго.

— Ого! А з чым ён злучаецца?..

Вядома ж, з нечым ён злучаўся, бо не паспеў Фізік схапіцца за яго, як увесь склеп патануў у цемры, быццам бы ўсе, хто былі там, адначасова аслеплі. У наступнае імгненне пачуўся грукат дзвярэй, што шчыльна зачыніліся.

— Не хвалойцеся, усё будзе ў парадку,— сказаў гід сваім роўным голасам і неўзабаве дадаў: — Я думаю, што нават хутка спахопяцца і пастараюцца адчыніць дзверы. Давядзецца крыху пачакаць.

Усе памаўчалі, а потым зноў пачуўся голас няўрым-слівага Фізіка:

— Вось трапілі ў пастку! А я, як на злосць, ліхта-рык нават пакінуў...

— Здаецца, мы ўжо пераканаліся ў тваёй любові да электрычнасці...— вымавіў містэр Твіфард з уласцівай яму стрыманасцю, а пасля кароткай паўзы дадаў больш міралюбна: — А я вось шкадую, што пакінуў люльку. Хаця, трэба прызнацца, курыць тут не надта весела. У цемры ўсё не так, як у святле.

— Сапраўды, у цемры ўсё не так,— пачуўся трэці голас — чалавека, што назваўся магам. Голас быў надзвычай музычны і зусім не пасаваў да змрочнага аблічча ягонага ўладальніка, цяпер нябачнага.— Вы, мабыць, і не ўяўляеце, наколькі жажлівая гэтая ісціна. Усё, што вы бачыце наяве,— толькі адлюстраванні, створаныя сонцам,— і твары, і постаці, і кветкі, і дрэвы. А саміх рэчаў, можа быць, і не ведаеце. Можа, там, дзе вы толькі што бачылі стол або крэсла, цяпер стаіць нешта іншае. Твар вашага сябра можа аказацца ў цемры зусім іншым.

Кароткі незразумелы шум раптоўна парушыў цішыню ў скляпенні. Твіфард на імгненне спалохаўся, а потым рэзка сказаў:

— Вы не думаеце, што цяпер не час палохаць дзіця?

— Гэта хто дзіця?! — абурана ўскрыкнуў Самерс Малодшы дрыготкім голасам маладзенькага пеўніка.— І хто гэта спалохаўся? Толькі не я!

— Што ж, я буду маўчаць,— прагучаў трэці голас.—
Маўчанне і стварае, і разбурае.

Цішыня ўсталявалася на даволі працяглы час, пакуль
нарэшце святар не спытаўся жартам у гіда:

— Містэр Сайман, я спадзяюся, што з вентыляцыяй
тут усё добра?

— Зразумела,— гучна адказаў той,— каля дзвярэй
ёсць камін, вонкі ідзе дымаход.

Грукат перакуленага крэсла з усёю пэўнасцю давёў,
што нецярплівы прадстаўнік падростаючага пакалення
зноў некуды кінуўся. Пачуўся вокліч:

— Дымаход! Дык што ж я раней...— І яшчэ нейкія
радасныя, няпэўныя ўскрыкі.

Прападобны Твіфард не раз гукаў у пустату і цямрэ-
чу, навобмацак пракладваў сабе шлях да каміна, а калі
ўбачыў мігатлівую пляму дзённага святла, зразумеў, што
ўцякач не загінуў. Потым, калі вяртаўся да людзей, што
стаялі каля вітрыны, ён спатыкнуўся аб паваленае крэс-
ла, амаль адразу акрыяў і адкрыў быў рот, каб загава-
рыць з Сайманам, але так і застыў, бо ў тое самае імгнен-
не яго асляпіла зыркае святло. Ён зірнуў праз нечае
плячо ў бок выхада і ўбачыў, што дзверы на вуліцу ад-
чыненыя.

— Нарэшце яны спахапіліся,— сказаў ён Сайману.

Чалавек у чорным стаяў каля сцяны і ўсміхаўся
застылаю ўсмешкаю.

— Вось палкоўнік Морыс,— працягваў Твіфард, па-
ранейшаму звяртаючыся да Саймана.— Хто-небудзь па-
вінен сказаць яму, як згасла святло. Вы скажаце?

Аднак Сайман маўчаў. Ён стаяў, нібыта статуя, утаро-
піўшыся ў чорны аксаміт па-за шклом. Ён глядзеў на
аксаміт, бо глядзець больш не было на што. Манета
святога Паўла знікла.

Поруч з палкоўнікам Морысам былі два новыя на-
ведвальнікі, якіх ён, мабыць, хацеў далучыць да экскурсіі.
Паперадзе няспешна ішоў высокі лысы чалавек, а за
ім — малады кучаравы бландзін з яснымі, амаль што
дзіцячымі вачыма. Сайман наўрад ці ўсведамляў, што
пры святле ягонага здранцвелага постаць выглядае даволі
дзіўна, але хутка схамянуўся, вінавата зірнуў на тых, што
зайшлі, пазнаў старэйшага і яшчэ больш збялеў.

— Дык гэта ж Хорн Фішар! — ускрыкнуў ён і ціха
дадаў: — У мяне бяда, Фішар.

— Тут, здаецца, і праўда пахне таямніцай, якую

добра было б разгадаць,— азваўся той, каго назвалі Фішарам.

— Яе нікому не разгадаць,— сказаў Сайман.— Гэта хіба што вам па сіле. І нікому больш.

— Чаму ж... Я мог бы паспрабаваць,— пачуўся голас поруч з імі, а калі павярнуліся, яны са здзіўленнем убачылі чалавека ў чорным.

— Вы?! — ускрыкнуў палкоўнік.— Калі ж вы мяркуеце пачаць шукаць?

— А я і не збіраюся нічога шукаць,— адказаў незнаёмец звонкім голасам.— Я не дэтэктыў, а маг — адзін з тых, каго вы, палкоўнік, выкрывалі ў Індыі.

Наступіла маўчанне, але Хорн Фішар да агульнага здзіўлення сказаў:

— Добра. Падымаемся наверх, хай паспрабуе.— Хорн Фішар спыніў Саймана, які хацеў націснуць на выключальнік: — Не трэба, хай святло гарыць — дзеля поўнай бяспекі.

— Цяпер адсюль няма чаго выносіць,— цяжка ўздыхнуў Сайман.

— Выносіць няма чаго,— запырэчыў яму Фішар,— а прынесці можна.

Тым часам Твіфард ужо падняўся па лесвіцы. Ён спадзяваўся даведацца што-небудзь пра пляменніка і сапраўды атрымаў ад яго вестку, праўда, даволі незвычайным шляхам. Вестка тая ўсцешыла і ўстурбавала святара. На верхняй пляцоўцы ляжаў папяровы дроцік, якімі школьнікі кідаюцца, калі ў класе няма настаўніка. Гэты заляцеў, відавочна, праз акно і аказаўся пасланнем, накрэсленым вучнёўскімі каракулямі: «Дарагі дзядзя, я ў парадку. Сустрэнемся ў гатэлі. Самерс».

Містэр Твіфард крыху супакоіўся і зноў падумаў пра неацэнную рэліквію, якая аспрэчвала ў ягоным сэрцы першынства ў любімага пляменніка. Неўзабаве ён апынуўся сярод людзей, што горача абмяркоўвалі знікненне манеты, і хутка паддаўся агульнаму ўзбуджэнню. Аднак думкі пра хлопчыка не пакідалі яго, і ён зноў і зноў задумваўся, дзе ж Самерс і што ён меў на ўвазе, калі пісаў «я ў парадку».

Між тым, Хорн Фішар азадачыў прысутных сваім тонам і паводзінамі. Ён пагутарыў з палкоўнікам пра вайсковыя справы, пра розныя навінкі ў тэхніцы і пра дэманстраваў дзівосныя веды і ў тонкасцях вайсковай дысцыпліны, і ў электратэхніцы. Ён пагутарыў са святаром

і выявіў надзвычайную дасведчанасць у рэлігійных пытаннях і гістарычных падзеях, звязаных з рэлігіяй. Ён пагутарыў з чалавекам, што назваўся магам, і не толькі здзівіў, але і шакіраваў усіх сваімі ведамі самых рэдкіх відаў усходняга акультызму¹ і духабачання. Больш за тое — апошняя сфераю расследавання ён, відавочна, захапіўся найболей, бо ўсяляк падахвочваў мага і падрыхтаваўся ісці следам за ім куды заўгодна.

— З чаго вы мяркуеце пачаць? — спытаўся ён у мага з падкрэсленай ветлівасцю, якая надзвычай разлажала палкоўніка.

— З адметнай сілы, з таго, што паспрабую стварыць пэўныя ўмовы для ўздзеяння гэтай сілы, — адказаў маг, быццам бы і не чуў угнеўленых заўваг палкоўніка пра тое, што да яго самога трэба было б ужыць сілу. — У вас на Захадзе яе прынята называць «жывёльным магнетызмам». Але яна — непараўнальна большая. Для пачатку трэба знайсці вельмі ўразлівага чалавека. Ён будзе для гэтай сілы як бы мостам, яе сродкам сувязі. Сіла ўплывае на яго звонку — ён нібыта ў электрашоку — і абуджае ў ім найвышэйшыя пачуцці, расплюшчвае вока разуму.

— Я вельмі ўразлівы, — сказаў Фішар ці то прастадушна, ці то кпліва. — Чаму б вам не расплюшчыць вока разуму ўва мне? Мой сябра, што прысутнічае тут, Гаральд Марч, можа пацвердзіць, што я часам нават бачу ў цемры.

— Усе бачаць толькі ў цемры, — сказаў маг.

Цяжкія вячэрнія аблогі згусціліся над драўляным домікам. У акенцы былі відны іх краі, падобныя да пурпуровых рагоў і хвастоў, нібыта дзесьці побач блукалі драпежныя пачвары. Але чырвань хутка цьмянела, рабілася попельна-шэраю. Надыходзіла ноч.

— Не запальвайце святла, — спакойна і ўпэўнена вымавіў маг, калі заўважыў, што нехта пацягнуўся да выключальніка. — Я ж вам казаў, што ўсё адбываецца толькі ў цемры.

Якім чынам гэтая недарэчная сцэна магла адбыцца менавіта ў кабінце ў палкоўніка Морыса, назаўсёды засталася загадкаю для ўсіх яе ўдзельнікаў, у тым ліку і для палкоўніка. Узгадвалі яе, нібыта жаклівы, непаду-

¹ Акультызм — містычныя вучэнні, якія сцвярджаюць, што ў прыродзе існуюць звышнатуральныя сілы, з якімі людзі нібыта могуць уступаць у зносіны пры дапамозе магічных дзеянняў і заклінанняў.

ладны ім сон. Можа, і праўда, на ўсіх падзейнічаў магнетызм, якім валодаў здзіўны незнаёмец. Прынамсі, аднаго з прысутных ён загіпнатызаваў. Хорн Фішар паваліўся на крэсла і ляжаў у ім, утаропіўшыся ў пустату, а маг гіпнатызаваў яго — узмахваў рукамі, нібыта чорнымі крыламі. Палкоўнік закурываў цыгару. Ягоны ваяўнічы запал згас, і ён успрымаў тое, што адбывалася, як чарговы выбрык высакародных дзівакоў. Суцяшаўся палкоўнік і тым, што паспеў паслаць па паліцыю, якая мусіць перапыніць увесь гэты маскарад.

— Бачу, бачу пустыя кішэні, — казаў тым часам Хорн Фішар. — Бачу шмат кішэняў, але ўсе яны пустыя. Не, пачакайце... я бачу адну не пустую кішэню.

У цішыні пачуўся слабы шлах, і маг спытаўся:

— Ці можаце вы ўбачыць, што ў гэтай кішэні?

— Магу, — прагучаў адказ. — Там два бліскучыя прадметы. Па-мойму, яны стальныя, адзін — пагнуты або скрыўлены...

— Ці карысталіся ім, каб перамясціць рэліквію са склепа?

— Карысталіся.

Наступіла новая паўза, а потым першы голас зноў спытаўся:

— А ці не бачыце вы самой рэліквіі?

— Я бачу на падлозе штосьці бліскучае, падобнае на цень або прывід манеты. Гэтае штосьці вунь там, у куце, за сталом.

Усе моўчкі азірнуліся і здранцвелі ад здзіўлення. У куце, па-за сталом, на драўлянай маснічыне ледзь бачна свяцілася срэбная плямка. Гэта была адзіная плямка святла ў пакоі — палкоўнікава цыгара згасла.

— Яно паказвае Шлях, — сказаў тым часам загіпнатызаваны, — Духі паказваюць Шлях да пакаяння і заклікаюць злодзея вярнуць украдзенае... Больш я нічога не бачу... — Голас паступова патануў у глыбокай цішыні.

Яе парушыла звяканне металу аб дрэва. Нешта закруцілася і пляснулася — нібыта на падлогу кінулі паўпенсавую манету.

— Запаліце святло! — ускрыкнуў Хорн Фішар даволі гучна і нават весела, калі ўскочыў з крэсла з нязвычайнаму жвавасцю. — Мне трэба ісці, але ўсё-такі хацелася б зірнуць на яе... Я ж дзеля гэтага і прыйшоў.

Запалілі святло, і ён убачыў тое, што хацеў: манета святога Паўла ляжала на падлозе каля ягоных ног.

— ...А што тычыцца той штучкі, — тлумачыў Фішар, які запрасіў Марча і Твіфарда на абед прыблізна праз месяц, — дык мне проста захацелася згуляць з гэтым магам у ягоную гульню.

— Я думаў, што вы захацелі злавіць яго ў ягоную пастку, — сказаў Твіфард. — Я дагэтуль нічога не разумею. Але, прызнаюся, ён з самага пачатку не спадабаўся мне. Я не хачу сказаць, што ён злодзей у вольгарным сэнсе слова. Паліцэйскія звычайна мяркуюць, што грошы крадуць дзеля саміх грошай, але гэтую манету можна было ўкрасці з рэлігійнай маніі. Манаху-ўцекачу, які зрабіўся вольным містыкам, яна магла спатрэбіцца на якую-небудзь найвышэйшую мэту.

— Не, — адказаў Фішар. — Манах — не злодзей. Прынамсі, манеты ён не браў. І нават у безумоўнай хлусні яго не абвінаваціш, бо ў адным ён цалкам мае рацыю.

— Але ў чым іменна? — спытаўся Марч.

— Ён сказаў, што ва ўсім вінаваты магнетызм. Так яно і было. Манету ўкралі з дапамогаю звычайнага магніта, — сказаў Фішар, а калі ўбачыў на тварах у субяседнікаў невыказнае здзіўленне, дадаў: — Гэта быў магніт вашага пляменніка, містэр Твіфард.

— Выбачайце, — запярэчыў Марч. — Калі з гэтым пагадзіцца, дык вынікае, што злодзей — школьнік!

— Вядома, — задумліва вымавіў Фішар. — Толькі які школьнік?..

— Што вы хочаце гэтым сказаць?!

— Душа школьніка — цікавая рэч, — працягваў Фішар. — Яна можа шмат чаго перажыць, акрамя таго, каб лазіць у дымаход. Чалавек можа пасівець у бітвах, а душа ў яго застанецца тая самая — хлапечая. Чалавек можа вярнуцца ўслаўленым з Індыі, а ў яго — душа школьніка, і яна толькі чакае выпадку, каб выявіць сябе. Гэта ў шмат разоў мацней, калі школьнік яшчэ і скептык: скепсіс часцей за ўсё — зацятае блазенства. Вось вы казалі, што гэта можна было зрабіць з-за рэлігійнай маніі. А вы чулі калі-небудзь пра антырэлігійную манію? Паверце, яна ёсць і лютее больш за ўсё сярод тых, хто любіць выкрываць індыйскіх факіраў.

— Няўжо вы думаеце, — сказаў Твіфард, — што рэліквію ўкраў палкоўнік Морыс?!

— Толькі ён мог выкарыстаць магніт,— адказаў Хорн Фішар.— Ваш пляменнік пакінуў яму шмат карысных рэчаў: скрутак вяроўкі, сцізорык з калаўротам... Дарэчы, з гэтай дзіркай на падлозе я трохі схітраваў. Там проста былі плямы святла, што блішчалі, як новенькі шылінг¹.

Твіфард падскочыў на крэсле.

— Тады чаму,— крыкнуў ён не сваім голасам,— чаму вы казалі... што там сталь?

— Я сказаў, што бачу два кавалкі сталі,— адказаў Фішар.— Пагнуты кавалак — магніт вашага пляменніка. Другі кавалачак — манета.

— Але яна срэбная! — ускрыкнуў святар.

— На жаль,— растлумачыў Фішар,— яна толькі пакрыта тонкім слоём срэбра.

Запанавала гнятлівае маўчанне, якое нарэшце парушыў Гаральд Марч:

— Дзе ж, у такім разе, сапраўдная рэліквія?

— Там, дзе і была апошняя пяць гадоў,— адказаў Хорн Фішар.— У Небрасцы², у звар'яцелага амерыканскага мільянера Вэндама.

Гаральд Марч панура ўтаропіўся ў абрус, а неўзабаве сказаў:

— Здаецца, я пачынаю разумець. Усё было так. Палкоўнік Морыс прасвідраваў дзірку ў столі і вывудзіў манету магнітам, што навізаў на вяроўку. На такія штучкі здольныя толькі вар'яты, але я здагадваюся, чаму ён звар'яцеў: нялёгка вартаваць падробку, калі сам пра яе здагадваешся, а давесці ніяк не можаш. Нарэшце з'явіўся выпадак пераканацца ў гэтым. І ён надумаўся, як і ў мінулыя часы, паджартаваць з мага. Цяпер я шмат што зразумеў. Не ведаю толькі, як наогул замест рэліквіі тут з'явілася падробка?

Фішар не варухнуўся і доўга глядзеў на Марча скрозь паўзаплюшчаныя павекі.

— Былі прадугледжаны ўсе сродкі перасцярогі,— нарэшце вымавіў ён.— Герцаг сам прынёс рэліквію і сам яе зачыніў...

Твіфард пасля чарговае паўзы прамармытаў:

— Я вас не разумею. Гэта нейкая лухта... Вы не можаце сказаць, каб мы ўсё зразумелі?

¹ Шылінг — англійская манета, роўная $\frac{1}{20}$ фунта стэрлінгаў.

² Небраска — адзін са штатаў у Амерыцы.

— Ну, што ж,— уздыхнуў Фішар.— Самае істотнае, што справа — брудная. Пра гэта ведаюць усе, хто хоць крыху звязаны з ёю. Але не нам іх судзіць. Закахашся ў якую-небудзь заморскую прынцэсу, легкадумную і надзьмутую, як лялька,— і прапаў. На гэты раз герцаг прапаў надоўга і сур'ёзна. Трэба быць сапраўдным дурнем, каб марнаваць тысячы на такіх жанчын. У рэшце рэшт, гэта перарасло ў непрыхаваны шантаж. Але стары асёл, да ягонага гонару, не стаў выкачваць грошы з падаткаплацельшыкаў. Выручыў яго амерыканец. Вось і ўсё...

— Дзякуй Богу, што мой пляменнік не мае да гэтага ніякага дачынення,— з палёгкаю вымавіў прападобны Томас Твіфард.— І калі вышэйшы свет такі, я спадзяюся, што ён ніколі не будзе мець да яго дачынення...

* * *

Самерс Малодшы і праўда не меў дачынення ні да гэтай гісторыі, ні да якой іншай. З коміна, па якім ён выбраўся на волю, хлопчык убачыў омнібус, маркі і колеру якога не ведаў, як бачыць натураліст невядомую птушку або кветку. Хлопчык кінуўся за ім і ўплыў на гэтым чароўным караблі.

РЭЙМАНД ТОРНТАН ЧАНДЛЕР

Я БУДУ ЧАКАЦЬ

А першай ночы Карл, начны парцье, выключыў апошнія тры лямпы ў галоўным холе гатэля Уіндэрмір. Блакітны дыван прыцьміўся, а сцены амаль зніклі. У фатэлі селі цені. Па кутках хаваліся ўспаміны, падобныя на павуцінне.

Тоні Рэсек пазяхнуў. Ён схіліў галаву і слухаў ціхую музыку, што неслася з радыёпакоя праз арку на другім баку хола. Ён насупіўся. Радыёпакой належаў яму. Там нікога не павінна было быць.

Лёгкая ўсмешка з'явілася на яго вуснах. Ён сядзеў расслаблена: невысокі, бледны, пухлявы мужчына сярдняга ўзросту з доўгімі чулівымі пальцамі, якія трымалі ласіны зуб на ланцужку ад гадзінніка; гэта былі спрытныя пальцы мастака, пальцы з акуратнымі пазногцямі і тонкімі фалангамі, на канцах яны былі трошкі пляскатыя. Прыгожыя пальцы. Тоні Рэсек пашараваў іх. У яго глыбокіх шэрых вачах панаваў мір.

Ён зноў насупіўся. Музыка раздражняла яго. Ён устаў надзіва хутка, неяк адным рухам, не выпускаючы ланцужка. Толькі што ён мірна адпачываў, а цяпер ужо нерухома стаяў. Тое, як ён падняўся, магло здацца галюцынацыяй: так хутка ўсё здарылася.

Ногі ў маленькіх нацёртых ботах ціха ступалі па блакітным дыване. Ён ішоў да аркі. Музыка паграмчэла. У ёй былі спякота, рытм і роў джэм сэршн. Яна была надта громкая. Рыжая дзяўчына сядзела ў пакоі і глядзела на вялікі радыёпрыёмнік, быццам бачыла там аркестр: музыкі з прафесійнымі ўсмешкамі, па тварах струменіцца пот. Яна скурчылася на канапцы, дзе ляжалі амаль усе падушкі. Дзяўчына сядзела паміж імі, нібыта кветка ў драгой святочнай паперы.

Яна не павярнула галаву. Яна проста сядзела, абапі-

раючыся маленькім кулачком на ружовае калена. Апра-
нутая яна была ў піжаму з яркага шоўку з вышыванымі
чорнымі кветкамі лотасу.

— Вам падабаецца Гудмэн, міс Крэсі? — спытаўся
Тоні Рэсек.

Дзяўчына павольна павярнула галаву. У прыцемку яе
блакітныя вочы амаль свяціліся. Вочы былі вялікія, глы-
бокія, без намёку думкі ў іх. Твар яе быў класічны, без
усялякага выразу. Яна маўчала.

Тоні ўсміхнуўся і паварушыў пальцамі, павольна,
адчуваючы, як яны рухаюцца.

— Вам падабаецца Гудмэн, міс Крэсі? — ветліва паў-
тарыў ён.

— Не так, каб ад гэтага галасіць, — невыразна сказа-
ла яна.

Тоні паківаўся на пятах і глянуў ёй у вочы. Вялікія,
глыбокія, пустыя вочы. А можа й, не пустыя? Ён пра-
цягнуў руку і прыглушыў гук.

— Зразумейце мяне правільна, — сказала дзяўчы-
на. — Гудмэн робіць грошы, а чалавек, які ў наш час
робіць грошы сумленна, гэта чалавек, якога трэба пава-
жаць. Але гэтая дзікаватая музыка робіць мяне трошкі
п'янай. Мне больш падабаецца музыка, дзе ёсць ружы.

— Вам падабаецца Моцарт, — сказаў Тоні.

— Не трэба з мяне смяяцца.

— Я не смяюся, міс Крэсі. Я лічу, што Моцарт быў
найвялікшы чалавек у свеце, а Тасканіні — яго прарок.

— Я думала, што вы дэтэктыву гатэля, — яна паклала
галаву на падушкі і паглядзела на яго праз вейкі. — Зрабі
мне трошкі гэтага Моцарта.

— Надта позна, — уздыхнуў Тоні. — Зараз такога
ўжо няма.

Яна зноў глянула на яго.

— Ты падазраеш мяне. Га, мядзведзь? — яна амаль
бяшумна засмяялася. — Што я зрабіла?

Тоні шчыра ўсміхнуўся.

— Нічога, міс Крэсі. Зусім нічога. Але вам патрэбна
свежае паветра. Вы жывяце тут ужо пяць дзён і яшчэ не
выходзілі на вуліцу. А жывяце вы ў адным з верхніх
нумароў.

Яна зноў засмяялася.

— Раскажы мне пра гэта казку. Мне маркотна.

— Жыла раз у вашым нумары дзяўчына. Яна жыла
ў гатэлі тыдзень, як і вы. Я хачу сказаць, яна не выходзі-

ла на вуліцу. Яна амаль ні з кім не размаўляла. І што, вы думаеце, яна зрабіла?

Дзяўчына сурова глянула на яго.

— Яна збегла, не заплаціўшы.

Ён вельмі павольна паварушыў пальцамі: быццам хвалі напочваліся на бераг.

— Не. Яна заплаціла па рахунку. Потым сказала парцье, каб праз паўгадзіны ён зайшоў за валізкамі. Потым выйшла на балкон.

Дзяўчына трохі нахілілася. Вочы ўсё яшчэ былі суровыя, далонь ляжала на ружовым калене.

— Як, ты казаў, тваё імя?

— Тоні Рэсек.

— Гучыць неяк дзіўна.

— Ага,— сказаў Тоні.— Я паляк.

— Гавары, Тоні.

— Усе верхнія нумары маюць балконы, міс Крэсі. Парэнча на іх надта нізкая, як на пятнаццаты паверх. Ноч тады была вельмі цёмная.

Ён махнуў рукой, быццам на развітанне.

— Ніхто не бачыў, як яна скочыла. Але калі яна ўпала, грывнула, як з буйнакалібернага пісталета.

— Ты ўсё гэта прыдумаў, Тоні,— суха, але ўголас прашаптала яна.

Ён зноў шчыра ўсміхнуўся. Здавалася, яго зялёныя, як мора, вочы супакойвалі доўгія хвалі яе валасоў.

— Іў Крэсі,— задуменна сказаў ён.— Імя, што чакае святла.

— Што чакае высокага цёмнага мужчыну з благім мінулым, Тоні. Цябе не зацікавіць чаму. Я калісьці была яго жонкай. Можа, я зноў выйду замуж за яго. Усяго за адно жыццё можна нарабіць шмат памылак,— яна павольна растуліла далонь, потым хутка сціснула кулак так моцна, што, нават у такім святле, костачкі пальцаў зазіхацелі, як адпаліраванае дрэва.— Калісьці я злосна з ім пажартавала. Я адправіла яго ў астрог — зусім не хочучы гэтага. Але гэта цябе таксама не цікавіць. Я проста нешта вінна яму.

Ён мякка нахіліўся і павярнуў ручку радыёпрыёмніка. У цёплым паветры з'явіўся вобраз вальса. Гэта быў дрэнны вальс, але вальс. Ён зрабіў музыку мацней. Яна паплыла, і пакой напоўніўся ценем мелодыі. Пасля смерці Вены ўсе вальсы зрабіліся ценем.

Дзяўчына нахіліла галаву, праспявала тры ці чатыры такты і раптам сціхла.

— Іў Крэсі,— сказала яна.— Калісьці гэтае імя было залітае святлом. У начным клубе. У шынку. Быў налёт паліцыі, і святло знікла.

Ён амаль спачувальна ўсміхнуўся.

— Калі вы былі там, міс Крэсі, гэта быў не шынок... А гэта вальс, які калісьці іграў наш аркестр. Стары швейцар хадзіў ля ўвахода ў гатэль. Усе грудзі ў медалях. Эміл Джэнінгс. Яго вы не памятаеце, міс Крэсі.

— Вясна, цудоўная вясна,— сказала яна.— Не, я не бачыла гэтага.

Ён зрабіў тры крокі да дзвярэй і павярнуўся.

— Мне трэба пайсці наверх і праверыць дзверы. Спадзяюся, я не надакучыў вам. Вам трэба класціся спаць. Ужо вельмі позна.

Дрэнны вальс скончыўся, і загаварыў дыктар. Дзяўчына крыху ўзняла голас:

— Вы сапраўды думалі, што я... ну, наконт балкона?

Ён кіўнуў.

— Я думаў,— мякка сказаў ён,— але цяпер не.

— Я не скокну, Тоні,— яна слаба ўсміхнулася.— Прыйдзі і пагавары са мной яшчэ. Рыжыя не скачуць, Тоні. Яны марнеюць.

Ён цяжка паглядзеў на яе і пайшоў. У арцы, што вяла ў галоўны хол, стаяў швейцар. Тоні яшчэ не бачыў яго, але ведаў, што там нехта быў. Ён заўсёды ведаў, калі хто-небудзь быў побач. Ён мог чуць, як расце трава.

Швейцар кінуўся да яго. Яго твар над шырокім каўне-рам формы быў потны і ўзрушаны. Тоні падышоў бліжэй, і яны пайшлі ў цёмны хол.

— Непрыемнасці? — стомлена спытаўся Тоні.

— Там чалавек. Хоча бачыць цябе, Тоні. Ён не хоча ісці сюды. Я выціраў шкло ў дзвярах, калі гэты высокі мужчына падышоў да мяне. «Прывядзі Тоні», сказаў ён.

— Ага,— адказаў Тоні і паглядзеў у бледна-блакітныя вочы швейцара.— Хто гэта?

— Ён сказаў — Эл.

Твар Тоні зрабіўся непранікальным, як каменны.

— Добра.

Ён пайшоў да дзвярэй. Швейцар схапіў яго за рукаў.

— Слухай, Тоні. У цябе ёсць ворагі?

Тоні ветліва засмяўся. Твар яго ўсё яшчэ быў, як каменны.

— Слухай, Тоні,— швейцар моцна трымаў яго за

рукаў.— Там, трохі ніжэй,— вялікі чорны аўтамабіль. Матор не выключаны. Той чалавек, што гаварыў да мяне, апрануты ў цёмны доўгі плашч з высокім каўняром, а капялюш насунуты на вочы. Яго твар немагчыма ўбачыць. «Прывядзі Тоні»,— сказаў ён мне. У цябе ж няма ворагаў, га, Тоні?

— Толькі фінінспектар,— сказаў Тоні.— Супакойся.

Ён павольна і трохі ненатуральна ішоў па блакітным дыване. Падняўся на тры прыступкі ў хол з трыма ліфтамі і канторкай. Працаваў толькі адзін ліфт. Ля яго стаяў начны аператар, апрануты ў акуратную блакітную форму са срэбным галуном. Стройны цёмны мексіканец Гомез. Гэта была яго першая начная змена.

За канторкай з ружовага мармуру стаяў начны адміністратар. Маленькі акуратны чалавек з тонкімі рыжаватымі вусамі, шчокі ў яго былі такія ружовыя, што здаваліся нафарбаванымі. Ён глянуў на Тоні і куснуў пазногаць. Відавочна ён маркоціўся.

Тоні прайшоў міма газетнага кіёска да шкляных дзвярэй з бронзавымі ручкамі. Спыніўся перад імі і глыбока ўздыхнуў. Падняў плечы, адчыніў дзверы і выйшаў на халоднае, сырое начное паветра.

Вуліца была цёмная і ціхая. За два кварталы адсюль, на Уілшыры, гулі аўтамабілі. Злева стаялі два таксі, вадзіцелі якіх курылі каля машын. Тоні пайшоў у другі бок. Вялікі цёмны аўтамабіль стаяў метраў за сто ад гатэля. Фары былі патушаныя. Калі ён наблізіўся да машыны, пачуў мяккі гул матора.

Нехта высокі адышоў ад машыны і рушыў да яго. Абедзве рукі ён трымаў у кішэнях цёмнага плашча з высокім каўняром. У роце мужчыны слаба зіхацеў агеньчык цыгарэты, падобны на ржавую жамчужыну.

Яны спыніліся за два футы адзін ад аднаго.

— Прывітанне, Тоні,— сказаў высокі.— Даўно не бачыліся.

— Прывітанне, Эл. Як маешся?

— Не магу паскардзіцца,— высокі хацеў быў выняць з кішэні руку, спыніўся і ціха засмяўся.— Забыўся. Ты ж не хочаш паціскаць рукі.

— Гэта нічога не значыць,— сказаў Тоні.— Паціскайце рук. Малпы могуць паціскаць рукі. Чаго ты хочаш, Эл?

— Усё такі ж тоўсты, маленькі і смешны, Тоні?

— Ага,— Тоні напружана міргнуў. У горле перасохла.

— Табе падабаецца твая праца?

— Праца як праца.

Эл зноў ціха засмяяўся.

— Ты ўсё робіш павольна, Тоні. А я хачу хутка. У тваім гатэлі жыве дзяўчына. Іў Крэсі. Прывядзі яе. Хутка.

— Што за спех?

Высокі глянуў уздоўж вуліцы. Шафёр у аўтамабілі ціха пакашляў.

— Яна звязалася не з тым чалавекам. Супраць яе я нічога не маю, але яна можа нашкодзіць табе. Прывядзі яе, Тоні. У цябе максімум гадзіна.

— Канечне, — невыразна сказаў Тоні.

Эл выняў руку з кішэні і лёгка, ляніва выцяў Тоні ў грудзі.

— Больш я нічога не буду гаварыць, братка. Прывядзі яе.

— Добра, — зноў абыякава адказаў Тоні.

Высокі прыняў руку і пайшоў да аўтамабіля. Ён адчыніў дзверцы і пачаў знікаць у машыне, як тонкі цёмны цень. Потым спыніўся, сказаў нешта тым, што былі ў аўтамабілі, і выйшаў. Ён вярнуўся да Тоні, які моўчкі стаяў там сама. Вочы яго трошкі блішчалі.

— Слухай, Тоні. Ты заўсёды быў чысты. Ты добры хлопец, Тоні.

Тоні маўчаў. Эл нахіліўся да яго, падобны на доўгі цень. Каўнер амаль закрываў яго вушы.

— Гэта дрэнная справа, Тоні. Хлопцам не спадабаецца, але табе я скажу. Гэтая Крэсі ў шлюбe з нейкім хлопцам, Джоні Рэлсам. Рэлс толькі што выйшаў з астрага: дні два-тры, можа, тыдзень. Ён сядзеў за ненаўмыснае забойства. За дзяўчыну. Ён збіў машынай старога: быў п'яны. Дзяўчына была з ім. Ён не спыніўся. Яна сказала, каб ён пайшоў у паліцыю і ўсё раскажаў. Ён не пайшоў. Тады прыйшлі па яго.

— Гэта вельмі дрэнна, — сказаў Тоні.

— Гэта дакладная інфармацыя. Рэлс увесь час балбатаў, што дзяўчына будзе чакаць яго, што ён усё дараваў і на ўсё забыўся, што ён адразу ж пойдзе да яе.

— Навошта ён вам? — голас Тоні быў сухі і трашчаў, як тоўстая папера.

Эл засмяяўся.

— Хлопцы хочучь пабачыцца з ім. Ён гуляў у карты і яшчэ з адным хлопцам сарваў пяцьдзесят тысяч. Той

хлопец ужо прабалбатаўся, але нам патрэбныя дваццаць пяць тысяч Джоні. Крутыя хлопцы не атрымліваюць грошай за блугую памяць.

Тоні агледзеў цёмную вуліцу. Адзін з таксістаў кінуў недакурак, які праляцеў над машынай, упаў і рассыпаўся на малосенькія іскры. Матор вялікага аўтамабіля ціха працаваў.

— Я не хачу ўблытвацца, — сказаў ён. — Я прывяду яе.

Эл трошкі адхіліўся і кінуў.

— Разумны хлопец. Як там маці?

— Добра, — адказаў Тоні.

— Перадай ёй прывітанне ад мяне.

— Прывітанне для яе нічога не значыць, — сказаў Тоні.

Эл хутка павярнуўся і сеў у аўтамабіль. Машына павольна развярнула пасярэдзіне вуліцы і паехала. Уключыліся фары, і святло разлілося па сценах. Аўтамабіль збочыў і знік. Рэзкі пах выхлапных газаў дайшоў да носа Тоні. Ён павярнуўся і пайшоў назад у гатэль. Там прайшоў у радыёпакой.

Радыё ўсё працавала, але дзяўчыны на канапцы ўжо не было. Падушкі яшчэ захоўвалі формы яе цела. Тоні дакрануўся да іх. Яму падалося, што яны яшчэ цёплыя. Ён выключыў радыё і пастаяў, варушачы пальцамі. Потым прайшоў праз хол да ліфтаў і спыніўся каля вялікай вазы з белага пясчаніку. Клерк мітусіўся за шкляным экранам канторкі. Паветра было мёртвае.

Каля ліфтаў было цёмна. Тоні глянуў на табло сярэдняга: ён быў на пятнаццатым паверсе.

— Пайшла спаць, — прамармытаў ён.

Дзверы пакоя ліфцёраў адчыніліся, выйшаў маленькі мексіканец. Ён глянуў на Тоні вачыма колеру высахлых арэхаў.

— Добрай ночы, бос.

— Ага, — няўважліва адказаў Тоні.

З кішэні камізэлькі ён выняў тонкую, у плямах цыгару і панюхаў яе. Потым павольна агледзеў, пакручваючы ў пальцах. На адным баку яна была трошкі падраная. Ён насупіўся і паклаў яе ў кішэню.

Пачуўся далёкі гул, і стрэлка табло папаўзла па бронзавым указальніку. Зазіхацела святло — апускаўся ліфт. Спыніўся, дзверы адчыніліся, і адтуль выйшаў Карл. Ubачыў Тоні, здрыгануўся і пайшоў да яго. Галава

нахілілася ўбок, верхняя губа трошкі ўзнялася.

— Слухай, Тоні.

Тоні цвёрда ўзяў яго за руку і хутка павёў уніз па сходах да галоўнага хола, дзе завёў у цёмны кут. Адпусціў руку. Горла зноў перасохла, хоць ён не ведаў чаму.

— Ну,— змрочна сказаў ён.— Слухаць чаго?

Парцье сунуў руку ў кішэню і выняў долар.

— Ён мне даў гэта,— сказаў ён. Вочы яго блішчалі і глядзелі міма Тоні. Ён хутка міргаў.— Адно імбірнае піва з лёдам.

— Не мані,— злосна сказаў Тоні.

— З нумара 14В,— сказаў парцье.

— Дыхні.

Парцье паслухмяна нахіліўся да яго.

— Віскі,— рэзка сказаў Тоні.

— Ён наліў мне адно кілішак.

Тоні глянуў на долар.

— У 14В ніхто не жыве. У маім спісе нікога няма,— сказаў ён.

— Не. Там ёсць,— парцье аблізаў вусны і міргнуў колькі разоў.

— Добра,— рэзка сказаў Тоні.— Добра. У 14В жыве высокі цёмны мужчына, і ён даў табе долар і кілішак. Яшчэ?

— У яго пісталет,— сказаў Карл і міргнуў.

Тоні ўсміхнуўся, але вочы яго блішчалі, як тоўсты лёд.

— Ты правёў міс Крэсі ў яе пакой?

Карл пахітаў галавой.

— Гомез адвёз яе наверх.

— Валі адсюль,— працадзіў Тоні.— І не пі, што прапануюць госці.

Ён стаяў нерухома, пакуль Карл не ўвайшоў у пакойчык каля ліфтаў і не зачыніў дзверы. Потым ціха падняўся па трох прыступках, спыніўся каля канторкі і паглядзеў на ружовы мармур і новую рэгістрацыйную кнігу ў скураной вокладцы. Ён моцна выцяў рукой па мармуры. Клерк выскачыў з-за шклянога экрана, як сурок з нары.

Тоні выняў з нагруднай кішэні аркуш і паклаў яго на стол.

— Сюды нумар 14В,— груба сказаў ён.

Клерк нервова памацаў вусы.

— Даруйце. Напэўна, вы былі на вячэры, калі ён зарэгістраваўся.

— Хто?

— Запісаўся як Джэймс Уотэрсан з Сан Дыега,— пазяхнуў клерк.

— Пытаўся каго-небудзь?

Клерк спыніўся на поэяху і глянуў на Тоні.

— Пытаўся. Пра джаз-аркестр. А што?

— Цудоўны і хуткі,— сказаў Тоні.— Калі захочаш.

Ён запісаў прозвішча ў спіс і схаваў аркуш у кішэню.

— Я паеду наверх і праверу пакоі. Там яшчэ чатыры вуглавыя нумары не занятыя. Дрэнна працуеш, сыноч.

— Як магу,— сказаў клерк і закончыў поэях.— Паспяшайся, бацька. А мне няма калі.

— Лепей бы ты пагالیў свой пушок на верхняй губе,— сказаў Тоні і пайшоў да ліфтаў.

Ён адчыніў дзверы ліфта, уключыў святло і націснуў кнопку пятнаццага паверха. Наверсе выйшаў і зачыніў дзверы. Гэты хол быў самы маленькі з усіх. Дзверы пакояў былі блакітнага колеру з залатымі лічбамі і літарай на іх. Тоні падышоў да 14А і прыціснуў вуха да дзвярэй. Ён нічога не пачуў. Іў Крэсі магла быць у ложку, ці ў ваннай, ці на балконе. А можа, яна проста сядзела ў пакоі і глядзела ў сцяну. Хоць гэтага ён пачуць не мог. Ён падышоў да 14В і прыціснуў вуха да дзвярэй. Тут было зусім інакш. У пакоі былі гукі. Кашляў мужчына. Кашаль гучаў адзінока. Галасоў не было. Тоні націснуў кнопку званка.

Пачуліся павольныя крокі. Прагучаў голас. Тоні не адказаў. Голас паўтарыў пытанне. Лёгка, але злосна Тоні зноў націснуў кнопку.

Містэр Джэймс Уотэрсан з Сан Дыега мусіў адчыніць дзверы і ўзняць вэрхал. Але ён гэтага не зрабіў. За дзвярыма запанавала цішыня, падобная да цішыні ледніку. Тоні зноў прыціснуў вуха да дзвярэй. Поўная цішыня.

Ён выняў свой ключ і мякка ўставіў яго ў замочную адтуліну. Павярнуў яго, прачыніў дзверы. Пачакаў.

— Добра,— сказаў хрыплы голас.— Заходзь.

Тоні расхінуў дзверы, але не ўваходзіў. Ён выразна выдзяляўся на святле калідора. Мужчына быў высокі, чорнавалосы, кашчавы, з бледным тварам. Ён трымаў пісталет. Трымаў так, як чалавек, які ведае пісталеты.

— Уваходзь,— хрыпла паўтарыў ён.

Тоні зайшоў і зачыніў дзверы плячом. Рукі ён трымаў трошкі ўбок, каб было відаць яго разумныя і расслабленыя пальцы. Ён усміхаўся сваёй звычайнай добрай усмешкай.

— Містэр Уотэрсан?

— А што потым?

— Я дэтэктыў гатэля.

— Я проста падаю.

Высокі, бледнатвары, прыгожы і непрыгожы адначасова мужчына павольна адыходзіў у глыб пакоя. Пакой быў вялікі, з нізкім балконам. Шклянныя дзверы, што вялі на балкон, былі адчынены. У пакоі быў таксама камін. Каля ёмкага, мяккага фатэля на нізкім століку стаяла высокая шклянка. Чалавек адышоў да фатэля. Вялікі бліскучы пісталет глядзеў ужо руляй у падлогу.

— Я проста падаю, — паўтарыў ён. — Я толькі што зарэгістраваўся, а дэтэктыў гатэля ўжо робіць мне візіт. Ну, добра, каханачак, паглядзі ў шафе і ў ваннай. Але яна толькі што пайшла.

— Ты яшчэ не бачыў яе, — сказаў Тоні.

Бледны твар мужчыны набыў нечаканыя рысы. Яго глыбокі голас зрабіўся амаль рыкам.

— Га? Каго я яшчэ не бачыў?

— Дзяўчыну, якую завуць Іў Крэсі.

Мужчына праглынуў. Ён паклаў пісталет на столік. Сеў у фатэль. Акуратна і ненатуральна, як чалавек з рэўматызмам. Потым нахіліўся наперад, паклаў далоні на калені і шчыра ўсміхнуўся.

— Дык яна тут, га? Я яшчэ не пытаўся пра яе. Я асцярожны чалавек. Я яшчэ не пытаўся.

— Яна тут ужо пяць дзён, — сказаў Тоні. — Чакае цябе. Яна ні на хвіліну не выходзіла з гатэля.

Вусны мужчыны трошкі ўздрыгнулі.

— Я крыху затрымаўся на поўначы, — мякка сказаў ён. — Ты ж ведаеш, паехаў да старых сяброў. Я бачу, ты шмат чаго ведаеш пра мой бізнес, лягавы.

— Ведаю, містэр Рэлс.

Мужчына падхапіўся на ногі і схапіў пісталет. Ён стаяў трошкі нахіліўшыся і глядзеў на Тоні.

— Жанчыны надта многа гавораць, — сказаў ён так, быццам трымаў у зубах нешта мяккае і гаварыў праз яго.

— Не жанчыны, містэр Рэлс.

— Га? — пісталет пасунуўся па грубым дрэве стала. — Кажы, лягавы. Я не магу чытаць думкі.

— Не жанчыны. Хлопцы. Хлопцы з пісталетамі.

Зноў запанавала ледзяная цішыня. Мужчына павольна выпрастаўся. На твары не было аніякага выразу, але вочы блішчалі. Тоні стаяў перад ім: маленькі, пухлявы

чалавек з ціхім, бледным, прыязным тварам і вачыма простымі, як лясная вада.

— У іх ніколі не канчаецца паліва, у гэтых хлопцаў,— сказаў Джоні Рэлс і аблізаў губу.— Рана і позна яны на працы. Старая фірма ніколі не спіць.

— Ты ведаеш, хто гэта? — ціха спытаўся Тоні.

— Я мог бы зрабіць дзевяць здагадак, і дванаццаць з іх былі б правільныя.

— Крутыя хлопцы,— сказаў Тоні і лёгка ўсміхнуўся.

— Дзе яна? — рэзка спытаўся Джоні Рэлс.

— У суседнім нумары.

Мужчына падышоў да сцяны. Пісталет застаўся на століку. Ён стаяў перад сцяной і вывучаў яе. Потым выйшаў на балкон і ўхапіўся за агароджу. Калі ён адпусціў рукі і павярнуўся, яго твар ужо страціў жорсткасць. Вочы блішчалі не так ярка. Ён падышоў да Тоні і ўстаў над ім.

— У мяне непрыемнасці,— сказаў ён.— Іў даслала мне трошкі грошай, і я заплаціў іх там, на поўначы. Грошы за справу. Крутыя хлопцы гавораць пра дваццаць пяць тысяч,— ён крыва ўсміхнуўся.— Я магу налічыць толькі пяць касых. Але мне спатрэбіцца шмат гумару, каб пераканаць у гэтым крутых хлопцаў.

— Што ты зрабіў з грашыма? — абьякава спытаўся Тоні.

— У мяне іх проста не было, лягавы. Але не будзем пра гэта. Я адзіны чалавек у свеце, хто верыць гэтаму. То была справа, у якой мяне проста кінулі.

— Я веру гэтаму,— сказаў Тоні.

— Яны не часта забіваюць. Але могуць быць вельмі крутымі.

— Казлы,— сказаў Тоні з нечаканай злосцю.— Хлопцы з пісталетамі. Проста казлы.

Джоні Рэлс узяў шклянку і дапіў віскі. Кубікі льду тонка зазвінелі, калі ён паставіў яе на стол. Ён узяў пісталет і паклаў у кішэню руляй уніз. Паглядзеў на дыван.

— А чаму ты мне пра ўсё расказаў, лягавы?

— Падумаў, можа, ты хоць на гадзіну адпусціш яе.

— А калі не?

— Я так думаю, што адпусціш,— сказаў Тоні.

Джоні Рэлс кіўнуў.

— Магу я выбрацца адсюль?

— Спусцішся на грузавым ліфце ў гараж. Там возь-

меш машыну. Я магу даць табе цыдулку да вартаўніка ў гаражы.

— Ты смешны чалавек,— сказаў Джоні Рэлс.

Тоні выняў паношаны партаманет і напісаў колькі словаў на картачцы. Джоні Рэлс прачытаў яе і пачаў стукіць ёю па пазногці.

— Я мог бы ўзяць яе з сабой,— сказаў ён і прыжмурыў вочы.

— І ўдвух пракаціцца да морга,— сказаў Тоні.— Я ж сказаў табе, яна тут ужо пяць дзён. Яе засеклі. Хлопец, якога я ведаю, сустрэўся са мной і сказаў, каб я вывеў яе адсюль. І пра ўсё раскажаў. Таму я выводжу адсюль цябе.

— Яны гэта ўпадабаюць,— сказаў Рэлс.— Яны дашлюць табе букет браткаў.

— Я паплачу пра гэта ў дзень адпачынку.

Джоні Рэлс паглядзеў на далоні.

— Я хачу пабачыцца з ёю. Да таго, як мяне заб'юць. Ты сказаў, у суседнім нумары?

Тоні павярнуўся і пайшоў да дзвярэй. Цераз плячо ён сказаў:

— Не марнай час, прыгажун. Я магу перадумаць.

Мужчына адказаў амаль ласкава:

— Можа, ты ўжо заклаў мяне?

Тоні нават не павярнуў галавы.

— Гэта твой клопат.

Ён выйшаў з пакоя. Акуратна і ціха зачыніў дзверы, глянуў на дзверы нумара 14А і ўвайшоў у ліфт. Апусціўся на тры паверхі і ўключыў грузавы ліфт. У офісе галоўнага швейцара гарэла святло. Тоні зноў увайшоў у ліфт і паехаў уніз.

Маленькі клерк быў за шкляным экранам. Тоні прайшоў праз галоўны хол у радыёпакой. Радыё мякка іграла. Яна была тут, прылегла на канапцы. Радыё нешта гаварыла ёй, але так ціха, што гук гэты нагадваў шэпт дрэў. Яна павольна павярнула галаву і ўсміхнулася яму.

— Скончыў правяраць дзверы? А я ні на хвіліну не магла заснуць. Таму прыйшла сюды.

Ён усміхнуўся і кінуў. Сеў у зялёны фатэль і папляскаў па білцах.

— Чакаць — найцяжкая праца, праўда? Можа, пашукаеш чаго-небудзь па радыё? Яно зараз гучыць, як сухое пачэнне, якое ламаюць,— папрасіла яна.

Тоні пакруціў ручку, не знайшоў нічога, што б спада-

балася яму, і вярнуўся да старой станцыі. Дзяўчына зноў усміхнулася яму.

— Я не замінаю вам, міс Крэсі?

— Не. Ты цудоўны маленькі чалавек, Тоні.

Ён глядзеў на падлогу. Па спіне пабеглі мурашкі. Ён пачакаў, пакуль яны знікнуць. Потым адкінуўся, расслабіўся, абхапіўшы пальцамі ласіны зуб. Ён слухаў. Не радыё. Далёкія, нячутныя, пагражальныя гукі. А можа, гэта быў проста шоргат калёс машыны, што ехала ў незнаёмую ноч.

— Няма чалавека наскрозь благога,— гучна сказаў ён.

Дзяўчына ляніва глянула на яго.

— Тады я ведала двух-трох, у якіх я памылялася.

Ён кіўнуў.

— Ага. Я думаю, што ўсё ж ёсць і такія.

Дзяўчына пазяхнула, і яе глыбокія фіялетавыя вочы амаль заплюшчыліся. Яна ўладкавалася на падушках.

— Пасядзі тут, Тоні. Можа, я хоць трошкі пасплю.

— Канечне. Мне зараз няма чаго рабіць. Проста не ведаю, за што мне плацяць грошы.

Яна хутка заснула. Спала нерухома, як дзіця. Тоні амаль не дыхаў хвілін дзесяць. Ён проста глядзеў на яе. У яго вачах блішчала зачараванне, быццам ён глядзеў на алтар.

Потым ён вельмі асцярожна ўстаў і прайшоў праз хол да канторкі. Там трошкі пастаяў. Прыслухаўся. Чуў, як рыпіць па паперы пяро. Прайшоў праз хол да тэлефонаў, зняў слухаўку і папрасіў злучыць з гаражом. Праз тры ці чатыры гудкі пачуў малады голас:

— Гатэль Уіндэрмір. Гараж.

— Гэта Тоні Рэсек. Той хлопец, Уотэрсан, якому я даў картку. Ён паехаў?

— Канечне, Тоні. Амаль паўгадзіны таму. За твой кошт?

— Ага,— сказаў Тоні.— Мой госць. Да пабачэння.

Ён паклаў слухаўку і пашкроб шыю. Прайшоў да канторкі і пляснуў рукой па мармуры. Клерк з'явіўся за экранам з шырокай усмешкай шчырага гаспадара. Убачыў Тоні. Усмешка знікла.

— Няўжо нельга спакойна папрацаваць? — буркнуў ён.

— Якая стаўка на 14В.

— На пятнаццаты паверх няма ставак.

— Тады адзнач. Хлопец толькі што паехаў. Быў тут толькі гадзіну.

— Ну-ну,— амаль весела сказаў клерк.— Збег і не заплаціў.

— Пяць долараў будзе дастаткова?

— Твой сябра?

— Не. Проста п'яны, што лічыў сябе мільянерам і не меў грошай.

— Ну, няхай будзе як будзе, Тоні. Як ён выйшаў?

— Я звёз яго на грузавым ліфце. А ты спаў. Пяць долараў хопіць?

— Чаму пяць?

З'явіўся панашаны партаманет, і на мармуровым прылаўку апынулася старая пяцёрка.

— Усё, што было ў яго,— сказаў Тоні.

Клерк узяў пяцёрку і здзіўлена глянуў на Тоні.

— Як хочаш,— сказаў ён і паціснуў плячыма. На сталае зазваніў тэлефон. Клерк узяў слухаўку, паслухаў і даў яе Тоні.

— Цябе.

Тоні ўзяў тэлефон і прыціснуў яго да грудзей. Голас быў незнаёмы. З металам у ім. Голас, які немагчыма запомніць.

— Тоні? Тоні Рэсек?

— Слухаю.

— Вестка ад Эла. Казаць?

Тоні глянуў на клерка.

— Будзь сябрам,— сказаў ён.

Клерк усміхнуўся і адышоў.

— Кажы,— сказаў Тоні ў слухаўку.

— У нас была невялічкая справа з хлопцам з твайго гатэля. Мы засекалі яго, калі ён ліняў. Эл думаў, што гэта ты выцягнуў яго. Мы паехалі за ім і загналі ў кут. Але не спрацавала. Ён пачаў страляць.

Тоні моцна сціскаў слухаўку, скроні былі халодныя ад поту.

— Далей,— сказаў ён.— Я ведаю, ёсць нешта яшчэ.

— Трошкі ёсць. Хлопец паклаў доўгага. Эл... Эл прасіў развітацца з табой.

Тоні нахіліўся на мармуровы прылавак. Нешта прахрыпеў.

— Зразумеў? — металічны голас гучаў трошкі раздражнёна.— Той хлопец меў пушку. Ён скарыстаў яе. Эл больш нікому не патэлефануе.

Тоні рэзка паставіў тэлефон. Горла было сухое, як пустыня.

— Гэта ўсё, братка. Бывай.

У слухаўцы пачуўся шчоўк, быццам каменьчык аб сцяну. Тоні вельмі акуратна і ціха паклаў слухаўку. Ён глядзеў на сціснутую левую далонь. Выняў насоўку і пацёр руку, потым павольна расціснуў пальцы. Выцер лоб. Клерк зноў з'явіўся за экранам і глянуў на яго бліскучымі вачыма.

— У мяне адпачынак у пятніцу. Можа, дасі мне гэты нумар?

Тоні кінуў і слаба ўсміхнуўся. Паклаў насоўку ў кішэню. Павярнуўся і пайшоў праз хол у радыёпакой. Ён ішоў мякка, як чалавек, што рухаецца па пакоі, дзе ёсць цяжкахворы. Падышоў да фатэля, у якім сядзеў дагэтуль, і вельмі, вельмі павольна сеў. Дзяўчына спала, нерухома, як могуць спаць некаторыя жанчыны і ўсе кошкі. Яе дыхання зусім не было чутна.

Тоні Рэсек адкінуўся, сціснуў ласіны зуб і заплюшчыў вочы.

РОЙ ВІКЕРС

ДЗЮБА ПАПУГАЯ

Пакуль крими́нальна́ка не злавілі, немагчыма здагадацца пра ягоны талент. Выпадак выратаваў ад шыбеніцы многіх, але той жа самы выпадак прыводзіў на шыбеніцу тых, хто, здавалася б, прадумаў усё да дробязей і падмануў паліцыю.

Флорэнс Хорнбі можна залічыць у другую катэгорыю. Ні намаганні дэтэктываў, ні цяжкая праца паліцыі не змаглі давесці, што яна забіла свайго мужа.

Яе справа цікавая яшчэ і тым, што яна адна з нешматлікіх жанчын-забойцаў, што ўжывалі агнястрэльную зброю. Яна, як і многія мужчыны-забойцы, ажыццявіла злачынства з дапамогай ахвяры: зрабіла так, каб ён сам прыйшоў туды, дзе яго павінна была знайсці паліцыя.

Пэрсі Хорнбі быў сынам гандляра з Баркінга. Ягоная маці памерла, калі яму было чатырнаццаць. Сям'я жыла вельмі сціпла, хаця грошы ў бацькі былі. Пэрсі вучыўся ў пансіёне і лічыўся там не самым лепшым вучнем.

Праз год пасля смерці маці бацька раптоўна змяніў свае адносіны да грошай і купіў вялікі дом з садам у Рычмандзе-на-Тэмзе. Гэта быў дом, які кепска падыходзіў для іх. З Баркінга з гаспадарамі паехала і старая пакаёўка. Пэрсі больш не вучыўся, а наступныя чатыры гады прабавіў, гуляючы ў садзе з хлопчыкамі-пасыльнымі, што заходзілі з чорнага хода.

Калі яму споўнілася восемнаццаць, бацька памёр і пакінуў сыну спадчыну 80 000 фунтаў. У дваццаць адзін год Пэрсі зрабіўся сапраўдным уладальнікам маёмасці: як толькі ён пытаўся грошай у свайго адваката, той адразу даваў патрэбную суму.

Пэрсі не прагуляў спадчыну, як могуць падумаць. Можна, ён проста не дарос да гэтага: ягоны розум застаўся на ўзроўні дваццацігадовага хлапчука.

Пэрсі можна было бачыць у любы час у вялікім пакоі са старой мэбляй, якая засталася ад былога ўладальніка. На стале стаялі брудныя пабітыя талеркі і шклянкі, а па ўсіх кутках — пустыя бутэлькі.

Аднойчы яго знайшла ў гэтым пакоі жанчына. Яна працавала страхавым агентам, пачула пра Пэрсі і прыйшла, каб паспрабаваць застрахаваць яго.

Ёй мінула трыццаць пяць гадоў. Яна была даволі прыгожая, а яе суровы твар змякчалі вялікія рудыя вочы; было аднаго з іх меў нейкія каляровыя кропачкі.

Яна стаяла у дзвярах, збянтэжана глядзячы на гэты сметнік. Але збянтэжанасць хутка знікла. Яна ацаніла становішча з першага позірку і жалезнай рукой ухапілася за свой шанц.

Жалезная рука была такая моцная, што праз шэсць тыдняў Флорэнс выйшла замуж за Пэрсі Хорнбі. Яна ні ў чым не падманвала Пэрсі. Адразу сказала, што яе завуць Флорэнс Форнбек (амаль гэтак жа, як і яго), што яна ўдава і што колькі гадоў таму яна жыла ў Амерыцы.

Пэрсі таксама не падманваў яе. Ён адразу расказаў пра сябе і сваё багацце. На яго Флорэнс не звярнула ўвагі, а інфармацыю пра спадчыну яна амаль прапусціла міма вушэй. Яна толькі правярыла гэты факт, прагледзеўшы тастамент у Самерсет Хаўзе¹.

Першае пытанне адвакату яна задала толькі раніцай першага дня іх з Пэрсі сумеснага жыцця (мядовы месяц, які быў пустой фармальнасцю, яны вырашылі не праводзіць). Яна выявіла, што багацце паменшылася з 80 000 да 7000 фунтаў, што давала ім даход, які амаль што адпавядаў зарплате Флорэнс, калі яна працавала страхавым агентам.

Яна з дапамогай свайго былога боса знайшла адваката, які правёў пільнае даследаванне. Але ўсё было чэсна: дзве кампаніі згалелі, два ці тры пакеты акцый нічога не каштавалі і гэтак далей. Такім чынам, ніякай надзеі не было.

У гэты час яна здавалася смелай жанчынай, якая нават з дрэннага становішча можа выйсці з гонарам. Яна пазбавілася ўсіх мужавых сяброў і пачала працаваць над мужам і над домам.

---

¹ Самерсет Хаўз — архіў у Лондане, дзе за намінальную плату чалавек можа паглядзець любы тастамент.

Адной з найбольш значных змен у доме быў тэлефон у холе і яшчэ адзін у спачывальні.

За гады халастога жыцця здароўе Пэрсі прыйшло ў дрэнны стан. Флорэнс завяла яго на Харлі Стрыт¹, дзе яго ўважліва агледзелі і прызначылі лячэнне. Наступныя тры месяцы Флорэнс прысвяціла здароўю мужа.

Яна прымусіла яго займацца веславаннем. Купіла для яго стрэльбу і спартыўны пісталет, з якіх ён страляў у садзе, хаця ў гэтым спорце і не дасягнуў вяршынь.

Праз тры месяцы яна вырашыла заняцца фінансавымі справамі. Спачатку ўзяла ў рукі ўсе выдаткі: чэкі падпісваў ён, але чэкавая кніжка была ў яе. Ён меў усе ключы, але сам ніколі не адважваўся карыстацца імі.

Ён сам прапанаваў, каб яны напісалі тастаменты адзін на карысць другога. У яго ўсё яшчэ заставалася трохі грошай (тысяч шэсць) і дом. Флорэнс мела «невялікую маёмасць».

Наступным крокам у фінансавым упарадкаванні была страхоўка яго жыцця на 15 000 фунтаў. Гэта было няцяжка: дзякуючы жончыным намаганням ён выглядаў, як малады бог.

У Флорэнс была проста манія на страхоўку. Яна застрахавала ўсё, што змагла, нават калекцыю старых мініяцюрных партрэтаў. Пазней знайшлі лісты ад дзвюх знакамітых страхавых кампаній, дзе гаварылася, што мініяцюры проста неацэнныя з пункту гледжання мастацтва. Але Флорэнс застрахавала іх у невялікай кампаніі на 400 фунтаў на выпадак пажару ці крадзяжу.

Тут трэба сказаць, што Флорэнс не была фінансавым геніем: з даходу ў 300 фунтаў толькі на страхоўкі яна выдаткоўвала 225.

Цяжка ўявіць іх кароткае жыццё ў шлюбе: сталая жанчына трыццаці пяці гадоў і хлопец-паўідыёт самнасам у гэтым вялізным доме, дзе за імі наглядала адна толькі пакаёўка.

За чатыры наступныя месяцы здарылася толькі адно, вартае згадкі. Пэрсі захварэў на запаленне лёгкіх, і Флорэнс наглядала за ім. Раптам лекар, без усялякае на тое прычыны, адмовіўся лячыць пацыента дома і сказаў, што, калі той не будзе пераведзены ў шпіталь, могуць узнікнуць непрыемнасці.

---

¹ Харлі Стрыт — вуліца ў Лондане, дзе працуюць самыя знакамітыя прыватныя лекары.

Мы не ведаем, што ўбачыў доктар. Мы можам быць упэўненыя, што ён не мог нічога даказаць, іначай зрабіў бы гэта. Але ён мог падазраваць, што Флорэнс спрыяе хваробе.

Праз два тыдні Пэрсі зноў быў дома, а яшчэ праз тыдзень ад хваробы і следу не засталася. Тады Флорэнс сказала яму, што яны згалелі і не могуць трымаць пакаёўку, якую яна неўзабаве і звольніла.

Пэрсі не прычыў: ён яшчэ не ведаў, што цяпер уся хатняя праца будзе на ім. Флорэнс гатавала ежу, а Пэрсі рабіў усё астатняе. Флорэнс, як выявілася, была вельмі ахайнаю. Яна патрабавала, каб увесь дом літаральна блішчаў.

Шэсць тыдняў ён працаваў, як раб. У яго слабую галаву не прыходзіла думка, што пакаёўка ніколі ўсяго гэтага не рабіла. Калі ён амаль страціў сілы, Флорэнс прапанавала яму наступны план:

— Пэрсі, гэтыя мініяцюры застрахаваныя на 400 фунтаў. Калі б нас абрабавалі, дык мы атрымалі б гэтыя грошы, нанялі б пакаёўку і табе не трэба было б працаваць.

— Хацеў бы я, каб нас абрабавалі.

— Ага, зразумела. Ты хочаш сказаць, што мы можам зрабіць выгляд, што нас абрабавалі. Мы зробім усё самі — кінем мініяцюры ў раку і атрымаем грошы.

— Цудоўна, Флорэнс. Давай зробім гэта сёння.

— Не, не сёння, але хутка. Гэта трэба зрабіць вельмі акуратна. Калі ты хочаш, каб я дапамагла табе ажыццявіць тваю ідэю, Пэрсі, абядай, што зробіш усё так, як я скажу.

Неўзабаве ўвечары Флорэнс прывяла да берага каля іхняга дома лодку. Там яе чакаў Пэрсі з мініяцюрамі. Яна ўзяла торбу, а ён пайшоў дадому, думаючы, што яна ўтопіць торбу, як гэта было ў іх плане.

На самай справе Флорэнс перавезла мініяцюры на другі бераг і кінула торбу на поплаў: быццам рабаўнікі згубілі яе, калі ўцякалі. Яна, бачыце, не хацела страціць неацэнныя мініяцюры, каб атрымаць за іх усяго 400 фунтаў.

Яна была ў мужавых ботах, каб пакінуць мужчынскія сляды. Калі вярнулася дадому, перш за ўсё памыла іх.

Дзверы сейфа, дзе ляжалі мініяцюры, былі пакінутыя расчыненымі, а Пэрсі з Флорэнс пайшлі ў спачывальню і леглі ў ложка. Пасля Флорэнс патэлефанавала ў пастарунак у Рычмандзе.

— Паліцыя? — закрычала яна. — О, у нас унізе рабаўнікі! Хвіліначку! Я дам слухаўку мужу.

— Я лічу, што там рабаўнікі, — Пэрсі старанна вымаўляў словы, якім яна навучыла яго. — Я іду ўніз. У мяне ёсць пісталет, але прыезджайце хутчэй.

Потым Пэрсі апрануў халат, узяў спартыўны пісталет, які быў загадзя набіты, і пайшоў уніз.

— Пачакай мяне, — сказала яму Флорэнс.

Як толькі ён выйшаў, яна надзела пальчаткі, выцягнула з-пад ложка стары куфар і выняла дубальтоўку, зусім не тую, што яна купіла для Пэрсі і якая вісела ў шафе. Потым пайшла ўніз.

Пэрсі чакаў яе ў гасцёўні. У адной руцэ свечка, у другой — пісталет.

— Давай!

Пэрсі, як яны і дамовіліся, стрэліў у сцяну каля сейфа (быццам бы страляў у рабаўніка, але не трапіў).

Як толькі ён зрабіў гэта, Флорэнс узняла дубальтоўку і знесла яму паўгалавы.

Яна выняла гільзы, кінула стрэльбу на падлогу і пабегла ў спачывальню. Зачыніла дзверы, выняла ключ і паклала яго ў кішэню да гільз. Гэта быў дублікат. Арыгінал ляжаў у кішэні ў халаце нябожчыка.

Потым яна патэлефанавала ў пастарунак і істэрычным голасам закрычала, што чула ўнізе стрэлы і што вельмі баіцца. Выйсці яна не магла, таму што муж зачыніў яе для яе бяспекі. І ці не маглі б яны паспяшацца.

Калі прыехала паліцыя, яе адчынілі ключом, які знайшлі ў кішэні ў нябожчыка. Тады яны яшчэ не ведалі, што ён застрахаваў сябе на яе карысць. А калі пра гэта даведаліся, Флорэнс паспела пазбавіцца дубліката ключа і гільз.

Супраць Флорэнс паліцыя нічога не мела. Яна ўсё зрабіла так, каб на яе не падаў нават цень падазрэння. Кожная новая версія вяла паліцыю да рабавання. Сейф не ламалі, а адчынілі ключом. Як ключ трапіў да рабаўнікоў? Даследаванне паказала, што за тры тыдні да таго дня Пэрсі згубіў свае ключы. Потым іх знайшлі і праз страхавую кампанію даслалі ім, але за той час злачынцы маглі зрабіць злёпкі.

Найбольш цэнным доказам была дубальтоўка. Па ёй можна было лёгка знайсці забойцу, прынамсі спачатку гэта так здавалася.

Стрэльба была старая і вельмі каштоўная. На ёй было

пазначана імя знакамітага лонданскага збройніка. На прыкладзе была ўвагнутасць, што нагадвала дзюбу папугая, а на цаўі літары Р.О.

Збройнік пасведчыў, што прадаў яе аднаму землеўладальніку, а той, як выявіла паліцыя, падарыў свайму паляўнічаму. Потым стрэльбу прадалі фермеру па прозвішчу Одлум, які праз год прадаў яе нейкаму чужынцу. На гэтым ланцужок абрываўся, і стрэльба знікала. Гэта было дваццаць гадоў таму.

Ці купіў яе чалавек, які трымаў увесь гэты час, пакуль не зрабіўся рабаўніком? Але стрэльба — гэта не тое, чым карыстаюцца звычайныя зладзеі. Больш за гэта: забойца ведаў, што стрэльба да яго не прывядзе, а вось гільзы могуць, таму і пазбавіўся іх. Але гэта таксама нікуды не прывяло.

Паліцыя зрабіла ўсё магчымае. Апісанне стрэльбы было змешчана ў газетах, але дарэмна.

* * *

Флорэнс атрымала страхоўку і прадала дом. Такім чынам, пасля свайго кароткага шлюбу яна пабагацела на 20 000 фунтаў.

Жыла яна ў гатэлі ў Кэнзінгтане і, каб бавіць час, адкрыла невялічкі страхавы офіс у Сіці¹. Бізнес звёў яе з даволі багатым маклерам, які жыў у тым самым гатэлі. Ён даволі моцна супраціўляўся чарам Флорэнс: праз год пра іх усё яшчэ гаварылі як пра сяброў, і не болей.

Невядома, ці выйшла б яна за яго. Калі яны паехалі ў Хэроўгейт, яны яшчэ не былі ў шлюбе. А там па яе прыйшла паліцыя і арыштавала за забойства мужа два гады таму.

Не віна Флорэнс, што яна не прадумала такой магчымасці; праз дваццаць месяцаў пасля забойства містэр Джон Уодэрспун, амерыканскі грамадзянін, які адпачываў у сяброў у Севенлоакс, зрабіўся ахвяраю рабаўнікоў.

Містэр Уодэрспун, абараняючы маёмасць сяброў, атрымаў моцны ўдар па галаве. Ён выжыў, але толькі праз чатыры месяцы дактары дазволілі яму паехаць у Лондан і даць сведчанні.

Недарэчна, канечне, пытацца ў чалавека, ці можа ён пазнаць ломік, якім яго вытнулі па галаве. Містэр Уодэр-

¹ Сіці — дзелавы раён у Лондане.

спун нават і не ведаў, што гэта быў ломік: яму падалося, што гэта была кувалда. І хаця ён не дапамог следству, да яго ставіліся вельмі ветліва. Калі ж ён папрасіў дазволу паглядзець на прылады забойстваў з іншых спраў, ён яго атрымаў.

— Але гэта дзіўна. Здаецца, канстэбль, я ўжо бачыў гэтую дубальтоўку. Увагнутасць на прыкладзе, гэтую «дзюбу», зрабіў мул, калі мой сябар выпусціў стрэльбу на зямлю. Паглядзіце на цаўё, там вы знойдзеце літары Р.О. Калі гэта не сакрэт, што робіць тут гэтая стрэльба?

У нас няма дакладнай стэнаграмы, але гаворка ішла прыблізна так:

— Вы ведаеце ўладальніка гэтай стрэльбы, містэр Уодэрспун?

— Канечне! Гэта быў мой сябар, Ральф Хорнбек з Мілтана. Ён купіў стрэльбу, калі ездзіў у Брытанію. Вельмі ганарыўся ёю, небарака.

— Вы часам не ведаеце...

— Даруйце, канстэбль, але гэта сумная гісторыя. Ён застрэліўся з гэтай стрэльбы. Як гавораць, з'еў абедзве рулі. Казалі, што ён зрабіў гэта з-за жонкі, але, на мой погляд, у яе быў толькі адзін недахоп: яна была на дваццаць гадоў маладзейшая за мужа. Але яе не любілі ў нас. Таму пасля яго смерці яна не засталася ў горадзе. Атрымала 20 000 долараў страхоўкі і паехала.

— Ці падазравалі жонку?

— Не. Гэта было чыстае самазабойства. Ён зачыніў яе ў спачывальні. Яна пачула стрэл і патэлефанавала шэрыфу. Той адчыніў яе ключом, што быў у кішэні ў нябожчыка.

— А ці не маглі б вы пазнаць гэтую жанчыну, містэр Уодэрспун?

— Можа, змагу, хаця столькі гадоў мінула. Пачакайце, на бялку яе левага вока было шмат каляровых кропачак.

АГАТА КРЫСЦІ

ЗАГАДКА МАРКЕТ-БЭЙСІНГ

— **Н**яма нічога лепшага за вёску. Ці не так? — спытаўся інспектар Джэп і ўцягнуў носам паветра.

Пуаро і я ад усяго сэрца падтрымалі ягоны сентыменталізм. Правесці ўік-энд у маленькім гарадку Маркет-Бэйсінг было ідэяй інспектара Скотленд-Ярда. Па-за службай Джэп быў заўзяты батанік, і калі расказваў пра кветкі, прыводзіў неверагодна доўгія лацінскія назвы (толькі вымаўляў ён іх вельмі дзіўна).

— Лепей за ўсё, што нас ніхто не ведае і мы нікога не ведаем,— растлумачыў Джэп.

Але, як высветлілася, гэта было не зусім так. Мясцовы канстэбль быў пераведзены сюды з вёскі, дзе калісьці раней справа аб атручэнні мыш'яком звяла яго з інспектарам. Аднак тое, што яго, славутага чалавека, пазналі адразу, толькі падняло настрой Джэпа.

У нядзелю раніцай мы сядзелі за сняданкам у холе вясковага гатэля. Ззяла сонца, бружмель глядзеў у акно, і настрой у нас быў цудоўны. Надзвычайная вяндрліна з яешняю, кава не вельмі добрая, але затое гарачая.

— Вось гэта і ёсць жыццё,— сказаў Джэп.— Калі я выйду ў адстаўку, куплю дамок у вёсцы. Як мага далей ад злачынстваў, як тут.

— *Le crime il est partout*¹,— заўважыў Пуаро, адкусіў ад акуратнага кавалка хлеба і паглядзеў на вераб'я, што нахабна сеў на падаконне.

— Божа,— сказаў Джэп і адкінуўся на спінку крэсла,— мяркую, што яшчэ адно яйка не зашкодзіць, дый кавалачак-другі вяндрліны таксама. А вы, капітан?

— З задавальненнем,— адказаў я.— А вы, Пуаро?

---

¹Злачынства ёсць паўсюль (франц.)

Пуаро паківаў галавою.

— Нельга набіваць страўнік, іначай мозг не будзе працаваць,— сказаў ён.

— А я рызыкну,— засмяўся Джэп.— Страўнік у мяне расце разам са мной. Між іншым, Пуаро, вы таксама таўсееце. Міс, дзве яешні з вьядлінай.

Тут у дзвярах узнікла вялізная постаць — канстэбль Полард.

— Прабачце, інспектар, джэнтльмены, але мне неабходна ваша парада.

— Я ў адпачынку,— паспешліва сказаў Джэп.— Ніякай працы. А што здарылася?

— Джэнтльмен у Лі-Холе застрэліўся, прастрэліў сабе галаву.

— Што ж, бывае,— праязічна заўважыў Джэп.— Даўгі ці жанчына. Баюся, што не змагу дапамагчы вам, Полард.

— Справа вось у чым,— сказаў канстэбль.— Ён не мог застрэліцца. Прынамсі, так гаворыць доктар Жыль.

Джэп паставіў кубак.

— Не мог застрэліцца? Што вы маеце на ўвазе?

— Так сцвярджае доктар Жыль,— паўтарыў Полард.— Ён гаворыць, што гэта немагчыма. Ён вельмі здзіўлены: дзверы зачынены з сярэдзіны, вокны таксама, але ён усё адно сцвярджае, што гэты чалавек не мог скончыць самагубствам.

Гэта ўсё вырашыла. Другая порцыя яешні з вьядлінаю не спатрэбілася, і праз колькі хвілін мы даволі хутка ішлі да Лі-Хола. Джэп у гэты час распытваў канстэбля.

Імя забітага было Уолтэр Протраў, ён быў чалавекам не вельмі маладым і трохі адзіноткам. Прыехаў у Маркет-Бэйсінг васьм гадоў таму і зняў Лі-Хаўс: стары асабняк, які ўжо развальваўся і зарос плюшчом. Ён жыў на адной палове дома з аканомкаю, што прыехала разам з ім. Яе звалі міс Клег, яна была надзвычайнаю жанчынаю і мела добрую рэпутацыю ў вёсцы. Нядаўна да містэра Протраў прыехалі госці: містэр і міс Паркеры з Лондана. Сённяшняй раніцай міс Клег вельмі занепакоілася, калі знайшла дзверы зачыненымі і не атрымала адказу ад гаспадара. Яна патэлефанавала доктару і ў паліцыю. Канстэбль Полард і доктар Жыль з'явіліся адначасова. Сумеснымі намаганнямі яны высадзілі дубовыя дзверы ў кабінет Протраў.

Містэр Протраў ляжаў на падлозе з прастрэленай

галавой, у правай руце трымаў пісталет. Выдавала на тыповае самазабойства.

Доктар Жыль агледзеў цела і вельмі здзівіўся. Ён паклікаў канстэбля, здзіўленне перадалося і таму. Полард адразу ўспомніў Джэпа. Пакінуў доктара наглядаць за цела, паспяшаўся ў гатэль.

Калі канстэбль скончыў расказваць, мы былі ўжо ў Лі-Хаўсе — вялікім, занядбаным доме. Ён быў акружаны недагледжанымі садам, што пазарастаў бильнягом. Праз адчыненыя дзверы мы прайшлі ў хол, а адтуль у невялікі пакой. Там было чатыры чалавекі: шыкоўна апрануты мужчына з хітраватым непрыемным тварам, якога я адразу неўзлюбіў; жанчына падобнага тыпу, хаця збольшага прыгожая; яшчэ адна жанчына ў чорным, яна стаяла трохі ўбаку, і яе я ўзяў за аканомку; высокі мужчына: твідавы гарнітур, разумны твар, ён тут, безумоўна, валодаў становішчам.

— Доктар Жыль, гэта інспектар Скотленд-Ярда і двое ягоных сяброў, — сказаў канстэбль.

Доктар павітаўся і прадставіў нам містэра і місіс Паркер. Потым мы падняліся наверх. Полард застаўся ўнізе. Доктар правёў нас па сходах. У канцы калідора дзверы былі наросхрыст: навокал валяліся трэскі, а самі дзверы ляжалі на падлозе ў пакоі.

Мы ўвайшлі. Цела ўсё яшчэ было на падлозе. Містэр Протраў выдаваў чалавекам сталым — барада, сівыя скроні. Джэп схіліўся над ім.

— Чаму вы не пакінулі цела ў тым становішчы, у якім знайшлі? — прабурчаў ён.

— Мы меркавалі, што гэта самазабойства, — паціснуў плячыма доктар,

— Гм, куля ўвайшла ў галаву праз левую скроню.

— Менавіта так, — пацвердзіў доктар. — Цалкам немагчыма, каб ён застрэліўся сам. Яму спатрэбілася б да немагчымага выгнуць руку. Проста неверагодна.

— Тым не менш, вы знайшлі пісталет заціснутым менавіта ў правай руцэ? Між іншым, дзе ён?

Доктар паказаў на стол.

— Але не заціснутым у руцэ, — сказаў ён. — Ён ляжаў у далоні, толькі пальцы былі выпрастаны.

— Укладзены ў руку — гэта відавочна, — сказаў Джэп. Ён агледзеў пісталет. — Зроблены толькі адзін стрэл. Мы праверым яго на адбіткі пальцаў, але наўрад ці знойдзем штосьці вартае, акрамя вашых адбіткаў, доктар. Калі настала смерць?

— Уначы. Я не магу падаць з дакладнасцю да гадзіны, як гэта робяць чараўнікі-дактары ў дэтэктывах. Ён памёр гадзін дванаццаць таму.

Пакуль што Пуаро не выказваў актыўнасці. Ён стаяў побач са мной і глядзеў, як працаваў Джэп, слухаў ягоныя пытанні. Толькі час ад часу ён асцярожна нюхаў паветра. І здзіўляўся. Паветра было зусім свежае, без аніякага паху. Але Пуаро працягваў убіраць яго, нібыта ягоны чуйны нос мог знайсці тое, што прамінуў я.

Як толькі Джэп адышоўся ад цела, Пуаро схіліўся над ім. Рана яго не зацікавіла. Спачатку мне падалося, што ён разглядае пальцы правай рукі, але потым убачыў: яго зацікавіла насоўка ў правым рукаве. Містэр Протраў быў апрануты ў цёмна-шэры халат. Нарэшце Пуаро падняўся, але працягваў глядзець на насоўку, нібыта нешта тут не стасавалася.

Джэп папрасіў яго дапамагчы падняць дзверы. Я скарыстаў момант, схіліўся над целам, выцягнуў з рукава насоўку, уважліва яе агледзеў. Звычайная насоўка з таннага батысту, ні меткі, ні плям. Я паклаў яе на месца і прызнаўся сабе, што нічога не зразумеў.

Джэп з Пуаро і Жылем паднялі дзверы. Я зразумеў, што яны шукалі ключ. Яго не было.

— Усё зразумела,— сказаў Джэп.— Акно зачынена на зашчэпку. Забойца сышоў праз дзверы, замкнуў іх і забраў ключ. Ён меркаваў, што ўсе падумаюць, нібыта Протраў замкнуў дзверы і застрэліўся, і ніхто не заўважыць, што ключа няма. Вы згодні, масье Пуаро?

— Так, згодні, але ці не было лягчэй і лепш падсуnúць ключ пад дзверы? Удаць, што ён выпаў з замка.

— Нельга спадзявацца, што ва ўсіх такі бліскучы розум, як у вас. Калі б вы сталі злачынцам, вы б проста жах наводзілі. Што-небудзь яшчэ, масье Пуаро?

Мне здалася, нібыта Пуаро трохі збянтэжыўся. Ён агледзеў пакой і ціха, нібы прасіў прабачэння, заўважыў:

— А гэты чалавек шмат курыў.

Гэта было відавочна: камін быў пазасыпаны недакуркамі, і попельніца на маленькім століку каля крэсла таксама была поўная.

— Ён, мусіць, выкурыў цыгарак дваццаць учарашняй ноччу,— заўважыў Джэп. Схіліўся, уважліва агледзеў усё ў каміне, потым пераключыўся на попельніцу.— Аднолькавыя,— абвясціў ён,— курыў адзін чалавек. Тут мы нічога не знойдзем, масье Пуаро.

— А я і не сцвярджаў гэтага,— ціха сказаў мой сябар.

— Ха! А гэта што? — крыкнуў Джэп. Ён паказаў на нешта бліскачае, што ляжала на падлозе побач з цэлам.— Паламаная запінка. Цікава, чыя яна? Доктар Жыль, будзьце ласкавы, спусціцеся ўніз і паклічце сюды аканомку.

— А як з Паркерамі? Ён хоча пайсці, кажа, нібыта ў яго неадкладная справа ў Лондане.

— Нічога. Без яго абыдуцца. Тут смерць, а ў яго, вядома, неадкладная справа ў Лондане! Паклічце аканомку і прасачыце, каб Паркеры нікуды не сыходзілі. Хто з прыслугі заходзіў сюды раницай?

Доктар сумеўся.

— Не, яны былі ў калідоры, калі мы з Полардам увайшлі.

— Гэта напэўна?

— Безумоўна.

Доктар выйшаў.

— Малайчына,— ухваліў Джэп.— Гэтыя дактары-спартсмены цудоўныя хлопцы. Так, цікава, хто ж яго застрэліў? Нехта з трох, што былі ў асабняку. Я не падазраю аканомку. Калі б яна хацела забіць, то для гэтага было восем гадоў. Цікава, хто яны, Паркеры? Гэтая пара не выклікае павагі.

У гэты момант увайшла міс Клег. Яна была хударлявая, з акуратнымі сівымі валасамі, вельмі паважная і ціхая. Аднак яна пакідала ўражанне чалавека, упэўненага ў сабе, і гэта прымушала яе паважаць. На пытанне Джэпа яна адказала, што служыла ў нябожчыка чатырнаццаць гадоў. Гэта быў шчодры і разважлівы гаспадар. Паркераў яна ўпершыню ўбачыла тры дні таму, калі яны знянацку прыехалі ў гасці. Яна лічыла, што яны завіталі самі па сабе: гаспадар быў зусім не рады ім. Запінка, што паказаў ёй Джэп, не належала містэру Протраў — яна была упэўнена. На пытанне пра пісталет адказала, што ў яе гаспадара была зброя. Ён трымаў яе пад замком. Яна бачыла пісталет колькі гадоў таму, але не магла з упэўненасцю сказаць, той гэта ці не. Мінулае ноччу яна не чула стрэлу, але гэта і нядзіўна, бо дом вялікі. Яе пакой, як і пакой Паркераў, знаходзіцца ў другім канцы асабняка. Яна не ведае, калі містэр Протраў пайшоў спаць. А палове дзесятай, калі пайшла яна, той яшчэ не клаўся. Ён ніколі не клаўся спаць адразу. Палову ночы

звычайна чытаў і курьў. Курьў ён шмат.

Тут Пуаро спытаўся:

— Ваш гаспадар звычайна спаў з адчыненым ці з зачыненым акном?

— Звычайна з адчыненым або з адчыненаю форткай.

— Аднак цяпер акно зачынена, вы можаце растлумачыць?

— Не, можа, ён змёрз і зачыніў яго?

Джэп паставіў яшчэ некалькі пытанняў і адпусціў яе. Потым ён па чарзе дапытаў Паркераў. Місіс Паркер была ў слязах, блізкая да істэрыкі. Містэр Паркер быў вельмі, вельмі нягжэчны. Ён адмовіўся ад запінкі, але ягоная жонка прызналася да яе, і гэты факт быў не на яго карысць. Ён таксама адмаўляўся, што ўвогуле заходзіў у пакой містэра Протраў. Джэп палічыў, што для ордэра на арышт фактаў дастаткова.

Джэп пакінуў Поларда за старэйшага, пабег у вёску і звязаўся па тэлефоне з начальствам. Пуаро і я пайшлі ў шынок.

— Вы надзіва маўклівы,— сказаў я.— Няўжо гэтая справа не цікавіць вас?

— Наадварот, яна надзвычай мяне цікавіць. Але выклікае непаразуменне.

— Адсутнічае матыў,— сказаў я.— Упэўнены, што гэта Паркер. Усё сыходзіцца на ім, толькі матыву няма, але гэта знойдзецца пазней.

— Нічога не падалося вам асабліва важным? Хаця, відаць, Джэп і не заўважыў гэтага?

Я здзіўлена паглядзеў на яго.

— Што за карту вы хаваеце ў рукаве, Пуаро?

— А што хаваў у рукаве нябожчык?

— А, насоўку!

— Так, насоўку.

— Марак носіць насоўку ў рукаве,— сказаў я.

— Цудоўна, Гасцінгс, але я меў на ўвазе іншае.

— Штосьці яшчэ?

— Так. Я зноў вяртаюся да паху цыгарэтнага дыму.

— Я нічога не адчуў,— здзіўлена сказаў я.

— І я таксама, топ аті¹.

Я падазрона глянуў на яго. Вельмі цяжка зразумець, ці Пуаро падманвае, ці кажа ўсур'ёз, але цяпер ён здаваўся сур'ёзным і нешта мармытаў сам сабе.

¹ Мой сябар (франц.).

Дазнанне праводзілася праз два дні. За гэты час высветліліся і іншыя факты. Адзін валацуга прызнаўся, што залез у сад Лі-Хаўса, дзе не раз ужо спаў пад паветкай. Ён заявіў, што ў дванаццаць гадзін чуў сварку двух мужчын у пакоі на другім паверсе. Адзін патрабаваў грошай, другі рашуча адмаўляў. З-за куста ён бачыў, як гэтыя двое стаялі каля асветленага акна. Аднаго з іх ён ведаў добра — гаспадара Лі-Хаўса, містэра Протраў, другога ён апазнаў як містэра Паркера.

Цяпер было ясна, што Паркеры прыехалі ў Лі-Хаўс, каб шантажыраваць Протраў. А калі пазней высветлілася, што сапраўднае імя забітага было Уэндоўэр і што ён служыў лейтэнантам у вайскова-марскім флоце і меў дачыненне да выбуху на крэйсеры першага класа «Мерысот» у 1910 годзе, справа пачала хутка высвятляцца. Відаць, Паркер ведаў аб ролі Уэндоўэра, знайшоў яго і патрабаваў грошай за маўчанне, а той плаціць не жадаў. У час сваркі Уэндоўэр выняў свой пісталет. Паркер перахапіў яго і застрэліў Уэндоўэра. А потым паспрабаваў падаць усё як самазабойства.

Паркера ўзялі пад варту. Калі мы пайшлі, Пуаро страсянуў галавою.

— Гэта трэба зрабіць, — сказаў ён сам сабе. — Так, гэта неабходна зрабіць. Я больш не буду адкладваць.

Ён зайшоў на пошту, напісаў цыдулку, якую даслаў са спецыяльным пасыльным. Каму ён яе пісаў, я не бачыў. Потым мы пайшлі ў шынок, дзе правялі той памятны ўік-энд.

Пуаро быў неспакойны, увесь час глядзеў у акно.

— Я чакаю наведвальніка, — растлумачыў ён. — Не можа таго быць, проста неверагодна, каб я памыліўся. А, вось і яна!

У пакой увайшла міс Клег. Яна нервалавалася. Цяжка дыхала, нібыта да гэтага бегла. У яе вачах адбіваўся страх, калі яна глядзела на Пуаро.

— Сядайце, мадэмуазель, — мякка сказаў ён. — Я меў рацыю, ці не так?

У адказ яна загаласіла.

— Чаму вы зрабілі гэта? — спытаўся Пуаро. — Нашто?

— Я так любіла яго. Я была ягонаю нянькаю, калі ён быў зусім маленькі. Будзьце міласэрнымі да мяне!

— Я зраблю ўсё, што ад мяне залежыць, але вы разумееце, я не магу дазволіць, каб на шыбеніцу павялі невінаватага — нават калі ён і мяззотнік.

Яна ўстала і ціха сказала:

— Напэўна, урэшце, я і сама не вытрымала б. Рабіце ўсё неабходнае.

Яна спешна выйшла з пакоя.

— Яна застрэліла Протраў? — спытаўся я, заспеты знянацку.

Пуаро ўсміхнуўся і пахітаў галавою.

— Ён застрэліўся сам. Памятаеце — насоўка ў правым рукаве? Гэта даводзіць, што ён быў ляўшун. Баючыся выкрыцця пасля спрэчкі з містэрам Паркерам, ён застрэліўся. Раніцай міс Клег, як звычайна, прыйшла ў кабінет і знайшла яго нежывога. А як толькі што было сказана, яна ведала яго з дзяцінства і мела злосць на Паркераў: яны ж давялі да смерці. Міс Клег лічыла іх забойцамі і разумела, што зможа прымусіць іх пакутаваць за тую смерць, што яны выклікалі. Толькі яна ведала, што Протраў быў ляўшун. Яна пераклала пісталет яму ў правую руку, зачыніла акно, падкінула паламаную запінку, якую знайшла ў ніжніх пакоях, і замкнула дзверы, а ключ выкінула.

— Пуаро, вы проста цуды робіце, — сказаў я. — І ўсё гэта па адным маленькім «ключы» — насоўцы.

— І цыгарэтным дыме. Калі б акно зачынілі адразу пасля таго, як усе цыгарэты былі выкураны, то ў пакоі не было б чым дыхаць. Паветра ж там заставалася свежым, і я здагадаўся, што акно зачынілі толькі раніцай. Гэта дало мне цікавы спажытак для разваг. Я не мог знайсці ніводнае прычыны, па якой забойцу спатрэбілася б зачыняць акно. Для яго было лепш пакінуць адчыненым. Падаць, што забойца ўцёк праз акно, — гэта ў тым выпадку, калі б тэорыя самазабойства не прайшла. Сведчанні валацугі ўзмацнілі мае падазрэнні: ён не мог бы чуць размовы, каб акно было зачынена.

— Цудоўна! — з пачуццём сказаў я. — А цяпер кубак гарбаты?

— Сказана сапраўдным англічанінам, — уздыхнуў Пуаро. — Ці знайдзеш тут кілішак лікёру?

НЯШЧАСНЫ ВЫПАДАК

«**Я**ж кажу вам — гэта тая самая жанчына — у гэтым няма сумнення!» — капітан Хайдак угледзеўся ў твар свайго сябра і ўздыхнуў. Яму хацелася, каб Эванс не выглядаў так упэўнена і ўзнёсла. За час працы на моры стары капітан навучыўся ўнікаць усяго, што не было цікавым. Ягоны сябар Эванс, калісьці інспектар Крымінальнага бюро Расследаванняў, меў іншую жыццёвую філасофію. «Дзейнічаць па атрыманых звестках», — раней было ягоным дэвізам, і ён удасканаліў яго да такой ступені, што заўсёды знаходзіў сваю ўласную інфармацыю. Інспектар Эванс быў франтаваты афіцэр і насіў фетравы капялюш з шырокімі палямі, ён толькі-толькі атрымаў званне, якое цяпер насіў. Нават сёння, калі ён вярнуўся на вёску пасля таго, як пакінуў службу і пасяліўся ў невялікім катэджы, што было марай усяго жыцця, прафесійныя звычкі ўсё яшчэ даваліся ў знакі.

«Не забывайце гэты твар, — самазадаволена паўтарыў ён некалькі разоў. — Місіс Антані — так, гэта місіс Антані, зразумела. Калі вы казалі місіс Мэраўдзін — я пазнаў яе адразу».

Капітан Хайдак цяжка варухнуўся. Мэраўдзіны былі яго найбліжэйшыя суседзі, як і сам Эванс, і гэтае параўнанне місіс Мэраўдзін з гераіняй гучнай справы зняважыла яго.

— Гэта было даўно, — ціха сказаў ён.

— Дзесяць гадоў, — трапна, як заўсёды, падказаў Эванс, — дзевяць гадоў і тры месяцы. Вы памятаеце?

— Цьмяна.

— Калі стала вядома, што Антані ўжываў мыш'як, — нагадаў Эванс, — таму яны і вызвалілі яе.

— Добра, чаму б і не?

— Няма ніякіх зачэпак. Толькі маючы доказы, яны

маглі б вынесці прысуд. Гэта будзе правільна.

— Добра,— сказаў Хайдак.— Але я не разумею, на што нам гэтым цікавіцца? — капітан сцэпануў плячыма.

— А хто цікавіцца?

— Мне здалася, што ты.

— Ні ў якім разе.

— Тады ўсё,— падсумаваў капітан,— калі місіс Мэраўдзін аднойчы ў сваім жыцці не пашанцавала і яна была асуджана за злачынства, а потым вызвалена...

— Звычайна вызваленне не лічаць няўдачай,— устаў іў Эванс.

— Ты ведаеш, што я меў на ўвазе,— сказаў Хайдак. Потым злосна дадаў: — Калі бедная жанчына прайшла праз гэтае пакутлівае выпрабаванне, не нашая справа абмяркоўваць, так?

Эванс нічога не адказаў.

— Да таго ж, Эванс, яна была невінаватая! Ты толькі што сам сказаў гэта.

— Я не казаў, што яна невінаватая. Я толькі сказаў, што яе вызвалілі.

— Гэта адно і тое ж.

— Не заўсёды.

Капітан Хайдак пачаў выбіваць сваю люльку аб крэсла, на якім сядзеў, знерухомеў і насцярожыўся.

— Ты так мяркуеш? Лічыш яе вінаватай?

— Я не казаў гэтага. Я сказаў толькі — не ведаю. Антані меў звычайку ўжываць мыш'як. Жонка давала яго яму. Аднойчы памылкова ён прыняў больш, чым трэба. Гэтую памылку зрабіў ён або яго жонка. Ніхто не адкажа, і прысяжныя вызвалілі яе, бо не было пэўнасці. Усё правільна, і я не шукаю тут памылкі. Усё, што я хачу, я хачу ведаць.

Капітан Хайдак заняўся сваёй люлькай.

— Добра,— сказаў ён,— гэта ўжо не нашая справа.

— Я не ўпэўнены ў гэтым.

— Але безумоўна...

— Паслухай мяне. Гэты чалавек, Мэраўдзін, у сваёй лабараторыі марнаваў час на розныя доследы. Ты памятаеш?

— Так. Ён штосьці згадваў пра доследы Марша з мыш'яком, калі ў крымінальным вышуку вызначаюць малыя дозы гэтай атруты. Скажы, ты павінен ведаць усё пра гэта, гэта па тваёй лініі,— і Хайдак не казаў бы гэтага, калі б падумаў хвіліну...

— Ты маеш на ўвазе, што ён не сказаў бы так, каб ведаў усё. Яны ажаніліся шэсць гадоў таму, так ты казаў? Іду ў заклад, на што жадаеш, — ён не ведаў, што ягоная жонка і ёсць славуная місіс Антані.

— І ён, вядома, ніколі б не даведаўся пра гэта ад мяне, — сказаў капітан Хайдак.

Эванс нават не звярнуў увагі на ягоныя словы.

— Вы перапынілі мяне. Пасля доследаў Марша Мэраўдзін нагрэў субстанцыю ў прабіцы. Металічны асадак ён распусціў у вадзе і потым асадзіў яго зноў, дадаў нітрат срэбра.

Хайдак пільна паглядзеў на свайго сябра.

— Добра, што вынікае з гэтага?

— Толькі тое, што мне таксама даводзілася рабіць доследы — доследы, каб выявіць забойства. Мы падсумоўваем факты, узважаем іх, аналізуем рэшту, а вы ўзялі ў разлік прадузятасць, недакладнасць доказаў. Але існуе іншы дослед, каб выявіць забойства — дослед, які даволі дакладны, але і небяспечны. Забойца рэдка здавальняецца адным злачынствам. Ён учыніць і іншае, калі вы яму дасце час і не будзеце ні ў чым падазраваць. Вы злавілі чалавека — забіў ён сваю жонку ці не? Магчыма, абставіны не супраць яго. Зірніце ў яго мінулае — калі вы ўбачыце, што ён меў ужо некалькі жонак і што яны ўсе памерлі, скажам так, даволі дзіўна, — тады вы зразумеце ўсё. Я кажу не юрыдычнай мовай, як бачыце, я кажу пра маральную ўпэўненасць. Вы можаце пасунуцца далей і знайсці доказы.

— Ну і?

— Я набліжаюся да сутнасці. Усё будзе мець сэнс, калі ёсць мінулае і туды можна зазірнуць. Але ўявіце, што вы злавілі забойцу пасля яго, або яе першага злачынства. Тады гэты дослед не дапаможа вам. Але зняволенага вызваляюць — і ён пачынае жыццё пад іншым прозвішчам. Ці не паўторыць ён злачынства?

— Жудасная думка.

— Так, вы не маеце падстаў думаць, што місіс Мэраўдзін вінаватая. Экс-інспектар на момант спыніўся. Потым дадаў:

— Я паведаміў вам, што мы зазірнулі ў яе мінулае, але не знайшлі нічога. Толькі гэта не ўсё. Быў айчым. У васемнаццацігадовым узросце яна закахалася ў аднаго маладога чалавека, а айчым прыклаў усе намаганні, каб разлучыць іх. Яна з айчымам пайшла на шпацыр уздоўж

вельмі небяспечнай часткі ўцёса. Здарыўся няшчасны выпадак — айчыным падышоў занадта блізка да краю — край абваліўся. Айчыным загінуў.

— Вы не думаеце...

— Гэта быў няшчасны выпадак. Выпадак! Перадазіроўка мыш'яку з Антані таксама няшчасны выпадак. Яе ніколі не судзілі б, каб не даведаліся, што там быў яшчэ адзін чалавек, які знік, між іншым. Я кажу вам, Хайдак, што тычыцца гэтай жанчыны, мяне хвалюе іншае — няшчасны выпадак.

Стары капітан сцэпануў плячыма.

— Добра, але я не ведаю, як вы збіраецеся выкарыстаць гэта.

— Ніяк, — сумна адказаў Эванс.

— Я добра адпачну і без цябе, — сказаў Хайдак. — Нічога добрага не выходзіла з таго, што хтосьці лез у чужыя справы.

Але гэтую парадку экс-інспектар не прыняў. Ён быў чалавекам цяплым, але рашучым. Эванс правёў свайго сябра, потым прайшоўся па вёсцы, пракручваю ў думках магчымыя варыянты. Ён завітаў на пошту, каб купіць марак, і там раптоўна сутыкнуўся з аб'ектам сваіх думак, Джорджам Мэраўдзінам. Прафесар хіміі быў маленькі, летуценны чалавек, лагодны і добры па характару, і звычайна вельмі рассеяны. Мэраўдзін пазнаў інспектара і прывітаўся, але ад сутыкнення з Эвансам ён выпусціў лісты, якія ўпалі на падлогу. Эванс, больш рухавы, чым астатнія, першым падняў іх і аддаў уладальніку разам з выбачэннямі.

Знянацку ён зірнуў на зваротны адрас, і падазрэнні абудзіліся зноў. Гэта была назва адной вельмі вядомай страхавой кампаніі.

Інстынктыўна з'явілася думка.

Спагадлівы Джордж Мэраўдзін наўрад ці зразумеў, як гэта адбылося, што ён разам з былым інспектарам пайшоў па вёсцы, і яшчэ менш ёнразумеў, як сталася так, што гутарылі яны наконт страхавання жыцця.

Эванс ніколі не меў цяжкасцей у дасягненні задуманага. Мэраўдзін добраахвотна паведміў аб тым, што толькі-толькі застрахаваў сваё жыццё на карысць жонкі, і спытаў у інспектара, што той думае наконт гэтага.

— Я зрабіў некалькі даволі няўдалых капіталаўкладанняў, — усклікнуў ён, — у выніку мой прыбытак паменшыўся. Калі б са мною што-небудзь здарылася, то мая

жонка засталася б у незайздросным становішчы. Але страхоўка ўсё прывядзе да ладу.

— Яна не пярэчыла? — нядбайна пацікавіўся Эванс. — Некаторыя жанчыны так робяць. Забабоны, прымхі.

— Так, Маргарэт вельмі практычная, — сказаў Мэраўдзін з усмешкай, — ніякіх забабонаў, яна сама прапанавала.

Эванс даведаўся, што хацеў. Ягоныя вусны скрывіліся ў злавеснай усмешцы. Калісьці і містэр Антані застрахаваў жыццё на карысць сваёй жонкі, за некалькі тыдняў да смерці.

Эванс прызвычаіўся спадзявацца на інтуіцыю і быў упэўнены ў слушнасці сваёй загадкі, але, як паводзіць сябе, яшчэ не вырашыў. Ён хацеў не арыштаваць забойцу на месцы злачынства, але папярэдзіць злачынства, а гэта больш складаная задача.

Цэлы дзень ён абдумваў гэта. Пасля абеду былы інспектар пайшоў на Свята Першацвету, якое ладзіў мясцовы сквайр, згуляў у латарэю, адгадаў вагу парасяці, пазмагаўся ў кеглі, але ягоны твар выказваў поўную абьякавасць да ўсяго. Ён нават пакінуў палову кроны ў Зары-варажбіткі і пасмяяўся з самага сябе, бо прыгадаў, як сам змагаўся з такімі ж варажбіткамі, калі працаваў інспектарам.

Эванс не звярнуў увагі на яе меладычны, грудны голас, але апошнія словы зацікавілі яго.

— ...Неўзабаве — гэта дакладна — будзеце занятыя наконт жыцця і смерці. Жыцця і смерці аднаго чалавека.

— Гэй, што гэта азначае? — спытаўся экс-інспектар.

— Вам давядзецца вырашаць. Але вы мусіце быць вельмі пільныя — вельмі, вельмі пільныя. Калі зробіце памылку — няхай сабе нават маленькую памылку...

— І што?

Зара схамянулася. Інспектар Эванс разумее, што ўсё гэта лухта, але ўсё адно быў крыху ўсхваляваны.

— Я папярэдзіла вас. Вы не маеце права на памылку. Інакш — я дакладна бачу вынік — смерць.

Дзіўна! Смерць. Здзіўляе тая лёгкасць, з якой яна гаворыць пра гэта.

— Калі я зраблю памылку, вынікам будзе смерць. Так?

— Так.

— У такім выпадку, — Эванс устаў і падаў Зары палову кроны, — я мушу не рабіць памылак, так?

Ён сказаў гэта абыякава, але, калі выйшаў на плошчу, на ягоным твары была рашучасць. Лёгка сказаць, але цяжка зрабіць. Хіба яна мела рацыю? Жыццё. Чалавечая жыццё залежала ад яго.

Не было нікога, хто б дапамог. Ён убачыў постаць Хайдака здалёк. І ад яго ніякае дапамогі. «Пакінь усё як ёсць», — такім быў дэвіз Хайдака, але ён не падыходзіў цяпер.

Эванс убачыў, як ягоны сябар павітаўся з нейкай жанчынай. Яна ішла ў бок інспектара, і ён пазнаў місіс Мэраўдзін. Імпульсіўна Эванс заступіў ёй дарогу.

Місіс Мэраўдзін была даволі прыгожай жанчынай. Шырокія і спакойныя бровы, вочы цудоўныя — карыя, заўсёды ціхмяныя. Яна была падобная да італьянскай мадонны, асабліва калі дзятла свае валасы праборам пасярэдзіне і заплятала іх. Голас глыбокі і нібыта сонны.

Яна ўсміхнулася Эвансу задаволена і міла.

— Я думаў, што гэта вы, місіс Антані. Выбачайце, місіс Мэраўдзін.

Ён знарок памыліўся і глядзеў на яе так, нібыта зрабіў гэта ненаўмысна. Ён заўважыў, як пашырыліся яе вочы, пачуў кароткі ўздых. Рашуча зірнула на яго.

— Я шукаю свайго мужа, — спакойна сказала яна, — вы бачылі яго?

— Ён пайшоў туды, калі я апошні раз бачыў яго.

Яны ішлі поруч, размаўлялі прыязна і ціха. Інспектар адчуў, што ўсё больш захапляецца ёй. Якая жанчына! Як валодае сабою! Якая раўнавага! Чароўная жанчына і вельмі небяспечная. Ён быў упэўнены — вельмі небяспечная.

Ён усё яшчэ адчуваў сябе няёмка, хаця і быў задаволены першымі захадамі. Ён падказаў, што ведае яе. Яна будзе трымацца пільна. Яна не асмеліцца зрабіць што-небудзь недазволенае. Усё замыкалася на містэры Мэраўдзіне. Каб ён змог папярэдзіць яго...

Яны знайшлі яе мужа, калі той разглядаў кітайскую ляльку, якую выйграў у латарэю. Жонка прапанавала пайсці дамоў, і ён адразу згадзіўся. Місіс Мэраўдзін звярнулася да інспектара:

— Не жадаеце завітаць да нас на кубачак гарбаты, містэр Эванс?

Яму здалося, што ў яе голасе прагучала нотка выкліку.

— Дзякуй, місіс Мэраўдзін. Мне будзе вельмі прыемна.

Яны ішлі і размаўлялі пра заўсёдняы, але прыемныя справы. Ззяла сонца, дзьмуў лёгкі веснавы ветрык, усё навокал было прыгожым і дзіўным.

Іхнія думкі, як прызналася місіс Мэраўдзін, калі яны прыйшлі у прыгожы, старасвецкі катэдж, былі далёка ад Свята Першацвету. Яна пайшла да сябе, каб зняць капялюш. Вярнулася і сказала, што згатуе гарбату. З паліцы над камінам яна ўзяла тры невялікія піялы са сподачкамі.

— У нас ёсць крыху адмысловай кітайскай гарбаты,— сказала яна,— мы заўсёды п'ём яе па-кітайску — з піял, а не з кубкаў.

Раптам яна спынілася, паглядзела ў адну з піял і змяніла на іншую.

— Джордж, ты зноў браў чыстыя піялы,— сказала яна.

— Даруй, дарагая,— вінавата адказаў прафесар,— але яны такія зручныя для доследаў. Той посуд, што я замовіў, яшчэ не прывезлі.

— Калі-небудзь ты атруціш нас усіх,— сказала ягоная жонка з усмешкай.— Мэры знаходзіць іх у тваёй лабараторыі і прыносіць назад. Не рупіцца, каб памыць іх. Мые толькі тады, калі там ёсць нешта прыкметнае. Надоечы ты выкарыстоўваў адну з гэтых піял пад цыяністы калій. Джордж, гэта вельмі небяспечна.

Мэраўдзін выглядаў крыху раздражнёным.

— Гэта не справа Мэры хадзіць у лабараторыю. Ёй нельга кранаць там нічога.

— Але мы часам пакідаем там і звычайныя кубкі, калі п'ём гарбату. Адкуль ёй ведаць? Будзь разважны, дарагі.

Прафесар пайшоў у лабараторыю, а місіс Мэраўдзін з усмешкай заліла кіпенем імбрычак і згасіла полымя.

Эванс сумеўся. Раптам здагадка прыйшла да яго. Па нейкай прычыне місіс Мэраўдзін адкрыла свой план. Гэта і быў бы няшчасны выпадак? Але ці не казал яна пра ўсё гэта на тое, каб падрыхтаваць сабе загадзя алібі? Калі б аднойчы няшчасны выпадак адбыўся, ён быў бы вымушаны сведчыць на яе карысць. Як неасцярожна з яе боку.

Раптам ён затрымаў дыханне. Яна наліла гарбату ў тры піялы. Адну паставіла перад ім, другую — перад

сабой, а трэцюю — на маленькі столік каля каміна, дзе яе муж звычайна сядзеў у крэсле. І калі яна ставіла апошняю піялу, дзіўная ўсмешка з'явілася на яе вуснах.

Ён ведаў!

Чароўная жанчына — небяспечная жанчына. Ніякага чакання — ніякай падрыхтоўкі. У гэты поўдзень — у гэты самы поўдзень! — і ён у якасці сведкі. Ад яе нахабства яму заняло дыханне.

Зразумела, усё было зразумела. Ён не зможа давесці нічога. Яна ўзяла на ўзбраенне элемент нечаканасці — проста таму, што гэта было вельмі хутка. Жанчына, імклівая ў думках і ў дзеяннях.

Ён глыбока ўздыхнуў і нахіліўся трохі наперад.

— Місіс Мэраўдзін, я — чалавек дзівацкіх капрызай. Калі ласка патурыце аднаму з іх.

Яна пільна паглядзела на яго, але без падазронасці.

Ён падняўся, узяў піялу, што стаяла перад ёй, і змяніў на тую, што была на століку каля каміна.

— Я хачу ўбачыць, як вы вып'еце гэта.

Іх вочы сустрэліся. У яе былі цвёрдыя, рашучыя. Колер павольна знікаў з яе твару.

Яна працягнула руку, узяла піялу. Эванс затрымаў дыханне.

Ён зрабіў памылку.

Яна паднесла піялу да сваіх вуснаў — у апошні момант нахілілася ўперад, выліла ўсё ў імбрычак, дзе была запарка. Потым села на месца і паглядзела на інспектара з выклікам.

Эванс перавёў дух і таксама сеў.

— Добра? — запытала місіс Мэраўдзін.

Яе голас змяніўся, меў здзеклівае адценне.

Эванс адказаў ёй цвяроза і ціха:

— Вы вельмі разумная жанчына, місіс Мэраўдзін. Я думаю, што вы разумееце мяне. Паўторнае спробы быць не павінна. Вы ведаеце, пра што я кажу.

Яе голас быў роўны, з яго немагчыма было зрабіць выснову.

— Я ведаю, што вы маеце на ўвазе, — адказала яна.

Эванс здаволена кіўнуў. Яна разумная жанчына і не мае жадання трапіць на шыбеніцу.

— За ваша доўгае жыццё і жыццё вашага мужа! — сказаў ён і ўзняў свой кубак да вуснаў.

Раптам ягоны твар змяніўся. Жудасны боль — ён паспрабаваў падняцца, ускрыкнуць — яго цела нібы

змярцвела — яго твар стаў пурпуровы. Ён перакуліўся
разам з крэслам — ягоныя канечнасці ўздрыгвалі ў кан-
вельсіях.

Місіс Мэраўдзін нахілілася, каб паглядзець на яго.
Лёгкая ўсмешка прабегла па яе вуснах. Яна казал
яму — казал
мякка і пяшчотна:

— Вы зрабілі памылку, містэр Эванс. Вы думалі, што
я збіралася забіць Джорджа. Як неразумна з вашага
боку, вельмі неразумна.

Яна яшчэ хвіліну сядзела і глядзела на нежывога
інспектара, які быў трэцім, хто спрабаваў перабегчы ёй
дарогу і аддзяліць ад чалавека, якога яна кахала.

Яна зноў усміхнулася. Цяпер, больш чым калі-не-
будзь, яна была падобна да мадонны. Потым місіс Мэ-
раўдзін гучна паклікала:

— Джордж, Джордж! Хутчэй сюды. Я баюся, што
адбыўся самы жудасны няшчасны выпадак. Бедны містэр
Эванс...

НЯМЕЙСКИ ЛЕЎ

1

— Ці ёсць што цікавае сёння раніцай, міс Леман?—спытаўся ён, калі зайшоў у пакой наступным ранкам.

Ён даваў веры міс Леман. Гэта была кабета без фантазіі, але з моцным інстынктам. Што б ні згадала яна як вартае ўвагі, было сапраўды вартае ўвагі. Прыроджаная сакратарка.

— Нічога асаблівага, месье Пуаро. Ёсць толькі адзін ліст, які, я палічыла, мог бы вас зацікавіць. Я паклала яго наверхсе стоса.

— І што ж гэта? — Ён з цікавасцю ступіў наперад.

— Ліст ад чалавека, які хоча, каб вы расследавалі знікненне кітайскага мопса ягонай жонкі.

Пуаро прыпыніўся на момант. Ён з глыбокім папрокам зірнуў на міс Леман. Яна не заўважыла гэтага і пачала друкаваць. Яна друкавала з хуткасцю і дакладнасцю скарастрэльнага танка.

Пуаро быў абураны; абураны і засмучаны. Міс Леман, дасканалая міс Леман, падвяла яго. Кітайскі мопс. Кітайскі мопс! І гэта пасля таго, як сёння ўначы прыснілася яму, што ён пакідаў Букінгэмскі палац, дзе яму абвясцілі персанальную падзяку! Камердынер увайшоў да яго са звыклым ранішнім шакаладам.

Словы дрыжалі на вуснах Пуаро — вострыя, з'едлівыя. Ён не вымавіў іх, бо зацятая хуткасць, з якой друкавала міс Леман, не дазволіла б ёй нічога пачуць.

Грэбліва буркнуўшы, ён узяў самы верхні ліст са стосіка на краі стала.

Але, гэта было якраз так, як міс Леман сказала. Гарадскі адрас, кароткае дзелавое не дужа ветлівае па-

трабаванне. Прадмет — выкраданне кітайскага мопса. Гэткі з пукатымі вачыма распешчаны ўлюбёнец багатай жанчыны. Скрывіўшы губу, Эркюль Пуаро чытаў ліст.

Нічога нязвыклага. Нічога нетыповага... Зрэшты... Так, так, наконт адной маленькай дэталі міс Леман мела рацыю. Адна маленькая дэталёў сапраўды трохі нязвыклая.

Эркюль Пуаро прысеў да стала. Ён чытаў ліст павольна і ўважліва. Гэта была не тая справа, якой ён жадаў бы займацца, не тая справа, якую ён сабе зычыў. Ані ў якім разе не значная справа — надзіва нязначная. Яна не была, як ёй належала б, — вось карань яго нялюбасці да яе — адным з подзвігаў Геракла.

Але, на жаль, ён быў цікаўны...

Так, ён быў цікаўны...

Ён павысіў свой голас так, каб міс Леман пачула яго праз сваё друкаванне.

— Пазваніце гэтаму сэру Джозэфу Хогіну, — загадаў ён, — і прызначце сустрэчу з ім у яго офісе, як ён і прапануе.

Як звычайна, міс Леман мела рацыю.

— Я проты чалавек, месье Пуаро, — сказаў сэр Джозэф Хогін.

Эркюль Пуаро зрабіў няпэўны жэст правай рукой, які выказваў (калі вы жадаеце так лічыць) захапленне саліднай кар'ерай, дасягнутае сэрам Джозэфам, і пашану за сціпласць, з якою той ацэньваў сам сябе. Жэст мог таксама азначаць і лагодны пратэст супраць такой заявы. Ва ўсялякім выпадку, ён ні на цалю не адкідаў думкі, што тады валодала Пуаро. А думка была такая: сэр Джозэф безумоўна (ужываючы слова ў яго больш гутарковым сэнсе) вельмі проты чалавек. Эркюль Пуаро крытычна аглядаў апухлы падбародак, маленькія свінячыя вочкі, нос, падобны на нейкую цыбуліну, шчыльна сціснутыя губы. Увесь яго выгляд нагадваў пра некага ці нешта — але адразу Пуаро не мог успомніць, хто альбо што гэта было... Урэшце ў памяці цмяна варухнулася: даўно... у Бельгіі... нешта, бясспрэчна, звязанае з мылам...

Сэр Джозэф гаварыў далей:

— Не люблю хадзіць кругом і навокал. Адразу бяру быка за рогі. Большасць людзей, месье Пуаро, махнулі б рукой на гэтае здарэнне. Спісалі б яго як безнадзейны доўг і забыліся на яго. Але Джозэф Хогін не такі. Я багаты чалавек — і, шчыра кажучы, дзве сотні фунтаў — ёсць яны ці няма...

Пуаро хутка ўмяшаўся:

— Я віншую вас.

— Што?

Сэр Джозэф на хвіліну змоўк. Яго маленькія вочкі яшчэ больш звужыліся. Ён рэзка сказаў:

— Гэта не значыць, што я прывык раскідвацца грашыма. За тое, што мне трэба, я плачу. Але плачу рыначную цану — не болей.

— Вы, вядома, разумееце, што мае ганарары высокія? — сказаў Эркюль Пуаро.

— Так, так. Але ж гэта, — сэр Джозэф кінуў на яго хітры позірк, — вельмі дробная справа.

Эркюль Пуаро паціснуў плячыма:

— Я не таргуюся. Я эксперт. За паслугі эксперта вы мусіце плаціць.

Сэр Джозэф шчыра сказаў:

— Я ведаю, што вы прафесіянал вышэйшага класа ў гэтых рэчах. Я навёў даведкі, і мяне ўпэўнілі, што лепшага за вас не знайсці. Я маюся раскапаць гэтую справу, не зважаючы на выдаткі. Вось чаму я запрасіў вас прыйсці сюды.

— Вам пашанцавала, — сказаў Эркюль Пуаро.

— Што? — зноў спытаўся сэр Джозэф.

— Надзвычай пашанцавала, — сказаў Эркюль Пуаро. — Не буду празмерна сціплы, зараз я перажываю пік сваёй кар’еры. У вельмі хуткім часе я намерваюся пайсці на спачын — жыць на вёсцы, час ад часу падарожнічаць па свеце і, мажліва, займацца сваім гародам: з асаблівым націскам на паляпшэнне гатунку кабачкоў. Выдатная гародніна, але ёй бракуе водару. Зрэшты гаворка не пра гэта. Проста я хацеў растлумачыць, што перад сваім адыходам я паставіў перад сабой пэўную задачу. Я вырашыў раскрыць дванаццаць спраў — ні больш, ні менш. Здзейсніць дванаццаць, так бы мовіць, «Гераклавых подзвігаў»¹, самохаць ускладзеных на сябе. Ваша справа, сэр Джозэф, першая з іх. Яна прывабіла мяне, — ён уздыхнуў, — сваёй рэдкаснай нязначнасцю.

— Значнасцю? — спытаўся сэр Джозэф.

---

¹ Паводле старажытнагрэчаскіх міфаў Геракл па загаду цара Яўрысфея павінен быў ажыццявіць дванаццаць подзвігаў. Геракл задумавыў лютую пачвару — Нямейскага льва. Гэта быў першы асілкаў подзвіг. Імя Пуаро Эркюль (Hercule) паходзіць ад грэчаскага Hercules (Геракл).

— Я сказаў — нязначнасцю. Да мяне звярталіся з розным: расследаваць забойствы, выпадкі раптоўнай смерці, абрабаванні, крадзяжы ювелірных вырабаў. І ўпершыню просяць праліць святло на выкраданне кітайскага мопса.

Сэр Джозэф штосьці прамармытаў. Потым вымавіў:

— Вы здзіўляеце мяне! Я ледзь не сказаў, што вам, пэўна, ад раніцы да вечара назаляюць жанчыны на конт іхніх улюбёных сабачкаў.

— Гэта, вядома, так. Але ўпершыню мяне выклікае муж, а не жонка.

Вочы сэра Джозэфа з ухвалою звужыліся. Ён сказаў:

— Пачынаю разумець, чаму мне рэкамендавалі вас. Вы праніклівы чалавек, містэр Пуаро.

— Ці не пазнаёміце вы мяне з акалічнасцямі справы... — нягучна перапыніў яго Пуаро. — Сабака знік калі?

— Дакладна тыдзень назад.

— І ваша жонка дагэтуль як звар'яцелая, ці не так?

Сэр Джозэф утаропіўся ў яго. Потым сказаў:

— Вы не разумеце мяне. Сабаку вярнулі.

— Вярнулі? Дык дазвольце спытацца, якая патрэба ўва мне?

Твар сэра Джозэфа густа пачырванеў.

— Бо я не жадаю заставацца ў дурнях! А зараз, містэр Пуаро, прыйдзем да справы. Сабаку ўкралі тыдзень назад — знеслі з Кенсінгтана Гардэна, дзе ён быў з жончынай кампаньёнкай. Наступнага дня жонка атрымала запатрабаванне выкласці дзвесце фунтаў. Чуеце: дзвесце фунтаў! За агідную брахліваю малую жывёліну, якая да таго ж заўсёды лезе табе пад ногі.

— Вы, натуральна, не ўхвалялі выдаткавання такой сумы?

— Вядома, не, і не выдаткаваў бы, калі б што-кольвек пра тое ведаў! Мілі (мая жонка) дасканалая гэта разуме-ла. Яна не сказала мне ні слова. Проста даслала грошы — у аднафунтавых купюрах, як было абумоўлена — па дадзеным адрасе.

— І сабаку вярнулі?

— Але. Таго ж вечара званок зазвінеў, і малая жывёліна сядзела на прыступцы ганка. І ні душы вакол.

— Выдатна. Працягвайце.

— Потым, вядома, Мілі прызналася ў тым, што яна зрабіла, і я трохі пазлаваўся. Аднак хутка супакоіўся —

урэшце, справа зроблена, і нельга спадзявацца, каб у жанчыны быў здаровы сэнс,— і я думаю, што махнуў бы рукой на гэтае здарэнне, калі б не сустрэў у клубе старога Самуэльсона.

— Так?..

— Ліха на яго, гэты фокус, сапраўдны рэкет! Дакладна тое ж здарылася з ім. Тры сотні фунтаў выцягнулі яны ў ягонай жонкі! Не, гэта было ўжо крыху занадта. Я вырашыў спыніць шантаж. І паслаў па вас.

— Але ж, сэр Джозэф, лагічна і куды танней было б звярнуцца ў паліцыю?

Сэр Джозэф пацёр нос і спытаўся:

— А вы жанаты, містэр Пуаро?

— Дзе там,— адказаў Пуаро,— я не маю такога шчасця.

— Гм,— вымавіў сэр Джозэф.— Не ведаю, як наконт шчасця, але калі б вы былі жанаты, то ведалі б, што кабеты — дзіўныя стварэнні. Мая жонка закаціла істэрыку, як толькі я згадаў пра паліцыю — ёй уроілася ў галаву, што з ейным дарагім Шан Чангам нешта здарыцца, калі я туды пайду. Яна і слухаць пра гэта не хацела, і мушу сказаць, ёй не надта прыйшлася даспадобы і прапанова звязаная з вамі. Але я стаяў на сваім, і ўрэшце яна паддалася. Але майце на ўвазе: ёй не падабаецца гэта.

— Бачу, сітуацыя далікатная,— прамармытаў Эркюль Пуаро.— Відаць, высвятляючы ў гутарцы з вашай мадам далейшыя акалічнасці, варта адначасна запэўніваць яе, што ейнаму сабаку нічога не будзе пагражаць?

Сэр Джозэф кіўнуў і ўстаў.

— Я завязу вас на сваёй машыне зараз жа,— сказаў ён.

2

У вялікай безгустоўна застаўленай гасцінай сядзелі дзве жанчыны.

Калі туды зайшлі сэр Джозэф і Эркюль Пуаро, маленькі кітайскі мопс, шалёна забрахаўшы, кінуўся да іх і закруціўся каля шчыкалатак Пуаро.

— Шан! Шан, хадзі сюды. Хадзі сюды да матулі, мая любоў. Вазьміце яго, міс Карнэбі.

Другая жанчына паспяшалася гэта зрабіць, а Эркюль Пуаро прамармытаў:

— Праўдзівы леў.

Задыханая ўтаймавальніца Шан Чанга згадзілася.

— Але, так і ёсць, ён гэтакі добры вартаўнік. Не баіцца нічога і нікога. Цудоўны, сапраўды.

Пасля належнага сціслага ўступу сэр Джозэф сказаў:

— Дык што, містэр Пуаро, я пакідаю вас, працуйце.— Злёгка кіўнуў і выйшаў з пакоя.

Лэдзі Хогін была мажная, зласлівая з твару кабета з пафарбаванымі хной валасамі. Яе мітуслівая кампаньёнка міс Карнэбі — пухлявая, зычлівая з выгляду істота паміж сарака і пяццюдзсяццю — ставілася да лэдзі Хогін з найвялікшай пашанай і відавочна страшэнна яе баялася.

— А зараз, лэдзі Хогін, выкладзіце мне ўсе акалічнасці агіднага злачынства,— прапанаваў Пуаро.

— Я вельмі рада, што вы гэтак выказаліся, містэр Пуаро.— Твар лэдзі Хогін успыхнуў чырванню.— Бо гэта злачынства і было. Кітайскія мопсы надзвычай чулівыя — якраз такія, як дзеці. Небарака Шанх Чанг мог памерці калі не ад чаго іншага, дык ад страху.

Міс Карнэбі задыхана пацвердзіла:

— Але, гэта было жудасна — жудасна!

— Калі ласка, паведаміце мне факты.

— Так, было вось як. Шан Чанг быў на шпацыры ў парку з міс Карнэбі...

— О Божа, вядома, я ва ўсім вінаватая,— зноў падала голас кампаньёнка.— Як я магла быць такая тупая, такая бестурботная...

Лэдзі Хогін злосна сказала:

— Я не хачу вас упікаць, міс Карнэбі, але я думаю, вы б маглі быць больш пільная.

Пуаро перавёў свой позірк на кампаньёнку.

— Дык што адбылося?

Злёгка ўзбуджаная міс Карнэбі пачала сыпаць гаворкай:

— Так, гэта было дзіва, дый годзе! Якраз на дарожцы з кветкамі абапал, Шан Чанг быў на павадку, вядома — цешыўся прабежкай па траве, а я ўжо збіралася павярнуцца ды ісці дадому, як маю ўвагу прыцягнула дзіця ў калясцы, такое мілае дзіцятка, яно ўсміхалася мне, мілыя ружовыя шчочкі і такія кудзеркі! Я проста не змагла не загаварыць з нянькай і не спытацца, колькі яму. Семнаццаць месяцаў, сказала яна, і я ўпэўненая, што размаўляла з ёю адну-дзве хвіліны, а потым раптам зірнула і не ўбачыла Шана. Павадок быў перашчыкнуты...

— Калі б вы з належнай пільнасцю ставіліся да сваіх абавязкаў,— сказала лэдзі Хогін,— ніхто не змог бы падкрасціся і перарэзаць гэты павадок.

Міс Карнэбі, здавалася, вось-вось заплача. Пуаро таропка спытаўся:

— І што здарылася потым?

— Ну, зразумела, я глядзела ўсюды. І клікала! І пыталася ў служачага парку, ці не бачыў ён чалавека, які нёс кітайскага мопса, але ён не заўважыў нічога падобнага на гэта, і я не ведала, што рабіць, і ўсё шукала, але нарэшце, вядома, мусіла пайсці дадому...

Міс Карнэбі змоўкла. Пуаро мог уявіць тую наступную сцэну дастаткова выразна.

— І пасля вам прыйшоў ліст? — спытаўся ён.

— З першай поштай на другі ж дзень,— узяла слова лэдзі Хогін.— У ім паведамлялася, што калі я хачу пабачыць Шан Чанга жывога, то павінна даслаць дзвесце фунтаў у банкнотах па адным фунце простаі бандэроллю капітану Кэрцісу, пляц Блумсбэры Роўд, 38. Яшчэ гаварылася, што калі грошы пазначаны або паліцыя пайнфармавана, тады... тады... **Шан Чангу** адрэжуць вушы і хвост!

Міс Карнэбі зашморгала носам.

— Як жахліва! — нягучна сказала яна.— Як людзі могуць быць такія д'яблы!

— Там паведамлялася,— працягвала лэдзі Хогін,— што, калі я пашлю грошы адразу, Шан Чанга вернуць у той жа вечар, жывога і здоровага, але калі б... калі б потым я звярнулася ў паліцыю, то адпакутаваў бы за гэта Шан Чанг...

— О божа, я так баюся, што нават зараз...— ледзь не плачучы, ціха вымавіла міс Карнэбі.— Але ж, вядома, містэр Пуаро не зусім тое самае, што паліцыя...

Лэдзі Хогін заклапочана сказала:

— Так што, містэр Пуаро, вы павінны быць вельмі асцярожныя.

Эркуль Пуаро паспяшаўся супакоіць яе:

— Але ж я — я не паліцыя. І расследаванне буду праводзіць вельмі абачліва, вельмі спакойна. Можца быць упэўненыя, лэдзі Хогін, з Шан Чангам нічога не здарыцца. Гэта я гарантую.

Абедзвюм лэдзі, як выглядала, палягчэла пасля тых магічных слоў.

— У вас тут ёсць гэты ліст? — працягваў Пуаро.

— Не, было ўказана ўкласці яго разам з грашыма.

— І вы так зрабілі?

— Але.

— Гм... Шкада.

— Але ёсць той павадок. Прынесці? — жвава абазвалася міс Карнэбі.

Яна выйшла з пакоя, і Эркюль Пуаро скарыстаў яе адсутнасць, каб задаць некалькі істотных пытанняў.

— Эмі Карнэбі? О, жанчына як мае быць. Добрая душа, хоць і неразумная, вядома. Я мела некалькі кампаньёнак, і ўсе былі безгаловыя. Але Эмі па-сапраўдному адданая Шан Чангу, і яна была страшэнна засмучана ўсёй гэтай гісторыяй, хоць і не дзіва: вісець над дзіцячай каляскай, занядаўшы майго пястунчыка! Гэтая старыя дзеўкі ўсе трохі чокнутыя: гатовыя маліцца на кожнае дзіця. Але я поўнасцю перакананая, што яна не мае ніякага дачынення да крадзяжу.

— Так, — пагадзіўся Пуаро, — на гэта непадобна. Але ж сабака знік тады, калі яна апекавалася ім, дык трэба цалкам пераканацца ў яе сумленнасці. Ці даўно яна з вамі?

— Амаль год. Ёй далі цудоўныя рэкамендацыі. Яна была са старой лэдзі Хартынгфілд аж да смерці апошняй — дзесяць год, я мяркую. Потым нейкі час даглядала нямоглуу сястру. Увогуле яна цудоўнае стварэнне, але зусім безгаловая, як я ўжо казала.

Вярнулася Эмі Карнэбі, трохі больш задыханая, як раней, дастала перарэзаны сабачы павадок, які яна ўручыла Пуаро з найвялікшай сур'ёзнасцю, пазіраючы на яго з надзеяй і чаканнем.

Пуаро ўважліва агледзеў павадок.

— *Mats oui*¹, несумненна ён быў перарэзаны.

Абедзве жанчыны па-ранейшаму са спадзяваннем чакалі.

— Я пакіну гэта сабе, — сказаў ён і паважна паклаў павадок у кішэню. Абедзве жанчыны з палёгкай уздыхнулі. Відавочна, ён зрабіў тое, што ад яго чакалі.

3

Не пакідаць нічога неправераным — была звычка Эркюля Пуаро. Хоць міс Карнэбі рабіла ўражанне тупаватай і даволі бесталковай кабеты, Пуаро тым не менш

¹ Так яно (франц.).

палічыў патрэбным распытаць адну не дужа прыемную асобу — пляменніцу нябожчыцы лэдзі Хартынгфілд.

— Эмі Карнэбі? — паўтарыла міс Молтрэвас.— Вядома, добра памятаю яе. Шчырая душа, і падыходзіла цётцы Джуліі ва ўсіх адносінах. Прывязаная да сабак і выдатна чытала ўслых. Тактоўная, дарэчы, і ніколі не пярэчыла хворай. Што здарылася з ёю? Спадзяюся, не якая-небудзь бяда. Я дала ёй рэкамендацыю з год назад адной жанчыне — прозвішча пачынаецца з Х...

Пуаро паспешна растлумачыў, што міс Карнэбі паранейшаму пры сваёй пасадзе. Невялікі клопат прычыніў сабака, які быў прапаў.

— Эмі Карнэбі душы не чуе ў сабаках. Мая цётка мела кітайскага мопса. Калі яна памерла, ён застаўся міс Карнэбі. Тая глядзела яго, як дзіця. Думаю, у яе разрывалася на часткі душа, калі мопс здох. О, так, гэта спагадная жанчына. Хоць, вядома, не вялікая інтэлектуалка.

Эркуюль Пуаро нагадзіўся, што міс Карнэбі, магчыма, і нельга назваць інтэлектуалкай.

Яго наступным крокам было выявіць вартаўніка парку, з якім міс Карнэбі размаўляла ў другой палове таго фатальнага дня. Гэта ўдалося яму без асаблівых цяжкасцей. Вартаўнік памятаў інцыдэнт, пра які ў яго пыталіся.

— Жанчына сярэдняга веку, досыць мажная, але складная, згубіла кітайскага мопса. Я добра ведаю яе ў твар — прыводзіць сабаку ці не пасля кожнага паўдня. Я бачыў, як яна прыйшла з ім. Яна была ў жахлівым стане, калі згубіла яго. Падбегла да мяне, пытаючыся, ці не бачыў я кагосьці з кітайскім мопсам! Чулі вы такое? Магу сказаць вам, Гардэнз поўны сабак — любой пароды — тэр'еры, кітайскія мопсы, нямецкія таксы, нават гэткія, як барзыя — у нас ёсць усе пароды. Наўрад ці я патраплю адрозніць аднаго кітайскага мопса ад другога.

Эркуюль Пуаро задумліва паківаў галавой.

Ён пайшоў на пляц Блумсбэры Роўд.

Нумары 38, 39 і 40 складалі разам прыватны гатэль «Балаклава». Пуаро ўзняўся па прыступках і адчыніў дзверы. Ён быў сустрэты пахам смажанай капусты плюс успамін аб ранішніх селядцах. Злева стаяў стол з чырвонага дрэва, на ім — вазон з панылай хрызантэмай. Над сталом была вялікая абабітая сукном паліца для пошты. Пуаро колькі хвілін пазіраў задуменна на яе. Ён расчыніў дзверы справа. Яны вялі ў, так бы мовіць, гасціную:

маленькія столікі і трохі мяккіх крэслаў, пакрытых крэ-
тонам з панурым узорам. Тры старыя кабеты і злосны, як
д'ябал, дзядок узнялі галовы і ўтаропіліся ў парушальні-
ка спакою са смяртэльнай нянавісцю. Эркюль Пуаро
пачырванеў і рэціраваўся.

Ён рушыў далей уздоўж калідора і падышоў да
лесвіцы. Справа ад яго калідор разгаліноўваўся пад пра-
мым кутом да памяшкання, якое, відавочна, было ста-
ловай.

Крыху далей па гэтым калідоры былі дзверы, пазна-
чаныя словам «Офіс».

Сюды Пуаро пастукаў. Не атрымаўшы ніякага адказу,
ён адчыніў дзверы і зазірнуў: у пакоі стаяў вялікі стол,
засланы газетамі, але не было відаць ні душы. Пуаро
ступіў назад, зачыняючы дзверы. Ён мусіў завітаць на
кухню.

Панурая дзяўчына ў брудным хвартуху сноўдала з каш-
шом, дзе ляжалі нажы і відэльцы, якія яна раскладвала
на сталах.

— Даруйце, калі ласка, ці не мог бы я бачыць пані
гаспадыню? — спытаўся Пуаро выбачлівым тонам.

Дзяўчына паглядзела на яго тускнымі вачыма і
сказала:

— Я проста не ведаю.

— Нікога няма ў вашым офісе?

— Сапраўды я не ведаю, дзе б яна магла быць.

— Мажліва, — Эркюль Пуаро быў цярплівы і настой-
лівы, — вы змаглі б яе знайсці?

Дзяўчына ўздыхнула. Знясільваюча-нудны дзень
стаўся яшчэ нуднейшы праз гэты новы груз, які ўсклалі
на яе.

— Добра, паспрабую пашукаць яе, — паныла сказала
яна.

Пуаро падзякаваў ёй і зноўку падаўся ў хол, не ад-
важваючыся сустрэць злавесныя позіркі насельнікаў гас-
цінай. Ён узіраўся ў абабітую сукном паліцу для лістоў,
калі шолах і моцны пах дэваншырскіх фіялак¹ абвясціў
прыход гаспадыні.

Місіс Харт сама ветласць.

— Ах, даруйце, што не заспелі мяне ў офісе, — ус-
клікнула яна. — Вы жадалі пакой?

— Не зусім, — прамармытаў Эркюль Пуаро. — Я ха-

¹ Цыбуля (слэнг).

цеў даведацца, ці не спыняўся тут нядаўна мой сябра — капітан Кэрціс?

Кэрціс,— гучна паўтарыла місіс Харт.— Капітан Кэрціс? Пачакайце... дзе я чула гэтае прозвішча?

Пуаро ёй не дапамог. Яна заклапочана хіснула галавой.

— Дык у вас не спыняўся капітан Кэрціс?

— Не, ва ўсялякім разе, апошнім часам. Але, ведаеце, прозвішча мне, бяспрэчна, знаёмае. Будзьце ласкавы, як выглядае сябра?

— Гэта няпроста акрэсліць,— сказаў Эркюль Пуаро.— Я мяркую, часам здараецца, што лісты прыходзяць і тым, каго тут наогул няма?

— Так бывае, вядома.

— Што вы робіце з такімі лістамі?

— Ну, мы трымаем іх пэўны час. Відаць, гэтая асоба маецца неўзабаве прыехаць. Вядома, калі тыя лісты ці пакеты доўга не забіраюць, мы вяртаем іх на пошту.

Задумліва кіўнуўшы, Эркюль Пуаро сказаў:

— Разумею.— І дадаў: — Так і ў маім выпадку. Я даслаў ліст сябру на ваш адрас.

Твар місіс Харт прасвятлеў. Усё стала зразумела.

— Я, напэўна, запаміла прозвішча на канверце. У нас затрымліваецца і бывае праездам столькі адстаўнікоў... зараз зірну...

Яна глянула на паліцу для лістоў.

— Яго ўжо тут няма,— сказаў Эркюль Пуаро.

— Відаць, вернуты паштару. Мне так шкада. Нічога важнага, спадзяюся?

— Не, не, анічога.

Ён ступіў да дзвярэй, але місіс Харт, ахутаная едкім пахам цыбулі, не спяшалася адпускаяць яго.

— Калі б ваш сябра з'явіўся...

— Гэта надзвычай малаверагодна. Я, пэўна, памыліўся.

— Нашы варункі вельмі ўмеркаваныя,— сказала місіс Харт.

— Дарэчы, у іх уваходзіць кава пасля абеду. Мне хацелася б, каб вы паглядзелі адзін ці два нашых пакоі...

З цяжкасцю Эркюль Пуаро выслізнуў ад яе.

Гасціная місіс Самуэльсон была большая, больш гру-
вастка застаўленая і нават больш удушліва ўгрэтая цэнт-
ральным ацяпленнем, як пакой місіс Хогін. Эркюль Пуа-
ро няўцямна прабіраўся паўз пазалочаныя калясценныя
столікі і вялікія групы скульптур.

Місіс Самуэльсон была большая ростам за лэдзі Хо-
гін і мела пафарбаваныя пергідролям валасы. Яе кітай-
скага мопса клікалі Нанкі Пу. Ягонья выпучаныя вочы
нахабна аглядалі Эркюля Пуаро. Міс Кэбл, кампаньёнка
місіс Самуэльсон, была тонкая і кашчавая, у той час як
міс Карнэбі — пухлявая, але і яна гаварыла вельмі шмат
і задыхана. І яе дакаралі за знікненне Нанкі Пу.

— Але гэта было нешта несамавітае, містэр Пуаро.
Усё здарылася за секунду. Каля Хэрада¹. Нянька спыта-
лася ў мяне там, колькі часу...

— Нянька? Нянька з бальніцы? — перапытаў яе
Пуаро.

— Не, не — нянька з дзіцем. Якое гэта было мілае
дзяцітка! Прыгожанькі зайчык! Такія ружовенькія шчоч-
кі. Кажуць, малыя ў Лондане не надта здаровыя, але
я пераканана...

— Элен, — сказала місіс Самуэльсон.

Міс Кэбл пачырванела, запнулася і сціхла.

Місіс Самуэльсон з'едліва сказала:

— І ў той час, калі міс Кэбл была схіленая над ка-
ляскай, да якой яна не мела ніякіх адносін, той нахабны
злыдзень перарэзаў павадок Нанкі Пу і ўцёк з сабачкам.

— Усё здарылася за адну хвіліну, — ледзь не плачу-
чы, вымавіла міс Кэбл. — Я паглядзела навокал і не
ўбачыла нашага жэўжыка — толькі павадок звісаў з маёй
рукі. Магчыма, вы хацелі б агледзець павадок, містэр
Пуаро?

— Зусім не, — таропка адказаў Пуаро. Ён не меў
ніякага жадання збіраць калекцыю адрэзаных сабачых
павадкоў. — Як я разумею, — працягваў ён, — неўзабаве
пасля таго да вас прыйшоў ліст?

Гісторыя была рыхтык такая ж, як першая, — ліст,
пагрозы расправіцца з вушамі і хвостом Нанкі Пу. Толькі
дзве рэчы былі іншыя — грашовае сума: патрабавалі
300 фунтаў, ды адрас, куды яе трэба было даслаць: на

¹ Фешэнебельны універсальны магазін Хэрада ў Лондане.

гэты раз Кенсінгтан. Клонмэл Гардэнз. 76, гатэль Хэ-рынгтан, капітану трэцяга ранга Блэкляю.

— Калі Нанкі Пу жывога і здаровага вярнулі, я сама пайшла туды, містэр Пуаро,— працягвала місіс Самуэльсон.— У рэшце рэшт, тры сотні фунтаў — гэта тры сотні фунтаў.

— Бясспрэчна, так.

— Самае першае, што я ўбачыла — мой канверт з грашыма на паліцы ў холе. Чакаючы гаспадыню, я сунула яго ў сумку. На жаль...

— На жаль,— падхапіў Пуаро,— калі вы адкрылі канверт, у ім ляжалі толькі чыстыя аркушы паперы.

— Адкуль вы ведаеце? — Місіс Самуэльсон паглядела на яго з захапленнем і жахам...

Пуаро паціснуў плячыма:

— Натуральна, *chère Madame*¹, злодзей перш як вярнуць сабаку, падбае пра тое, каб забраць грошы. Потым ён «заменіць» банкноты звычайнай паперай і пакладзе ліст на паліцу, каб яго адсутнасці не заўважылі.

— Ніколі такая асоба, як капітан Блэклей, там не спыняўся.

Пуаро ўсміхнуўся.

— І, вядома, мой муж быў страшэнна незадаволены ўсёй гэтай справай. Дакладней, ён аж пазелянеў ад злосці, пазелянеў!

Пуаро далікатна пацікавіўся:

— Вы не... э... кансультаваліся з ім, перш як паслаць грошы?

— Барані божа, не,— з рашучасцю адказала місіс Самуэльсон.

Пуаро пытальна глядзеў на яе.

— Я не рызыкнула б нават на момант,— вытлумачыла лэдзі.— Мужчыны такія несамавітыя, калі размова ідзе пра грошы. Джэкаб настойваў бы на тым, каб звярнуцца ў паліцыю. Я не пайшла б на гэта. Мой дарагі няшчаснік Нанкі Пу. Што заўгодна магло здарыцца з ім! Вядома, я мусіла паведаміць мужу пасля, бо павінна была растлумачыць, чаму я перавысіла крэдыт у банку.

— Ага, ага...— прамармытаў Пуаро.

— І я ніколі не бачыла яго такога раззлаванага. Мужчыны,— сказала місіс Самуэльсон, папраўляючы

---

¹ Дарагая мадам (франц.).

свой пекны дьяментавы бранзалет і злёгка падкручваючы пярсцёнкі на пальцах,— думаюць толькі пра грошы.

5

Эркуль Пуаро дабраўся ліфтам у офіс сэра Джозэфа Хогіна. Перадаўшы яму сваю візітку, ён пачуў, што сэр Джозэф у гэтую хвіліну заняты, але зараз прыме яго. Ганарыстая бландзінка нарэшце выплыла як пава з пакоя сэра Джозэфа, трымаючы ў руках стос папер. Яна кінула на маленькага дзівакаватага з выгляду чалавека пагардлівы позірк.

Сэр Джозэф сядзеў за вялізным сталом з чырвонага дрэва. На яго падбародку пунсавеў след памады.

— Ну, містэр Пуаро? Сядайце. Маеце якія навіны для мяне?

— Уся гэтая справа да прыемнасці простая,— адказаў Пуаро.— У кожным выпадку грошы дасылаліся ў адзін з тых пансіёнаў ці прыватных атэлікаў, дзе няма ні швейцара, ні прыслугі ў холе і дзе вялікая колькасць гасцей увесь час прыязджае і ад'язджае, і сярод іх даволі значную перавагу складаюць адстаўнікі. Няма нічога лягчэйшага, такім чынам, для любога ўвайсці, узяць ліст з паліцы і ці забраць наогул, ці дастаць грошы з канверта ды замест іх укладзі пустыя паперкі. Так што, у любым выпадку след раптоўна абрываецца каля глухой сцяны.

— Дык вы не ведаеце, хто злачынца?

— У мяне ёсць пэўныя меркаванні. Спатрэбіцца колькі дзён, каб паставіць кропку.

— Што ж, няблага.— Сэр Джозэф з цікаўнасцю зірнуў на яго.— Калі вы зможаце што-кольвек паведаміць...

— Я паведамлю вам у вашым доме.

— Калі вам удалася разгрызці гэты арэшак,— сказаў сэр Джозэф,— вы пакажаце сябе майстрам сваёй справы.

— Пра няўдачу не можа быць і гаворкі,— пачуў ён у адказ.— Эркуль Пуаро не памыляецца.

Сэр Джозэф Хогін глянуў на маленькага чалавечка і ўхмыльнуўся.

— Вы ўпэўнены ў сабе, ці не так?

— Цалкам абгрунтавана.

— О, выдатна...— Сэр Джозэф Хогін адкінуўся на спінку крэсла.

— Захоча Бог пакараць — гардыню нашле, вы гэта чулі?

Эркуль Пуаро, седзячы перад хатняй электрычнай батарэяй (і любуючыся яе строгім геаметрычным узорам), даваў інструкцыі камердынеру і фактотуму¹, што выконваў самыя розныя даручэнні.

— Ты зразумеў, Джордж?

— Дасканала, сэр.

— Верагодна, кватэра або маленькі дом. І гэта без сумлеву будзе ў пэўных межах. На поўдзень ад парку, на ўсход ад Кэнсінгтан Чэрч, на захад ад Найтсбрыдж Бэрэкс і поўнач ад Фульгам Роўд.

— Я выдатна зразумеў, сэр.

— Цікавы дробны выпадак. Ён сведчыць пра відавочны талент. І, вядома, уражвае нябачнасць галоўнага выканаўцы — самога Нямейскага льва, так бы мовіць. Але, цікавы дробны выпадак. Добра было б, каб мой кліент больш мне падабаўся — але ён мае прыкрае падабенства да фабрыканта мыла са Льежа, які атруціў жонку, каб ажаніцца з бландзінкай сакратаркай. Адзін з маіх ранніх поспехаў.

Джордж паківаў галавой. І паважна сказаў:

— Гэтыя бландзінкі, сэр, шмат у чым вінаватыя.

Мінула тры дні, і неацэнны Джордж сказаў:

— Вось гэты адрас, сэр.

Эркуль Пуаро ўзяў уручаны яму кавалак паперы.

— Цудоўна, мой слаўны Джордж. І ў які дзень тыдня?

— Па пятніцах, сэр.

— Па пятніцах. А сёння, дзякуй Богу, якраз пятніца. Адклад не ідзе ў лад.

Праз дваццаць хвілін Эркуль Пуаро ўзнімаўся па лесвіцы цёмнага шматкватэрнага дома, што прытуліўся на маленькай вуліцы, якая адгаліноўвалася ад другой, больш фэшэнебельнай. Рошальм Мэншанс, 10 было на трэцім і самым высокім паверсе, ліфта камяніца не мела. Пуаро ўзбіраўся ўгору кругамі па вузкіх вітых усходах.

Ён прыпыніўся на верхняй пляцоўцы, каб перавесці

¹ Давераны слуга.

дых, і раптам з-за дзвярэй нумар 10 новы гук скалануў цішыню — рэзкі сабачы брэх.

Эркуль Пуаро злёгка ўсміхнуўся, кіўнуў галавой. Ён націснуў званок кватэры нумар дзесяць.

Брэх падвоіўся — пачуліся крокі каля дзвярэй — яны адчыніліся.

Міс Эмі Карнэбі падалася назад, прыціснуўшы руку да сваіх пышных грудзей.

— Дазвольце зайсці? — спытаўся Эркуль Пуаро і зайшоў, не чакаючы згоды.

Справа былі адчыненыя дзверы спальні, і ён ступіў туды. За ім, як у сне, ішла міс Карнэбі.

Пакой быў вельмі маленькі і страшэнна загрувашчаны. Пасярод мэблі Пуаро ўбачыў чалавечую істоту: на канапе, падцягнутай да газавай пліты, ляжала пажылая жанчына. Як толькі Пуаро з'явіўся на парозе, з канапы сарваўся кітайскі мопс і падскочыў да яго, колькі разоў насцярожана гаўкнуўшы.

— Ага, — вымавіў Пуаро. — Галоўны актор! Вітаю цябе, мой сябручок.

Ён схіліўся, працягваючы руку. Сабака прынохаўся да яе, уткнуўшыся разумнымі вочкамі ў твар чалавека.

— Дык вы ведаеце? — слабым голасам азвалася міс Карнэбі.

Эркуль Пуаро кіўнуў.

— Але, я ведаю. — Ён зірнуў на жанчыну на канапе. — Напэўна, ваша сястра?

— Так. Эмілі, гэта — гэта містэр Пуаро, — механічна адказала міс Карнэбі.

— О! — толькі і вымавіла Эмілі Карнэбі ад неспадзеўкі.

— Аўгустус! — паклікала Эмі Карнэбі.

Кітайскі мопс глянуў на яе, вільнуўшы хвостом, але потым зноў стаў разглядаць руку Пуаро. Зноў яго хвост злёгка варухнуўся.

Пуаро асцярожна падняў маленькага сабачку і, усеўшыся з Аўгустусам на калене, сказаў:

— Такім чынам, я злавіў Нямейскага льва. Мая задача выканана.

— Дык вы сапраўды ўсё ведаеце? — спыталася Эмі Карнэбі здушаным сухім голасам.

— Думаю, так, — кіўнуў Пуаро. — Гэта вы ўчынілі з дапамогай Аўгустуса. Вы, як заўсёды, пайшлі выгуляць гаспадынінага сабаку, прывялі яго сюды і падаліся ў парк

з Аўгустусам. Вартаўнік парку бачыў вас з кітайскім мопсам, як і раней. Дзяўчына-нянька, калі б мы здолелі яе знайсці, таксама пагадзілася б, што вы пад час гутаркі з ёю мелі мопса. Потым, размаўляючы з дзяўчынай, вы перарэзалі павадок, і Аўгустус, вытрэніраваны вамі, выслізнуў і пабег напразткі дадому. Праз некалькі хвілін вы ўзнялі трывогу, што ўкралі сабаку.

Пасля пэўнай паўзы міс Карнэбі выпрастала плечы і сказала з выразам халоднай годнасці:

— Але. Так і было. Я... я не маю чаго сказаць.

Нямоглая жанчына, што ляжала на канапе, ледзь чутна заплакала.

— Зусім не маеце чаго сказаць, мадэмуазель? — спытаўся Пуаро.

— Зусім. Я была зладзейкай... і вось я выкрыта.

— Вы нічога не маеце сказаць у сваю абарону? — ціха перапытаў Пуаро.

На белых шчоках Эмі Карнэбі раптам з'явілася чырвоная пляма.

— Я... я не шкадую пра свой учынак, — сказала яна. — Мне здаецца, вы добры чалавек, містэр Пуаро, і, мажліва, змаглі б мяне зразумець. Ведаеце, мне было так страшна.

— Страшна?

— Думаю, джэнтльмену гэта цяжка ўявіць. Але справа ў тым, што я зусім не разумная жанчына, і не маю прафесіі, і старэю — і гэтак баюся будучыні. Я не мела магчымасці нічога ашчадзіць — дзе вы бачылі, з Эмілі на руках — і калі састарэю і стануся яшчэ больш нездалетная, ніхто не возьме мяне на працу. Патрабуюцца маладыя і жвавыя. Я... я ведала столькі людзей, такіх, як я: нікому ты не трэба, і ты жывеш у адным пакоі, і не можаш мець каміна ці іншага цяпла, і не можаш удосталь пад'есці, і, нарэшце, не ў стане нават плаціць за свой пакой... Існуюць дабрачынныя ўстановы, вядома, але не надта лёгка туды трапіць без дапамогі ўплывовых сяброў, а я іх не маю. Нас нямала, бедных кампаньёнак, што апынуліся ў такім становішчы, як я: непрыдатных, без усялякай прафесіі жанчын, у якіх няма надзей, а ёсць толькі страх...

Яе голас задрыжаў.

— І вось... некалькі такіх... сабраліся і... і я падумала пра гэта. Ды і не дзіва: маючы Аўгустуса. Разумеете, для большасці людзей адзін кітайскі мопс вельмі падобны да другога. (Як для нас усе кітайцы падобныя.)

Вядома, гэта проста смешна. Аніводны, хто кеміць у сабаках, не змог бы зблытаць Аўгустуса з Нанкі Пу ці Шан Чангам або з якім-кольвек іншым кітайскім мопсам. Ён непараўнальна разумнейшы, па-першае, і ён намнога прыгажэйшы, але, як я ўжо сказала, для большасці людзей мопс — усяго толькі мопс... На гэтую думку мяне наткнуў Аўгустус і тое, што вельмі многа багатых жанчын маюць кітайскіх мопсаў.

Пуаро злёгка ўсміхнуўся і сказаў:

— Відаць, ваш рэкет быў прыбытковы! Колькі асоб у... бандзе? Зрэшты, лепей было б спытацца, як часта аперацыі ажыццяўляліся паспяхова?

— Шан Чанг быў шаснаццаты,— проста адказала міс Карнэбі.

Бровы Эркюля Пуаро ўзняліся ўгору.

— Віншую вас. У вас відавочна выдатныя арганізацыйныя здольнасці.

Эмілі Карнэбі паведаміла:

— Эмі заўсёды была добрая арганізатарка. Наш бацька, ён быў вікарыем у Келінгтане, што ў графстве Эсекс, заўжды казаў: у Эмі — сапраўдны талент на планаванне. Нязменна яна ўсё падрыхтоўвала для клубных гасцін, дабрачынных базараў і гэтак далей.

— Я згодны,— сказаў Пуаро з лёгкім паклонам,— як крымінальніца вы, мадэмуазель, у першым шэрагу.

— Крымінальніца! — усклікнула Эмі Карнэбі.— О Божа, пэўна, і сапраўды. Але яно ніколі так не ўспрымалася.

— А як яно ўспрымалася?

— Вядома, вы маеце рацыю. Гэта было парушэнне закону. Але разумееце... як бы растлумачыць? Амаль усе жанчыны, якія наймаюць нас, надзвычай грубыя і непрыябныя. Лэдзі Хогін, напрыклад, ніколі не думае, што мне жае. Неяк яна казала, што ейны танізуючы напой мае непрыемны смак, і ці не я прыклала да яго руку. Такая вось лухта.— Міс Карнэбі пачырванела.— Проста жакліва, і не магчы ні сказаць, ні адказаць робіць гэта яшчэ больш пакутлівым, калі вы ведаеце, пра што я.

— Ведаю,— сказаў Эркюль Пуаро.

— І яшчэ: невыносна бачыць, як марнатраўна раскідваюцца грошы. І сэр Джозэф, які, бывае, расказвае, як удала ён зарабіў у Сіці — часам такое, што здаецца мне (вядома, у мяне кабецін розум і я не цяплю ў фінансах) проста несумленным. Разумеце, містэр Пуаро, гэта

ўсё — гэта ўсё вывела мяне з сябе, і я адчула, што ўзяць у гэтых людзей грошкі грошай, якім іх не будзе бракуваць (ды і здабытыя яны былі без асаблівых далікацтваў) — па сутнасці, наогул ніякае не злачынства.

— Сучасны Робін Гуд! — заўважыў Пуаро. — Скажыце мне, міс Карнэбі, ці калі-небудзь вы ажыццявілі пагрозы, якімі страшылі ў сваіх лістах?

— Пагрозы?

— Ці вы калі-небудзь былі змушаны нявечыць жывёлін тым акрэсленым вамі чынам?

Міс Карнэбі ўтаропілася ў яго з жахам.

— Барані Божа, я ніколі не падумала б рабіць такое! Гэта быў усяго толькі... усяго толькі мастацкі прыём.

— Высокамастацкі. Ён дзейнічаў.

— Дзіва што, я і не сумнявалася. Бо ведаю, як бы сама чулася, калі б укралі Аўгустуса, і, вядома, прымушала тых жанчын нічога не казаць іхнім мужам да пары да часу. План спрацоўваў выдатна кожнага разу. У дзевяці выпадках з дзесяці кампаньёнцы ўручалі канверт з грашыма, каб яна занесла на пошту. Мы звычайна трымалі яго над парай, адкрывалі, даставалі банкноты і клалі замест іх паперу. Раз ці два гаспадыня заносіла ліст на пошту сама. Тады, вядома, кампаньёнка мусіла ісці ў атэль і браць ліст з паліцы. Але і гэта было зусім проста.

— А як ход з нянькай? Заўсёды — нянька?

— Гм, вось у чым справа, містэр Пуаро. Вядома, што старыя дзеўкі да ачмурэласці любяць дзяцей. Таму здавалася цалкам натуральна, што яны, замілаваныя дзіцем, нічога не заўважалі.

Уздыхнуўшы, Эркюль Пуаро сказаў:

— Ваша веданне псіхалогіі — выдатнае, арганізатарскі бок справы — на пяць з плюсам, і, апрача таго, вы вельмі здольная актрыса. Вашае выкананне надоечы, калі я гутарыў з лэдзі Хогін, было беззаганнае. Ніколі не думайце пра сябе з пагардай, міс Карнэбі. Хоць вы, як кажуць, жанчына без прафесіі, але з вашым розумам і смеласцю ўсё як след.

— Аднак я была выкрыта, містэр Пуаро, — заўважыла міс Карнэбі са слабай усмешкай.

— Толькі мною. Гэта было непазбежна. Пад час размовы з місіс Самуэльсон я зразумеў, што выкраданне Шан Чанга — частка цэлай серыі. Я ўжо ведаў, што вам некалі пакінулі кітайскага мопса і ў вас ёсць нямоглая сястра. Мне заставалася толькі папрасіць майго неацэн-

нага слугу пашукаць у пэўным радыусе маленькую кватэру з хворай жанчынай, што мае кітайскага мопса, і сястру, якая наведвае яе раз на тыдзень у свой выхадны. Гэта не складала цяжкасці.

Эмі Карнэбі выпрасталася і сказала:

— Вы былі вельмі добрыя. Таму я спадзяюся на вашу ласку. Я ведаю, што не магу пазбегнуць пакарання за мой учынак і напэўна апынуся ў турме. Але калі б вы, містэр Пуаро, неяк трохі прыглушылі агалоску, публічнасць. Такую балючую для Эмілі і для колькіх людзей, што ведалі нас даўнейшымі часамі. Мабыць, я не змагла б пайсці ў турму пад несапраўдным іменем? Ці прасіць пра гэта вельмі нядобра?

— Думаю, што ў маіх сілах зрабіць больш,— адказаў Эркюль Пуаро.— Але перш за ўсё дамовімся: вымаганне павінна быць спынена. Больш ніякіх сабак, што бясследна знікаюць. З гэтым скончана!

— Вядома, вядома!

— І грошы, якія вы, міс Карнэбі, выцягнулі з лэдзі Хогін, павінны быць вернутыя.

Эмі Карнэбі перасекла пакой, адчыніла шуфляду бюро і вярнулася з пачкам банкнотаў, які яна ўручыла Пуаро.

— Я збіралася ўнесці іх сёння ў агульны фонд хаўрису.

Узяўшы і пералічыўшы грошы, Пуаро ўстаў.

— Мяркую, мне, можа, удалася пераканаць сэра Джорджа, каб ён не ўзбуджаў судовай справы.

— О, містэр Пуаро!

Эмі Карнэбі сціснула рукі. Эмілі ўсклікнула ад радасці. Аўгустус забрахаў і завіляў хвостом.

— Што ж тычыцца, топ амі¹, цябе,— сказаў Пуаро, звяртаючыся да яго,— ёсць адна рэч, якую я хацеў бы, каб ты мне ўзычыў. Твая мантыя нябачнасці, вось што мне трэба. Ва ўсіх выпадках ніхто ні на момант не падазраваў, што тут быў ублытаны другі сабака. Аўгустус меў ільвіную шкуру нябачнасці.

— Вядома, містэр Пуаро, паводле падання, кітайскія мопсы некалі былі львамі, і сэрцы ў іх па-ранейшаму — ільвіныя.

— Мяркую, Аўгустус і ёсць сабака, пакінуты вам лэдзі Хартынгфілд? Той, пра якога кажуць, што здох?

¹ Мой сябра (франц.).

Вам ніколі не было боязна за яго, як ён вяртаўся дадому адзін, а навакол транспарт?

— О, не, містэр Пуаро, Аўгустус выдатна разбіраецца ў дарожным руху. Я надзвычай пільна трэніравала яго. Ён нават добра асвойтаўся на вуліцы з аднабаковым рухам.

— У такім выпадку, — сказаў Эркюль Пуаро, — інтэлектуальна ён вышэйшы за большую частку людзей.

8

Сэр Джозэф прыняў Эркюля Пуаро ў сваім кабінцеце.

— Ну што, містэр Пуаро? — спытаўся ён. — Пайшла на карысць ваша хвальба?

— Спачатку дазвольце мне задаць вам пытанне, — сказаў, усеўшыся, Пуаро. — Я ведаю, хто злачынца, і, мяркую, цалкам рэальна, што змагу прадаставіць дастаткова доказаў, каб асудзіць гэтую асобу. Але ў такім выпадку я сумняваюся, што вы калі-небудзь вернеце грошы.

— Не вярну назад мае грошы?

Сэр Джозэф пабарвавеў.

— Але я не паліцэйскі, — працягваў Эркюль Пуаро. — Я дзейнічаю ў гэтай справе выключна ў вашых інтарэсах. Думаю, я мог бы займець для вас тыя грошы, як кажуць, у цэласці і захаванасці, калі б справа наогул не ўзбуджалася.

— Што? — сказаў сэр Джозэф. — Тут трэба крыху падумаць.

— Вырашаць толькі вам. Строга кажучы, думаю, вам належыць звярнуцца ў суд у інтарэсах грамадства. Большасць людзей казалі б так.

— Не дзіва, што казалі б, — з рэзкасцю вымавіў сэр Джозэф. — Бо гэта не іхнія грошы ляснулі б. Калі ёсць нешта ненавіснае мне, дык гэта — быць абдураным. Яшчэ ніхто не абжуліў мяне і даў дзёру.

— Дык як, вырашылі?

Сэр Джозэф стукнуў кулаком па сталае.

— Я выбіраю манеты! Ніхто не павінен сказаць, што з мяне вытраслі дзве сотні фунтаў.

Эркюль Пуаро ўстаў, скіраваўся да пісьмовага стала, выпісаў чэк на дзвесце фунтаў і ўручыў гаспадару кабінета.

— Так, ліха на мяне, — вымавіў сэр Джозэф слабым

голасам.— Хто, каб яго чорт узяў, гэты суб'ект?

Пуаро адмоўна пакруціў галавой.

— Калі вы бераце грошы, то не трэба задаваць ніякіх пытанняў.

Сэр Джозэф склаў чэк і паклаў яго ў кішэню.

— Шкада. Але грошы галоўнае. І колькі я вінен вам, містэр Пуаро?

— Мой ганарар не будзе высокі. Гэта была, як я кажаў, вельмі нязначная справа.

Пасля невялікай паўзы Пуаро дадаў:

— Зараз амаль усе мае справы датычаць забойстваў...

Сам Джозэф злёгка ўздрыгануўся.

— Напэўна, цікавыя справы?

— Часамі. Дзіўная рэч, вы нагадалі мне адну з маіх ранніх спраў у Бельгіі, шмат гадоў назад — галоўны герой быў надзвычай падобны да вас. Багаты фабрыкант мыла, які атруціў жонку, каб стаць свабодным ды ажаніцца са сваёй сакратаркай... Так... падабенства проста нязвыклае...

Слабы гук павіс на губах сэра Джозэфа — яны набылі дзіўны сіні колер. Чырвань зусім сышла з яго шчок. Вылупіўшы вочы, ён утаропіўся ў Пуаро. Потым трохі асунуўся ў крэсле.

Пасля дрыготкай рукой пакорпаўся ў кішэні, выцягнуў чэк і парваў на кавалачкі.

— Раз — і няма, бачылі? Дзвесце фунтаў будзе ваш ганарар.

— О, не, сэр Джозэф, мой ганарар не быў бы гэтакі вялікі.

— Усё нармальна. Грошы ў вас.

— Я пашлю іх тым, хто заслугоўвае дапамогі.

— Пасылайце любому д'яблу, якому хочаце.

Нахіліўшыся да яго, Пуаро сказаў:

— Мяркую, не трэба нагадваць, сэр Джозэф, што ў вашым становішчы вам варта быць надзвычай асцярожным.

— Не турбуйцеся,— ледзь чутна адказаў сэр Джозэф.— Я буду памятаць пра асцярожнасць.

Эркуль Пуаро пакінуў дом. Сыходзячы па прыступках, ён падумаў: «Дык я меў рацыю».

Лэдзі Хогін сказала мужу:

— Дзіўна, гэты танізуючы напой мае зусім інакшы смак. У ім няма той гаркоты. Цікава, чаму?

— Аптэкар,— буркнуў сэр Джозэф.— Недакладныя хлопцы. Гатуюць мікстуры кожны раз па-рознаму.

— Мабыць, і сапраўды так,— з сумненнем сказала лэдзі Хогін.

— Ну, вядома. А што ж яшчэ можа быць?

— Ці той дэтэктыў да чаго-небудзь дакапаўся наконт Шан Чанга?

— Але. Ён сапраўды вярнуў мне мае грошы.

— Хто гэта быў?

— Не сказаў. Вельмі скрытны тып — Эркюль Пуаро. Але не варта тлуміць сабе галаву.

— Які смешны чалавечак, ці не праўда?

Сэр Джозэф злёгка ўздрыгнуў і кінуў позірк убок, як быццам адчуваў за сваім правым плячом нябачную прысутнасць Эркюля Пуаро. Яму здалося, што будзе адчуваць яе там заўсёды.

— Ён страшэнна разумны, малы д'ябал,— сказаў ён і падумаў: «Гары яна гарам, тая Грэта! Я не збіраюся падстаўляць сваю шыю дзеля аніякай праклятай плацінавай бландзінкі».

10

— О!

Эмі Карнэбі з недаверам разглядала чэк на дзвесце фунтаў. Потым усклікнула:

— Эмілі! Эмілі! Слухай!

«Дарагая міс Карнэбі, дазвольце мне ўнесці ўклад у ваш варты павагі фонд, перш чым ён будзе канчаткова ліквідаваны. З усёй шчырасцю — Эркюль Пуаро».

— Эмі,— вымавіла Эмілі Карнэбі,— табе неверагодна пашанцавала. Падумай, дзе ты зараз магла б апынуцца.

— У Вэмвуд Скрабс або ў Холаўвэй¹? — прамармытала Эмі Карнэбі.— Але цяпер з усім тым скончана, ці не так, Аўгустус? Больш ніякіх шпацыраў у парк з мамай ці з мамчынымі сябрамі і з маленькімі нажніцамі.

Нейкая мройная туга з'явілася ў ейных вачах. Яна ўздыхнула. «Дарагі Аўгустус! Як шкада. Ён такі разумны... Яго можна навучыць чаму заўгодна...»

¹ Лонданскія турмы.

СЭМЮЭЛ ДЭШЫЛ ХЭМЕТ

ЛПУЧКА ДЛЯ МУХ

Гэта быў тыповы выпадак — дачка на бацькоўскім утрыванні. Ужо колькі пакаленняў Гэмблтоны былі багатай і вядомай у Нью-Йорку сям'ёй. Ва ўсёй гісторыі Гэмблтонаў не было нічога такога, што магло б растлумачыць выпадак са Сью, наймалодшай з роду. З дзяцінства яна мела нейкае адхіленне ў характары, якое правакавала Сью адмаўляць прыстойнасць і ставіцца прыхільна да ўсяго брутальнага. Ва ўзросце дваццаці аднаго года, у 1926 годзе, яна свядома аддавала перавагу Дэсэтай Алеі перад Пятай, ліхвярам перад банкірамі.

Гэмблтоны спрабавалі пераканаць Сью распачаць пачцівае жыццё, але спазніліся — яна зрабілася паўналетняй. Сью нарэшце сказала ім, каб адчапіліся, і сышла з дому. Яе бацька, маёр Вальда Гэмблтон, згубіў надзею яе ўратаваць, але не хацеў мець непатрэбны клопат. Нават звярнуўся да нью-йоркскага Кантынентальнага Дэтэктыўнага Агенцтва і папрасіў трымаць яе навідавоку.

Гаймі Нітоўнік быў спрытнюгай з Філадэльфіі, які пасля непаразумеання з хаўруснікамі пераехаў з паўаўтаматычным томпсанам, загорнутым у блакітную крацястую хустку на поўнач, у гэты вялікі горад. Але Нью-Йорк не тая тэрыторыя, дзе можна без перашкод карыстацца аўтаматычным карабінам. Гэта не Філадэльфія. Томпсан ляжаў без ужытку ўжо год, а можа, і долей, а Гаймі зарабляў на жыццё пісталетам, паляваў па дробязях у Гарлеме.

Тры ці чатыры месяцы пасля таго, як Сью перайшла жыць да яго, Гаймі пашчасціла наладзіць досыць перспектыўны на яго думку кантакт з шэфам пэўнай групы, якая прыехала ў Нью-Йорк з Чыкага. Аднак хлопцам з Чыкага Гаймі быў без патрэбы — іх прывабіў томпсан. Калі паказаў ім карабін, важную прыладу сваёй працы,

яны зрабілі яму колькі дзірак у галаве і зніклі з томп-санам.

Сью Гэмблтон пахавала Гаймі, правяла некалькі самотных тыдняў, залажыла пярсцёнак, каб было што есці, а потым уладкавалася афіцыянткай у бар, гаспадаром якога быў грэк па прозвішчы Васас.

Адным з наведвальнікаў бара быў Бэйб Мак-Клор, каля ста кілаграмаў моцных шатландска-ірландска-індзейскіх касцей і мускулаў; чарнявы, блакітнавокі, гэты асілак адпачываў пасля пятнаццаці гадоў вакацый, праведзеных у Лівенворце за тое, што наведаў у начы большасць паштовых устаноў паміж Нью-Арлеанам і Ямахай. Пад час адпачынку ён зарабляў сабе грошы на выпіўку па цёмных вуліцах.

Бэйбу падабалася Сью, і Васасу падабалася Сью. Сью падабаўся Бэйб. Але Васасу гэта не падабалася. Зайздрасць прытупіла інстынкт самазахавання грэка. Аднойчы ўвечары ён не адымаў дзверы свайго бара менавіта тады, калі Бэйб хацеў увайсці. Бэйб, аднак, увайшоў разам з кавалкам дзвярэй. Васас выцягнуў пісталет, але Сью павісла на ягонай руцэ. Грэк спыніў страляніну толькі тады, калі Бэйб апусціў яму на галаву кавалак дзвярэй з масянджоваю клямкаю.

Ад Васаса Бэйб і Сью пайшлі разам.

Да гэтага моманту нашае нью-йоркскае бюро мела яе навідавоку. Некаторы час пра яе нічога не ведалі. Яе бацька не мог гэтага трываць. Даводзілася папросту пасылаць каго-небудзь раз на тыдзень, каб даведацца, ці жывая, выцягнуць пару слоў у суседзяў і знаёмых, але, зразумела, яна пра гэта не ведала. Дагэтуль усё ішло выдатна, але пасля выпадку ў бары Бэйб і Сью зніклі.

Нашае бюро ператрэсла ўвесь горад, разаслала па ўсіх сваіх аддзелах фотаздымкі, знешнія прыкметы Сью і яе новага сябра. Гэта было ў канцы 1927 года.

Прыкладна праз год нашае агенцтва атрымала з Нью-Йорка тэлеграму. Пасля расшыфроўкі мы прачыталі:

«Майор Гэмблтон атрымаў сёння тэлеграму ад дачкі з Сан-Францыска. Цытую: «Прышлі мне 1000 долараў на адрас: 601 Эдыс Стрыт, кватэра 206. Вярнуся дадому, калі ты не супраць. Прашу, адкажы, ці зможаш прыйсці, вельмі прашу; перадай грошы так ці інакш». Канец цытаты. Гэмблтон упаўнаважвае неадкладна выплаціць грошы. Пашліце каго-небудзь кампетэнтнага з грашыма, і няхай дамовіцца з ёю пра вяртанне. Калі магчыма,

няхай у дарозе яе суправаджаюць мужчына і жанчына. Гэмблътон высылае ёй тэлеграму. Інфармуецца неадкладна тэлеграмай».

Стары падаў мне тэлеграму і чэк:

— Сітуацыю ведаеш. Здолееш гэта ўладкаваць.

Я зрабіў выгляд, што з ім згодны, пайшоў у банк, абмяняў чэк на стос банкнотаў розных наміналаў і трамваем паехаў на 601 Эдыс Стрыт. Гэта была цалкам прыстойная камяніца.

На паштовай скрынцы ў холе, пазначанай нумарам 206, было напісана: Дж. М. Уэйлз.

Я націснуў гузік званка з нумарам 206. Калі дзверы адмакнуліся, я ўвайшоў, мінуў ліфт, узняўся па сходах на другі паверх. Кватэра 206 была адразу пры сходах.

Дзверы мне адчыніў высокі танклявы трыццацігадовы мужчына ў элегантным цёмным адзенні. Ён меў вузкія, цёмныя вочы і выцягнуты бледны твар. Гладка зачасаныя валасы кранула сівізна.

— Да пані Гэмблътон, — сказаў я.

— А па якой справе? — ягоны голас гучаў далікатна, аднак назваць прыемным яго было цяжка.

— Я хачу яе ўбачыць.

Ён злёгка прымружыў вочы і звёў бровы.

— Ці гаворка ідзе... — пачаў і змоўк, выразна паглядзеў на мяне.

Я не адказаў, ён мусіў дагаварыць сваё пытанне.

— ...пра тэлеграму?

— Так.

Ягоны выцягнуты твар палагоднеў:

— Вас прыслаў яе бацька?

— Так.

Ён адышоў набок і шырока расхінуў дзверы.

— Прашу. Дарэчы, за хвіліну дагэтуль пані Гэмблътон атрымала тэлеграму ад бацькі. Піша, што хто-небудзь мусіць прыйсці.

Мы прайшлі ў сонечны танна мэбляваны вялікі салон.

— Прашу сесці, — сказаў мужчына і прапанаваў мне фатэль.

Я сеў. Мужчына сеў насупраць на абабітай палатном канапе. Я агледзеў пакой. Не знайшоў нічога, што зазначала б прысутнасць кабеты.

Мужчына доўгім пальцам пацёр свой доўгі нос, нарэшце асцярожна пацікавіўся:

— Вы прынеслі грошы?

Я сказаў, што буду размаўляць толькі са Сью Гэмблтон. Ён паглядзеў на палец, якім паціраў нос, потым на мяне і сказаў лагодна:

— Я яе сябра.

— Ах, так? — пракаменціраваў я.

— Так, — паўтарыў ён, лёгка скрывіўся, увабраў свае вузкія губы. — Пытаюся толькі, ці прынеслі вы грошы.

Я маўчаў.

— Справа палягае на тым, — сказаў ён цалкам слушна, — калі вы прынеслі грошы, то яна ведае, што атрымае іх толькі асабіста. Калі ж грошай няма, яна не жадае вас бачыць. Наўрад ці я яе пераканаю змяніць погляды. Прынамсі, для гэтага і пытаюся, ці прынеслі грошы?

— Прынёс.

Ён паглядзеў на мяне пытална. Я паказаў грошы. Ён радасна сарваўся з канапы.

— Зараз прывяду яе, — кінуў цераз плячо і пайшоў да дзвярэй. Калі выходзіў, спытаў: — А вы яе ведаеце? Ці мусіць давесці сваю асобу?

— Так будзе лепш, — сказаў я.

Ён выйшаў, пакінуў дзверы ў перадпакой адчыненымі.

Праз пяць хвілін ён вярнуўся з дробнай бландынкай дваццаці трох год у бледна-зялёнай шаўковай сукенцы. Яна была прыгожаю, калі не зважаць на трэшкі адвіслыя куткі вуснаў і апухлыя павекі вакол блакітных вачэй.

Я падняўся.

— Гэта Сью Гэмблтон, — сказаў мужчына.

Дзяўчына кінула на мяне кароткі позірк і апусціла вочы, яна нервова тузала паскі сваёй торбачкі.

— Ці можаце гэта давесці? — спытаў я.

— Вядома, — сказаў мужчына. — Пакажы яму, Сью.

Яна расшпіліла торбачку, дастала нейкія паперы і падала мне.

— Але ж сядзем, — сказаў мужчына.

Яны селі на канапу, я — у вялікі фатэль і прагледзеў тое, што мне дала дзяўчына. Гэта былі два лісты, адрасаваныя Сью Гэмблтон, тэлеграма ад бацькі, які прасіў вярнуцца дадому, два рахункі з крамы, вадзіцельскае пасведчанне і крэдытная кніжка на няпоўных дзесяць долараў.

Калі я скончыў праглядаць паперы, ад заклапочанасці ў дзяўчыны не засталася і следу. Абодва глядзелі на мяне

спакойна. Я выняў з кішэні фотаздымак, які ўзяў з нашага нью-йоркскага бюро, і параўнаў твар на фотаздымку з тварам дзяўчыны.

— Твае вусны маглі скурчыцца,— сказаў я,— але як твой нос так падаўжэў?

— Калі не падабаецца мой нос,— сказала яна,— ідзі да д'ябла! — Яе твар пачырванеў.

— Я не пра тое. Твой нос першы клас, але гэта не нос Сью. Паглядзі сама.— Я падаў ёй фотаздымак.

Яна паглядзела на картку, потым на мужчыну.

— Але ж ты і круцель,— сказала яму.

Ён глядзеў на мяне прымружанымі, цёмнымі і злёгка бліскучымі вачыма. І, не адводзячы ад мяне позірку, злосна загадаў дзяўчыне:

— Сядзі ціха!

Яна сядзела ціха. Мужчына таксама сядзеў і глядзеў на мяне. Сядзеў і я, глядзеў на яго. Дзесьці цікаў гадзіннік. Мужчына глядзеў то ў адно, то ў другое маё вока. Дзяўчына ўздыхнула.

— Ну і як? — сказаў ціха мужчына.

— Добра ўквэцгаліся,— сказаў я.

— Што гэта значыць? — спытаў ён абыякава.

— Змова з мэтай вымагання грошай.

Дзяўчына сарвалася з канапы, схапіла мужчыну за плячо і залямантавала:

— Але ж ты і спрытнюга! Нашто ты мяне ўблытаў? Гэта, па-твойму, дзіцячыя гульні, так? Як ляпіць бабкі са жвіру. Паглядзі на сябе. Баішся нават сказаць яму, каб сыходзіў!

Яна стаяла перада мною ўся чырвоная і верашчала на мяне зверху, а я ўсё яшчэ сядзеў у фатэлі.

— Ну, чаго чакаеш? Даць дыхты на развітанне? Мы табе нічога не павінны, ці не так? Мы не атрымалі тваіх грошай! Прэч! Звальвай!

— Спакойна, дзяўчынка,— сказаў я.— Яшчэ што-небудзь папсуеш.

— Божа, Пегі, сціхні, дай іншым шанец,— сказаў нарэшце мужчына.

— Ну, чаго чакаем? — Пегі глядзела на мяне.

— А што? — спытаў я.

Мужчына пачаў хутка гаварыць:

— Нейкі тып, па прозвішчы Кені, расказаў мне пра тую Сью Гэмблтон і што яе стары з грашыма. Я падумаў, што стары ці адразу прышле грошы, або зусім іх не

дасць. Не ўлічыў, што прышле некага. І калі прыйшла гэтая тэлеграма, што высылае некага, трэба было адмовіцца. Але ж гэта была тысяча долараў. Не мог не паспрабаваць. Магло і ўдасца. Узяў Пегі, каб выдала сябе за Сью. Не ведаў, што ў вас ёсць фотаздымак, думаў, я вам папроста апісалі. А з таго, што казаў Кені, вынікала, што Пегі цалкам да яе падобна. Учора я нават паслаў два лісты да бацькі Сью і самой Сью па старым адрасе, каб мець нейкія падставы для паштальёна.

— Адрас старога Гэмблтона табе даў Кені?

— Вядома.

— Даў табе адрас Сью?

— Не.

— Адкуль Кені ведае гэтую справу?

— Не казаў.

— Дзе ён цяпер?

— Не ведаю. Выязджаў на ўсход, там у яго нейкая іншая праца, не мог гэтым займацца сам, даручыў мне.

— Добрае сэрца ў гэтага Кені,— сказаў.— Ведаеш Сью Гэмблтон?

— Не,— сказаў з націскам.— Першы раз пачуў пра яе ад Кені.

— Не падабаецца мне той Кені,— сцвердзіў я.— Каб не ён, ваша байка лепш бы выглядала. Раскажы паіншаму.

Павольна пахітаў галавой.

— Інакш — не будзе праўдай.

— Шкада. Змова з мэтай вымагання грошай мяне пакуль што не цікавіць. Хачу знайсці Сью. Можна дамовіцца.

Ён зноў пахітаў галавой, але прыкусіў верхнюю губу і намысліўся.

Дзяўчына стаяла трохкі далей, глядзела то на мяне, то на яго. Было відаць, што яна нас не любіць. Нарэшце сканцэнтравалася на ім, і ў яе вачах зноў з'явілася злосць.

Я падняўся і сказаў:

— Рабі як хочаш, але хутка, упарты, мне давядзецца забраць вас абодвух.

Ён усміхнуўся і таксама падняўся.

Дзяўчына ўлезла паміж намі — тварам да яго:

— Так, так, найлепш маўчаць! Звальваем, ты, ідыёт, або я сама сыду. Не маю ахвоты гінуць разам з табою.

— Змоўкні,— сказаў ён пагардліва.

— Сам змоўкні,— крыкнула.

Яна стаяла ўжо за маёй спінай і казала:

— Джо яе ведае. Гэтыя рэчы ён узяў у яе. Яна жыве ў доме Св. Марціна пры О'Фарэл Стрыт, яна і Бэйб Мак-Клор.

Я слухаў дзяўчыну, ледзь схіліўшы галаву, каб пазбегнуць удару з правай ад Джо. Я выкруціў яму левую руку назад, сцягнуў стрымліваў ягонае калена, а левую далонь убіў яму пад бараду. Толькі збіраўся паказаць яму што-небудзь з каратэ, як ён перастаў тузацца і заенчыў.

— Усё раскажу.

— Абы хутка,— згадзіўся я, пусціў яго і трохі адсу-нуўся.

Мужчына расціраў сваю руку і злосна глядзеў на дзяўчыну. Назваў яе чатырма непрыстойнымі азначэннямі, з якіх «дурная ідыётка» было самым лагодным, і дадаў:

— Ён блефаваў з нашым арыштам. Хіба не разумеш, што стары Гэмблтон не марыць пра такую рэкламу?

І гэта было падобна да праўды.

Ён сеў на канапу, усё яшчэ расціраў руку. Дзяўчына заставалася на ранейшым месцы і кпліва смяялася.

— Ну, усё як мае быць. Прызнавайцеся, толькі няхай гэта робіць адзін з вас,— сказаў я.

— Ты ўсё ўжо ведаеш,— прамармытаў мужчына.— На мінулым тыдні я наведваў Бэйба і даведаўся пра тую справу. Шкада мне было марнаваць такі шанец.

— Што Бэйб зараз робіць? — спытаў я.

— Не ведаю.

— Усё яшчэ зашмат паліць?

— Не ведаю.

— Менавіта.

— Сапраўды. Калі ведаеш Бэйба, то ведаеш, што з яго нічога не выцягнеш.

— Як даўно ён і Сью там сядзяць?

— Хіба якія паўгода.

— З кім зараз працуе?

— Не ведаю. Бэйб заўсёды збірае сабе групу толькі на адну працу.

— Як яму шанцуе?

— Не ведаю. Там заўсёды ёсць і выпіць, і закусіць.

Праз паўгадзіны такога дыялогу я зразумеў, што зашмат не даведаюся.

Я пайшоў да тэлефона ў калідоры і патэлефанаваў у агенцтва. Хлопец з цэнтральнай паведаміў мне, што Мак-Мэн знаходзіцца ў пакоі дэтэктываў. Я папрасіў, каб яго сюды прыслалі, і вярнуўся ў салон. Джо і Пегі адскочылі адзін ад аднаго, калі я ўвайшоў.

Не прайшло і дзесяці хвілін, як прыбыў Мак-Мэн. Я адчыніў яму і сказаў:

— Гэты тып гаворыць, што яго прозвішча Джо Уэйлз, а дзяўчына — Пегі Кэрал. Заспеў іх, калі спрабавалі вымантачыць грошы, але дамовіўся з імі. Займаюся зараз гэтай справай. Застаўся з імі. Ніхто не павінен адсюль ані выйсці, ані зайсці, і толькі ты можаш падходзіць да тэлефона. За акном пажарныя сходы. Акно зачынена, і лепш яго не адчыняць. Калі ўсё будзе добра, адпусцім іх, але калі пачнуць нешта вырабляць без мяне, то можаш рабіць з імі што заўгодна.

Мак-Мэн згодна кінуў і паставіў крэсла паміж Джо, Пегі і дзвярыма. Я ўзяў капялюш.

— Гэй, не выдавай мяне Бэйбу. Мы ж дамовіліся, — крыкнуў Джо Уэйлз.

— Толькі калі буду вымушаны гэта зрабіць.

— Лепш ужо сесці ў турму, — сказаў ён. — Там бяспечней.

— Зраблю што змагу, — я паабяцаў, — але атрымаеш па заслугах.

Ідучы да «Святога Марціна» — усяго за колькі кварталаў ад кватэры Уэйлза — я прыдумаў, што буду ўдаваць Мак-Клору і дзяўчыне дэтэктыва з агенцтва, у якім падазраюць, што Бэйб удзельнічаў у рабунку банка ў Аламадзе на мінулым тыдні. Не ўдзельнічаў у ім — супрацоўнікі банка дакладна апісалі таго, хто іх абрабаваў — і таму маё падазрэнне яго не настрашыць. Калі будзе даводзіць сваю невіннасць, то, можа, дазнаюся якой інфармацыі. Перш за ўсё я хацеў убачыць дзяўчыну, каб паведаміць пра гэта яе бацьку. У мяне былі падставы лічыць, што Бэйб і Сью не ведаюць, што бацька загадаў яе шукаць. Бэйб знаходзіўся на ўліку, і таму не было нічога дзіўнага, што хто-небудзь прыходзіць да яго і час ад часу спрабуе абвінаваціць.

«Святы Марцін» быў невялікім чатырохпавярховым будынкам з чырвонай цэгля і месціўся паміж двума вышэйшымі за яго гатэлямі. У спісе жыхароў я знайшоў: Р. К. Мак-Клор, 313.

Званок. Нічога. Званіў чатыры разы — без вынікаў. Я націснуў гузік з надпісам: наглядчык.

Дзверы адчыніліся. Увайшоў. У дзвярах кватэры тут жа пры ўваходзе стаяла моцная кабета ў пакамечанай баваўнянай сукенцы ў ружовыя паскі.

— Ці жыве тут Мак-Клор? — спытаў я.

— Трыста трынаццаць, — адказала яна.

— Як даўно тут жыве?

Падціснула свае тоўстыя вусны, паглядзела на мяне ўважліва, павагалася і ўрэшце сказала:

— 3 чэрвеня.

— Што вы пра іх ведаеце?

Зноў завагалася, падняла ўверх бровы. Я падаў ёй сваё пасведчанне. Усё адбывалася так, як я і хацеў, усё пасавала да той гісторыі, якую я збіраўся расказаць на версе.

Яе твар, калі падняла яго над пасведчаннем, свяціўся ад цікавасці.

— Заходзьце, — сказала шэптам і адступіла ў пакой.

Зайшоў за ёй. Мы селі на канапу.

— А што здарылася? — прашаптала.

— Можа, нічога, — стасуючыся да яе, я таксама перайшоў на шэпт. — Ён сядзеў за ўзламаным сейф. Хачу з ім пагаварыць, бо, можа, мае дачыненне да нядаўняй справы. Нічога не маю супраць яго. Можа, апошнім часам і выправіўся.

Я выняў яго фотаздымкі, у анфас і ў профіль, зробленыя ў турме Лівенворце.

— Гэта ён?

Узяла здымак ахвотна, кіўнула галавой і сказала:

— Так, гэта ён. — Прачытала апісанне на адваротным баку і паўтарыла: — Гэта ён.

— З ім жонка? — спытаў.

Кіўнула энергічна галавой.

— Не ведаю яе, — сказаў я. — Як выглядае?

Апісала дзяўчыну, якая магла быць Сью Гэмблтон. Не мог паказаць картку Сью; гэта адкрыла б мае сапраўдныя намеры, калі б Сью і Бэйб пра гэта даведаліся.

Зноў спытаў яе, што ведае пра Мак-Клораў. Ведала няшмат: падаткі плацілі ў тэрмін, праводзілі нерэгулярны лад жыцця, часам ужывалі алкаголь, біліся.

— Мяркуеце, яны зараз дома? — спытаў я. — Званіў, але ніхто не адамкнуў.

— Не ведаю,— прашаптала.— Не бачыла іх з пазаўчора, калі яны пасварыліся ўвечары.

— Сур'ёзная сварка?

— Такая, як заўсёды.

— Можна спраўдзіць, ці дома яны?

Няўпэўнена паглядзела на мяне.

— З-за гэтага не будзе ніякіх непрыемнасцей,— запэўніў я.— А ў выпадку, калі яны ўцяклі, то хацеў бы пра гэта ведаць, і, відаць, што вам таксама хочацца гэта ведаць.

— Добра, я пагляджу.— Паляпала сябе па кішэні, у якой зазвінелі ключы.— Пачакайце мяне тут.

— Я падымуся на чацвёрты паверх і там пачакаю дзе-небудзь у схованцы,— сказаў я.

— Добра,— неахвотна згадзілася яна.

На чацвёртым паверсе я застаўся каля ліфта. Кабета знікла за рогам у сёмым калідоры, пачуўся званок. Званіла тры разы. Потым пачуўся бразгат яе ключоў, і адзін з іх захрабусцеў у замку. Шчаўчок замка. Кабета павярнула клямку.

Потым настала доўгая цішыня, якая раптоўна абарвалася крыкам, што запоўніў увесь калідор.

Я выскачыў з-за рога, убачыў перад сабою адчыненыя дзверы, убег і зачыніў іх за сабой.

Крык сціх.

Я стаяў у невялікім цёмным перадпакоі; там былі яшчэ трое іншых дзвярэй. Адны былі замкнёныя. Другія вялі ў ванны пакой.

Тоўстая даглядчыца стаяла ў парозе спінаю да мяне. Я адсунуў яе і ўбачыў тое, на што глядзела.

У жоўтай піжаме, аблямаванай чорнымі карункамі, на ложку ляжала Сью Гамблътон. Ляжала на спіне з рукамі, выцягнутымі над галавою; адна нага была падгорнута пад сябе, другая звісала з ложка, босы ступак кранаўся падлогі. Той босы ступак быў залішне белы, каб належаць жывому чалавеку. Твар у дзяўчыны быў таксама белы, толькі ад правага брыва да ніжняй пашчэнка цягнулася прыпухлая чырвоная пляма, былі таксама драпіны на шыі.

— Патэлефануйце ў паліцыю,— я даў даручэнне даглядчыцы, а сам пачаў аглядаць шафы, шуфляды і іншыя схованкі.

Толькі надвяхоркам я вярнуўся ў агенцтва.

Папрасіў у архіве, каб спраўдзілі, ці не маем чаго на

Джо Уэйлза і Пегі Кэрал, і ўвайшоў у кабінет да Старога.

Той адклаў паперы, якія праглядаў, жэстам запрасіў, каб я сеў, і спытаўся:

— Бачыў яе?

— Так. Яна нежывая.

— Ах, так,— сказаў Стары такім тонам, нібыта я паінфармаваў яго, што ідзе дождж, усміхнуўся, спакойна выслухаў маё апісанне візіту да Уэйлза і знаходкі нежывой Сью.

— Нехта перад гэтым збіў яе; мела сляды на твары і на шыі,— падсумаваў я.— Але не гэта было прычынай смерці.

— Мяркуеш, яе забілі? — спытаў ён з лагоднай усмешкай.

— Не ведаю. Доктар Джордан лічыць, што прычынай мог быць мыш'як. Менавіта яго ён імкнецца адшукаць. А ў кватэры знайшлося нешта забавнае. Шчыльныя карткі шэрай паперы, закладзеныя ў кнігу, у «Графа Монтэ Крыста». Кніга загорнута ў газету з мінулага месяца і запхана ў кут за кухонную шафу.

— Ага, ліпучка для мух з мыш'яком,— прамовіў Стары.— Так, як у справе Майбрэка і Сэданса. Калі пакласці такую картку ў ваду, то з яе распусціцца ад чатырох да шасці гранаў¹ мыш'яку; дастаткова, каб забіць двух чалавек.

— Я займаўся падобнай справай у Луісвіле ў 1916 годзе. Даглядчыца бачыла, як гэты Мак-Клор выходзіў учора, а 9.30 раніцы. Дзяўчына, пэўна, тады ўжо не жыла. Не бачылі яго з таго часу. У тую ж раніцу суседзі чулі, як яны размаўлялі і што яна стагнала. Такое здаралася не ўпершыню, таму не звярнулі на гэта асаблівай увагі. Даглядчыца сказала мне, што папярэднім вечарам у іх таксама была сварка. Паліцыя яго шукае.

— Ты сказаў паліцыі, хто яна такая?

— Не. Чым мы займаемся ў гэтай справе? Нельга расказваць ім пра Уэйлза і змаўчаць пра ўсё астатняе.

— Баюся, што трэба будзе расказаць пра ўсё,— сказаў ён пасля ваганняў.— Патэлеграфуйце ў Нью-Йорк.

Я выйшаў з кабінета. У архіве мяне ўжо чакалі дзве газетныя занатоўкі. З першай я даведаўся, што 15 месяцаў таму Джозэф Уэйлз, ён жа Голі Джо, быў арыштава-

¹ 1 гран — 0,065 грама.

ны ў выніку скаргі нейкага фермера па прозвішчы Тумі, які сцвярджаў, што страціў 2 тысячы пяцьсот долараў у нейкай махінацыі, якую яму прапанаваў гэты Уэйлз з трыма іншымі мужчынамі. У другой занатоўцы пісалася, што справу скасавалі, паколькі гэты Тумі не з'явіўся ў суд — хутчэй за ўсё яго перакупіў Уэйлз, як гэта нярэдка здараецца, ён вярнуў яму частку грошай, а можа, і ўсё цалкам. Гэта было ўсё, што мелі ў архіве пра Уэйлза; пра Пэгі Кэрал не было нічога.

Я вярнуўся ў кватэру Уэйлза. Дзверы адчыніў мне Мак-Мэн.

— Што чуваць? — спытаўся.

— Нічога, адны нараканні.

— Вы цяпер задаволены? — спытаў з надзеяй Уэйлз. Дзяўчына стаяла каля акна, прыглядалася да мяне з непакоем.

Я не адказаў.

— Вы яе знайшлі? — спытаў Уэйлз. — Была там?

— Так, — адказаў я.

— Гэта добра, — узрадаваўся ён, — гэта значыць, што я і Пэгі невінаватыя, чыстыя, так? — Змоўк, аблізаў ніжнюю губу, далонню пацёр бараду і нервова спытаў: — Вы не выдалі нас, так?

Я пахітаў галавой.

Ён спыніў руку і спытаў з раздражненнем:

— Што такое? Чаму вы сябе так трымаеце?

Дзяўчына, якая стаяла за ім, дадала з горыччу:

— Я ведала, што так будзе, ведала, што з гэтага не выкруцімся. Ну ты і спрытнюга!

— Забяры Пэгі на кухню і замкні дзверы, — параіў я Мак-Мэну. — Голі Джо і я шчыра пагаворым.

Дзяўчына ахвотна выйшла, аднак, калі Мак-Мэн запіраў ужо дзверы, азірнулася і сказала Уэйлзу:

— Спадзяюся, што разаб'ю табе нос, калі паспрабуеш зманіць зноў.

Мак-Мэн замкнуў дзверы.

— Здаецца, што твая сяброўка лічыць, нібыта ты ад мяне нешта хаваеш, — сказаў я.

Уэйлз гнеўна зірнуў на дзверы.

— Мне яна патрэбна як пятае кола ў возе, — сказаў са шкадобай.

Калі ён звяртаўся да мяне, то імкнуўся надаць свайму твару сяброўскі і прыстойны выраз.

— Чаго вам трэба? Я быў шчыры. Што трэба цяпер?

— А як ты мяркуеш?

Прыкусіў губу.

— Чаму я мушу казаць? — спытаў ён. — Я згодны супрацоўнічаць. Але не ведаю, пра што ідзе гаворка. Не сяджу ж я ў вашай галаве.

— Шкода. Пэўна, табе б там спадабалася.

Ён паківаў галавою і падышоў да канапы. Сеў цяжка, нахіліўся наперад. Рукі сашчапіў паміж каленяў.

— Згода, — уздыхнуў. — Пытайцеся. Мне няма куды спяшацца.

Я падышоў і стаў перад ім, нахіліўся, узяў яго за падбароддзе, нашыя насы ледзь не датыкаліся.

— Ты зрабіў памылку, Джо, калі паслаў тэлеграму адразу пасля забойства.

— Ён нежывы? — спытаў адразу, а ягоныя вочы толькі праз імгненне зрабіліся круглымі ад здзіўлення.

Гэтае пытанне вывела мяне з раўнавагі. З цяжкасцю мне ўдалося не наморшчыць лоб, і мой голас быў залішне спакойны, калі пытаўся:

— Хто нежывы?

— Хто? Адкуль мне ведаць, хто? Пра каго вы казалі?

— А каго ты меў на ўвазе? — настойваў я.

— Адкуль мне ведаць? Ну, добра. Стары Гэмбльтон, бацька Сью.

— Супадае. — Адпусціў ягонае падбароддзе.

— Кажаче, яго забілі? — Не схіляў галавы. — Як?

— Ліпучка для мух з мыш'яком.

— Ліпучка для мух з мыш'яком, — прамовіў у задумлівасці. — Гэта забаўна.

— Так, вельмі забаўна. Дзе можна набыць такія рэчы?

— Купіць? Не ведаю. Не сустракаліся мне з дзяцінства. Ніхто не ўжывае ліпучкі для мух у Сан-Францыска. Тут няма мух.

— Аднак нехта яе ўжыў, — сказаў я. — Супраць Сью.

— Сью? — імкліва ўскочыў з канапы.

— Так. Яе забілі ўчора раніцай — ліпучкай для мух з мыш'яком.

— Абаіх? — спытаў з недаверам.

— Як абаіх?

— Сью і яе бацьку.

— Так.

Апусціў голаў і пацёр руку аб руку.

— Але ж і ўліп,— сказаў ён паволі.

— Менавіта,— радасна пацвердзіў я.— Хочаш раска-
заць пра ўсё?

— Падумаю.

Я дазволіў яму падумаць і ўслухаўся ў ціканне гадзін-
ніка. Ад напружанай разумовай працы на яго шэра-
белым твары з'явіліся кроплі поту. Нарэшце ён сеў і пра-
цёр твар насоўкай.

— Буду казаць,— прамовіў ён.— Зараз ужо мушу.
Сью хацела кінуць Бэйба. Мы збіраліся разам з'ехаць.
Яна... Зараз пакажу.

Ён выняў з кішэні складзены кавалак тоўстай паперы
і даў мне. Я прачытаў:

«Каханы Джо! Далей я гэтага не стрываю. Мусім
хутка выехаць. Сёння ўвечары Бэйб зноў мяне пабіў.
Калі сапраўды мяне кахаеш, то няхай гэта будзе хутчэй.
Сью».

— Уласна кажучы, я для гэтага і хацеў атрымаць тую
тысячу,— прамовіў ён.— Два месяцы не меў грошай, як
толькі ўчора прыйшоў той ліст, я мусіў нешта зрабіць,
каб забраць Сью ў Бэйба. Яна не згадзілася, каб абраба-
валі яе бацьку, таму я павінен быў зрабіць гэта без яе.

— Калі ты апошні раз яе бачыў?

— Пазаўчора, у той дзень, калі паслала ліст. Бачылі-
ся пасля палудня, была тут, а ліст напісала ўвечары.

— Бэйб падазраваў, што вы нешта камбінуеце?

— Нам здавалася, што не. Урэшце, не ведаю. Увесь
час раўнаваў, ці была нагода, ці не.

— А была?

— Сью была добрай дзяўчынай,— адказаў Уэйлз,
пазіраючы мне проста ў вочы.

— Але ж яна нежывая.

Ён не адказаў.

Зрабілася цёмна. Я падышоў да дзвярэй і шчоўкнуў
выключальнікам, увесь час сачыў за Уэйлзам.

Калі я адсунуў руку ад выключальніка, за акном
нешта трэснула. Трэск быў гучны.

Я паглядзеў у акно.

На пажарных сходах прысеў на кукішкі нейкі чала-
век і пазіраў праз шкло і фіранкі. Ён быў мускулісты,
меў цёмную скуру на твары; па гэтым я і пазнаў
Бэйба Мак-Клора. Руля яго пісталета кранала шкло. Ён
пагрукаў у акно, каб прыцягнуць нашу ўвагу.

Ён гэтага дасягнуў.

Я няшмат мог зрабіць. Стаяў і глядзеў на яго. Не ведаў, глядзіць ён на мяне ці на Уэйлза. Бачыў яго до-сыць выразна, але карункавая фіранка змазвала дробязі. Ён жа, відаць, бачыў нас добра, нягледзячы на фіранку, а я, да таго ж, запаліў святло.

Уэйлз сядзеў нерухома на канапе і ўглядаўся ў Мак-Клора. Яго твар меў дзіўны, ледзяны і пануры выраз; вочы таксама былі панурыя. Ён не дыхаў.

Мак-Клор піхнуў руляй у шкло, і яно кавалкамі пасыпалася на падлогу. На жаль, мой голас быў вельмі слабы, каб выцягнуць з кухні Мак-Мэна. Нас падзялялі дзве пары замкнёных дзвярэй.

Уэйлз паглядзеў на выбітае шкло і прымружыў вочы. Прымружваў іх паволі, патрошачкі, так, нібы засынаў. Яго пануры твар быў павернуты да акна.

Мак-Клор стрэліў у яго тры разы.

Кулі адкінулі Уэйлза з канапы ажно пад сцяну. Вочы ў яго вырачыліся, зубы агаліліся, ажно да дзёснаў, язык вываліўся вонкі. Потым голаў яго апаў, і болей ён не варушыўся.

Мак-Клор знік, я кінуўся да акна. Адсунуў фіранку, і калі адчынаў шыбу, пачуў, як ён прызямліўся.

У пакой убег Мак-Мэн, за ім дзяўчына.

— Займіся тут, — кінуў яму, калі выходзіў праз акно. — Яго застрэліў Мак-Клор.

* * *

Кватэра Уэйлза была на другім паверсе, пажарныя сходы скончыліся жалезнай драбінкай, якая пад цяжарам чалавека апускалася да ўзроўню бетоннай паверхні надворка.

Далей быў толькі адзін пераход. Я пабег ім.

Спалоханы нізкі мужчына стаяў пасярод двара і глядзеў на мяне.

Я схапіў яго за плечы

— Туды пабег моцны мужчына? — крычаў я. — Дзе ён падзеўся?

Ён хацеў нешта сказаць, але толькі паказаў рукой у кірунку плота перад будоўляй па другі бок вуліцы.

Я так спяшаўся, што забыўся падзякаваць.

Я пралез пад плотам: шкада было часу шукаць уваход. Будоўля была вялікая і забруджаная, і нават такі вялікі мужчына, як Мак-Клор, лёгка мог там схавацца, схіліўшыся да зямлі.

Пачуўся сабачы брэх, можа, брахаў на каго, хто схаваўся. Я пабег у той бок. Сабака быў на агароджаным плотам надворку, на рагу вузкага праходу, які вёў з будоўлі на вуліцу.

Я зазірнуў цераз плот, убачыў толькі самотнага тэр'ера, пабег вузкім праходам, а ён застаўся ахоўваць сваю частку пята.

Давялося схаваць пісталет і бегчы на вуліцу.

Перад тытунёвай крамай стаяў аўтамабіль. Нейкі паліцыянт размаўляў з хударлявым цёмнаскурым мужчынам, які стаяў у адчыненых дзвярах крамы.

— Куды пабег такі моцны мужчына, які хвіліну таму выскачыў з гэтага праходу? — спытаў я.

Паліцыянт маўчаў. Ягоны суразмоўца паказаў галавой уздоўж вуліцы.

— Туды, — сказаў і вярнуўся да размовы.

Я кінуў «дзякуй» і пабег па той вуліцы. Каля тэлефонных аўтаматаў для выклікання таксовак стаялі дзве вольныя машыны. Далей трамвайны прыпынак.

— Дужы мужчына, які быў тут хвіліну таму, узяў таксоўку ці паехаў тым трамваем? — спытаў я ў таксоўшчыкаў, якія стаялі, абапёршыся на капот.

Адзін з іх, спрытнейшы, сказаў:

— Ён не браў машыны.

— Тады я вазьму. Даганіце той трамвай.

Трамвай тым часам праехаў ужо тры кварталы. Было шмат людзей, і я не бачыў, хто выходзіў на прыпынак. Мы нагналі трамвай, калі ён затрымаўся на вуліцы Маркет.

— Трымайцеся за трамваем, — папрасіў я шафёра і выскачыў з таксоўкі.

З тылу платформы зазірнуў праз шкло ў салон. У трамваі было толькі восем ці дзесяць чалавек.

— На вуліцы Хайд заходзіў дужы мужчына, — звярнуўся да кандуктара. — Дзе сышоў?

Кандуктар паглядзеў на срэбны долар, які я круціў у пальцах, і згадаў, што дужы мужчына выйшаў на вуліцы Тэйлар. Срэбны долар змяніў гаспадара.

Я саскочыў, калі трамвай зварочваў на вуліцу Маркет. Таксоўка спынілася, і шафёр адчыніў дзверцы.

— На вуліцы Шостую і Міссіён, — сказаў я. З вуліцы Тэйлар Мак-Клор мог пайсці куды заўгодна. Трэба было думаць. Супрацьлеглы бок вуліцы Маркет здаўся мне найбольш верагодным.

Ужо было цёмна. Мы мусілі праехаць аж да Пятай вуліцы, каб выбрацца з вуліцы Маркет, потым да вуліцы Міссіён і з паваротам на Шостую. Па дарозе мы не спаткалі Мак-Клора; на Шостай яго таксама не было.

— На Дзевятую,— сказаў я шафёру і, калі ехалі, растлумачыў, каго мы шукаем.

Прыехалі на Дзевятую. Мак-Клора не было. Мусіў яго пралічыць.

Мак-Клор — узломшчык. Яго шукае ўвесь Сан-Францыска. Інстынкт узломшчыка мог падказаць яму ратавацца на таварным цягніку. Таварная станцыя была паблізу. Мог быць і яшчэ хітрэйшым: затаіцца дзе-небудзь і не ўцякаць. У гэтым выпадку ён, мабыць, не пераходзіў на другі бок вуліцы Маркет. Калі дзесьці схаваўся, то і ранічай можна будзе яго шукаць. Калі ён збіраецца знікнуць, то трэба яго лавіць цяпер альбо ніколі.

— На Харысан,— сказаў я шафёру.

Паехалі на вуліцу Харысан, потым на Трэцюю, уверх па Браян на Восьмую, уздоўж Брэнан, зноў на Трэцюю і на Таўсэнд,— але і там не спаткалі Мак-Клора.

— Цяжкая справа,— сказаў спачувальна таксоўшчык, калі мы спыніліся насупраць пасажырскага вакзала Саўзерн Пэсіфік.

— Пайду гляну на станцыі,— сказаў я.— А вы таксама будзьце нападгатовы.

Калі я пазнаёміў паліцыянта на вакзале з маімі праблемамі, ён падвёў да мяне дэтэктываў, якія таксама пільнавалі Мак-Клора. Іх паслалі сюды, як знайшлі цела Сью Гэмблтон.

Смерць Голі Джо Уэйлза была для іх навіною.

Яшчэ з ганка я пачуў маю таксоўку. Яе клаксон упарта працаваў, але быў хворы на астму, і я яго не пачуў у вакзальным будынку.

Мой пільны шафёр быў узбуджаны.

— Такі самы, пра якога вы казалі, выйшаў з вуліцы Кінг і ўскочыў у трамвай нумар шаснаццаць.

— У які бок паехаў?

— У той,— паказаў на паўднёвы ўсход.

— За ім,— сказаў я і ўскочыў у аўтамабіль.

Трамвай знік за паваротам Трэцяй вуліцы, за два кварталы ад нас. Калі ж мы даехалі да рога, быў ужо за чатыры кварталы ад нас і паволі знікаў. На хаду з яго выскачыў нейкі мужчына. Быў высокі, вельмі шырокі

ў плячах. Ён адразу ж пабег, праскочыў тратуар і знік.

Мы спыніліся там, дзе ён саскочыў.

Я расплаціўся з шафёрам і сказаў:

— Вяртайцеся на Таўсэнд і скажыце тым паліцыянтам на вакзале, што я пайшоў за Мак-Клорам на таварную станцыю Саўзерн Пэсіфік.

Мне здавалася, што я рухаюся бязгучна паміж двума радамі таварных вагонаў, але не прайшоў яшчэ і шасці метраў, як у вочы бліснуў ліхтарык і гучны голас пераканаўча загадаў:

— Стой спакойна.

Я стаў спакойна. Паміж вагонаў з'явіліся нейкія людзі. Адзін з іх назваў маё імя і сказаў:

— Што ты тут робіш? Згубіў дарогу?

Гэта быў Гары Пэйбл, паліцэйскі дэтэктыў.

Нарэшце я зрабіў уздых.

— Здароў, Гары. Шукаеш Бэйба? — спытаў я.

— Але, праглядаем вагоны.

— Ён тут. Я прыйшоў за ім.

Пэйбл згасіў ліхтарык.

— Паслухай, Гары,— сказаў я.— Не жартуй з ім. У яго неблагі пісталет, і ён ужо сёння ўладкаваў аднаго хлопца на той свет.

— Буду мець на ўвазе,— паабяцаў Пэйбл і загадаў аднаму са сваіх людзей папярэдзіць астатніх на другім баку станцыі, што Мак-Клор тут і каб выклікалі дапамогу.

— Пасядзім тут і прытрымаем яго, пакуль не прыйдзе дапамога,— сказаў ён.

Гэта гучала разважна. Усе разышліся пільнаваць Мак-Клора. Адзін раз Пэйбл і я затрымалі нейкага валацугу, які спрабаваў выслізнуць паміж намі на станцыю, другі раз адзін з людзей Пэйбла злавіў спалоханага падлетка. Нешта не спадабалася ім. Потым да прыбыцця паручніка Дафа і некалькіх аўтамабіляў з паліцыянтамі нічога не адбывалася.

Большасць нашых сіл утварыла кардон вакол станцыі. Рэштка з малых груп разышлася па тэрыторыі, праглядалі метр за метрам. Злавілі яшчэ колькі валацуг, якіх не заўважылі раней Пэйбл і яго людзі, але сярод іх не было Мак-Клора.

Мы не натрапілі ні на адзін з яго слядоў, пакуль нехта выпадкова не сутыкнуўся з яшчэ адным валацугам, які

хаваўся ў цені вагона. Прышоў у сябе толькі праз пару хвілін, але і тады не мог размаўляць. У яго была зламаная сківіца, а калі мы яго спыталі, ці не Мак-Клор прыклаўся да яго, кіўнуў галавой. На пытанне: у якім накірунку падаўся Мак-Клор, паказаў на ўсход.

Пабеглі туды і агледзелі станцыю Санта Фе.
Мак-Клора мы так і не знайшлі.

Я паехаў з Дафам у Палац Справядлівасці. Мак-Ман быў у кабінеце капітана з трыма ці чатырма дэтэктывамі паліцыі.

— Уэйлз памёр? — спытаў я.

— Так.

— Паспеў што-небудзь сказаць?

— Памёр адразу, калі ты выйшаў праз акно.

— Дзяўчына ў цябе?

— Яна тут.

— Што-небудзь ад яе дазналіся?

— Мы хацелі дачакацца цябе, — сказаў дэтэктыў сяржант О'Гар. — Не ведаем, што ты маеш супраць яе.

— Прывядзіце яе сюды. Я яшчэ не вячэраў. А што дало анатамічнае ўскрыццё Сью Гэмблтон.

— Працяглае атручванне мыш'яком.

— Працяглае? Што, ёй давалі мыш'як патроху, а не за адзін раз?

— Так. Джордан вылічыў: у яе нырках, вантробах, страўніку і крыві было меней аднаго грана мыш'яку. Гэта не магло яе забіць, але Джордан сцвярджае, што знайшоў мыш'як у яе валасах, а гэта ўжо гаворыць пра тое, што ў яе арганізм атрута ўводзілася на працягу месяца, калі дайшла так далёка.

— А магчыма, што яе забіў не мыш'як?

— Не, хіба толькі, што Джордан — знахар, а не лекар.

Дзяжурная паліцыянтка ўвяла Пэгі Кэрал.

Дзяўчына выглядала стомленаю. Яе павекі, вусны прыпухлі, і ва ўсім цэле адчувалася млявасць, калі ёй прапанавалі фатэль, цяжка апусцілася на яго.

О'Гар кіўнуў мне сваёй сівой і круглай, як шар, галавой.

— Ну зараз ты нам раскажаш, Пэгі, пра сваю ролю ва ўсёй гэтай справе, — папрасіў я.

— У мяне нічога няма для вас. — Яна нават не паглядзела на мяне. — Джо мяне ўблытаў. Сам жа вам казаў.

— Ты яго дзяўчына?

— Гэта можна і так назваць,— пагадзілася яна.

— А ты раўнівая?

А ці мае гэта дачыненне да справы? — Яна паглядзела на мяне здзіўлена.

— Сью Гэмблтон забілі, а яна збіралася ўцячы разам з ім.

Дзяўчына выпрасталася ў фатэлі і сказала спакойна:

— Прысягаю Богам, я не ведала, што яе забілі.

— Але ж ты ведала, што яна нябожчыца,— сцвердзіў я.

— Не,— сказала Пэгі рашуча.

Я штурхануў О'Гара локцем. Ён наблізіў да Пэгі сваю квадратную сківіцу і крыкнуў:

— Чаго ты ўпарцішся? Ты ведала, што Сью нябожчыца. Як ты магла не ведаць, калі сама забіла яе?

Ён паклікаў астатніх паліцыянтаў. Тыя акружылі яе і зладжаным хорам працягвалі песню свайго сяржанта. Пару хвілін на яе крычалі, рыкалі, раўлі.

Калі яны скончылі лаяцца, я зноў пачаў:

— Хвілінку. А можа, яна не забівала?

— Ці хочаш мне сказаць, што... — пачаў О'Гар.

— Я не казаў, што забівала не яна, сказаў «можа».

— А хто ж тады?

Я паўтарыў пытанне дзяўчыне.

— Хто забіў?

— Бэйб,— адказала нарэшце.

О'Гар абурыўся, каб падумала, што ён не верыць.

— Адкуль гэта ведаеш, калі думала, што яна жывая? — спытаў ён са штучным здзіўленнем.

— Гэта ж ясна,— сказала яна.— Ён ашалеў, калі даведаўся, што Сью мае намер уцячы з Джо, таму я і забіў, а потым прыйшоў да Джо і яго таксама прыбраў. Гэта тыповы ўчынак для Бэйба.

— Так? А як даўно ты ведала пра іх уцёкі?

— З самага пачатку. Джо мне сказаў, месяц ці два таму.

— І ты была не супраць?

— Вы нічога не разумееце,— адказала яна.— Мне гэта не шкодзіла. Яны хацелі са мною падзяліцца. Вы ж ведаеце, у яе бацькі шмат грошай. На іх і паляваў Джо. Сью была для яго толькі ключом да сейфа старога. А я спадзявалася на сваю частку.

— Так. А якім чынам? Бэйб мусіў атруціць?

— Ён? Хіба вы не разумееце, што ён...
— Добра, як бы ён гэта зрабіў?
— Гм, хіба рукамі.— Пэгі паціснула плячыма.
— Калі б ён надумаўся забіваць, то зрабіў бы гэта спантанна і хутка,— падказаў я.

— Так, вядома.
— На твой розум, яе не маглі атручваць паступова, на працягу цэлага месяца?

У блакітных вачах дзяўчыны з'явіўся неспакой. Прыкусіла далонь вуснамі і сказала паволі:

— Не, не магу ўявіць. Гэта не ў стылі Бэйба.

— А хто мог так зрабіць.

Вылупіла вочы і спытала:

— Вы думаеце — Джо?

Я не адказаў.

— Гэта мог быць і Джо,— згадзілася Пэгі.— Але адзін Бог ведае, навошта яму было пазбаўляцца дойнай кароўкі Сью. Хаця ад яго можна было чакаць чаго заўгодна. Ашукаў за сваё жыццё не аднаго чалавека. Быў спрытны, але не вельмі хітры. Калі хацеў яе забіць, то забіў бы менавіта такім чынам.

— Ён з Бэйбам быў у добрых адносінах?

— Не.

— Ці часта бываў у Бэйба?

— Наколькі ведаю, то не бываў там ніколі. Залішне падазрона ставіўся да Бэйба, баяўся, што той яго там зловіць.

— А як тады Джо мог хаваць у яе кватэры ліпучку для мух, якой яе атруціў?

— Ліпучка для мух?! — Яе здзіўленне, здаецца, было сапраўдным.

— Пакажы ёй,— сказаў я О'Гару.

Ён выняў ліпучку з шуфляды і паказаў ёй зблізку.

Прыглядалася да яе амаль хвіліну, а потым сарвалася з месца і абедзвюма рукамі схапіла мяне за плечы.

— Не ведала, што гэта,— сказала.— Гэта было ў Джо два месяцы таму. Разглядаў ліпучку менавіта тады, калі я ўвайшла. Я спытала, што гэта, а ён усміхнуўся той самай сваёй усмешкай і сказаў, што з гэтага робіць анёлкаў, скруціў ліпучкі і сунуў іх у кішэню. Не брала яго слоў да галавы: Джо ўвесь час нешта прыдумляў, але нічога з гэтага не атрымлівалася.

— Бачыла ліпучкі яшчэ і потым?

— Не.

— Ці добра ты ведала Сью?
— Зусім яе не ведала, нават не бачыла. Я трымалася далей ад яе, каб не сапсаваць Джо яго планаў.
— Але ж ты ведала Бэйба?
— Так. Бывала часам у гасцях, дзе ён быў таксама.
Гэта ўсё.

— Хто забіў Сью?
— Джо,— адказала Пэгі.— У яго былі такія паперкі, якімі забілі Сью, я бачыла.

— Навошта ён гэта зрабіў?
— Не ведаю. Часам ён рабіў глупствы.

— Можа, ты яе забіла?

— Не, не, не!

Я зрабіў знак О'Гару.

— Маніш! — Ён кінуўся да яе і замахаў перад яе носам ліпучкай для мух.— Ты яе забіла!

Астатнія паліцыянткі зноў абступілі яе і зноў пачалі крычаць. Пэгі сядзела ашаламленая, і паліцыянтка, якая прывяла яе сюды, пачала непакоіцца.

Тады О'Гар крыкнуў гнеўна:

— Хопіць. Кіньце яе ў камеру, і няхай адумаецца.

А потым я звярнуўся да яе:

— Згадай, калі ласка, што ты сказала Джо сёння папалудні. Зараз не час на круцельства. Падумай пра гэта сёння ноччу.

— У імя Бога, гэта не я забіла,— сказала яна.

Я павярнуўся да яе спінай. Яе вывелі.

— Ух! — пазяхнуў О'Гар.— Але ж мы ёй і далі.

— Някепска,— згадзіўся я.— Каб я меў на прыкмеце каго лепшага, сказаў бы, што гэта не яна забіла Сью, бо калі яна кажа праўду, то забіў Джо. Але навошта яму труціць курыцу, якая несла яму такія прыгожыя залатыя яйкі? Нашто ён схаваў атруту ў яе кватэры? У Бэйба былі матывы, але, напэўна, ён не спецыяліст па сістэматычнаму і паступоваму атручванню. Хаця, яшчэ невядома, ён і Джо маглі быць саўдзельнікамі.

— Маглі,— сказаў Даф.— Наўрад ці Пэгі з усіх траіх найбольш падазроная. Прыціснуць яе ранкам зноў?

— Так,— сказаў я.— І знайсці Бэйба.

Усе пайшлі вячэраць. Мак-Мэн і я таксама вырашылі што-небудзь з'есці. Калі праз гадзіну вярнуліся ў пакой дэтэктываў, там было ўжо пуста.

— Патэлефанавалі, што Мак-Клор на Прыстані 42, і ўсе туды паехалі,— сказаў нам Стыў Уорд.

— Калі?

— Дзесяць хвілін таму.

Мы ўзялі з Мак-Мэнам таксоўку і рушылі на Прыстань 42. Туды мы не даехалі.

На Першай Вуліцы, тут жа каля Ембаркадэра, таксоўка спынілася.

— Што?..— пачаў я і толькі тады ўбачыў дужага мужчыну, які стаяў перад аўтамабілем і цэліў у нас з пісталета.

— Гэта Бэйб,— прамармытаў я і прытрымаў Мак-Мэна, каб не выцягваў сваёй зброі.

— Завязі мяне да... — сказаў Мак-Клор напалохана-му шафёру. Калі ўбачыў нас, перайшоў на мой бок і адчыніў дзверку, ён не апускаў пісталет і ўсё яшчэ цэліў у нас.

На ім не было капелюша. Мокрыя валасы ліплі да галавы; з іх цяклі тонкія струменьчыкі вады. Вопратка таксама — цалкам мокрая.

Ён паглядзеў на нас са здзіўленнем.

— Вылезці,— загадаў.

Калі мы выходзілі, крычаў шафёру:

— Быдла, чаму едзеш з узнятым сцяжком, калі ў цябе пасажыры?

Шафёра ўжо не было. Выскачыў з аўтамабіля і ўцякаў. Мак-Клор кінуў яму наўздагон пару праклёнаў і падштурхнуў мяне руляй.

— Ну, раз-два, звальвайце.

Ён не пазнаў мяне. Было дастаткова цёмна, а я ў капелюшы. Там, ва Уэйлза, бачыў мяне толькі пару імгненняў.

Я адышоўся. Мак-Мэн таксама.

Мак-Клор адступіў на крок, каб не апынуцца паміж намі, і пачаў на нас раўці.

Мак-Мэн скочыў на руку Мак-Клору, на тую, у якой трымаў пісталет.

Я выцяў яго кулаком у сківіцу. З такім жа поспехам я мог біцца са сцяною; Мак-Клор нават не варухнуўся. Адсунуў мяне з дарогі і ўляпіў Мак-Мэну ў губы. Мак-Мэн паляцеў, але затрымаўся на таксоўцы, сплюнуў адзін зуб і чакаў працягу.

Я паспрабаваў атакаваць Мак-Клора злева.

Мак-Мэн засяродзіўся на правай руцэ, але не паспеў унікнуць пісталета, атрымаў у лоб і паваліўся. Так і застаўся ляжаць.

Я выцяў Мак-Клора ў лытку, але так і не змог яго зваліць. Правым кулаком даў яму пад дых, а левай злавіў поўную прыгаршчу яго мокрых валасоў і павіс на іх. Ён патрос галавой і захістаўся.

Мак-Клор прыклаў мяне ў бок, і я адчуў, што мае вантробы і рэбры склаліся разам, як вокладка і старонкі ў кнізе.

Я даў яму па карку. Атрымалася няблага. Нешта ў ягоных грудзях забурчэла, левай рукой ён сціснуў мае плечы і дадаў мне правай, у якой трымаў пісталет.

Я выцяў яго, ужо не глядзячы куды, і зноў ударыў па карку.

Аднекуль з вуліцы, з боку Ембаркадэра, даляцеў паліцэйскі свісток. Людзі беглі да нас.

Мак-Клор хрыпеў, як паравоз, і ўсё ж скінуў мяне з сябе. А я гэтага не хацеў, спрабаваў учапіцца зноў. Аднак ён зваліў мяне і кінуўся наўцёкі.

Я падняўся, выхапіў пісталет і пабег за ім.

За першым жа рогам ён затрымаўся — стрэліў па мне тры разы. Я таксама — адзін. Ніводзін з гэтых чатырох стрэлаў не быў трапным.

Ён знік за рогам. Я абышоў здалёк, не меў пэўнасці — ён мог чакаць, прыціснуўшыся да сцяны. Але ўбачыў яго на 30 метраў далей, паміж складамі. Пабег за ім, мае 86 кг вагі давалі мне лепшыя шансы, чым ягоныя сто з гакам.

Ён перабег на другі бок вуліцы, углыб, далей ад узбярэжжа. Над скрыжаваннем гарэла ліхтарня. Калі я трапіў у яе святло, ён азірнуўся і скіраваў на мяне пісталет. Я не пачуў, як шчоўкнуў цынгель, але мусіў шчоўкнуць, бо ён кінуў непатрэбны ўжо пісталет. Цяжкая зброя пранеслася паўз мяне і гучна ляснула ў нейкія дзверы.

Мак-Клор павярнуўся і пабег. Я за ім.

Я стрэліў, знарок не па ім, каб толькі даць зразумець іншым, дзе мы знаходзімся.

За наступным рогам ён хацеў павярнуць налева, але перадумаў і пабег далей.

Я паскорыў бег, дыстанцыя паміж намі зменшылася да якіхсьці 120—150 метраў, і закрычаў:

— Стой, альбо застрэлю!

Ён скочыў набок, у нейкі вузкі праход.

Я адбегся, каб паглядзець, ці не зашыўся там, і таксама кінуўся туды. Святла, што сягала з вуліцы, хапала, каб мы маглі бачыць адзін аднаго. Праход быў тупіковы —

муры з бакоў, у тарцы высокая бетонная пабудова з закратаванымі вокнамі і дзвярыма.

Мак-Клор стаяў насупраць мяне, нас падзялялі метраў шэсць.

Ён сціснуў зубы, звёў плечы, рукі выцягнуў перад сабою.

— Рукі ўгору, — я навёў на яго пісталет.

— Сыдзі з дарогі, чалавечак, — прамармытаў і зрабіў напружаны крок да мяне, — а не — з'ем цябе.

— Яшчэ адзін крок, і стрэлю, — загадаў я.

— Паспрабуй. — Ён зрабіў яшчэ адзін крок, ногі трохі сагнуў у каленях. — Дабяруся да цябе, нават нашпігаваны кулямі.

— А гэта, гледзячы куды я траплю, — я быў гаваркі, бо цягнуў час, каб прыйшла паліцыя. Не хацелася забіваць яго. Гэта можна было зрабіць і з таксоўкі. — Я не Эні Оўклі, але ж, калі не змагу з такой адлегласці прастрэліць табе калені, то мне давядзецца прасіць прабачэння... А калі лічыш, што раструшчаныя калені гэта лухта, то паспрабуй.

— Звалі! — крыкнуў ён і паспрабаваў.

Я стрэліў у правае калена.

Ён пахіснуўся.

Стрэліў яму ў левае калена.

Паваліўся.

— Сам гэтага хацеў, — сказаў я сумна.

Ён абапёрся на рукі і сеў.

— Не думаў, што ты ўсё ж наважышся, — прасычэў ён.

* * *

Я размаўляў з Мак-Клорам у шпіталі. Ён ляжаў на спіне, абапёршыся на падушкі. Ягоная скура была бляклаю, сцягнутаю вакол рота і вачэй, але анічога, апроч гэтага, не здраджвала, што ён пакутуе.

— Моцна мяне папсаваў, стары, — сказаў ён, калі я ўвайшоў.

— Выбачай...

— Я не скарджуся. Сам напросіўся.

— Нашто ты забіў Голі Джо? — спытаў я паміж іншым і прысунуў крэсла да ложка.

— Ну, ну, пытанне не па адрасе.

Я засмяўся і заўважыў, што гэта менавіта я быў у пакоі разам з Джо.

Мак-Клор скрывіўся:

— Я быў перакананы, што ўжо недзе цябе бачыў. Дык вось дзе. Я не звяртаў увагі на твар, толькі на рукі.

— Нашто забіў яго?

Падціснуў вусны, прымружыў вочы, хвіліну падумаў і нарэшце адказаў:

— Ён забіў адну кабету, маю знаёмую.

— Ён забіў Сью Гэмблтон? — спытаў я.

Прыглядаўся да мяне, потым адказаў:

— Так.

— Адкуль ты ведаеш?

— Сью мне сказала. Дай мне запаліць.

Я падаў яму папяросу і аспрэчыў:

— Гэта не ў згодзе з тым, што ведаю. Адкажы папросту. Што адбылося і што сказала Сью. Пачні з таго вечара, калі набіў ёй сіняк пад вокам.

Нейкі час ён думаў, павольна выпускаў дым праз нос.

— Я не павінен быў гэтага рабіць, факт, — сказаў нарэшце. — Але зразумей, яе не было да самага вечара і не хацела прызнавацца, дзе была. Мы пасварыліся з-за гэтага. Які дзень сёння? Чацвер, значыцца, гэта было ў панядзелак. Пасля гэтай сваркі я сышоў і цэлую ноч прасядзеў у нейкім прытоне на Армі Стрыт. Вярнуўся дахаты а сёмай раніцы. Сью жахліва кепска адчувала сябе, яна адмовілася выклікаць доктара. Гэта было даволі дзіўна, бо яна панічна баялася хвароб.

Мак-Клор пачухаў патыліцу, глыбока зацягнуўся — ад папяросы практычна нічога не засталася. Выпусціў дым праз нос і праз вусны адначасова, паглядзеў на мяне тупым позіркам праз хмару дыму. Потым жорстка вымавіў:

— Ну, а потым памерла. Але яшчэ да таго сказала мне, што Джо яе атруціў.

— Сказала? Якім чынам?

Мак-Клор пахітаў галавою.

— Я спытаў, што адбываецца; яна не адказвала і раптам пачала енчыць, што яе атруцілі. «Мяне атруцілі, — енчыла. — Мыш'як. Той паскудны Джо», — казала. А потым больш нічога не сказала і выпруцілася.

— Ага, і што ты тады зрабіў?

— Паляцеў шукаць Джо, але не ведаў, дзе жыве; толькі ўчора даведаўся. Ён быў там, калі я з'явіўся.

Ведаеш жа, як было. Я прыўлашчыў нейкую машыну і прыпаркаваў яе на Тэрк Стрыт, каб на ёй потым і зваліць. Калі я вярнуўся туды, каля машыны ўжо стаяў фараон. Я падумаў, што лепш будзе ўцякаць трамваем на вакзал. Але там было поўна фараонаў, тады я вымушаны быў пайсці да вады ў Чайна Бэйзін. Я праплыў да мола, там мяне заўважыў ахоўнік, і я мусіў плыць у іншае месца. На беразе мне ўдалося пазбавіцца ад паліцыянтаў, але потым зноў не пашанцавала. Я не спыняў бы той таксоўкі, калі б ён не ехаў з узнятым сцяжком, мне здавалася, што ў яго няма пасажыраў.

— Ты ведаў, што Сью хоча ўцячы з Джо?

— Нічога пра гэта не ведаю,— адказаў.— Ведаў, што яна мне здраджвае, але не ведаў з кім.

— Што б ты зрабіў, каб ведаў?

— Я? — усміхнуўся хітра.— Тое самае.

— Забіў бы абаіх,— сказаў я.

Ён пацёр вялікім пальцам рукі вусны і спакойна спытаў:

— Думаеш, гэта я забіў Сью?

— Думаю, што так.

— Добра,— сказаў ён.— Хіба на схіле веку я раблюся найўным, на халеру я марную час абы з кім? Няма ў мяне іншага клопату. Ну, звальвай, хлопец. Мне надакучыла біцца за пусты мех.

І сапраўды. Нічога больш я з яго не выцягнуў.

* * *

Стары сядзеў і слухаў, далікатна пастукваў доўгім жоўтым алоўкам і прыглядаўся да мяне праз акуляры сваімі лагоднымі, блакітнымі вачыма. Калі я скончыў, пацікавіўся:

— Як пачуваецца Мак-Мэн?

— Згубіў пару зубоў, але чэрап цэлы. Ачуняе праз два дні.

— І што мяркуеш наконт гэтага?

— Самагубства,— адказаў я і зручней уладкаваўся ў крэсле.

Стары ўсміхнуўся ветліва, але скептычна.

— Мне гэта таксама не падабаецца,— уздыхнуў я,— я яшчэ не гатовы, каб скласці рапарт. Але гэта адзінае годнае веры дапушчэнне. Тая ліпучка для мух была схавана за шафаю. Толькі дурань спрабаваў бы схваць

нешта ад жанчыны за яе ўласнай кухоннай шафай. Але сама яна магла так зрабіць.

Пэгі сцвярджае, што Голі Джо набыў тую ліпучку. Калі Сью яе схавала, то значыцца, што атрымала яе ад Джо. Яны мелі намер уцячы і толькі чакалі, каб Джо, які быў пусты, здабыў трохі грошай. Можа, баяліся Бэйба і схавалі атруту, каб падсунуць яму, калі той выкрые іхнія планы. А можа, перад уцёкамі забойцы хацелі атруціць яго.

Калі я пачаў гаворку з Джо пра забойства, ён думаў, што гэта Бэйб выпруціўся. Можа, ён быў здзіўлены, але, на сённяшні розум, толькі тым, што адбылося гэта так хутка. Яго больш здзівіла, калі я сказаў яму, што гэта Сью нябожчыца. Аднак і тады ён быў здзіўлены менш, чым, калі ўбачыў раптам жывога Мак-Клора за акном.

Сью памерла, праклінаючы Джо, ведала, што была атручаная, і не дазволіла Мак-Клору выклікаць доктара. Ці не азначае гэта, што пакрыўдзілася на Джо і сама ўжыла атруту, замест таго каб даць яе Бэйбу? Атрута была схавана ад яго, але нават калі б знайшоў яе, то не скарыстаў бы. Ён для гэтага залішне просты. Хіба што злавіў яе, калі спрабавала яго атруціць, і прымусіў яе саму праглынуць атруту. Гэта, аднак, не тлумачыць наўнасьць мыш'яку ў яе валасах.

— А твая гіпотэза з самагубствам тлумачыць? — спытаў Стары.

— Магчыма, — адказаў я. — Не шукайце памылкі ў асноўным. Памылак і так хапае. Калі яна скончыла самагубствам, то, магчыма, спрабавала зрабіць гэта і раней, скажам, пасля якой-небудзь сваркі з Джо, месяц таму, і засталася жывая. Адсюль і мыш'як у валасах. Няма ніякіх доказаў, што ўжывала яго на працягу цэлага месяца.

— Ніякіх доказаў, — лагодна заўважыў Стары, — апроч тых, што дало ўскрыццё трупа — працяглае атручванне мыш'яком.

Меркаванні спецыялістаў ніколі не ўплывалі на мае тэорыі.

— Доктар мяркуе па невялікай колькасці атруты, знойдзенай у яе целе — меншай за смяротную дозу. А колькасць атруты, знойдзенай у страўніку пасля смерці, залежыць ад таго, колькі ахвяра званітавала перад смерцю.

Стары лагодна ўсміхнуўся і спытаў:

— Але, як сам сцвярджаеш, яшчэ нельга назваць тваю тэорыю справаздачай. І што прапануеш рабіць зараз?

Калі няма нічога іншага ў праграме, то пайду дахаты, праясню свае думкі папяросамі і паспрабую штосьці скамбінаваць. Хіба знайду тое выданне «Графа Монтэ Крыста» і прагартаю яго. Не чытаў з часоў дзяцінства. Тая кніжка была абкручана ліпучкай для мух, здаецца, пачак паперы быў затонкі і без кнігі не трымаўся б за шафаю. Хаця, магчыма, у кніжцы таксама нешта ёсць. Ва ўсякім разе спраўджу.

— А я зрабіў гэта ўчора увечары, — сказаў Стары.

— І?..— спытаў я.

Ён выняў кніжку з шуфляды, разгарнуў на старонцы, адзначанай закладкай, і працягнуў мне, адзначыў ружовым пазногцем абзац.

«У першы дзень ты ўжывеш адзін міліграм атруты, назаўтра — два, праз дзесяць дзён дойдзеш да цэнтыграма, дваццаць наступных дзён, ужываючы тую самую дозу, праглынеш ужо тры цэнтыграмы; і доза гэтая не зробіць табе шкоды, але была б небяспечнаю для кагосьці, хто не застрахаваў сябе папярэдняю трэніроўкаю; так праз месяц, п'ючы атручаную ваду з кубка, заб'еш кожнага, каго пачастуеш гэтай вадою, сама ж адчуеш толькі лёгкую млявасць».

— Менавіта, — сказаў я, — менавіта так. Баяліся ўцячы, не забіўшы Бэйба. Ведалі, што будзе іх шукаць. Сью спрабавала загартаваць сябе ад мыш'яку. Прызвычайвала свой арганізм; прымала штараз большыя дозы, каб потым магчы з'есці разам з Бэйбам атручаную ежу, нічым не рызыкуючы. Хварэла б потым, але не памерла б. І паліцыя не магла б яе абвінаваціць, бо таксама ела б атручаную страву.

Усё пасуе. Пасля той авантуры ў панядзелак увечары, калі напісала Джо, патрабуючы неадкладных уцёкаў, спрабавала прыспешыць сваю загартоўку і занадта хутка павялічыла дозу, ужыла зашмат. Таму кляла Джо, бо гэта быў ягоны план.

— Магчыма, і сапраўды перабольшыла дозу, — згадзіўся Стары, — але неабавязкова. Ёсць людзі, якія здольныя выпрацаваць у сябе загартоўку супраць вялікіх доз мыш'яку без складанасцяў, гэта як прыродны дар, уласцівасць арганізма. А нармальны чалавек, які паспра-

баваў бы зрабіць тое самае, што Сью Гэмблтон, скончыў бы так, як яна. Атручваўся б паволі, атрута акумулявалася б і ўрэшце выклікала б смерць.

* * *

Праз шэсць месяцаў Бэйб Мак-Клор быў страчаны на шыбеніцы за забойства Голі Джо Уэйлза.

ФРЫДРЫХ ГЛАЎЗЕР

КАРОЛЬ ЦУКАР

Ледзь толькі камісар Крайбіх з'явіўся на месцы злачынства, ён зразумеў — гэта тыпова безнадзейная справа. На падлозе ляжаў чалавек з крывавай нажавой ранай у грудзях. Паводле пашпарта, гэта быў Якаб Кусмаўль, выхадзец з Рыгі. Але, магчыма, звалі яго не Якаб Кусмаўль і, магчыма, родам ён быў з Будапешта ці іншага горада: у гэтых людзях ніколі нельга быць упэўненым... І камісар Крайбіх уздыхнуў. Пасля сусветнай вайны мінула чатыры гады, Вена згаладалася, увесь свет спекуляваў. Крайбіх уздыхнуў і падумаў, што, калі б захавалася старая манархія, ён, напэўна, быў бы цяпер прыдворным саветнікам.

Забіты ляжаў каля стала. На ім стаяла шахматная дошка з фігурамі: распачатая партыя. Каля дошкі дзве філіжанкі з чорнай кавай, напалову адпітыя, побач з імі — два срэбныя сподачкі для цукру. Другі — пусты.

Але на падлозе ляжаў Якаб Кусмаўль і трымаў у правай руцэ чорнага шахматнага караля, у левай — чатырохкутны пакецік з цукрам, відавочна, той самы пакецік, які раней ляжаў на срэбным сподку, цяпер пустым?

— Ці адразу надышла смерць? — спытаўся камісар Крайбіх у судовага доктара.

— Мяркую, праз дзве-тры хвіліны...

— Ён быў яшчэ ў свядомасці?

— Напэўна ж... Бо гэта вельмі моцны чалавек, можаце мне паверыць, пан саветнік.

— То, можа, невыпадкова ён трымае ў руках гэтыя рэчы?

— Напэўна... Але якія? Чорнага караля і пакецік з цукрам? Што гэта азначае?.. Вы разумееце, пан саветнік?

— Вядома,— адказаў камісар, якому доктарава «саветнік» лашчыла вуха.

— Магчыма, забіты хацеў падаць нам знак. Знак, па якім мы зможам знайсці забойцу. Разумееце, пан доктар? Калі толькі гэты цукар нешта азначае...

— І шахматная фігура,— наважыўся дадаць паліцыянт Хохрайцпойнтэр, які дагэтуль моўчкі стаяў побач. У яго былі зморшчаны лоб і рэдкія рудыя вусы.

— Так,— сказаў камісар,— чорны кароль. Я ведаю караля Ліра і ведаю, як звалі ўсіх каралёў у Шэкспіра: Генрых, Рычард... Я таксама ведаю караля Отакара¹. Але кароль цукар?

Доктар развітаўся. Камісар Крайбіх доўга вывучаў распачатую партыю. Паліцыянт Хохрайцпойнтэр паводзіў сябе ціха. Урэшце ён прашаптаў:

— Я магу паклікаць кельнера?

Крайбіх кіўнуў. Ён дэталёва аглядзеў нябожчыка. Той быў зусім несімпатычны: трайнае падбароддзе, блякая скура, нізкі лоб і рудыя вусы. Нават смерць не пакінула знаку велічы на ягоным твары.

Крайбіх абышоў забітага і накіраваўся да другога стала, які стаяў недалёка ад акна. На стала ляжалі паперы, рахункі, накладныя, дзелавыя лісты: «У адпаведнасці з Вашай замовай ад 15 кастрычніка маем гонар Вам прапанаваць...» Пацёрты, набіты партаманет. Крайбіх адкрыў яго: турэцкія фунты, швейцарскія франкі, долары, англійскія фунты, два чэкі. Крайбіх машынальна падлічыў грошы і ўздыхнуў, падумаў пра свой заробак, які ён атрымліваў у інфляцыйных купюрах. Яшчэ раз пільна аглядзеў грошы перад тым, як пакласці іх на стол, і тут заўважыў шматок паперы. Ён паднёс яго да святла. Бязгучна падышоў паліцыянт Хохрайцпойнтэр. Шматок паперы аказаўся фрагментам нейкай французскай газеты. На адным баку было паведамленне астралагаў, але артыкул быў незавершаны. На другім баку чырвоным алоўкам пазначаны артыкул: «Рацыянальнае лекаванне дыябету, прафесар Дуранд».

Гэта, відавочна, было паведамленне пра кнігу аб лячэнні цукровай хваробы. Позірк Крайбіха перанёсся ад назвы артыкула да стала. Двое гулялі за сталом у шахматы і пілі каву, але абодва каву не саладзілі. Адзін, магчы-

---

¹ Кароль Отакар — герой драмы Франца Грыльпарцэра «Шчасце і канец караля Отакара» (1825).

ма, забойца, пакецік з цукрам пакінуў некранутым на маленькім срэбным сподку. Але Кусмаўль перад тым, як упасці з крэсла, чамусьці спешна схапіў левай рукой свой пакецік, тым часам, як правая рука... Але лепш па чарзе. Левай рукой Кусмаўль схапіў цукар, забойца падняўся, спакойна выйшаў, потым Кусмаўль паваліўся на падлогу, скамянеў у нейкай дзіўнай паставе: абедзве рукі, пачынаючы ад локця, былі паднятыя вертыкальна. Левая рука трымала пакецік цукру, правая — чорнага шахматнага караля.

Павярховы кельнер Паспішыл Отакар (жанаты, жыве па адрасе: Марыяліфэрштрасэ, 45) не адчуваў асабліва глыбокай павагі да забітага... «Ён піў,— далажыў кельнер,— кожную ноч забяўляўся з сяброўкамі...» але пра гэта ён, Паспішыл, гаварыць не хоча. Да таго ж Кусмаўль быў хворы на дыябет. Яму нельга было есці печыва. Ён кансультаваўся ў спецыяліста, які аднойчы прыходзіў сюды. Шчодры пан: цыліндр, белая кашуля, шыкоўная белая барада, але імя ён успомніць не можа.

— Так, пан саветнік,— сказаў кельнер Паспішыл, які здаваўся вельмі згаладалым,— лепей не ўблытвацца ў гэтую справу, таму што гэты чалавек меў вялікія сувязі. Я вам скажу, яго наведваў кіраўнік амерыканскай дэлегацыі, і яны пра нешта размаўлялі па-англійску. Штодзень у яго бывалі туркі, аргенцінцы, рускія і іншыя падазроныя асобы. Так што, калі вы хочаце ведаць маё меркаванне, пан саветнік, гэта быў падазроны чалавек.

— Так, — сказаў камісар Крайбіх і прыгладзіў свае белыя бліскучыя валасы,— так, мой дарагі Паспішыл, я і сам гэта зразумеў. Я з самага пачатку сказаў, што гэта тыпова безнадзейная справа. Хіба я гэтага не казаў?

Хохрайцпойнтэр моўчкі кінуў.

— Вы можаце ісці, Паспішыл... Хаця не, яшчэ пачакайце. Цукар можна было б растлумачыць, ці не праўда, Хохрайцпойнтэр? Вось паглядзіце на газетную выразку: «Як лечыць цукровую хваробу французскі прафесар па прозвішчы Дуранд». Вядома, што хворыя на дыябет, якім цукар забаронены, адчуваюць моцную прагу да яго. І Кусмаўль, калі зразумеў, што памірае, спешна схапіў пакецік цукру для таго, каб выканаць сваё апошняе жаданне. Ці не праўда? Як вы лічыце, Хохрайцпойнтэр?

Камісар Крайбіх не зносіў манеру маўчаць.

— Адказвайце, калі ў вас пытаюцца,— рэзка сказаў ён.

Паліцыянт тайнай паліцыі Хохрайцпойнтэр не адказаў, ён задаў пытанне, але не камісару, а кельнеру Паспішылу:

— З кім звычайна пан гуляў у шахматы?

— Часцей за ўсё са Свіфтам, англічанінам. Пан... э... забіты казаў, што Свіфт — адзіны, хто добра гуляе. Іншыя — смаркатыя хлопчыкі.

— І пан Свіфт быў тут пасля паўдня?

— Так, ён прыйшоў а палове чацвёртай. Потым Кусмаўль... э-э... нябожчык пазваў мяне і загазаў дзве філіжанкі кавы з малаком.

— Дзве філіжанкі кавы з малаком? А дзе ж малако?

— Яно скончылася, і таму я прынёс дзве маленькія філіжанкі чорнай кавы. І тады пан Кусмаўль на мяне злосна накрычаў, чаму я прынёс цукар, таму што ён таксама хворы на дыябет...

— Так, так,— толькі і сказаў паліцэйскі тайнай паліцыі Хохрайцпойнтэр.

— Вы можаце ісці, Паспішыл,— дазволіў камісар,— хаця не, пачакайце. Ці бачылі вы, як адыходзіў Свіфт?

— Так, пан саветнік, у тры чвэрці на чацвёртую я яшчэ яго бачыў, нехта патэлефанаваў яму.

— А Кусмаўль быў яшчэ жывы?

— Гэтага я не ведаю. Злітуйцеся, пан саветнік, я сапраўды нічога не ведаю. Я пагрукаў у дзверы, сказаў: «Пана Свіфта да тэлефона». Пачуў у адказ: «Jes, jes»¹. Дзверы раптоўна адчыніліся. Я хуценька адбег, таму што, ведаеце, пан саветнік, Кусмаўль вельмі не любіў, калі я заходзіў у ягоны пакой, і аднойчы ён...

— Гэта мяне не цікавіць, Паспішыл.

— Аднойчы ён шпурнуў у мяне пустою пляшкаю... Ну дык вось, пан Свіфт падышоў да тэлефона, пачаў размаўляць па-англійску. Я нічога не зразумеў. А потым ён пайшоў. Мне загадаў перадаць Кусмаўлю, што не мае магчымасці дагуляць партыю... Але я спазніўся, не змог адразу пайсці да пана Кусмаўля, у мяне было шмат працы, мяне выклікалі іншыя кліенты. Хіба пан саветнік не ведае, як нам цяжка цэлы дзень бегаць, а гэтыя спекулянты такія скнары, так мала даюць зверху.

— Ну добра, Паспішыл, і калі вы зайшлі ў пакой?

— Ужо а палове на пятую, пан саветнік. Кусмаўль... э-э... забіты — ніхто не ведае, ці сапраўднае гэта імя,

¹ Yes — так (англ.).

аднойчы я чуў, яго называлі зусім інакш — ...забіты ляжаў вось тут, на падлозе, а я патэлефанаваў у паліцыю.

— Здаецца, вас клічуць Отакар, Паспішыл?

— Так, што здаецца, пан саветнік. Так, Отакар, як і майго дзеда...

— Кароль Отакар, шчасце і смерць... — мармытаў камісар Крайбіх.

— Што загадаеце, пан саветнік?

— Нічога, Паспішыл. Так называецца п'еса Вінэра Грыльпарцэра, але вы не ведаеце.

— Не, пан саветнік. Кліента з такім прозвішчам у гэтым гатэлі ніколі не было.

— У вас ёсць нож, Паспішыл? «Чорны кароль... Кароль Отакар... А пры чым тут цукар?.. Але ж Свіфт быў таксама хворы на дыябет. Магчыма, Хохрайцпойнтэр меў рацыю, калі падазраваў Свіфта. Але Свіфт... Свіфт не напісаў ніякай драмы пра каралёў, а толькі гэтую гісторыю пра падарожжа... Гулівера? Так, Гулівера...» — Гэтыя думкі пракручваліся ў галаве Крайбіха.

— У вас ёсць нож, Паспішыл? — запытаў ён яшчэ раз.

— Толькі сцізорык, пан саветнік,— і пан Паспішыл паказаў у збянтэжанай усмешцы свае папсаваныя зубы.

— Пакажыце!

— Калі ласка, хвілінку! — І Паспішыл выцягнуў з чорных зашмальцаваных штаноў кароткі, маленькі, як мезенец, ножык.

Крайбіх аглядзеў яго, потым раскрыў. Лязо было вышчарбленае, метал пакрыўся ржою. Крайбіх паціснуў плячыма:

— Вы можаце ісці, Паспішыл.

— Рады быў службыць пану, пан саветнік.

І Паспішыл знік так жа бязгучна, як да гэтага знік паліцыянт Хохрайцпойнтэр.

Крайбіх пачаў вывучаць расклад фігур.

Пан Свіфт, пэўна, гуляў белымі? Белыя згулялі каралеўскі гамбіт. Чорныя прынялі гульню. Колькі ходоў зрабілі абодва? Самае вялікае — дзесяць. Белыя адкрылі каня, спрабавалі згуляць старадаўні кізерыцкі гамбіт¹. Але чорныя ведалі працяг — гэта відавочна. Хто вынай-

¹ Варыянт гамбіту, вядомы яшчэ з XV стагоддзя, упершыню прааналізаваны польскім шахматыстам Мануэлем Кізерыцкім (1805—1853).

шаў супрацьстаянне гэтаму дасканаламу наступу? Хто ж гэта быў за хлопец, як яго звалі? Зюскінд¹? Не. Шакаладэнторт? Ды не! Вядомы майстар шахмат з мінулых стагоддзяў... Хто ж гэта быў? Андэрсан²? Не. Морфі³? Не. Пілгер⁴? Гэта быў тэарэтык...

Крайбіх больш ужо не вытрымліваў... Ён яшчэ раз пільна аглядзеў забітага. У адной руцэ — чорны кароль, у другой — тры кавалкі цукру... Што тут больш істотнае? Цукар ці кароль? Ці меў рацью Хохрайцпойнтэр, які цяпер шукае Свіфта, каб таго арыштаваць? «Кусмаўль, — думаў Крайбіх, — твая смерць тыпова безнадзейная справа. Але ты вырашыў задаць нам маленькі рэбус, і за гэта табе трэба быць удзячным. Мой божа, якое сумнае жыццё! Хіба варта шукаць твайго забойцу, Кусмаўль? Ніхто не заўважыў тваёй адсутнасці, ніводная з тваіх сябровак, як выдатна сказаў Паспішыл. Ты не зрабіў нічога добрага ў сваім жыцці, па тваім твары відаць, што ты падманваў людзей, спакушаў жанчын, што ты — шантажыст, а я вымушаны шукаць твайго забойцу. Ну што ж, абавязак ёсць абавязак. І потым, калі я не разгадаю твой маленькі рэбус з «Каралём цукрам», ты, пэўна, будзеш смяяцца з мяне там, дзе цяпер блукаеш».

Прыцемкі сталі гусцейшымі. Крайбіх падняўся, запаліў святло. Мярцвяк усё яшчэ выцягваў свае напалову сціснутыя кулакi ўтору...

Хто ж знайшоў супрацьстаянне гамбіту Кізерыцкага?..

Крайбіх яшчэ раз схіліўся над забітым, расшпіліў кашулю. Рана была маленькая, з роўнымі вострымі краямі... Як ад скальпяля, думаў Крайбіх. Ён падышоў да дзвярэй, расчыніў іх і спусціўся па сходах.

— Як выглядае пан Свіфт? — спытаўся ён у парцье.

— Пан Свіфт? Ён малы, стары, у яго калоцяцца калені і рукі...

— Так, так, — толькі і сказаў Крайбіх, нацягваючы свае лайкавыя пальчаткі.

У пастарунку ён загадаў прынесці спіс дактароў-спецыялістаў Вены. Ён прабегся па імёнах, ускочыў

¹ Зюскінд — Süßkind — (Süß — салодкі, Kind — дзіцё).

² Андэрсан Адольф (1818—1879) — вядомы нямецкі шахматыст.

³ Морфі Пол Чарлз (1837—1884) — амерыканскі майстар, лепшы шахматыст свайго часу.

⁴ Пілгер — шахматыст.

і далонню правай рукі моцна стукнуў сябе па лбе.

— Вядома! — сказаў ён.— Вядома! Каралеўская гульня! Кароль шахмат! Майстар! Шахматны майстар! Цукровы майстар!

І зноў ляснуў сябе па лбе.

У гэты час дзверы расчыніліся і ў пакой зазірнуў спалоханы Хохрайцпойнтэр. Ён ціха заўважыў:

— Я заўсёды верыў, што пан саветнік дасць плюху гэтым паршыўцам. (Трэба заўважыць, плюха — гэта для Вены вельмі абразлівы выраз.)

— А, Свіфт, дарагі Хохрайцпойнтэр? — спытаўся Крайбіх.

— Свіфт з'яўляецца кур'ерам англійскага пасольства. Ён тут у аўто. Я хацеў запытацца, ці трэба выклікаць пагранічнікаў?

— Няма неабходнасці... Частуйся цыгарэтай, дарагі Хохрайцпойнтэр...

Гэта было вельмі шчодро, таму што цыгарэты «Драма» каштавалі тады...

* * *

— Можна сустрэцца з панам прафесарам? — спытаўся Крайбіх.

— Я спадзяюся...— адказаў слуга.

— Гэта вельмі важная справа. Паведаміце, я — камісар Крайбіх.

Пан прафесар насіў чорны сурдут і белую камізэльку, але ягоная белая барада была нават бялейшая за яе. Пан прафесар нерваваўся. Ён сказаў тое, што ў падобнай сітуацыі, відаць, сказаў бы кожны.

— Чым абавязаны шчасцю бачыць пана?

— Пан прафесар,— сказаў камісар Крайбіх,— чаму вы забілі гэтага нягодніка?

— Я? Нягодніка? Забіў?

— Не бойцеся, пан прафесар,— ветліва сказаў Крайбіх,— ёсць людзі радыя, што Кусмаўль на тым свеце. А для мяне — велізарнае задавальненне разгадаць рэбус, які задаў мне забіты. Ён вельмі трапна выдаў імя забойцы.

— Так? Як жа?

— Цукар у адной руцэ, шахматны кароль — у другой.

— І...

— І чорныя гулялі працяг гамбіту Кізерыцкага.

— Прабачце, калі ласка, пан камісар, але я сапраўды не маю часу.

— Вы, пан прафесар, Цукерторт, доктар-спецыяліст па дыябеце...

— Так, ну і...

— У мінулым стагоддзі жыў чалавек, вядомы шахматыст, яго таксама звалі Цукерторт. Нябожчык Кусмаўль (хаця яшчэ пад пытаннем, ці сапраўднае гэта прозвішча) добра ведаў гэтае імя. Кароль, майстар, чыё імя пачынаецца са слова цукар. А цяпер скажыце мне, чаму вы забілі яго? Я не маю намеру вас арыштоўваць, я ўпэўнены, вы мелі права гэта зрабіць. Справа будзе скасавана. Але зрабіце мне ласку, скажыце, чаму вы яго забілі?

— Чаму я забіў гэтую свінню? Чаму? — І твар над белай барадой зрабіўся вогненна-чырвоным. — Таму, што гэты нягоднік замест інсуліну — адзінага, адносна бяспыгоднага сродку пры цяжкіх выпадках цукровай хваробы — пастаўляў мне звычайную ваду. Таму, што ў мяне былі ўжо два цяжкія выпадкі сепсісу з-за гэтага.

— Так, так, — сказаў камісар Крайбіх. Ён развітаўся і выйшаў. Па дарозе ён яшчэ раз спыніў свой позірк на шыльдзе.

«Праф. Доктар Рэгіс Цукерторт, спецыяліст па абме-ну рэчываў».

«Але ж да ўсяго яшчэ і «Рэгіс», родны склон ад «Рех», а ў гімназіі я вывучаў, што «Рех» — гэта па-латыні кароль. Ну, гэта ўжо занадта!»

Камісар Крайбіх нацягнуў, ківаючы галавой, свае лайкавыя пальчаткі, выйшаў на вуліцу і раскрыў парасон, бо зноў пайшоў дробны дождж.

Паступова ён згубіўся ў натоўпе, а з акна за ім наіраў чалавек з белай барадой, які, мабыць, упершыню на сваім доўгім медыцынскім жыццёвым шляху задумаўся над іншымі праблемамі.

ЖОРЖ СІМЯНОН

ЗАМАК ЗНІКЛЫХ

Першае ўражанне, больш ці менш моцнае ў залежнасці ад выпадку, заўсёды застаецца для мяне самым жывым успамінам: той момант, калі яшчэ не ведаеш нічога, калі маеш толькі фрагментарныя, агульныя даныя, якія атрымала паліцыя, калі мяркуеш пра дзеючых асоб па іх тэмпераменце, калі з'яўляешся ў новым месцы, якое, часцей за ўсё, не ведаеш.

Цябе чакае мітусня. Горад ці вёска ўсхваляваныя. І ў гэтым хваляванні прыхаваныя інтарэсы, якія неабходна выявіць.

Сыходзіш з цягніка ў пэўнай настроенасці, нібы кідаеш косці для гульні на стол.

Аднойчы я завёў гаворку пра гэта з G7, і ён толькі кінуў:

— Літаратура...

Але ж ёсць доказ таго, што ён пачуваецца, як і я,— у такія моманты заўсёды маўчыць.

Гэтым разам дэкарацыі і абставіны драмы ўражвалі. Здарэнне патрабавала, каб мы былі на месцы ў сем гадзін вечара, а ў кастрычніку ў такі час ужо цёмна.

Спачатку старэнькім аўтобусам мы заехалі з горада да мястэчка. Як толькі скіравалі да замка, людзі, якія чакалі нас, пайшлі следам, але трымалі пэўную дыстанцыю.

Было дзіўна, што G7 нікога ні пра што не распытваў. Ён адразу пайшоў да мэты і не звяртаў увагі на сялян, якія, вядома, нешта мелі сказаць.

Загарадная мясцовасць уначы. Палёты птушак, дзіўныя гукі, як на вуха гараджаніна. Потым цёмная алея, па краях — таполі, што гнуцца ад ветру. У канцы алеі чорны аб'ём: невялікая вежа, што ўразаецца ў нізкія шэрыя аблокі, у акне бачна кропка святла.

Цені ішли следам за намі. Здаецца, усё мястэчка ішло па нашых слядах, маўклівае і безаблічнае на адлегласці...

Нарэшце грукнуў малаточак, які G7 падняў і цяжка апусціў.

Мы мусілі чакаць не менш як пяць хвілін. І я ўспамінаю, што мой кампаньён трымаў руку ў кішэні, куды меў звычку класці свой рэвальвер. Мы не маглі ведаць, што нам прызначалася.

А тое, што ведалі, выдавала нейкай жахлівай фантасмагорыяй або вар'яцтвам, карацей, справа палягала вось на чым: тры чалавекі раптам зніклі з замка, на ганку якога мы стаялі. А чацвёрты абвінавачваўся ў трайным злачынстве.

Але гэты чацвёрты быў уладальнікам замка — графам дэ Бюкам. Ён, як казалі, па загадкавых для нас прычынах, забіў сваіх слуг.

Мы заўважылі яго ў акне. Вадзіцель аўтобуса папярэдзіў нас, што ён, напэўна, будзе страляць. Але ён гэтага не зрабіў. Праз некаторы час дзверы адчыніліся. У змроку хола мы згледзелі высокую постаць.

— Паліцыя, я мяркую? Заходзьце, калі ласка, панове.

Дзверы за намі зачыніліся. Потым адчыніліся другія, і мы апынуліся ў гатычнай бібліятэцы. Граф быў вялікага росту, меў бледны твар і стомлены позірк; наогул у ім была нейкая стомленасць, што надавала паважны выгляд. Ён не запрасіў сесці, а паказаў нам на крэслы. Потым без пераходу, нядбайна кідаючы словы, пачаў расказваць:

— Я чакаў вас... бо ведаў, што гэтае быдла,— ён кінуў на парк, дзе маўкліва стаялі сяляне,— зацікавіцца маімі справамі.

За ўвесь час ён не прысеў, мераў шырокімі крокамі пакой.

— Каб мы сутыкнуліся ў Мексіцы, я б вам не адчыніў, а даслаў бы колькі куль буйнога калібру. Таму што там я меў звычку сам займацца сваімі справамі. Але трэба зноў прывыкаць да Францыі і яе норваў. Ці магу я ўсё ж даведацца, якое званне пан мае ў паліцыі?

— Інспектар...— адказаў G7.

— Гэтага дастаткова, каб мне не давялося яшчэ разоў дзесяць расказваць сваю гісторыю перад асобай усё вышэйшай у паліцэйскай іерархіі? Я ненавіджу фармальнасці... Я пражыў дваццаць пяць гадоў у адным

з самых пустэльных куткоў свету, у дэлье Рыа-Грандэ, і магу запэўніць, што калі там да мяне прыходзіў хто-небудзь, каб узяць ад імя ўрада падаткі, то яму даводзілася выбіраць паміж куляй у галаву і ўцёкамі.

Калі я пакідаў Францыю, мае фінансы былі зруйнаваныя. Заставаўся толькі вось гэты стары замак, які быў сам адно руіны. Я ўзяў с сабою аднаго слугу, Вашэ, ён заставаўся са мною да апошняга часу. Чым я толькі там не займаўся: гадаваў быдла і шукаў золата, вырабляў каўчук і вырошчваў экзатычныя расліны. А скончыў тым, што знайшоў радовішча срэбра і зрабіўся вельмі багаты...

Я ўжо згадваў пра сваю адзіноту. У нашай кампаніі, а яна вартая менавіта такога азначэння, былі я, Вашэ і яшчэ тры чалавекі, якія з'яўляліся адначасна і маімі кампаньёнамі па прыгодах і маімі слугамі. Хуан — іспанец.. Моцны галандзец — Петар. Нарэшце, падобны да чалавека па-за законам, — Джон Сміт. Мы заўсёды былі разам. Разам пілі, гулялі ў карты. Разам, калі нам рабілася сумна, ехалі на конях у суседні горад за семдзесят міль.

Калі мне мінула пяцьдзесят гадоў, прыйшла туга па радзіме. І я вярнуўся. Уладкаваўся тут са сваімі чатырма людзьмі. І нарэшце вось што зрабіў Вашэ — збег і, вядома, прыхапіў з сабою некалькі тысяч маіх франкаў. Я не падаваў скаргі. Гэтая гісторыя не для французскай паліцыі...

Праз тры тыдні я адчуў сябе блага. Да мяне прыйшоў лекар, які нічога не ведаў пра маё жыццё. Ён сказаў, што ў мяне слабае сэрца і нават нязначнае хваляванне можа забіць мяне...

Граф усміхнуўся. Здалося, ён узвысіўся над усім, што яго акружае. Ён глядзеў як волат, што заблукаў сярод пігмеяў.

— Чаго вы хочаце? Такія паводзіны ўраджаюць вас, тым не менш. У мяне ніколі не было сям'і, але я добра ведаю, што, калі памру, цэлае кодла стрыечных братоў павылазіць са сваіх нор, каб падзяліць маю спадчыну. Тады я вырашыў скласці тастамент на карысць маіх трох кампаньёнаў, якія засталіся мне вернымі і, прынамсі, бралі ўдзел у стварэнні капіталу, якія пакутавалі ад голаду, спёкі і машкары разам са мною. Я ім давяраў. Але неразважна паказаў тастамент...

Праз восем дзён пасля сняданку мне зрабілася кепска. На наступны дзень боль узмацніўся. Назаўтра я зра-

біў аналіз сваёй ежы — знайшоў у ёй мыш'як...

Зразумела? Як толькі яны зрабіліся маімі нашчадкамі, гэтым спрытнюгам закарцела ўвайсці ў свае правы як мага хутчэй. Я ўжо казаў, там я сам чыніў суд. Так зрабіў і тут, на радзіме. Я пасадзіў іх пад замок. І збольшага катаваў; але вам гэтага не зразумець...

Дурныя сяляне, яны спалохаліся, калі зніклі мае слугі. Я гэтага чакаў. І дачакаўся вас. І калі ўжо ў Францыі такімі справамі займаецца паліцыя, што, дарэчы, смешна... Прывядзіце іх і рабіце з імі што заўгодна... Вось ключ. Яны ў чацвёртым сутарэнні, там, дзе няма душніка.

Мужчына запаліў цыгару і дадаў:

— Вы чакаеце, каб я паказаў вам дарогу? Не бойцеся! Яны не памерлі.

Я не здольны апісаць тую атмасферу, як і перадаць мае пачуцці. Менш чым праз пяць хвілін мы ўжо былі ў сутарэнні і вызвалілі трох мужчын.

Ніводнага слова ад іх! Ніводнага крыку абурэння!

Як казаў граф, нам не дадзена зразумець мысленне гэтых людзей.

Іх прывялі ў бібліятэку. Яны выклікалі шкодбу: у брудным, падраным адзенні, з доўгімі бародамі, але ў абрысах іхніх вуснаў было нешта зласлівае.

— Вы ўтрох абвінавачваецеся ў спробе атруціць графа дэ Бюка, — вымавіў G7, які адчуваў сябе, відаць, не лепш, чым я.

Адзін з іх адкрыў і закрыў рот, нібыта палічыў за лепшае нічога не казаць.

Але амерыканец наблізіўся да інспектара і прашаптаў:

— Пан не здагадваецца?

І з асцярогай, каб не заўважыў граф, пакруціў указальным пальцам каля лба.

— Прашу прабачэння, але мне трэба застацца з гэтымі людзьмі сам-насам, — звярнуўся G7 да ўладальніка замка.

Той усміхнуўся, сцэпануў плячыма, выйшаў, і мы пачулі ягоныя крокі па плітах залы.

— Вар'ят! Разумеете? — тлумачыў амерыканец з моцным акцэнтам. — Гэта найшло на яго пасля нашага вяртання ў Францыю. Ён мяркуе, што ўвесь свет квапіцца на ягоныя грошы, асабліва мы.

Ён ходзіць з пісталетам у кішэні. З-за гэтага і Вашэ ўцёк. А мы засталіся, каб паспрабаваць вярнуць яго да

розуму. Але ён бясконца сачыў за намі. Ён лічыў сябе ў небяспецы з ранку да вечара і з вечара да раніцы...

Хітрыкамі ён завабіў нас у сутарэнні і замкнуў там...

Небарака. Да гэтага дня ён быў вельмі пачцівы ў абыходжанні. Там мы былі больш сябрамі, чым гаспадаром і служкамі.

Што яму трэба, дык гэта спакой, догляд...

А каля замка сяляне па-ранейшаму чакалі, чакалі ў тумане, які апусціўся на парк.

— Калі ўцёк Вашэ? — спытаўся G7.

— Праз тры дні пасля вяртання ў Францыю.

— Які ён з выгляду?

— Невялікага росту, вельмі тоўсты...

— У яго была дзе-небудзь сям'я?

— Не ведаю... Ён адно казаў, што яму абрыдлі такія адносіны да яго. Ён пайшоў і не сказаў, куды сыходзіць.

— Граф ужо тады быў вар'ятам?

— Вядома... Ён змяніўся ўжо на караблі.

— А там, у Мексіцы, нічога не прадказвала вар'яцтва?

— Нічога. Гэта, безумоўна, другое паветра, другі клімат. А ў сутарэннях ён катаваў нас... Мы не хочам, каб у яго былі непрыемнасці. Трэба яго падлячыць. Ён не можа несці адказнасці за свае ўчынкі.

— Адзінае, што яму трэба, — нібыта між іншым заўважыў G7, — гэта псіхіятрычны шпіталь.

Яны разам кінулі.

Мой кампаньён адчыніў дзверы, паклікаў:

— Пан граф... Калі ласка, на адну хвіліну.

З'явіўся граф з саркастычнай усмешкай на твары. Яго першымі словамі былі:

— Яны казалі, што я вар'ят, ці не так?

— Так, і яшчэ яны дадалі, што вы забілі Вашэ...

Я нічога не разумеў. Стаяў і не мог уздыхнуць. Глядзеў вакол сябе, і свет здаваўся мне трызненнем.

Уладальнік замка зрабіўся бясколерным, адно толькі спрабаваў выціснуць з сябе ўсмешку.

— Але я не веру ім, — сказаў інспектар. — Я не веру, бо ведаю, дзе знаходзіцца Вашэ цяпер...

Усе чацвёрэ глядзелі на майго кампаньёна і трапяталі.

— Калі памёр граф? — спытаў той сухім голасам.

Амерыканец быў лепшы ігрок з усіх чатырох. У той час калі псеўдаграф абураўся, а астатнія прыдумлялі

спосаб, як уцячы, ён працягнуў рукі завучаным жэстам і сказаў:

— Усё скончана...

Труп графа дэ Бюка быў пахаваны на градах. Анатамічны дослед пацвердзіў словы амерыканца. Граф памёр ад сардэчнага прыступу на другі дзень пасля прыезду ў замак.

— Гэта не азначае, — тлумачыў мне G7, калі мы вярталіся ў Парыж, — што яны не забілі б яго ў выпадку, калі смерць не надышла б у стасоўны момант. Але гэта толькі здагадка.

Граф прыязджае ў Францыю з чатырма сваімі кампаньёнамі. Ужо дваццаць пяць гадоў, як ён пакінуў краіну, дзе ў яго не засталася сваякоў.

Нават у мястэчку пра яго амаль забыліся. Ён памірае, а паколькі тастамент яшчэ не складзены, кампаньёны раз'юшваюцца ад думкі, што яны разам страцяць сваё становішча і шанцы атрымаць спадчыну...

Вашэ з'яўляецца сям'я іх адзіным французам, да таго ж ён ведае мястэчка. Графа спешна хаваюць. Слуга займае ягонае месца і робіць выгляд, што гэта ён спрадвечны ўладальнік замка.

Нам старанна апісвалі Вашэ як малога і тоўстага толькі дзеля таго, каб адхіліць усялякае падазрэнне, бо сапраўдны граф быў высокі і худы. Гэта прымусіла мяне насцярожыцца. Я не маю даверу да антытэз...

Вашэ добра іграе сваю ролю. Астатнія робяць выгляд, нібыта слухаюцца яго. Што здараецца потым? Якая спрэчка ўзнікае паміж імі? Я мяркую, наш Вашэ настолькі паверыў у байку, што трохі звар'яцеў і палічыў сябе сапраўдным графам дэ Бюкам. Ягонья саўдзельнікі смяюцца з яго. Калі і паважаюць на людзях, то за замкавымі мурамі яны ўсе роўныя.

Вашэ злуецца. Яны абураюцца. Тады ён, які ўжо ўсур'ёз лічыць сябе графам, зачыняе іх у сутарэннях...

А калі гэта выкрылася, трое, замест таго каб раскрыць таямніцу, што азначала б канец іхнім спадзяваннем, — паспрабавалі прыхаваць саўдзельніка. З псіхіятрычнага шпіталю ён не нарабіць шкоды. А яны застаюцца сапраўднымі гаспадарамі замка...

Не выйшла, ім давалося прызнацца...

ДЖОН ДЗІКСАН КАР

НЕАСЦЯРОЖНЫ ЗЛОДЗЕЙ

Два госця, якія не заставаліся нанач у Крэнлі Корт, пайшлі адразу ж пасля адзінаццаці. Маркус Хант выправіў іх да дзвярэй. Потым вярнуўся ў гасцёўню, дзе на сталае ўсё яшчэ ляжалі фішкі для покера.

— Згуляем яшчэ? — прапанаваў Ролф.

— Не атрымаецца, — сказаў Дэрэк Хэндэрсан. Як звычайна, ягоны голас гучаў стомлена. — Нас усяго трое.

Гаспадар стаяў каля каміна і глядзеў на іх. Доўгі нізкі дом быў такі ціхі, што галасы гучалі вельмі громка. Гасцёўня, вялікая і аблямаваная дрэвам, была асветлена насценнымі лямпамі. Лямпы асвятлялі і шматлікія карціны. Не ў кожным вясковым доме вы ўбачыце ў адным пакоі двух Рэмбрантаў і Ван Дэйка. У карцінах было нешта такое, што нагадвала выклік.

Для Артура Ролфа, антыквара, яны з'яўляліся такім багаццем, што ён палохаўся. Для Дэрэка Хэндэрсана, крытыка, яны з'яўляліся праблемай. Чым яны з'яўляліся для Маркуса Ханта, было невядома.

Хант стаяў ля каміна і ўсміхаўся. Гэта быў мужчына сярэдняга ўзросту, з круглым тварам. Калі б ён меў кароткія бакенбарды, дык выдаваў бы на галандскага бюргера, як на карцінах Ван Дэйка. Ён з іроніяй глядзеў, як Хэндэрсан узяў калоду карт, патасаваў і пачаў так хутка раздаваць, што, здавалася, карты з'яўляліся з паветра.

Хэндэрсан пазяхнуў.

— Вы здзіўляеце мяне, — сказаў Хант.

— Менавіта гэта я хацеў зрабіць, — сказаў Хэндэрсан. Ён зірнуў на Ханта. — Але чаму вы гэта гаворыце?

Хэндэрсан быў малады, высокі, зграбны, акуратны і насіў бараду. Барада была рудаватая і даволі смешная. Але ён насіў яе так, быццам нарадзіўся з ёю.

— Мне дзіўна,— сказаў Хант,— што вы захапляецеся такой буржуазнай, такой плебейскай рэччу, як покер.

— Мне падабаецца чытаць характары людзей,— сказаў Хэндэрсан.— А покер дае для гэтага найлепшую магчымасць.

Вочы Ханта звужыліся.

— О! А мой характар вы можаце прачытаць?

— З задавальненнем,— сказаў Хэндэрсан.

Няўважліва ён раздаў сабе пяць карт тварам уверх. Там былі дзве пяцёркі, а апошнім апынуўся туз він. Хэндэрсан паглядзеў на карты, потым узняў вочы.

— І я магу сказаць,— працягваў ён,— што ВЫ здзіўляеце МЯНЕ. Вы не супраць, калі я скажу праўду? Я заўсёды лічыў вас Волатам Бізнесу, вельмі азартным чалавекам, які нічога не палюбаецца. А вы зусім не такі.

Маркус Хант засмяўся. Але Хэндэрсан заставаўся сур'ёзным.

— Вы хітрук, але вельмі асцярожны. Я сумняваюся, што вы хаця б аднойчы ў жыцці рызыкавалі. Яшчэ адзін сюрпрыз,— ён раздаў сабе новыя пяць карт,— гэта містэр Ролф. Вось чалавек, які, калі яму дасі шанец, будзе рызыкаваць.

Артур Ролф насупіўся. Ён выглядаў здзіўленым, але адначасова задаволеным. Ён не быў такі высокі і моцны, як Хант, але вельмі акуратны. Твар у яго быў квадратны і цёмны, з вачыма, схаванымі за акулерамі, падобнымі да ракавінак. Лоб у зморшчынах.

— Сумняваюся,— абвясціў ён вельмі сур'ёзна. Потым усміхнуўся.— Чалавек, які рызыкуе ў маім бізнесе, можа апынуцца ў вельмі непрыемным становішчы,— ён агледзеў пакой.— Прынамсі я б не рызыкаваў пакідаць тры карціны, якія могуць каштаваць трыццаць тысяч фунтаў, у пакоі з высокімі вокнамі і без усялякай сігналізацыі,— у яго голасе з'явіліся амаль істэрычныя ноткі.— Божа мой! Калі злудзей...

— Чорт! — раптам сказаў Хэндэрсан.

Нават Хант здрыгануўся.

З заканчэннем партыі ў покер атмасфера абвастрылася. Хант узяў яблык са срэбнай вазы. Ён пачаў абіраць яго нажом для садавіны з вострым і вельмі тонкім лязом, што блішчэла ў святле лямпы.

— Я амаль адрэзаў палец,— сказаў ён і паклаў нож.— Што з вамі?

— Гэта ўсё туз він,— сказаў Хэндэрсан апатычна.—

Ён у мяне ўжо другі раз за апошнія пяць хвілін.

Артур Ролф не зразумеў яго.

— Ну? І што з таго?

— Я лічу, што ваш сябар трошкі прымхлівы,— сказаў Хант. Ён зноў быў у добрым гуморы.— Вы чытаеце характары ці толькі прадказваеце будучыню?

Хэндэрсан вагаўся. Ён паглядзеў на Ханта, потым на сцяну, дзе вісела карціна Рэмбранта «Старая ў капелюшы», потым на высокія вокны, што вялі на тэрасу.

— Гэта не мая справа,— ён паціснуў плячыма.— Гэта ваш дом, ваша калекцыя і вашыя турботы. Але гэты хлопец, Батлер. Што вы ведаеце пра яго?

Маркус Хант быў шчыра здзіўлены.

— Батлер? Гэта сябар маёй пляменніцы. Хэрыет пазнаёмілася з ім у Лондане і папрасіла мяне запрасіць яго да нас. Лухта! Батлер добры хлопец. А чаму вы пытаецеся?

— Паслухайце! — сказаў Ролф і ўзняў палец.

* * *

Шум, які яны пачулі, ішоў з тэрасы і больш не паўтарыўся. Не паўтарыўся таму, што той, хто яго зрабіў, вельмі здзіўленая маладая дзяўчына, адбегла на другі бок.

Льюіс Батлер пайшоў за ёй. Месяц свяціў так ярка, што можна было бачыць траву паміж плітамі дарожкі саду і ўзоры на каменных вазах балюстрады.

Хэрыет Дэйвіс сядзела, нахіліўшыся на агароджу тэрасы. Яе белыя рукі ўхапіліся за парэнчу. Апанута яна была ў белы халат. Цёмныя валасы і цёмныя вочы зрабіліся яшчэ больш выразнымі ў святле месяца.

— Гэта была мана,— сказала яна.

— Што гэта?

— Тое, што сказаў дзядзька Маркус. Вы ж чулі,— пальцы Хэрыет Дэйвіс яшчэ мацней ухапіліся за парэнчу. Яна працягвала, голас яе абвінавачваў: — Аб тым, што я ведаю вас. І што я запрасіла вас сюды. Я ж толькі сёння ўпершыню ўбачыла вас. Ці то дзядзька Маркус не пры сваім розуме, ці... Вы адкажаце на маё пытанне?

— Калі змагу.

— Добра. Вы часам не крымінальнік?

Яна сказала гэта так проста і лёгка, быццам пыталася яго, ці не лекар ён. Льюіс Батлер быў дастаткова ра-

зумны, каб не засмяцца. Яна была ў такім настроі, калі любы смех быў бы проста соллю на рану, і яна дала б яму поўху.

— Шчыра кажучы,— адказаў ён,— не. А чаму вы пытаецеся?

— Гэты дом,— сказала Хэрыет, гледзячы на месяц,— калісьці ахоўваўся спецыяльнай сігналацыяй. Калі хтосьці дакранаўся да акна, увесь дом пачынаў звінець, як пажарная станцыя. Але дзядзька зняў усю сігналацыю на мінулым тыдні. На мінулым тыдні,— яна прыняла рукі з парэнчы,— карціны віселі на другім паверсе, у замкнёным пакоі побач з ягонай спачывальняй. Але ён перавесіў іх уніз — мінулым тыднем. Здаецца, што мой дзядзька ХОЧА, каб яго абрабавалі.

Батлер ведаў, што зараз ён мусіў быць вельмі асцярожны.

— Можа, і хоча. (Тут яна хутка зірнула на Батлера, але нічога не сказала.) Напрыклад,— працягваў ён,— калі адзін з яго знакамітых Рэмбрантаў падробка? Было б вельмі зручна, калі б яму не трэба было паказваць карціну сваім сябрам-экспертам.

Дзяўчына пакруціла галавой.

— Не,— сказала яна.— Яны ўсе сапраўдныя. Бачыце, я пра гэта ўжо думала.

Цяпер надышоў час рашучых дзеянняў. Для Льюіса Батлера гэта не было цяжка. Ён выняў партабак, але не адчыніў.

— Слухайце, міс Дэйвіс, вам гэта не спадабаецца. Але я магу расказаць пра выпадкі, калі людзі вельмі і вельмі хацелі, каб іх «абрабавалі». Калі карціна застрахавана на даволі вялікую суму і калі яе аднойчы «выкрадуць»...

— Гэта ўсё добра гучыць,— спакойна адказала Хэрыет.— За выключэннем таго, што ні адна карціна не застрахавана.

Партабак выслізнуў з пальцаў Батлера і ўпаў. Цыгарэты парасыпаліся так, як і ягоныя тэорыі. Калі ён нахіліўся, каб падняць яго, гадзіннік на царкве, што была побач, прабіў палову дванацатай.

— Вы ўпэўнены?

— Безумоўна. Ён не застрахаваў свае карціны нават на пені. Ён гаворыць, што гэта марнаванне грошай.

— Але...

— Ведаю! Хаця не разумею, чаму я так адкрыта

размаўляю з вамі. Вы ж незнаёмец,— яна абхапіла сябе рукамі, быццам змёрзла. Няўпэўненасць і страх адбіваліся ў яе вачах.— Але дзядзька Маркус таксама незнаёмец. Ведаеце, што я думаю? Я думаю, што ён вар'ячце.

— Нават так?

— Ну, працягвайце,— дзяўчына раптам накінула ся на яго.— Скажаць гэта так проста. Але вы не бачылі яго, калі ягоныя вочы рабіліся маленькімі, і гэты яго выгляд добрага, шчырага гаспадара кудысьці знікаў. Ён не падробка: ён страшэнна не любіць падробак. І робіць усё магчымае, каб выяўляць іх. Але, калі ён пры сваім розуме, тады чаго ён хоча? Што ён задумаў?

Прыблізна праз тры гадзіны яны даведаліся адказы на гэтыя пытанні.

* * *

Злодзей чакаў да паловы трэцяй ночы. Ён выкурыў колькі цыгарак у кустах побач з тэрасай. Калі ён пачуў бой гадзінніка, пачакаў колькі хвілін і падняўся па сходах на тэрасу да высокіх вокнаў, што вялі ў гасцёўню.

Прахалодны вецер ляцеў праз ноч, у час самазабойстваў і кашмараў. Лісце ціха шамацела. Калі чалавек азірнуўся, месяц асвятліў яго твар: ён быў у чорнай масцы і брудным капелюшы, насунутым на вушы.

Ён пачаў працаваць над шклом сярэдняга акна. Прыклеіў дзве палоскі клейкай стужкі бліжэй да зашчапкі. Потым шкларэзам правёў лінію.

Нельга сказаць, што ён рабіў усё ціха. Шкларэз гучаў, як бормашына ў зубе. Чалавек спыніўся, каб паслухаць.

Болей ніякага шуму не было. Нават сабакі не брахалі.

Клейкая стужка трымала шкло, каб тое не ўпала і не разбілася. Ён сунуў руку ў пальчатцы ў адтуліну і адчыніў акно. Вага яго цела не дазволіла шыбе зарыпець.

Ён цудоўна ведаў, што яму патрэбна. Паклаў шкларэз у кішэню і выняў літарык. Прамень рухаўся ўздоўж сцяны: асвятліў срэбра, вазу з садавінай і маленькі нож, які тырчаў у яблыку, быццам у цэле, і, нарэшце, зморшчаны твар «Старой у капелюшы».

Карціна была невялікая, і злодзей лёгка зняў яе. Ён выняў шкло і зняў раму. Хаця ён стараўся скруціць палатно вельмі акуратна, фарба патрэскалася і расколінкі паранілі твар старой. Злодзей быў настолькі заняты, што не заўважыў, што ён у пакоі не адзін.

Гэта быў неасцярожны злодзей: у яго не было шостага пачуцця, якое магло пачуць смерць.

На трэцім паверсе дома Льюіс Батлер прачнуўся ад шуму: быццам упала нешта металічнае.

Ён дакладна ведаў, што здарылася, хаця не разумеў чаму, як і з кім.

Батлер устаў і абуў пантофлі, як толькі пачуў шум унізе. Ён з цяжкасцю знайшоў рукавы халата, але ліхтарык быў ужо ў кішэні.

Шум не пабудзіў больш нікога. Так хутка Батлер яшчэ ніколі не сыходзіў уніз. Не запальваючы святла, ён бяшумна сышоў па дыване, які ляжаў на сходах. Унізе ён адчуў скразняк, што азначала адчыненае акно ці дзверы. Батлер адразу ж прайшоў у гасцёўню.

Але ён спазніўся.

Як толькі тонкі прамень ліхтарыка прабег па пакоі, ён усё высветліў. Злодзей усё яшчэ быў тут. Але ён вельмі ціха і нерухома ляжаў ля сцяны. Мяркуючы па крыві на ягоным швэдара і нагавіцах, ён больш ніколі не мог устаць.

— Чорт пабірай! — уголас сказаў Батлер.

Срэбны посуд ляжаў на падлозе. Злодзей — паміж яблыкамі, апельсінамі і вінаградом. Маска ўсё яшчэ хава-ла ягоны твар, капялюш быў насунуты яшчэ глыбей, рукі ў пальчатках былі раскінутыя.

Вакол яго ляжалі асколкі шкла, там жа была рама, палатно выглядала з-пад цела. Мяркуючы па вялікіх плямах крыві, яго ўдарылі нажом у грудзі. Нож для садавіны, таксама ў плямах, ляжаў побач.

— ШТО ГЭТА? — пачуўся чыйсьці голас.

Льюіс здрыгануўся так, быццам яго самога ўдарылі нажом у бок. Ён не бачыў, як у холе запалілі святло, і не чуў, як Хэрыет Дэйвіс сышла ўніз. Яна стаяла за ім у японскім кімано, яе цёмныя валасы ляжалі на плячах. Але, калі ён растлумачыў, што здарылася, яна адхіснулася і закруціла галавой.

— Пабудзіце гаспадара, — сказаў Батлер з упэўненасцю, якой ён сам не адчуваў. — І слуг. Я мушу патэле-фанавач, — ён паглядзеў ёй у вочы. — Так, маеце рацыю. Я лічыў, вы даўно здагадаліся. Я паліцэйскі.

Яна кіўнула.

— Але. Я здагадалася. Але хто вы? Ваше прозвішча сапраўды Батлер?

— Я сяржант крымінальнага вышуку. Маё прозвішча

сапраўды Батлер. Мяне запрасіў ваш дзядзька.

— Чаму?

— Не ведаю. Мне ён не сказаў.

— Але, калі ён не сказаў, як жа вас паслалі сюды? Ён мусіў сказаць вашаму начальству, ці не так?

Батлер не адказаў.

— Мне трэба пагаварыць з вашым дзядзькам. Схадзіце наверх і пабудзіце яго.

— Я не магу,— сказала Хэрыет.— Яго няма.

— Няма...

— Так. Я пагрукала ў дзверы, калі ішла сюды. Яго няма.

Батлер пабег па сходах. Хэрыет запаліла святло паўсюль, але ніхто не прачнуўся.

Спачывальня Маркуса Ханта была пустая. Яго пінжак акуратна вісеў на спінце крэсла, кашуля ляжала на сядзенні, галыштук таксама. Гадзіннік Ханта гучна цікаў на століку каля ложка. Грошы і ключы ляжалі побач. Але ён не клаўся спаць: ложка быў акуратна засцелены. У Батлера з'явілася пэўнае падазрэнне.

Ён зноў пайшоў уніз і ў калідоры сустрэў Артура Ролфа, які выходзіў са сваёй спачывальні. Ён быў апрачаны ў халат. Акуляраў на яго твары не было, што надала яму дзіўны выраз. Ён спыніўся перад Батлерам.

— Так,— сказаў Батлер.— Можаче і не пытацца. Гэта злодзей.

— Я ведаў гэта,— спакойна сказаў Ролф.— Ён выкраў што-небудзь?

— Не. Яго забілі.

Хвіліну Ролф маўчаў. Памацаў правай рукой грудзі пад халатам, быццам там балела.

— Забілі? Вы хочаце сказаць, што забілі ЗЛОДЗЕЯ?

— Але.

— Хто? Хаўруснік? А хто злодзей?

— Гэта,— рыкнуў Льюіс Батлер,— я і хачу выявіць.

Унізе ён знайшоў Хэрыет Дэйвіс, якая стаяла ў дзвярах, што вялі ў гасцёўню, і глядзела на цела. Твар яе быў спакойны, але вочы блішчэлі.

— Вы хочаце зняць маску? — спыталася яна, не павярнуўшы галавы.

Батлер акуратна, каб не наступіць на садавіну і шкло, прайшоў да цела, схіліўся над ім. Зняў капялюш, потым маску і знайшоў тое, што і думаў знайсці.

Злодзеям быў Маркус Хант, забіты ўдарам у сэрца, калі спрабаваў абрабаваць уласны дом.

— Бачыце, сэр, — тлумачыў Батлер доктару Гідэану Фелу наступным днём, — у гэтым і ёсць праблема. Як ні разглядай гэтую справу, ніякага тлумачэння.

І ён зноў прайшоў па фактах.

— Навошта чалавеку рабаваць свой уласны дом і выкрадаць сваю маёмасць? Любая карціна вельмі каштоўная і ніводная не застрахаваная! Тады чаму? Ці ён вар'ят? Што ён хацеў зрабіць?

Вёска Сатан Вэленс, што выдавала на шэра-белы італьянскі горад, была поўная гарачага сонца. У яблыневым садзе шынка «Табард» сядзеў доктар Гідэан Фел. Вакол ляталі восы, побач, на століку, стаяў келіх. Доктар быў апрануты ў лёгкія белыя гарнітур. Яго ружовы твар і заўсёдная турбота пра вос надавалі яму жалобны выгляд.

— Старэйшы інспектар Хэдлі сказаў, што я б мог, э-э, паглядзець тут. Справай займаецца мясцовая паліцыя? — спытаўся ён.

— Так. Я проста трошкі дапамагаю.

— Дакладнымі словамі Хэдлі было: «Гэта такая вар'яцкая справа, што толькі вы зразумеете яе». Яго кампліменты з кожным днём робяцца ўсё больш моташлівымі, — сказаў доктар Фел. — Добра. Што яшчэ для вас дзіўнага ў гэтай справе?

— Ну навошта чалавеку рабаваць свой дом?

— Не, не, не! — зароў доктар Фел. — Няхай гэта вас не адцягвае. Вы проста загіпнатызаваны гэтым. Напрыклад, — каля яго келіха з'явілася аса, і ён здзьмухнуў яе моцным подыхам, як Нептун. — Напрыклад, маладая лэдзі ўзняла цікавае пытанне. Калі Маркус Хант не сказаў, навошта яму патрэбны дэтэктыў, чаму тады крымінальны вышук даслаў вас?

Батлер паціснуў плячыма.

— Таму, — сказаў ён, — што старэйшы інспектар Эймс палічыў, што Хант задумаў нешта крымінальнае і хацеў спыніць яго.

— Што крымінальнае?

— Фальшывае рабаванне, каб украсці свае карціны і атрымаць страхоўку. Такое ўжо рабілася, каб падмануць паліцыю. Вы звяртаецеся па дапамогу, і паліцыя нічога не падазрае. Карацей кажучы, я сам так думаў, пакуль не даведаўся — а сёння гэта пацвердзілася, — што

ні адна з гэтых чортавых карцін не была застрахавана.

Батлер павагаўся.

— Гэта не мог быць нейкі жарт,— працягваў ён.— Паглядзіце, як усё было зроблена! Хант апрануў старое адзенне, з якога зрэзаў усе меткі. Ён надзеў пальчаткі і маску. Прыдбаў ліхтар і сучасны набор рабаўніка. Выйшаў з дома праз чорны ход: пазней мы знайшлі дзверы адчыненымі. Выкурыў колькі цыгарак у кустах каля тэрасы: там мы знайшлі адбіткі ног на мяккай зямлі. Ён выразаў шкло... Але я ўсё ўжо раскажам.

— А потым,— задуменна сказаў доктар Фел,— нехта забіў яго.

— Так. Апошнія і самае дрэннае слова ў гэтай гісторыі — «чаму?». Навошта камусьці спатрэбілася забіваць яго?

— Хм. Нейкія ключы?

— Ніякіх,— Батлер выняў запісную кніжку.— Адпаведна паліцэйскаму доктару. Хант памёр ад раны ў сэрца, нанесенай такім тонкім нажом — гэта быў нож для садавіны,— што яе было цяжка знайсці. Адбіткі пальцаў толькі ягоныя, іншых не было. Ёсць адна дзіўная рэч. Колькі срэбных прыбораў, што ўпалі са стала, неяк дзіўна падрапаліся. Здаецца, яны ўпалі не так, быццам іх скінулі пад час бойкі, а так, быццам іх перш паставілі адзін на адзін, а потым піхнулі.

Батлер памаўчаў, таму што доктар Фел круціў галавой так, быццам быў вельмі расчараваны.

— Ну, ну, ну,— сказаў ён,— ну, ну, ну. І вы гаворыце, ніякіх ключоў?

— Няўжо гэта ключ? Але ён не тлумачыць, чаму чалавек рабаваў уласны дом.

— Слухайце,— мякка сказаў доктар,— я хачу задаць вам адно пытанне. Што найбольш важнае ў гэтай справе? Хвіліначку! Я не сказаў найбольш дзіўнае, я сказаў найбольш важнае. Безумоўна, тое, што забілі чалавека.

— Безумоўна, сэр.

— Я кажу пра гэта,— сказаў доктар вінаватым тонам,— таму, што менавіта на гэта не звяртаюць увагі. Вас гэта не цікавіць. Вас цікавіць толькі маскаррад Ханта. Вы не супраць таго, што яго забілі, але вы супраць таго, што вас падманваюць. А чаму б не паглядзець на справу з іншага боку і не задаць наступнае пытанне: «Хто забіў Ханта?»

Батлер даволі доўга маўчаў.

— Слугі па-за падазрэннем,— нарэшце сказаў ён.— Яны спяць на другім канцы дома на верхнем паверсе, і гэтай ноччу нехта замкнуў іх,— ягоныя сумненні, нават боязі, пачалі набываць форму.— Там такі вэрхал узняўся, калі мы пачалі ўсіх будзіць. Але забойца мог прыйсці звонку.

— Вы цудоўна ведаеце, што гэта не так,— сказаў доктар Фел.— Вы не праводзіце мяне ў Крэнлі Корт?

* * *

Яны прыйшлі на тэрасу, калі было асабліва гарача. Доктар Фел сеў у плецены фатэль, побач села Хэрыет. Дэрэк Хэндэрсан у лёгкім гарнітуры стаяў каля балюстрада. Толькі Артур Ролф у сваім чорным касцюме выбіваўся з агульнай карціны. Бледна-зялёныя палі Кента, якія ніколі не бываюць яркага колеру, цяпер проста ззялі.

Паветра было ціхае, лісце не шамацела, гарачыню можна было літаральна памацаць. А ў садзе, злева ад тэрасы, блішчэла вада басейна. Батлер адчуваў, як гэты бляск цісне на вочы.

Барада Дэрэка Хэндэрсана выглядала адначасова і смешна і агрэсіўна.

— Нічога не атрымаецца,— сказаў ён.— І не пытайцеся ў мяне, чаму Ханту спатрэбілася рабаваць свой дом. Але адно я ведаю.

— Што? — спытаўся доктар Фел.

— Якая б ні была прычына,— працягваў Хэндэрсан,— яна была вельмі важкая. Хант быў надта асцярожны, каб рабіць нешта, не маючы на тое прычыны. Я так яму і сказаў учора.

— Асцярожны? Адкуль вы ведаеце?

— Ну, напрыклад. Я мяняю тры карты. Хант адну. Я павышаю. Ён хоча адкрыць карты. Але я зноў павышаю. Ён пасуе. Я цудоўна ведаю, што ў яго добрыя карты, але я блефую і ён пасуе. І я са сваёй слабой картай выйграю. Так ён гуляў увесь вечар.

Хэндэрсан пачаў хіхікаць. Убачыў твар Хэрыет, спыніўся і зрабіўся сур'ёзным.

— Але, шчыра кажучы,— дадаў Хэндэрсан,— ён быў заклапочаны не толькі картамі.

Усе заўважылі, як памяняўся ягоны тон.

— Дык чым яшчэ ён быў заклапочаны?

— Ён збіраўся вывесці на чыстую ваду чалавека, якому дагэтуль давяраў,— холадна сказаў Хэндэрсан.— Менавіта таму мне не падабалася, што туз він з'яўляўся так часта.

— Растлумачце, калі ласка,— сказала Хэрыет.— Я не ведаю, на што вы ківаеце, і вам лепей растлумачыць. Ён сказаў, што хоча выкрыць таго, каму заўсёды давяраў?

— Не, ён толькі намякнуў на гэта.

Тут у гаворку ўмяшаўся дагэтуль спакойны Ролф.

— Слухайце,— рэзка сказаў ён,— я ўжо шмат чаго чуў пра любоў містэра Ханта да выкрыванняў. Цудоўна! — ён сунуў руку пад пінжак і памацаў грудзі.— Што, чорт бяры, гэта тлумачыць? Ён хоча кагосьці выкрыць. І для гэтага апранаецца, як злодзей. Ці гэта нармальна? Я кажу вам, ён быў вар'ятам. Іншага тлумачэння няма.

— Ёсць яшчэ пяць іншых тлумачэнняў,— сказаў доктар Фел.

Дэрэк Хэндэрсан пайшоў быў да доктара, але спыніўся. Усе маўчалі.

— Але я не буду марнаваць ваш час,— працягваў доктар Фел,— распавядаючы пра першыя чатыры. Нам патрэбна толькі адно тлумачэнне — слухнае.

— І вы ведаеце яго? — рэзка спытаўся Хэндэрсан.

— Я лічу, што ведаю.

— З якога часу?

— З таго, калі ўбачыў вас усіх.

Доктар Фел сеў зручней: фатэль зарыпеў, як корпус карабля ў моры. Ён рассяяна кінуў, як бы падкрэсліваючы тое, што даўно вырашыў.

— Я ўжо звязаўся з мясцовым інспектарам,— раптам сказаў ён.— Ён прыйдзе праз некалькі хвілін. І, па маёй просьбе, запрасіць вас зрабіць адну рэч. Я спадзяюся, што ніхто не адмовіцца.

— Просьба? — спытаўся Хэндэрсан.— Якая просьба?

— Сёння вельмі горача,— сказаў доктар Фел і глянуў на басейн.— Ён запрасіць вас паплаваць.

Хэрыет прамармытала нешта і павярнулася да Льюіса Батлера.

— Гэта,— працягваў доктар Фел,— самы ветлівы і зручны шлях для выкрыцця забойцы. А цяпер дазвольце мне звярнуць вашу ўвагу на факт, які амаль ніхто не заўважыў. Містэр Хэндэрсан, вы што-небудзь ведаеце

пра раны ў сэрца, якія нанесены вельмі тонкім лязом?

— Як у Ханта? Не. А што?

— Яны амаль не криваточаць.

— Але...— пачала была Хэрыет, аднак Батлер спыніў яе.

— Паліцэйскі доктар, між іншым, сказаў, што рану было цяжка знайсці. Ахвяра памерла імгненна, рана тут жа склеілася. Але як тады,— спытаўся доктар Фел,— з'явілася кроў у нябожчыка на швэдары і, нават, на нагавіцах?

— Ну?

— Яе не было,— проста адказаў доктар Фел.— Крыві містэра Ханта на адзенні не было.

— Я больш не магу,— сказала Хэрыет і рэзка ўста-ла.— Даруйце, але самі вы не звар'яцелі? Вы кажаце, што мы не бачылі яго каля сцяны ўсяго ў крыві?

— Не. Вы бачылі яго.

— Няхай працягвае,— сказаў Хэндэрсан, які трошкі спалатнеў.— Няхай трызніць далей.

— Я дапускаю, што гэта няпэўна,— сказаў доктар Фел.— Але гэта і ёсць адказ на вашае пытанне, ад якога вы амаль звар'яцелі. Чаму містэр Хант апрануўся, як злодзей? Адказ вельмі кароткі і просты. Ён гэтага не рабіў.

* * *

— Вы ўсе мусіце зразумець,— працягваў доктар Фел,— што містэр Хант наўмысна рабіў пастку на сапраўднага злодзея. Ён быў упэўнены, што нехта можа ўкрасці ягоныя карціны. Пэўна, ён падазраваў, што гэты чалавек ужо рабіў такое раней, у іншых вясковых маёнтках. Рабіў так, што ўсе лічылі, што злодзей прыйшоў звонку. Таму ён зрабіў так, каб для злодзея было лягчэй трапіць у дом, а каб злавіць яго, ён яшчэ запрасіў паліцэйскага.

Злодзей, поўны ідыёт, клонуў. Гэты злодзей, адзін з гасцей, пачакаў да глыбокай ночы, апрануў старое адзенне, маску, пальчаткі і выйшаў чорным ходам. Карацей, рабіў тое, што мы памылкова прыпісалі Маркусу Ханту. А потым пастка з трэскам зачынілася. Калі ён скручваў Рэмбранта, то пачуў шум. Пасвяціў ліхтаром і ўбачыў Маркуса Ханта, у піжаме і халаце.

Так, бойка была. Хант кінуўся на яго. Злодзей схапіў

нож для садавіны і пачаў абараняцца. Хант перахапіў нож і парэзаў злодзея. Рана не была небяспечнай, але крыві было шмат. Злодзей пасля гэтага літаральна звар'яцеў. Выхапіў нож у Ханта і забіў таго ўдарам у сэрца.

Пасля гэтага, у ціхім доме, асветленым адно ліхтарыкам, злодзей бачыць тое, што можа прывесці яго на шыбеніцу: кроў са сваёй раны, якая запэцкала ўсё адзенне.

Як яму пазбавіцца адзення? Спаліць яго ці схаваць ён не можа. Дом будуць абшукваць і знойдуць яго. Без крываваых плям адзенне не выклікала б падазрэнняў. Але з крывёю...

Было толькі адно выйсце.

Хэрыет Дэйвіс стаяла за фатэлем доктара Фела. Рукой яна прыкрывала вочы ад сонца.

— Ён памяняўся адзеннем з маім дзядзькам.

— Менавіта так,— сказаў доктар Фел.— Вось вам і ўся сумная гісторыя. Забойца апрануў нябожчыка ў сваё запэцканае адзенне, а сам апрануў піжаму і халат містэра Ханта. Рана Ханта амаль не крываточыла, таму адзенне было чыстае.

Але пасля гэтага яму трэба было запэўніць усіх, што часу для абмену адзеннем не было. Ён мусіў падаць, што бойка скончылася літаральна хвіліну таму. Ён паставіў срэбра на стол і піхнуў яго на падлогу, а сам пабег наверх.

Доктар Фел памаўчаў.

— Маркус Хант не мог быць злодзеем,— дадаў ён.— Ягонья адбіткі пальцаў знайшлі паўсюль. А злодзей быў у пальчатках.

Унізе пачуліся крокі: па сходах ішлі людзі. Гэта былі мясцовы інспектар і два канстэблі.

Доктар Фел уцягнуў носам паветра і задаволена сказаў:

— Ага, я лічу, яны прыйшлі наконт купання. Свежую рану вельмі лёгка прыкрыць ватай ці нават насоўкай. Але адразу бачна, калі чалавек апрануты адно ў плаўкі.

— Але гэта не мог быць...— крыкнула Хэрыет. Яе вочы глядзелі на прысутных. Яна так моцна сціснула руку Льюіса Батлера, што ён яшчэ доўга памятаў пра гэта.

— Менавіта так,— задаволена згадзіўся доктар.— Гэта не мог быць высокі і хударлявы містэр Хэндэрсан.

I, безумоўна, гэта не магла быць слабая і зграбная дзяўчына, як вы.

Ёсць толькі адзін чалавек, які падыходзіць па росце і камплекцыі і хто мог апрануць містэра Ханта ў свой «касцюм». Гэта той чалавек, які хаця і перавязаў рану на грудзях, увесь час мацае яе, каб праверыць бінт. Як містэр Ролф зараз.

Артур Ролф сядзеў вельмі ціха, яго правая рука была пад пінжаком. Твар быў потны, вочы глядзелі проста і не міргалі. Ледзь варушачы вуснамі, ён сказаў:

— Лепей бы я паслухаўся маладога чалавека. Ён жа сказаў мне ўчора, што я надта многа рызыкую.

РОС МАКДОНАЛД

САБАКА, ЯКІ СПІЦЬ¹

Адразу ж пасля таго, як знік яе сабака, Фэй Хупер патэлефанавала мне. Звычайна яе голас нагадваў гукі скрыпкі, але цяпер скрыпка была разладжаная. Яна амаль плакала.

— Ота знік.

Ота быў яе аднагадовы нямецкі сабака.

— Учора днём пераскочыў цераз агароджу і збег. А можа, яго выкралі.

— Чаму вы так думаеце?

— Вы ж ведаеце Ота, містэр Арчэр. Ён быў такі адданы. Ён бы ніколі не пакінуў мяне. Гэта мусяць быць злодзеі,— яна цяжка ўздыхнула.— Я разумею, пошукі зніклага сабакі не вашае спецыяльнасць. Але вы дэ-тэктыву, і я палічыла, што, калі мы ведаем адзін аднаго...

Яе голас прапаноўваў, хаця і не вельмі адкрыта, што мы маглі б пазнаёміцца бліжэй.

Мне падабаліся гэтая жанчына і яе сабака. Я вадзіў маё шчанё на трэніроўкі, дзе і пазнаёміўся з Фэй Хупер. Яны з Ота былі самымі прыгожымі і самымі дарагімі ў клубе.

— Як мне знайсці вас?

Яна жыве на поўнач ад Малібу, на самым канцы вясковай шашы. Калі яе не будзе дома, мяне сустрэне муж.

Па дарозе я спыніўся каля школы сабак на Пасіфік Пэлісэйдс, каб пагаварыць з Фернанда Рэмба, трэнерам. У клетках за домам узняўся вэрхал, калі я пастукаў у дзверы. Рэмба не толькі трэніраваў сабак, ён яшчэ браў іх у інтэрнат.

---

¹ Англійскі фразеалагізм «Не будзі сабаку, які спіць» адпавядае беларускаму «Не будзі ліха...».

Дзяўчына з цёмнымі валасамі сказала мне, што муж корміць сабак.

— Можа, я дапамагу вам? — дадала яна няўпэўнена і ўпусціла мяне ў невялікі пакой.

Я расказаў ёй пра зніклага сабаку.

— Я лічу, што будзе добра, калі вы патэлефануеце ветэрынарам, усім трэнерам і дасце ім апісанне, — сказаў я.

— Мы ўжо пачалі рабіць гэта. Місіс Хупер патэлефанавала Фернанда ўчора ноччу, — яна трошкі вагалася. — Лепей я паклікаю яго.

Яна пайшла на двор. Прыйшла з мужам, які выціраў рукі анучкай. Гэта быў канадзец з шырокімі плячыма і кучараваю барадой, якая не магла схаваць яго маладосці. Ягоняя цёмныя вочы насцярожана глядзелі на мяне. Ён нагадваў сабаку, які адчуваў небяспеку.

Рэмба абыходзіўся з сабакамі, як з любімымі істотамі. Да людзей ён так не ставіўся. Ён быў проста запоўнены ўзрыўчаткай, якую цяпер можна было лёгка ўбачыць.

— Мне шкада місіс Хупер і яе сабаку. Яны былі маімі лепшымі вучнямі. Прынамсі, ён быў. Але я не магу кінуць усё і тыдзень шукаць яго.

— Ніхто гэтага не патрабуе. Я разумею, што ў вас не вельмі добрыя сувязі.

— У мяне іх амаль няма. Я і Мары толькі летась прыехалі сюды з Брытанскай Калумбіі¹.

— Гэта было памылкаю, — сказала ягоная жонка.

Рэмба зрабіў выгляд, што не пачуў яе.

— Прынамсі, пра злодзеяў, што крадуць сабак, я не ведаю, — ён абедзвюма рукамі адштурхнуў такую магчымасць. — Калі я нешта пачую пра сабаку, я, безумоўна, паведамлю вам. Супраць місіс Хупер я нічога не маю.

Жонка хутка глянула на яго. Гэта быў погляд, які гаварыў, што яна кахала яго, але не была ўпэўненая, ці кахае ён, і гэта яе непакоіла. Яна заўважыла, што я гляджу на яе, і апусціла вочы. Раптам выбухнула:

— Вы лічыце, што нехта забіў сабаку?

— У мяне няма для гэтага падстаў.

— Але некаторыя людзі страляюць сабак.

— Не тут, — сказаў Рэмба, — можа, недзе ў лясах.

Ён павярнуўся да мяне і пачаў тлумачыць:

---

¹ Брытанская Калумбія — правінцыя ў Канадзе.

— Такія рэчы нервуюць яе, і ў яе з'яўляюцца дзікія ідэі. Ведаеце, Мары — вясковая дзяўчына...

— Зусім не. Я нарадзілася ў Чыліваку.

Яна кінула на яго злы позірк і выйшла з пакоя.

— Што, Ота застрэлілі? — спытаўся я ў Рэмба.

— Не ведаю, містэр Арчэр. Вы добры кліент, але я не магу гаманіць тут з вамі ўвесь дзень. Мне трэба накармаць дваццаць сабак.

Яны ўсё яшчэ брахалі, калі я ехаў па ўзбярэжнай шашы. Да паштовай скрыні Хупера было сорак міль¹, а потым яшчэ міля па вузкай дарозе, якая паўзла ўверх па каньёне. На вялізнай жалезнай браме вісеў новы кабмінацыйны замок. Агароджа была вышынёй у восем футаў, з калючым дротам наверху. Ота мусіў цудоўна скакаць, каб пераскочыць цераз яе.

Дом за брамай быў нізкі і масіўны, з грубага камення, жалеза і шкла. Я пасігналіў і пачакаў. З дома выйшаў мужчына ў блакітных плаўках і з дубальтоўкай. Сонца зіхацела на руках, лысіне і жываце мужчыны. Ён ішоў павольна. Нізкі, моцны, гадоў пад шэсцьдзсят.

Калі ён падышоў да брамы, я ўбачыў шэрую бледнаць пад загарам, як каменне пад лакам. Ён быў ці хворы, ці перапалоханы, а можа, і тое, і іншае.

— Чаго вам трэба? — груба спытаўся ён.

— Місіс Хупер папрасіла мяне дапамагчы знайсці яе сабаку. Мяне завуць Лью Арчэр.

Гэта на яго не падзейнічала.

— Жонкі цяпер няма, а я заняты. Я вяду разлікі на ўраджай соі.

— Паслухайце, я праехаў такі шлях, каб дапамагчы. Я ведаю місіс Хупер па школе для сабак і...

Ён злосна засмяўся.

— Гэтага недастаткова для знаёмства. Лепей валі адсюль.

— Я пачакаю вашу жонку.

— Не думаю, — ён узяў дубальтоўку так, каб я глянуў у яе пустыя круглыя вочы. — Гэта мая маёмасць, і ты парушаеш мой спакой. Такім чынам, я магу застрэліць цябе.

— Ну і што вам гэта дасць? Я прыехаў, каб дапамагчы.

---

¹ У ЗША паштовыя скрыні знаходзяцца не побач з домам, а бліжэй да дарогі.

— Мне ты не дапаможаш,— ён глянуў на мяне праз дрот брамы, як леў, які вырас у няволі.— Выбірайся.

Я пад'ехаў да паштовай скрыні і стаў чакаць там Фэй Хупер. Сонца ўжо было высока. Салон маёй машыны нагадваў духоўку. Я выйшаў і пайшоў уздоўж каньёна. Пад нагамі шамацела вераснёўская трава. Недзе далёка працаваў экскаватар, які выдаваў на звар'яцелае чырвонае насякомае.

Чорная машына імпэтна праскочыла каньён і спынілася побач са мной. З яе выйшаў сухарлявы мужчына ў пакамечаным карычневым гарнітуры. Руку ён трымаў на кабуры. Ён сказаў, што завуць яго шэрыфам Карлсанам, і спытаўся, што я тут раблю. Я расказаў.

Ён ссунуў свой шыракаполы капялюш і пачуаў патыліцу. Бледныя вочы на загарэлым твары нагадвалі каламутнае шкло ў цагельнай сцяне.

— Дзіўна, што містэр Хупер так паводзіць сябе. Ягоная жонка толькі што была ў мяне. Але ў дом я вас правесці не магу, калі містэр Хупер адмовіў вам.

— Чаму не?

— Ён валодае большай часткаю графства, а на астатнюю мае акцыі. Да таго ж,— дадаў ён з цудоўнай лагічнасцю,— ён мой сябар.

— Тады знайдзіце яму вартаўніка.

Шэрыф спалохана аглядзеўся, быццам у паштовай скрыні Хупераў мог быць мікрафон.

— Дзіўна, што ў яго ёсць дубальтоўка, не гавораць ўжо пра тое, што ён пагражаў вам. Пэўна, засмуціўся з-за сабакі.

— На сабаку яму напляваць.

— Не, не. Калі яна засмуцілася, дык ён таксама,— сказаў Карлсан.

— Што яна сказала вам?

— Можце спытаць у яе. Яна будзе тут праз колькі хвілін. Сказала, што паедзе адразу ж за мною.

Ён паехаў да брамы. Праз пару хвілін Фэй Хупер спыніла свой «Мерседэс» каля паштовай скрыні. Пэўна, яна ўбачыла раздражненне ў мяне на твары. Яна выйшла і падбегла да мяне.

Фэй было гадоў сорок, і яна трошкі сівела, быццам лёгкі мароз крануў яе бледна-залатую галаву, але яна ўсё яшчэ была вельмі прыгожай жанчынаю.

— Даруйце, калі ласка,— мякка сказала яна.— Я прымусіла вас чакаць.

— Не вы. Ваш муж. Ён выгнаў мяне, пагражаючы стрэльбай.— Яе рука ў пальчатцы кранула маю і засталася там. Нават праз матэрыю можна было адчуваць электрычнасць, што сыходзіла ад яе.

— Гэта жакліва. Я не ведала, што ў Элана ўсё яшчэ ёсць стрэльба.

Вусны яе пад памадай былі блакітныя, быццам навіны моцна ўразілі яе. Яна павезла мяне ў «Мерседэсе». Брама была адчыненая, але яна заехала не адразу.

— Я хачу быць чэснай,— сказала яна, не гледзячы на мяне.— Як толькі Ота знік, я ўвесь час думала пра адно. Тое, што вы казалі мне, зноў прымушае мяне падумаць пра гэта. Учора я ўвесь дзень была ў горадзе, а Ота заставаўся з Эланам, калі... калі гэта здарылася.

Імёны ў яе гучалі так, што Элана можна было ўзяць за сабаку, а Ота за мужа. Яна перайшла на шэпт.

— Я падазраю, што Элан застрэліў яго. Ён ніколі не любіў маіх сабак. Ён любіць толькі паляўнічых, а да Ота ён ставіўся асабліва жорстка. Да таго ж, калі я прыехала з горада, Элан капаў зямлю, каб пасадзіць ружы. Ён ніколі не любіў займацца кветкамі, асабліва ў спякоту. У нас для гэтага ёсць садоўнік. І гэта не лепшая пара года, каб садзіць ружы.

— Вы лічыце, ваш муж закопваў сабаку? — спытаўся я.

— Калі гэта так, я мушу ведаць,— яна павярнулася да мяне, і скуранае сядзенне рыпнула.— Выявіце гэта для мяне, містэр Арчэр. Калі Элан забіў майго сабаку, я не змагу жыць з ім.

— Тое, што вы казалі, прадугледжвае, што ў Элана была стрэльба ці стрэльбы, але ён усё выкінуў. Так?

— Калі я выйшла за яго, у яго быў маленькі арсенал. У вайну ён служыў у пяхоце, а ў мірны час любіў паляванне. Але колькі гадоў таму кінуў паляваць.

— Чаму?

— Не ведаю. Адночы мы прыехалі з палявання ў Брытанскай Калумбіі, і Элан прадаў усе стрэльбы. Мне ён нічога не сказаў, але гэта было адразу ж пасля вайны, і я заўсёды думала, што гэта звязана з ёй.

— Ці доўга вы ў шлюбе?

— Дзякуй за гэтае пытанне,— яна тужліва ўсміхнулася.— Я сустрэла Элана ў час вайны і адразу зразумела, што сустрэла свой лёс. Ён быў вельмі ўплывовым чалавекам.

— І вельмі багатым.

Яна ганарыста глянула на мяне і так моцна націснула на педаль, што ледзь не стукнула машыну шэрыфа, якая стаяла побач з домам. Мы абышлі яго і міма пустога басейна прайшлі ў агароджаны сад. Колькі грэчаскіх статуў стаялі ў элегантным бязладдзі. Як далёкія бамбардзіроўшчыкі, вакол кветак гулі пчалы.

Кветнік, які зрабіў Элан Хупер, быў пяць футаў на тры і нагадваў магілу.

— Прынясіце рыдлёўку, — сказаў я.

— Вы хочаце выкапаць яго?

— Вы ж упэўнены, што ён тут. Праўда, місіс Хупер?

— Думаю, што ўпэўнена.

З паветкі на другім канцы саду яна прынесла рыдлёўку. Я папрасіў, каб яна стаяла побач.

Я зняў пінжак і павесіў яго на мармуровы торс, на якім ён глядзеўся проста выдатна. Капаць было лёгка. Праз колькі хвілін я заглыбіўся на два футы, але зямля ўсё яшчэ была мяккая, і мая рыдлёўка лёгка ўваходзіла ў яе.

Я натрапіў на нешта мяккае, але ў гэтае мяккае рыдлёўка не ўваходзіла. Фэй Хупер пачула гук і нешта прамармытала. Я прыняў зямлю. Паказалася футра сабакі, падобнае на чорную траву.

Фэй уклечыла і пачала капаць рукамі. Яна хрыпла крыкнула:

— Брудны забойца!

Яе муж, пэўна, пачуў гэта. Ён выйшаў з дома і глянуў у сад. Яго галава паказалася над сцяной, лысая і без цела, як Хампі Дампі. Ён выглядаў так, быццам уся каралеўская раць не зможа сабраць яго.

— Я не забіваў твайго сабакі, Фэй. Богам прысягаю, я не забіваў.

Яна не чула яго. Яна гаварыла да Ота:

— Бедны мой, бедны. Бедны, прыгожы хлопчык.

У сад сышоў шэрыф Карлсан. Ён нахіліўся да магілы і вызваліў галаву сабакі. Яго вялікія рукі лёгка абмацвалі чэрап. Фэй уклечыла побач з ім. Панчохі ў яе былі брудныя.

— Што вы робіце?

Карлсан узняў акрываўлены палец.

— Вашага сабаку забілі стрэлам у галаву, місіс Хупер. Але не з дубальтоўкі. Больш выдае на вінтоўку.

— А ў мяне няма вінтоўкі, — сказаў Хупер. — У мяне

ўжо дваццаць гадоў няма вінтоўкі. І я не стаў бы забіваць твайго сабаку.

Фэй устала. Выглядала яна так, быццам зараз палезе цераз сцяну.

— Тады чаму ты пахаваў яго?

Ён адно адкрыў і закрыў рот.

— Чаму ты купіў дубальтоўку і не сказаў мне?

— Я баяўся.

— Майго сабакі?

Хупер пахітаў галавою. Ён прайшоў уздоўж сцяны і ўвайшоў у сад. На ім былі старыя нагавіцы і жоўты швэдар з кароткімі рукавамі. Гэтае адзенне яшчэ больш падкрэслівала яго малы рост, тлустасць і ўзрост.

— Містэр Хупер атрымаў некалькі пагражальных званкоў,— сказаў шэрыф.— Нехта дазнаўся пра ягоны хатні тэлефонны нумар, ён толькі што расказаў мне пра гэта.

— Не. Я маю шмат ворагаў у бізнесе, асабліва ў сельскай гаспадарцы. Нейкі вар'ят застрэліў твайго сабаку, але цэліў ён у мяне. Я пачуў стрэл і знайшоў Ота каля брамы.

— Але як ты мог пахаваць яго і не сказаць мне?

Хупер развёў рукамі.

— Я нічога не разумеў. Я адчуваў віну, таму што цэлілі ў мяне, а трапілі ў Ота. І я не хацеў, каб ты бачыла яго мёртвым. Я хацеў расказаць табе мякка і акуратна.

— І гэта мякка?!

— Не, так я не хацеў. Я лічыў, што калі я купіў бы табе новага сабаку...

— Ніхто не зможа замяніць Ота.

Элан Хупер стаяў і глядзеў на яе так, быццам хацеў быць у магіле, на месцы Ота. Потым яны пайшлі ў дом.

Карлсан і я выкапалі Ота, вынялі яго і аднеслі ў шэрыфаву машыну. Цела сабакі заняло ўвесь багажнік.

— Што будзеце з ім рабіць, шэрыф? — спытаўся я.

— Папрашу знаёмага ветэрынара выняць кулю, і, калі мы знойдзем снайпера, куля будзе добрым доказам.

— Вы ставіцеся да гэтага, як да сапраўднага забойства.

— Яны так хочуць,— сказаў ён і з павагаю глянуў на дом.

Выйшла місіс Хупер з белаай скураной валізкаю, якую кінула ў «Мерседэс».

— Ад'язджаеце? — спытаўся я.

— Так,— але не сказала куды.

Муж, які стаяў у дзвярах, маўчаў. «Мерседэс» паехаў. Гаспадар зачыніў дзверы. Выгляд у яго быў не самы лепшы.

— Здаецца, яна не верыць таму, што гэта не ён забіў сабаку. А вы, шэрыф?

Карлсан тыцнуў у мяне пальцам.

— Містэр Хупер не лжэц. Калі хочаце працаваць са мной, запомніце гэта. Я ведаю яго ўжо больш за дваццаць гадоў — служыў з ім у войску,— і ён ніколі не хлусіў.

— Паверу вам на слова. А як наконт пагроз па тэлефоне? Раней ён нічога не казаў?

— Не. Толькі сёння.

— Чым канкрэтна яму пагражалі?

— Ён не сказаў.

— А ці ведае ён, хто застрэліў сабаку?

— Ну, ён сказаў, што бачыў мужчыну, які бег ад агароджы. Але той быў надта далёка, каб добра разгледзець, хаця Хупер упэўнены, што мужчына меў чорную бараду.

— У Пэсіфік Пэлісэйдс ёсць трэнер сабак па прозвішчы Рэмба, ён падыходзіць пад апісанне. Місіс Хупер вадзіла да яго Ота.

— Рэмба? — з цікавасцю спытаўся шэрыф.

— Фернанда Рэмба. Ён быў вельмі расхвалены, калі я размаўляў з ім раніцай.

— Што ён сказаў?

— Значна менш за тое, што ведаў. Я яшчэ раз пагавару з ім.

Рэмба дома не было. На мой стук адказвалі толькі сабакі. Я заехаў у кавярню, дзе з'еў вялікі сэндвіч. Калі я канчаў другую філіжанку кавы, праехала Мары Рэмба ў пікапе. Я паехаў за ёю.

— Дзе Фернанда? — спытаўся я.

— Не ведаю. Я сама шукаю яго.

— Яму дрэнна?

— Я не разумею.

— У эмацыянальным плане.

— З таго часу, як гэтая жанчына прывяла свайго сабаку.

— Місіс Хупер?

Яна ледзь прыкметна кінула.

— Паміж імі нешта ёсць?

— Лепей бы не было,— яе маленькі рот выглядаў даволі няўмольна.— Ён быў з ёю пазамінулым вечарам. Я чула, як ён прызначаў час сустрэчы. Яго не было ўсю ноч, а калі ён прыйшоў, так піў, пакуль вочы не ашклянелі.

Яна выйшла з пікапа.

— Застрэліць сабаку, гэта злачынства?

— Для мяне так, але не для закона. Гэта не збойства чалавека.

— Для Фернанда гэта тое самае. Ён любіць сабак, як людзей. І Ота таксама.

— Але ён застрэліў яго.

Яна апусціла галаву.

— Баюся, што так. Ён час ад часу вар'ячее, асабліва калі многа вып'е. Чулі б вы яго ўчора раніцай... Ён стагнаў і галасіў аб сваім браце.

— Браце?

— У Фернанда быў старэйшы брат, Джордж. Ён памёр у Канадзе пасля вайны. Фернанда быў яшчэ дзіцём, і для яго гэта было моцным уражаннем. Бацькоў у яго не было, таму ён трапіў у дзіцячы дом у Чіліваку. Ён усё яшчэ сніць кашмары пра той час.

— Ад чаго памёр ягоны брат?

— Ён мне ніколі не гаварыў, але я чула, што Джорджа застрэлілі на паляванні. Джордж быў гідам-паляўнічым у Фрэзер Рывер каля гары Робсан. Фернанда там нарадзіўся, але не едзе туды з-за таго, што здарылася з братам.

— А што ён учора гаварыў пра брата?

— Што адпомсціць за Джорджа. Я так напалохалася, што не магла слухаць яго. Пайшла карміць сабак. Калі вярнулася, Фернанда набіваў вінтоўку. Я спыталася, што ён збіраецца рабіць, але ён моўчкі выйшаў і тут жа паехаў.

— Магу я паглядзець на яго вінтоўку?

— Яе няма. Я шукала яе сёння. Пэўна, ён узяў яе з сабой. Я баюся, што ён каго-небудзь заб'е.

— Якая ў яго машына?

— Стары блакітны «Метэор».

Я паехаў да дома Хупераў. Усё было вельмі ціха. Надта ціха. За зачынёнай брамай тварам на дубальтоўцы ляжаў Элан Хупер. Па яго лысай галаве паўзлі мурашы.

Малатком з маёй машыны я збіў замок на браме. Падышоў да Хупера, узняў ягоную галаву. Скура была

гарачая, быццам ён памёр ад гарачкі. Але яго застрэлілі. Акурат паміж вачэй. Выхадной адтуліны не было. Мурашы паўзлі ўжо па маёй руцэ.

Я прайшоў у кабінет Хупера, выключыў тэлетайп і сеў пад галавой ляся, каб патэлефанаваць шэрыфу. Карлсан быў у офісе.

— Кепскія навіны, шэрыф. Застрэлілі Элана Хупера.

Ён ахнуў.

— Ён мёртвы?

— Так. Абвясціце пошук Рэмба.

— Ён ужо ў мяне,— сказаў Карлсан са змрочным задавальненнем.

— У вас?

— Менавіта. Я знайшоў яго ў каньёне Хупера колькі хвілін таму,— голас Карлсана здрыгануўся.— Пэўна, я знайшоў яго надта позна.

— Рэмба што-небудзь сказаў?

— Ён яшчэ не меў магчымасці. Калі я спыніў ягоную машыну, ён пагражаў мне стрэльбай. Вымушаны быў супакоіць яго.

Я выйшаў з дома і чакаў Карлсана. У небе вісеў бледны, як прывід, месяц. Я падумаў пра Фэй. Яна мусіць быць тут. А можа, яна ўжо была.

Я зноў падышоў да цела Хупера і глянуў на яго. Ён нічога не мог сказаць мне. Ён ляжаў так, быццам упаў з вышыні. Можа, з самога месяца.

Яны прыехалі ў чорным мікрааўтобусе і забралі цела. Я ехаў за імі ў горад, які ляжаў у лагу, як пыльны востраў у цёмна-зялёным возеры апельсінавых плантацый. Мы спыніліся каля пастарунка.

Рэмба быў на трэцім паверсе ў пакоі з кратамі на вокнах. Карлсан сказаў, што гэта быў пакой для допытаў. Там нічога не было, акрамя вельмі старога стала і некалькіх крэслаў. Рэмба сядзеў на адным з іх, апусціўшы галаву. Галава была забінтаваная.

— Давялося астудзіць яго прыкладам,— сказаў Карлсан.— Табе пашанцавала, што я не застрэліў цябе, Фернанда.

Рэмба маўчаў. Яго чорныя вочы былі пустыя і глядзелі ў адну кропку.

— З ягонаў вiнтоўкі стралялі?

— Ага. Чэт Скот працуе над гэтым. Чэт — мой лейтэнант. Ён проста бог у балістыцы,— шэрыф павярнуўся да Рэмба.— Ты мог бы і прызнацца, хлопча. Калі ты

застрэліў містэра Хупера і яго сабаку, мы зможам давесці, што кулі былі з тваёй стрэльбы. Ты ж ведаеш.

Рэмба маўчаў.

— Што ты меў супраць містэра Хупера? — спытаўся Карлсан. Маўчанне. Рот Рэмба нагадваў пастку ў гушчары яго барады.

— Твой старэйшы брат, — сказаў я, — быў забіты на паляванні ў Брытанскай Калумбіі. Хупер трымаў тую стрэльбу, з якой забілі Джорджа?

Рэмба не адказаў, але Карлсан здзіўлена глянуў на мяне.

— Адкуль ты гэта ўзяў, Арчэр?

— Мне тое-сёе расказалі. Згодна слоў жонкі Рэмба, учора ён гаварыў пра помсту за брата. Згодна слоў Фэй Хупер, яе муж адмовіўся ад зброі, калі прыехаў з аднаго палявання пасля вайны. Ці праходзіла гэтае паляванне ў Брытанскай Калумбіі?

— Ага. Хупер тады ўзяў з сабой мяне і жонку.

— Чыю жонку?

— І яго, і маю.

— У раён гары Робсан?

— Менавіта. Мы палявалі на лася.

— Ці не забіў ён каго выпадкова?

— Не. Не ведаю. Я не быў побач з ім увесь час. Часта ён паляваў адзін ці хадзіў у лес з місіс Хупер, — адказаў Карлсан.

— Ці казаў ён пра гіда-паляўнічага Джорджа Рэмба?

— Не ведаю. Лепей спытацца ў Фернанда.

Я спытаўся. Фернанда маўчаў. Толькі вочы ў яго змяніліся. Яны зрабіліся вільготнымі, з адбіткам невыказнага смутку, які панаваў у яго ў галаве.

Пытанні працягваліся, але нічога не дадалі. Я пайшоў ужо ўначы. Месяц хаваўся за цёмнымі ўзгоркамі. Я зняў нумар у гатэлі і патэлефанаваў у мой офіс у Галівудзе. Гадзіну таму мне тэлефанавала Фэй Хупер. Яна была ў Лас Вегасе. Я паспрабаваў звязацца з ёю, але тэлефон у Невадзе не адказваў.

Потым я патэлефанаваў у Ванкувер і спытаўся пра Джорджа Рэмба. Джордж і яго сабака зніклі восенню 1945 года. У траўні наступнага года іх знайшлі, але гэта былі адно шкілеты. У чэрапе ў Рэмба была адтуліна, якую пакідае буйнакаліберная куля. Кулю не знайшлі, таго, хто страляў, таксама. Сабака быў забіты стрэлам у галаву, як і гаспадар.

Я пайшоў у пастарунак, каб падзяліцца інфармацыяй з Карлсанам. Ён быў унізе з лейтэнантам Скотам, які рабіў экспертызу на аўтаматычнай вінтоўцы Фернанда Рэмба.

Я расказаў пра няшчасны выпадак з Джорджам.

— Але,— дадаў я,— сабака быў таксама забіты. Такім чынам, не вельмі выдае на няшчасны выпадак.

— Зразумела,— сказаў Карлсан.— Мне цяжка будзе гаварыць аб гэтым у судзе. Але прыйдзеца.

Я пайшоў у гатэль — лёг спаць. А справу супраць Рэмба раскручвалі ўсю ноч. Раніцай лейтэнант Скот зрабіў дакладную экспертызу. Не было аніякага сумнення, што Хупер і яго сабака былі забіты кулямі са стрэльбы Рэмба.

Але Рэмба ўсё яшчэ маўчаў. Ён нават не патэлефанаваў жонцы і не запатрабаваў адваката.

— Мы павязем цябе на месца злачынства,— сказаў Карлсан.— Я і не такія арэшкі расколваў.

Мы паехалі на шэрыфавай машыне. Фернанда ў нурчніках сядзеў паміж намі. За рулём быў лейтэнант Скот. Рэмба быў на мяжы істэрыкі.

Істэрыка пачалася, калі мы збочылі на дарогу да Хуперавага дома. Ён раптам загаласіў, быццам адчыніўся нейкі клапан у яго ў галаве. Дзіўна было глядзець на дарослага мужчыну, які галосіць, як дзіця, і балбоча:

— Я не хачу ехаць туды!

— Таму што застрэліў яго? — спытаўся Карлсан.

— Я застрэліў сабаку. Я прызнаюся, што застрэліў сабаку.

— І мужчыну?

— Не! — крыкнуў Рэмба.— Я не забіваў чалавека! А містэр Хупер забіў. Ён забіў майго брата.

— Калі ты ведаеш гэта,— спытаўся я,— чаму не сказаў канадскай паліцыі?

— Тады я не ведаў. Мне было толькі сем гадоў. Што я разумеў? Калі місіс Хупер прыйшла да майго брата, я не ведаў, што гэта такое. І калі містэр Хупер пытаўся, ці былі яны разам, я не ведаў нават, што ён яе муж. Я лічыў, што гэта яе бацька. Я зразумеў толькі, што дарэмна сказаў яму праўду. Убачыў гэта па ягоным твары. Але пра брата я нічога не ведаў, пакуль тры тыдні таму не пагаварыў з місіс Хупер.

— Яна ведала, што яе муж застрэліў Джорджа?

— Яна не ведала нават, што Джордж мёртвы. Пасля

1945-га яны больш не ездзілі на Фрэзер Рывер. Але мы абмяняліся фактамі і прыйшлі да высновы, што гэта быў ён. Наступнай раніцай я прыйшоў сюды, каб звесці рахункі. Каля брамы бегаў сабака. Я нічога не разумеў: усю ноч піў. Я застрэліў яго. Але, калі з дома выйшаў містэр Хупер, я не змог націснуць на курок. Я закрычаў і пабег.

— Што ты крычаў? — спытаўся я.

— Тое, што і па тэлефоне. «Памятай гару Робсан».

Зверху да нас ехаў жоўты аўтамабіль¹. Лейтэнант Скот загадаў яму спыніцца. Вадзіцель сказаў, што толькі што прывёз з аэрапорта місіс Хупер, і пацікавіўся, ці было гэта злачынствам. Скот адпусціў яго.

— Што яна рабіла ў аэрапорце? — спытаўся Карлсан.

— Прыляцела з Лас Вегаса. Яна тэлефанавала мне адтуль. Я забыўся сказаць вам.

— Больш не забывайся на такія важныя рэчы.

— Я хацеў, каб яна прыехала сама, без прымусу.

— Думаў, што яна магла застрэліць мужа?

— Нешта падобнае.

— Гэта не яна. Гэта зрабіў Фернанда. Праўда, хлопца?

— Я застрэліў сабаку. Мужчыну я не забіваў, — ён павярнуўся да мяне. — Скажыце гэта ёй. Скажыце, што мне шкада сабаку... Учора я ехаў, каб аддаць ёй стрэльбу і расказаць пра сабаку. Я не давяраю сабе, калі я ўзброены.

— І добра робіш, — сказаў Карлсан. — Мы ведаем, што ты застрэліў містэра Хупера. Балістычная экспертыза не маніць.

Рэмба зароў:

— Ты лжэц! Вы ўсе лжэцы!

Карлсан вытнуў яго ў твар.

— Не лайся.

Не адрываючы вачэй ад дарогі, лейтэнант Скот сказаў:

— Я не біў бы яго, шэф. Гэта можа сапсаваць справу.

Карлсан супакоіўся, і мы пад'ехалі да дома. Карлсан зайшоў не пагрукаўшы. Я застаўся звонку. Пачуў голас Фэй, але ён быў ціхі і я нічога не зразумеў. Карлсан нешта адказаў.

¹ Большасць таксовак у ЗША жоўтага колеру.

— Прэч! Прэч з майго дома, забойца! — рэзка крыкнула Фэй.

Карлсан не выйшаў. Затое зайшоў я. Адною рукою ён трымаў яе, а другой заціскаў ёй рот. Я даў яму кулаком у горла, адарваў ад жанчыны і кінуў на падлогу. Ён устаў з пісталетам у руцэ.

Пэўна, ён бы застрэліў мяне. Але ён даў Фэй Хупер час, каб выратаваць мне жыццё.

Яна ўстала перада мною.

— Страляйце ў мяне, містэр Карлсан. Вы ж застрэлілі чалавека, якога я кахала.

— Калі вы маеце на ўвазе Джорджа Рэмба, дык яго застрэліў ваш муж. Я ведаю. Я там быў, — Карлсан прыняў пісталет і сунуў у кабуру.

Лейтэнант Скот з'явіўся ў дзвярах.

— Вы былі там? — спытаўся я. — Учора вы казалі, што Хупер быў адзін, калі забіў Рэмба.

— Так. Калі я кажу, што быў там, я маю на ўвазе, быў у Канадзе.

— Не вер яму, — сказала Фэй. — Гэта ён забіў Джорджа. І гэта быў не няшчасны выпадак. Яны ўдвух палявалі на Джорджа. Мой муж сам хацеў застрэліць яго, але Джорджаў сабака кінуўся на Элана і ён стрэліў у сабаку. Джордж прыцэліўся ў Элана, але яго застрэліў містэр Карлсан. Наступным годам Элан фінансаваў яго кампанію за пасаду шэрыфа.

— Яна ўсё прыдумала, — сказаў Карлсан, — яна была за дзесяць міль адтуль.

— Але вы былі там, і Элан быў. Учора ён мне ўсё расказаў. Пасля таго як мы знайшлі Ота. Ён ведаў, што я і так дазнаюся. Вядома, я падазравала яго пасля гутаркі з Фернанда. Элан толькі дадаў дэталі. Ён думаў, што, калі гэта не ён забіў Джорджа, я дарую яму. Але я не магла. Я паляцела ў Неваду, каб развесціся з ім¹. Я хацела зрабіць гэта ўжо дваццаць гадоў.

— А вы ўпэўнены, што не застрэлілі яго да таго, як паехаць? — спытаўся Карлсан.

— Як жа яна магла? — сказаў я. — Балістычная экспертыза не маніць, а яна сцвярджае, што Хупера забілі са стрэльбы Фернанда. Толькі два чалавекі маглі скарыс-

---

¹ Невада — адзін штат, дзе можна ажаніцца ці развесціся ў дзень падачы заявы. Да таго ж пры разводзе дапускаецца прысутнасць толькі аднаго мужа ці жонкі.

таць яе: Фернанда і вы. Вы спынілі яго на дарозе, збілі, узялі вінтоўку і застрэлілі Хупера. Вы забілі яго з той самай мэтай, з якой ён закапаў сабаку: каб пахаваць мінулае. Вы лічылі, што Хупер адзіны сведка таго, што вы забілі Джорджа Рэмба. Але місіс Хупер ужо пра ўсё ведала.

— Гэта не было забойствам. Самаахова, як на вайне. Да таго ж вы на мяне Рэмба не павесіце.

— Нам і не трэба. Мы павесім на вас Хупера. Праўда, лейтэнант?

Скот хмурна кіўнуў. Ён не глядзеў на свайго шэфа. Я забраў у Карлсана пісталет. Ён здрыгануўся, быццам я адрэзаў яму руку. Шэрыф не супраціўляўся, калі Скот павёў яго ў машыну.

Я застаўся, каб апошні раз пагаварыць з Фэй.

— Фернанда прасіў сказаць, што яму шкада вашага сабакі.

— Нам абаім шкада,— яна глядзела на падлогу, быццам бачыла там мінулае.— Я пагавару з ім пазней. Многа пазней.

— Мяне непакоіць адна рэч. Як здарылася, што вы аддалі сабаку ў яго школу?

— Я ўбачыў аб'яву. Фернанда Рэмба незвычайнае імя. Я не магла не пайсці да яго. Я мусіла ведаць, што здарылася з Джорджам. Лічу, што Фернанда прыехаў у Каліфорнію з той самай мэтай.

— Цяпер вы абое ведаеце,— сказаў я.

РЫЧАРД О. ЛЬЮІС

НЕБЯСПЕЧНАЯ ГУЛЬНЯ

Нядзельны покер скончыўся ў шэсць, як звычайна, і госці падняліся з-за стала, абабітага сукном. Болей за ўсіх прайграў я. І невыпадкова: ніяк не мог сканцэнтраватца на гульні.

Калдуэл, урач, і Боб Марцін, архітэктар, атрымалі пароўну.

Шэрыф Эд Вінц узяўся да героя дня: ён выйграў у мяне амаль дзесяць долараў. Шэрыф збіраўся сыходзіць разам з усімі, але тут я паклаў яму руку на плячо.

— Ці не можаш ты затрымацца на дзве-тры хвіліны?

Ён павярнуўся да мяне з усмешкаю:

— Вядома, іду ў заклад, што ты ўжо абдумаў, як адыграць свае грошы.

— Не, я вярну іх сабе ў наступную нядзелю, дый яшчэ з працэнтамі.

Мы зноў селі за стол, я машынальна габляваў карты, бо не ведаў, з чаго пачаць размову.

— У мяне цяжкасці, — выціснуў нарэшце з сябе.

— У каго іх няма?!

— Эд Вінц — моцнай будовы ружовашчокі джэнтльмен з вожыкам кранутых сівізной рудых валасоў. Як і два іншыя ігракі, ён жыве па суседству. Я ведаю яго даўно і маю ўсе падставы давяраць.

— Адзін мой гандляр, дакладней, адзін мой былы гандляр, таму што цяпер ён — дырэктар гандлю ў фірме...

— Махляр? — перабіў мяне Эд.

— Не. Не тое. Ён занадта хітры чалавек, каб папасціся на дробязях. Упэўнены, што ён цэліць вышэй...

Эд нахіліў голаў убок.

— Калі я магу нешта зрабіць для цябе...

— То ж бо, — уздыхнуў я. — Не ўяўляю, чым ты мог

бы дапамагчы мне. Ні ты, ні хто іншы. Але на ўсялякі выпадак я хацеў папярэдзіць, раптам што здарыцца.

— Відаць, справа сур'ёзная?

— Так, сур'ёзная.

— То я слухаю,— падбадзёрыў Эд.

— Ягонае імя Джон Карла. Адзін з маіх гандляроў пазнаёміў яго са мною паўтара года таму, у мяне якраз вызвалілася месца, і я ўзяў яго. Прыгожы хлопец, брунет з мужным абліччам, агрэсіўны, самаўлюбёны і, я ўпэўнены, пазбаўлены маральных прынцыпаў.

Ён адразу ўзяўся за справу — продаж мэблі — з такім запалам, што праз паўгода абышоў маіх самых вопытных гандляроў. Яго пачалі пазбягаць — мне здавалася, што ўсе адчувалі да яго нянавісць, але я не разумеў прычыны. Кожны раз, калі я закранаў гэтую тэму ў размове з супрацоўнікамі, яны пазбягалі адказваць.

— Можа, яму проста зайздросцілі? — выгукнуў Эд.

— Так спачатку думаў я. А пасля мой дырэктар гандлю Біл Рыд раптоўна вырашыў сысці. Трэба было пашукаць замену, і лепшай кандыдатураю ў мяне быў Фрэд Бэйлар. Цудоўны чалавек, працаўнік, жанаты, чацвёрта дзяцей, да таго ж з вялікім стажам працы ў нашай фірме. Аднак калі я выклікаў яго да сябе, каб прапанаваць павышэнне, ён крыху павагаўся і катэгарычна адмовіўся. Скажаў, што не гатовы ўзяць на сябе такую адказнасць.

Вінц паціснуў плячыма.

— Што ж, можа, ён на самай справе так думаў.

— Напярэдадні нашай размовы, калі Фрэд Бэйлар ехаў на працу, у машыны адляцела пярэдняе кола. Машына моцна пабілася, а Бэйлар толькі напалохаўся. А калі б такая гісторыя здарылася, скажам, у час нядзельнай загараднай прагулкі, калі ў машыне знаходзіліся жонка і дзеці?..

Эд насупіўся.

— Ты мяркуеш, што гэты Джон Карла пагражаў Фрэду? І адкруціў кола, каб прыстрашыць яго?

— Тады я так не думаў. Такая непрыемнасць з кожным можа здарыцца. Пасля, калі па тых ці іншых прычынах усе мае старыя супрацоўнікі адмовіліся, я прызначыў дырэктарам гандлю Джона Карла.

— Значыцца, у цябе няма доказаў, што Джон Карла мае дачыненне да гэтага здарэння?

— Ніводнага. Але слухай далей. Два дні таму, гэта значыць у пятніцу, Карла прыйшоў да мяне ў кабінет

і з задзірлівым выглядам заявіў, што жадае стаць кампаньёнам фірмы і яе саўладальнікам на роўных правах са мною.

— Як гэта? — Эд Вінц падскочыў на крэсле.

— Ні болей ні меней.

— Але... дык гэта бязглуздзіца! — Эд пабарвавеў.— Фірма «Джэнсен» была заснаваная тваім прадзедам і пераходзіла з пакалення ў пакаленне ад бацькі да сына. Як гэты малады нахабнік так можа сябе паводзіць?.. Ён пагражаў табе?

— Не-не. Ніякіх пагроз. Ён проста выказаў свае прэтэнзіі, зразумела і недвухсэнсава. Скажаў, што дае мне колькі дзён на развагу, павярнуўся і выйшаў з кабінета.

— Незразумела,— уздыхнуў Вінц.— Трэба думаць, ты яго выгнаў?

Я адмоўна паківаў галавою.

— Не, я не звольніў яго. Калі ён на самай справе рыхтуе ўдар, дык звальненнем я не толькі не выратую сітуацыю, а, насупраць, можа, нават узмацню яе. Вось чаму я хацеў пагаварыць пра гэта з табою. Каб ты быў у курсе на выпадак, калі са мною нешта здарыцца.

— Думаеш, ён здатны зрабіць нейкія захады, паспрабуе прымусіць цябе?..

— Не ведаю, не ведаю... Пакуль я не ўяўляю, як ён можа ціснуць на мяне. Але ведаеш... Калі мне і здаралася глядзець у вочы чалавеку, які не спыніцца ні перад чым, дык гэта было ў пятніцу раніцай.

Шэрыф Вінц у задуменні паківаў галавою.

— Відаць, у адным ты маеш рацыю,— вымавіў ён нарэшце.— Цяпер я нічога не магу зрабіць. Ні я, ні хто іншы, на жаль. Калі толькі ён не зробіць неабачлівага кроку.

— Малаверагодна,— сказаў я.— Па-мойму, Карла — даволі спрытны малойчык. З яго атрымаўся б выдатны ігрок у покер.

Я правёў Вінца да дзвярэй і доўга глядзеў яму ўслед.

У аўторак раніцай сакратарка перадала мне па селктары, што містэр Карла хоча пагаварыць са мною.

— Няхай зойдзе,— загадаў я.

У верхняй шуфлядзе майго стала ляжаў маленькі дыктафон, якім я часта карыстаўся, калі складаў адказы на лісты. Я ўключыў дыктафон на запіс і пакінуў шуфляду паўадчыненаю.

Карла ўвайшоў у кабінет са сваім самаўпэўненым выглядам і спыніўся перад сталом.

— Спадзяюся, што вы прынялі станоўчае рашэнне наконт маёй прапановы,— сказаў ён.

— Не,— адказаў я.— Не разумею, чаму я павінен пагадзіцца.

Ён прысеў на рог стала і пачаў вывучаць свой дасканалы манікюр.

— Калі вы клапаціцеся пра лёс вашай дачкі,— вымавіў ён,— то вы, спадзяюся, жадаеце, каб яна жыла ў тым жа дастатку, да якога прызвычалася.

Я пахаладзеў. Да гэтага моманту я не ведаў, у якім накірунку ён павядзе атаку. Цяпер усё стала зразумела.

— Цынцыя да гэтага не мае адносін.

Ён пафукаў на пазногці і пачаў паліраваць іх аб крысо пінжака.

— Не можа быць!

Ён злез са стала і павярнуўся да мяне тварам.

— Моладзь кахаецца, жэніцца.

— Але мая дачка зусім яшчэ дзяўчынка... Яна вучыцца.

— І я цудоўна ведаю дзе. Менавіта ў гэтым горадзе я баўлю ўвесь свой вольны час. А калі вы спадзеяцеся, што ваша дачка — яшчэ дзіця, то раю паглядзець на яе ўважлівей.

Я ўскочыў, ледзь стрымліваючыся ад жадання ўдарыць Карлу, мяне калаціла.

— Гэта хлусня,— закрычаў я.— Не веру ні аднаму вашаму слову! Цынцыя не магла... не магла закахацца ў такога...— Я спыніўся.

— Калі ў вас няма даверу да мяне,— адказаў ён,— спытайцеся ў яе.

Ён скіраваўся да дзвярэй, прачыніў іх і павярнуўся да мяне:

— Падумайце добра, татачка. Я перакананы, што вы жадаеце мець добрага зяця, напрыклад, саўладальніка буйной фірмы.

Ён выйшаў і шчыльна зачыніў дзверы за сабою.

Я ўпаў у крэсла, прыгнечаны, і яшчэ калаціўся ад нянавісці. Ён намацаў адзінае маё слабое месца. Пасля жончынай смерці ўсе мае думкі былі скіраваныя на Цынцыю. І цяпер я бачу, як гэты мярзотнік пляце павуцінне вакол яе!

Дыктафон усё яшчэ працаваў. Я выключыў яго. Які

сэнс? На стужцы не было нічога, што магло б яму пашкодзіць. Джон Карла сказаў толькі, што яны з Цынцыяй кахаюць адно аднаго і маюць намер пабрацца шлюбам, і ў сувязі з гэтым было б добра ўвесці яго ў кіраўніцтва фірмы. Ва ўсім гэтым не было нічога крымінальнага.

Праз гадзіну я сеў у машыну. Пад час усяго трохсоткіламетравага шляху мяне не пакідала дзіўнае адчуванне, быццам я сяджу нерухома, сам-насам з цяжкімі думкамі, а краявіды імкліва нясуцца паўз мяне.

Я прыкідваў і так і гэтак, але нічога не мог прыдумаць. Напрыклад, я зрабіў бы вар'яцкі крок і ўзяў бы яго ў кампаньёны, тады ён, ажаніўшыся на Цынцыі, стаў бы тым самым і адзіным уладальнікам фірмы... **КАЛІ СА МНОЙ ШТО-НЕБУДЗЬ ЗДАРЫЦЦА**; з іншага боку, калі я звольню яго, усё адно ён ажэніцца з Цынцыяй. Але і ў гэтым выпадку, **КАЛІ СА МНОЮ ШТО-НЕБУДЗЬ ЗДАРЫЦЦА**, ён таксама стане адзіным уладальнікам фірмы. Я пахаладзеў пры адным напаміне аб ягоным няўмольным поглядзе...

І тут мне зрабілася зусім блага. А што, калі ён возьме шлюб з маёю дачкою і са мной што-небудзь здарыцца, дзе гарантыя таго, што і з ёю нічога не здарыцца? Тады Карла стане адзіным гаспадаром фірмы.

Але што я мог зрабіць? Тэрмінова пазбавіць спадчыны адзіную дачку? Дазволіць, каб плён намаганняў некалькіх пакаленняў перайшоў у чужыя рукі? Не! Ніколі!

А можа, Цынцыя і не кахае яго? Гэта была мая апошняя надзея. Але, калі яна і зацікавілася ім, трэба паспрабаваць паказаць ёй ягоны сапраўдны твар.

У Цынцыі якраз скончылася апошняя лекцыя, і яна ішла да сябе. Згледзеўшы мяне, яна здзівілася і ўзрадавалася.

— Добры дзень, тата! Што ты тут робіш?

Кароткая спадніца, падмаляваныя вочы, хітры тварык, светлыя валасы па плечы — побач са мною сядзела маладзіца, прывабная, хаця, на мой погляд, занадта сучасная.

— Ты кепска выглядаеш.— Яна ўважліва глядзела на мяне.— Што-небудзь здарылася?

Я кіўнуў і завёў рухавік. Нейкі час мы ехалі моўчкі. Я прытармазіў на прыпынку каля універсітэцкага гарадка, у цені вялікага дрэва.

— Ты ведаеш Джона Карла? — няўпэўнена пачаў я.

— Даўно. З ім што-небудзь здарылася?

Я паківаў галавою.

— Ты збіраешся стаць ягонай жонкаю?

— Адкуль ты ведаеш? — Яе блакітныя вочы зрабіліся вялікімі ад здзіўлення. — Гэта павінна было заставацца ў сакрэце. Мы рыхтавалі табе сюрпрыз! — Яна засмяялася. — Значыць, Джоні не вытрымаў. Яму ўсё ж не хапіла цярплінасці хутчэй расказаць табе.

— Так, — выціснуў я з сябе.

— Ты не вельмі задаволены?

— Больш за тое, я наўмысна прыехаў, каб папрасіць цябе не выходзіць за яго замуж.

— Але чаму, тата? Ён і табе, напэўна, падабаецца, калі ты прызначыў яго дырэктарам гандлю.

— Цынцыя, ён зусім не той, за каго ты яго прымаеш... Ён... Ён...

Я змоўк, бо разумеў, што не магу прывесці доказаў. Ну што я мог сказаць? Што іншыя гандляры не сыходзіліся з Карлам? Што ў машыне Фрэда Бэйлара адвалілася пярэдняе кола і ён адмовіўся ад павышэння? Што Карла хоча быць кампаньёнам? Што ў вачах гэтага хлопца я прачытаў сабе смяротны прысуд?

— Ён папрасіў зрабіць яго раўнапраўным кампаньёнам...

— Вось бачыш! — адгукнулася Цынцыя. — Я ж казала, што ён вельмі любіць пашану. Але ці не лагічна гэта? Ты ж не хочаш перадаць справу ў чужыя рукі?!

Нечакана яна абняла мяне за шыю і паклала галаву мне на плячо.

— Бедны татачка! — сказала яна, нібыта спрабавала мяне суцешыць. — Калі б я нарадзілася хлопчыкам, у цябе не было б клопату. А цяпер ты, як і ўсе бацькі, лічыш, што ніводзін прэтэндэнт не варты рукі тваёй дачкі. Як цяжка звыкнуцца з тым, што дзяўчынка растуць нястрымна і ператвараюцца ў маладзіц, хочуць мець свой дом, мужа, сваё жыццё...

У час доўгай зваротнай дарогі я прыняў нарэшце адзінае магчымае рашэнне. Я павінен ліквідаваць Джона Карла. Ён небяспечны не толькі для мяне, але і для грамадства. Я абавязаны быў абараніць Цынцыю. І дзейнічаць трэба зараз жа, інакш будзе позна.

Дадому я вярнуўся ноччу, але адразу прайшоў у бібліятэку. Запаліў святло і сеў за вялікі пісьмовы стол, які

займаў усю сярэдзіну пакоя. Адкрыў ёмістую ніжнюю шуфляду, выцягнуў адтуль і шпурнуў на стол цяжкі каталог, доўга перабіраў старыя рахункі, дзелавыя папэры, якія назбіраліся там за гады. Нарэшце я знайшоў тое, што шукаў,— аўтаматычны пісталет 32-га калібру.

Пісталет належаў майму бацьку. Калісьці ён вучыў мяне страляць, і ў юнацтве я страляў даволі трапна. Пісталет праляжаў у шуфлядзе больш за дваццаць гадоў. Наколькі я ведаю, ён не быў зарэгістраваны.

Пісталет быў не зараджаны. Я задумліва ўзважыў яго на далоні, пасля закрыў шуфляду і ўзяў зброю з сабой у спачывальню.

У сераду раніцай я не пайшоў у кантору, а набыў скрынку патронаў, паехаў за горад, у лес. Там зарадзіў пісталет, пацэліў у дрэва, стрэліў і трапіў. Я расстраляў усю абойму. Нягледзячы на дваццацігадовы перапынак, зброя была ў парадку, і я яшчэ не страціў былую трапнасць.

У чацвер раніцай я запрасіў Джона Карла да сябе ў кабінет. Ён прыйшоў, як заўсёды, самаўпэўнены, і спыніўся перад сталом.

— Пазаўчора я гутарыў з Цынцыяй.

— І што ж?

— Яна, відаць, сур'ёзна вамі зацікавілася.— Я апусціў позірк на нож для разразання папэры, які ляжаў на стале. Узяў яго ў рукі.— Больш за тое, яна вырашыла выйсці за вас замуж.— Я хутка зірнуў на яго і злавіў самазадаволеную ўсмешку.

— Ведаеце,— працягваў я,— спачатку я быў катэгорычна супраць, але Цынцыя лічыць, што я павінен узяць вас у кампаньёны. Такім чынам, справа не прайдзе ў чужыя рукі, сказала яна.

— Мяркую, што мы прыйдзем да ўсеагульнай згоды.— Ён зрабіўся ветлівым.

— Я ўстаў з-за стала, падышоў да акна і доўга глядзеў на машыны. Я адчуваў, як ён трыумфуе ў мяне за спінаю, як ён казырыцца і цешыцца ўласнай спрытнасцю.

— Я вельмі стаміўся,— прамовіў я,— і адчуваю, што мне патрэбен працяглы адпачынак. У панядзелак раніцай маю намер паехаць. Не ведаю, колькі я буду адсутнічаць.

Карла маўчаў, раздумваў, відаць, колькі яшчэ прыйдзеца чакаць, пакуль зможа накласці лапу на дакументы аб саўладанні фірмаю. Я даў яму час пахвалявацца, пасля адварнуўся да акна і пільна паглядзеў на яго.

— Хацелася б усё скончыць да ад'езду,— сказаў я.— Я папрасіў падрыхтаваць паперы ў бліжэйшыя дні. Калі вы зможаце зайсці да мяне ў нядзелю — скажам, а трэцяй гадзіне,— думаю, усё будзе добра.

Ён не змог схаваць бляску вачэй.

— Цудоўна. Жадаю вам прыемнага адпачынку.

* * *

Нядзельны покер, як заўсёды, праходзіў у мяне ў кабінеце. Ішла павольная гульня, ігракі доўга адбумвалі кожны ход. Набліжалася трэцяя гадзіна, і маё напружанне ўзрастала.

Доктар Калдуэл кінуў у сподак чвэрцьдоларавую манету. Боб Марцін, архітэктар, гідліва шпурнуў карты на стол. Эд Вінц памацаў доктараву манету. Раптам зазваніў званок. Я ўстаў.

— Прабачце, сябры.— Я рабіў намаганне, каб голас мой гучаў павольна.— У мяне невялікая справа. Вымушаны вас пакінуць хвілін на дваццаць. Гуляйце, калі ласка.

Я выйшаў з кабінета, прайшоў па калідоры міма бібліятэкі, адчыніў уваходныя дзверы і прапусціў Джона Карла.

— Праходзьце,— сказаў я і правёў яго ў бібліятэку. Там прайшоў да вялікага стала.

Карла хутка аглядзеўся. Ён, вядома, чакаў убачыць тут адваката. Потым няўпэўнена падышоў да стала і стаў па другі бок, насупраць мяне.

— Вось тут у мяне ўсё для вас падрыхтавана,— сказаў я і выцягнуў верхнюю шуфлядку са стала, памацаў у шуфлядзе і ўзняў руку з пісталетам.

Пад ягонымі цёмнымі вачамі леглі кругі. Ён напалохаўся. Я цэліў проста ў сэрца. Узвёў курок.

— Я хачу пазбавіцца ад цябе, Джон Карла,— спакойна заявіў я.— Вось зараз, у гэтую хвіліну.

Кругі вызначаліся мацней, губы пачалі дрыжаць...

— Вы... вы не адважыцеся.

Ад яго нахабства не засталася і следу, ён усё скурчваўся, яго калаціла ад страху.

— А што мне можа перашкодзіць? — Я абышоў стол і накіраваўся да яго.— У пакаёўкі сёння вольны дзень, сцены тоўстыя, каменныя... Для трупы я знайшоў месца.— Я мацней сіцснуў пісталет, зрабіў яшчэ крок.— А зараз...

Тут мая нага зачাপілася за ножку стала, я пахіснуўся.
Ён кінуўся да мяне і выхапіў пісталет. Цяпер дула
глядзела на мяне.

— Вось так, стары! Ты збіраўся разлічыцца са мною,
а зараз ролі змяніліся.— Самаўпэўненасць хутка вярта-
лася да яго.— Я не збіраўся што-небудзь рабіць супраць
цябе, пакуль не ажанюся на Цынцыі. Але ты прымусіў
мяне паскорыць ход падзей. Натуральна, я выдам тваю
смерць за самазабойства. А пасля я ажанюся на ма-
лышцы Цынцыі, якая будзе ў глыбокай жалобе...

— Ты быдла!

Я схапіў са стала цяжкі каталог і замахнуўся.

Калі ён убачыў узняты фаліант, то адступіў на крок.

У ягоных вачах мільгануў панічны страх.

У пакоі гулка прагучаў стрэл.

Я сагнуўся, упаў на падлогу і пры гэтым прыціскаў да
грудзей каталог. Я ляжаў з закрытымі вачамі і чакаў.

Пачуліся яго таропкія крокі — ён падышоў да мяне,
і я зразумеў, што з-за перасцярогі ён пацэлліў мне ў га-
лаву.

Я варухнуў нагой. Але ў той самы момант пачуліся
сухая пстрычка спушчанага затвора і тупат людзей, якія
беглі па калідоры.

Я расплюшчыў вочы, каб убачыць, як шэрыф накі-
нуўся на Карлу, паваліў яго і яны разам пакаціліся па
бліскучым паркеце.

Доктар Калдуэл нахіліўся і прыклаў далонь да маіх
грудзей.

— Ты... ты паранены?

Я слаба паківаў галавою і дазволіў яму падняць мяне
на ногі.

Боб Марцін выцягнуў у мяне з рук каталог і паглядзеў
на яго. На вокладцы зеўрала глыбокая дзірка. Боб паклаў
каталог на стол і пачаў перагортваць старонкі. Выкаціла-
ся куля 32-га калібру.

— Божа! — Боб спалохана глядзеў на мяне.— Калі
б не каталог, цябе ўжо не было б сярод жывых.

— Відаць, так,— сказаў я.

А я і не здагадваўся, што шэрыф Вінц мае звычку
заўсёды насіць з сабою пару наручнікаў! Ва ўсякім разе,
калі Карла ўстаў, рукі ў яго былі ўжо скаваныя.

— Вы арыштаваны,— аб'явіў шэрыф.— Вы абвінавач-
ваецца ў тым, што спрабавалі забіць чалавека.

Карла быў проста збіты з панталыку. Ён ашаломлена

глядзеў на мяне. Нават калі Эд Вінц пачаў падштурхоўваць яго да дзвярэй, ён усё аглядаўся на мяне.

Я разумеў, што не дае яму спакою. Ён ніяк не мог асэнсаваць, як гэта ён цэліў з такой адлегласці і прамакнуўся, трапіў у каталог!

Што ж, там, куды яго вядуць, у яго будзе час гэта абдумаць. Калі ён сапраўды такі хітры, дык, напэўна, здагадаецца, што каталог я прастрэліў загадзя, а адзіны патрон у пісталёце быў халасты.

МІРЫЯМ АЛЕН ДЭ ФОРД

АТРУТНЫЯ ПАЦЕРКІ

Рэчку, якая прываблівала ўсіх наведвальнікаў навуковага кірмашу, былі пацеркі, зробленыя Джойс Лэдэрбі.

Джойс, студэнтка хімічнага факультэта, зрабіла іх з крышталізаванай атруты. Крышталі былі цудоўныя: зялёныя, чырвоныя, жоўтыя, аранжавыя. Але ў іх прыгажосці хавалася смерць. Яны былі зроблены з ферацыянідаў калію, меднага ацэтату, сульфату, амоніевага нікелю і дыхларату калію. Дзяўчына абыходзілася з імі вельмі асцярожна: каб абкруціць іх срэбным дротам, карысталася пінцэтам. Пацеркі атрымаліся вельмі прыгожыя, але любы крышталёвы калі крапаўся адкрытай скуры, мог выклікаць жудасную смерць праз колькі хвілін ці, калі вам пашанцавала, гадзін. Але цяпер яны ляжалі на чорным аксаміце пад тоўстым шклом.

У апошні дзень кірмашу нехта падняў шкло і знёс пацеркі так, што ніхто нічога не заўважыў.

Калі Джойс прыйшла па іх, яна знайшла адно пусты куфэрак. Расхваляваная і напалоханая, яна ўсё расказала містэру Рэндалу, дырэктару кірмашу.

— Побач з імі ляжала паперка, — тлумачыла яна, — у якой гаварылася, з чаго яны былі зроблены і што нават крапаць іх небяспечна для жыцця.

Містэр Рэндал задумаўся. Ён увогуле не хацеў браць пацеркі на выставу, але настаўніца Джойс пераканала яго.

— Застаецца толькі адно, — вырашыў ён, — адразу ж заявіць у паліцыю. Яны зробіць абвесткі па радыё і тэлебачанні. Газеты таксама, але пазней. Калі вы апошні раз бачылі пацеркі?

— Я тут бываю кожны дзень пасля лекцый, — сказала Джойс. — Учора а пятай вечара яны былі тут.

— Кірмаш працаваў увесь вечар, сённа раницай і днём. За гэты час яго наведалі сотні людзей.

Джойс загаласіла.

Лейтэнант, што займаўся крадзяжамі, не адразу зразумеў усю складанасць становішча: ён ніколі не вывучаў хіміі. Але, калі ён нарэшце сцяміў, у чым справа, адразу ж патэлефанаваў ва ўсе шпіталі. Лекары мусілі неадкладна далажыць, калі да іх трапіць ахвяра пацерак.

Але вынікаў не было.

Джойс Лэдэрбі ўжо не магла плакаць, і яе адвезлі дамоў у таксоўцы. Лейтэнант, ужо даволі напалоханы, прызнаўся, што загнаны ў кут.

— Ёсць тры варыянты таго, хто мог украсі іх, — сказаў ён. — Непісьменны, які не мог чытаць. Але што яму рабіць на навуковым кірмашы? Ці вар'ят: горад проста кішыць імі. Ці вытрыманы і разумны забойца, які вырашыў учыніць ідэальнае злачынства.

Тут жа паведамлілі ў аддзел па расследаваннях забойстваў. Але і там нічога не маглі зрабіць.

У наступныя 24 гадзіны ў паліцыю паступіла такая інфармацыя: «Жанчына, якой муж прынёс каляровыя пацеркі з паўкаштоўных камянёў — падарунак на дзень шлюб, збегла з дому і заявіла ў паліцыю, што ён хацеў атруціць яе. З аднаго шпіталя паведамлілі пра двухгадовага хлапчука, маці якога сцвярджала, што ён нешта праглынуў: горла было моцна апечана. Але рэнтген не паказаў ніякіх пацерак, а пазней яго чатырохгадовая сястра прызналася, што пачаставала брата гарачым супам. Банда падлеткаў у парку збіла старога і абрабавала яго, але ў той час праязджала паліцыя — хуліганы кінулі ўсё і збеглі. Сярод іншых рэчаў там былі каляровыя пацеркі.

— Гэта памяць аб маёй нябожчыцы жонцы, — прастагнаў стары».

Болей паліцыя нічога не знайшла...

* * *

Чалавек, які ўзяў атрутныя пацеркі, не мог прачытаць паперку, што ляжала побач, ён не хадзіў у кіно і нічога не зразумеў бы з абвестак па радыё і тэлебачанні. Гэта быў першакласнік Джоні Тэйн, якога прывабілі прыгожыя колеры і які, калі маці не глядзела, хуценька ўзняў шкло, схопіў пацеркі бруднай насоўкай і сунуў у кішэню. Хутка

маці павяла яго дадому, дзе ён забыўся на тое, што здарылася.

Джоні быў у школе, калі наступнай раніцай пазванілі ў дзверы. Гэта быў служачы кампаніі «Гуд Віл», які прыйшоў па старое адзенне. Місіс Тэйн заўсёды аддавала ім старыя рэчы.

— Пачакайце хвіліначку,— сказала яна.— У мяне ёсць яшчэ нагавіцы майго сына. Я толькі цяпер заўважыла, што яны зусім падраліся. Вазьміце іх.

Яна не хацела затрымліваць служачага і таму не глянула ў кішэні.

У краме перш за ўсё прагледзелі кішэні і знайшлі гумку, два коркі, пені на шчасце і брудную насоўку, у якой нешта было.

Як усе служачыя кампаніі, прыёмшчык быў інвалідам. У яго не было правай рукі, замест яе ён карыстаўся жалезным пратэзам, якім і выняў пацеркі.

— Глядзі,— сказаў ён памочніку,— можа, гэта нешта каштоўнае і трапіла сюды памылкова?

— Патэлефануй таму, хто даў нагавіцы, і спытайся,— адказаў той.— Я зараз пагляджу нумар.

— Не,— адказала місіс Тэйн,— у мяне не было пацерак. Калі вы знайшлі іх у Джоні, дык гэта танная рэч. Можа, ён выменяў іх у каго-небудзь ці знайшоў. Выкіньце іх ці прадайце.

Пацеркі прынеслі ў гандлёвую залу ў куфэрку з іншай таннай біжутэрыяй.

— О, якія прыгожыя! Я лічу, мы можам прадаць іх за цэлы долар. Трэба пакласці іх на лепшае месца.

Прадаўшчыца працягнула была руку, тут жа прыняла яе і пачырванела. Жанчына ўспомніла, што містэр Бэроўз не любіў, калі хто-небудзь прыгадваў яго пратэз. Яна адчыніла вітрыну і адварнула, каб не глядзець, як містэр Бэроўз пакладзе пацеркі пад шкло побач са штучнымі перламі.

Праз тры гадзіны ў краму зайшлі дзве сакратаркі, каб паглядзець адзенне, і спыніліся каля вітрыны з пацерамі.

— Глядзі, Арлен, якія прыгожыя! — сказала адна з іх.— Я б хацела мець такія! Колькі яны каштуюць?

— Долар,— адказала прадаўшчыца.

Сяброўка пацягнула яе прэч.

— Ты звар'яцела, Сандра. Ты можаш купіць яшчэ лепшыя за палову кошту і новыя. Ты ж хацела паглядзець паліто, хадзем.

Сандра вагалася.

— Ну, можа, я хаця прымераю іх,— сказала яна. Прадаўшчыца адчыніла вітрыну.

— Хадзем,— настойвала Арлен.— У нас мала часу. І яны пайшлі.

* * *

Джоні Тэйн прыйшоў са школы і пабег у кухню, дзе маці нешта прасавала.

— Гэй! — абвясціў ён.— У мяне ёсць дзяўчына. Яна сядзіць са мной за адной партай.

— Цудоўна, Джоні,— усміхнулася місіс Тэйн.— А яна прыгожая?

— Яна рудая. Яе завуць Сэлі. Можна ўзяць сандвіч?

— Безумоўна.

— Слухай! Я толькі што ўспомніў. Я падару ёй пацеркі, якія я ўчора знайшоў у... знайшоў.

— Пацеркі?

— Прыгожыя, шматкаляровыя. Я... знайшоў іх.

— О, дарагі,— сказала місіс Тэйн,— яны, пэўна, былі ў кішэні тваіх нагавіцаў, якія я аддала сёння раніцай. З фірмы патэлефанавалі наконт пацерак, і я сказала, каб яны прадалі іх.

Раптам яна здрыганулася: успомніла абвестку па тэлебачанні.

— О Божа! — крыкнула яна і пабегла да тэлефона.— «Гуд Віл»? Гэта місіс Тэйн. Я б хацела пагаварыць з чалавекам, які знайшоў пацеркі ў кішэні нагавіцаў майго сына. Гэта вельмі важна.

Пасля невялікай гутаркі яе злучылі з прадаўшчыцай.

— Пацеркі? А, я ведаю, што вы маеце на ўвазе. Але я толькі што прадала іх.

— Прадалі? О...

— Старой жанчыне. Яна хацела зрабіць падарунак унучцы. Мы не павінны былі прадаваць іх?

— Слухайце...— Не, яна не можа турбаваць жанчыну. Усе служачыя «Гуд Віл» былі ці старыя, ці інваліды. Гэтая жанчына магла мець благое сэрца. Лепей ёй не чужь такіх вестак. Місіс Тэйн як мага спакайней сказала: — Вы ведаеце тую старую?

— Не, хаця яна час ад часу заходзіць да нас. Мы клічам яе Бабуля: яна апранаецца ў старамоднае адзенне

і заўсёды носіць пальчаткі. Але я не ведаю ні яе імя, ні адраса.

Пальчаткі. Дзякуй Богу. Хутчэй за ўсё яна не будзе прымяраць пацеркі. Ці зможа паліцыя...

Прадаўшчыца зноў загаварыла:

— Можа, яна яшчэ тут, толькі пяць хвілін мінула.

— Паглядзіце, калі ласка. Гэта вельмі важна.

Прадаўшчыца хадзіла доўга: яна была кульгавая.

— На жаль, яна пайшла. Я не заўважыла, у які бок.

Такім чынам, толькі паліцыя.

Але паліцыя так і не змагла знайсці жанчыну, якая купіла сваёй унучцы смерць.

* * *

Місіс Кійкендал была на пенсіі. Яна жыла ў невялічкім пакоі таннага гатэля, і часта ў яе не было грошай нават на аўтобус, каб паехаць да дачкі і трох унучак, якіх тая выходзіла на зарплату пакаёўкі.

Але місіс Кійкендал была ганарлівай жанчынай: яна не магла пакінуць сваю любімую ўнучку БERTУ без падарунка на дзень нараджэння. Яна шмат у чым адмаўляла сабе, але зберагла доллар на падарунак Берце. Бедная дзяўчынка не мела нічога прыгожага. Цяпер бабуля купіла ёй цудоўныя пацеркі.

Калі яна ўбачыла іх у краме і ўсяго за доллар, дык зразумела, што знайшла тое, што шукала. Яна была такая ўсхваляваная, што, калі прадаўшчыца адчыніла вітрыну, сама схопіла іх рукой у чорнай пальчатцы.

— Я бяру іх,— сказала яна і паклала ў папяровы пакет. Грошай у яе болей не было, таму яна адразу пайшла дамоў.

Яна хацела, каб падарунак быў перавязаны каляровай стужкай, але долара на ўсё не хапала. Таму яна так і пакінула пацеркі ў пакеце.

Унуччын дзень нараджэння быў у суботу. Паліцыя ўсё яшчэ спрабавала знайсці старую жанчыну па мянушцы Бабуля. Але місіс Кійкендал не мела ні тэлевізара, ні радыё і не чытала газет.

Калі яна сабралася ісці, было позна. Дачка ніколі не вярталася дадому раней шасці, і місіс Кійкендал не хацела прыходзіць пад час вячэры: дачка і дзяцей не магла добра накармаць. Яна прыйшла на прыпынак, калі

адыходзіў аўтобус. Наступны быў праз дваццаць хвілін, але місіс Кійкендал умела чакаць.

Яна прыхілілася да слупа. У адной руцэ трымала старую торбу і папяровы пакет з пацеркамі, у другой — білет на аўтобус. Вуліца была ціхая і цёмная.

Яна ўздыхнула. Старая не любіла чакаць у адзіноце і адчула палёжку, калі ўбачыла двух падлеткаў, што ішлі да прыпынку. Яны палілі: яна бачыла агеньчыкі цыгарак. Старая ўспомніла сябе ў дванаццаць год, калі маці гаварыла ёй: «Ніколі не бойся чалавека, які курыць на хаду. Гэта значыць, што ён паважаны чалавек і нічога благага не зробіць». Яна ўсміхнулася: цяпер палілі ўсе, нават жанчыны. Хлопчыкі набліжаліся.

Яна пачала хвалявацца. Ёй не падабаліся іх твары. Яны ішлі надта хутка і бязгучна, было цёмна, і больш па вуліцы ніхто не ішоў. Раптам яны схапілі яе. Яна закрычала, але адзін з іх закрыў ёй рот. Яны выхапілі з рук торбу і пакет ды так вытнулі ў спіну, што яна ўпала на тратуар. Калі яна змагла сесці, падлеткі ўжо зніклі. Старая паспрабавала ўстаць, але адчула моцны боль у правай назе.

Нарэшце паказаліся людзі, але яны не звярталі на яе ўвагі. Потым на прыпынак прыйшлі мужчына і жанчына.

— Дапамажыце! — прастагнала місіс Кійкендал і праз паўгадзіны ўжо была ў шпіталі «Хуткай дапамогі».

Яна зрабіла сваёй унучцы самы лепшы ў свеце падарунак: выратавала ад смерці.

* * *

Сэм Шыан і Уолі Бэрнет агледзеліся і не пабеглі, а хутка пайшлі ад старой, якая ляжала на тратуары.

— Давай паглядзім, што ў яе было, — сказаў Сэм, калі яны схаваліся ў пад'езд.

Ён расчыніў торбу і збянтэжана паглядзеў на чыстую насоўку, ключ і маленькую скрынку з аспірынам. Выняў стары вацок і глянуў туды.

— Каб яго чорт узяў! Дваццаць цэнтаў! — крываўна ўолі. — Я ж гаварыў табе, што гэтая старая з Саўт-Сайда¹, а не з нашага раёна.

— У яе нават гадзінніка не было. Я паглядзеў, —

---

¹ Саўт-Сайд — бедны раён у Нью-Йорку.

хмурна згадзіўся Сэм.— Ну, а што ў яе ў пакеце?

— Сандвічы,— выказаў здагадку Уолі.

— Нічога сабе,— сказаў Сэм, убачыўшы пацеркі.— Дзе яна іх узяла? Пэўна ўкрала.

Яны зарагаталі.

— Хадзем,— загадаў Уолі.— Пойдзем да цябе. Твая маці, напэўна, на працы.

— Палова мая,— хутка сказаў Сэм.

— Добра, добра. Мы прададзім іх і падзелім грошы.

— Ты думаеш, яны сапраўдныя?

— Адкуль я ведаю? Але выглядаюць як каштоўная рэч. Трэба паглядзець на камяні ў добрым святле. Калі яны сапраўдныя, дык я ведаю мясцінку, дзе мы атрымаем неблагія грошы.

— Дзе?

— Не твая справа.

— Добра, Уолі, не буду,— сціпла адказаў Сэм, як і належыць малодшаму.— Але, можа, за іх прызначана ўзнагарода, і мы зможам атрымаць больш?

— Ад каго? Ад гэтай старой? Думаць трэба.

Сэм змоўк. Уолі пагражаў, што больш не возьме з сабой, калі той будзе шмат размаўляць.

Яны падняліся на ліфце і зайшлі ў кватэру да Сэма. Пакет Уолі схаваў пад куртку, каб ніхто не бачыў. Сэмава маці працавала па начах прыбіральшчыцай.

Сэм зачыніў дзверы, уключыў святло і апусціў фіранкі. Калі ён павярнуўся, Уолі ўжо трымаў пацеркі ў руках і глядзеў на іх, быццам ацэньваючы.

— Яны каштуюць не меней за тысячу долараў,— сказаў ён.— Глядзі, як ззяюць камяні.

— Дай мне,— Сэм працягнуў руку.

— Пачакай. Яшчэ не твая чарга.

Сэм схопіўся за пацеркі і пацягнуў. Тонкі срэбны дрот, якім Джойс Лэдэрбі замацавала крышталі, парваўся.

— Глядзі, што ты нарабіў! — Уолі моцна стукнуў Сэма ў твар.

Хлопчыкі ўкленчылі і пачалі збіраць крышталі ў папярковы пакет. Вока ў Сэма балела, і ён пацёр яго пальцам. Уолі выцер рот бруднай далонню, у якой трымаў крышталь.

— Ну, хлопча,— сказаў ён,— пацеркі вельмі каштоўныя. Нам на ўсё жыццё хопіць!

— А як жа,— адгукнуўся Сэм.— На ўсё астатняе жыццё.

ДЖЭК РЫЧЫ

ПЕДАНТЫ ТАК НЕ РОБЯЦЬ

Я збіраўся ісці, калі пазванілі ў дзверы.
Яна была высокая, з чорнымі валасамі. Раней я не бачыў яе.

Яе вочы быццам ацэньвалі маю кватэру.

— За 225 долараў у месяц гэта не вельмі шыкоўна.

— Там яшчэ колькі пакояў,— сказаў я.— Як я зразу меў, вы трапілі да мяне не памылкова. Прыйшлі туды, куды трэба.

— Калі ваша імя Джэймс Брэнан.

Я пераняў ад яе футра.

— Даруйце, але я не здаю кватэру, і калі вы прыйшлі з-за гэтага?..

— Не. Я таму тут, што бойскаўты час ад часу знаходзяць жудасныя рэчы,— яна села на канапу.— Можце зваць мяне Мадлен.

— Мадлен,— сказаў я,— я не хачу абразіць вас, але мушу сказаць, што ёсць такія рэчы, за якія я не плачу. Гэта мой прынецп.

Яна ўсміхнулася.

— Я не хаджу да незнаёмых мужчын, каб зарабляць на жыццё, Джэймс. Я настаўніца. Выкладаю матэматыку ў школе.

— Няўжо? Я і сам няблага ўжо лічу.

— Швейцар мне так і сказаў. Мы пагаманілі, калі я зрабіла выгляд, нібыта хачу зняць кватэру.

— Мадлен,— сказаў я,— усё мусіць мець пачатак. Можа, пачняце адтуль?

Яна кінула.

— Распачалося ўсё ў красавіку на старой лясной дарозе. Яна карацейшая за шашу, і я карыстаюся з гэтага, калі пазнося ў школу. Жыву з бацькамі на вёсцы і кожны дзень езджу ў Джэферсан, дзе працую.

Я пайшоў да бара.

— Гэта вузкая дарога, па якой амаль ніхто не ездзіць. Таму, можаце ўявіць, як я раз'юшылася, калі ўперлася ў машыну, якая загароджвала праезд,— яна зірнула на мяне і зноў усміхнулася.— Я не памятаю маркі машыны, але яна была вялікая, і вельмі дарагая, і пустая. Я сігналіла хвілін дзесяць, але ніхто не з'явіўся. Нарэшце я вырашыла абмінуць яе і ледзь не звалілася ў роў. Гэта быў адзіны раз, калі я спазнілася на працу.

— Віскі? — спытаўся я.

Яна кіўнула.

— А цяпер мы мусім згадаць пра кастрычнік і бойскаўтаў. 181-шы атрад з Джэферсана гуляў у лесе недалёка ад той дарогі. Яны збіралі ў лесе грыбы, але гэта дробязь. Два хлопчыкі заўважылі ў зямлі паглыбленне. Багатая фантазія падказала ім, што гэта можа быць магіла індзейца. Яны пачалі капаць і што, вы думаеце, знайшлі?

Я падаў ёй шклянку.

— Труп, вядома.

— Менавіта. І, безумоўна, не індзейца. Паліцыя выявіла, што гэта труп місіс Айрын Лінтан. Апошні раз яе бачылі чатырнаццатага красавіка, калі яна выходзіла са сваёй кватэры. Паліцыя моцна патрапала нервы мужу, але, урэшце, прызнала яго невінаватым. У іх ёсць яшчэ адна версія: місіс Лінтан мела палюбоўніка, але рабіла з гэтага такую таямніцу, што паліцыя так і не дазналася, хто гэта быў.

Мадлен адпіла са шклянкі.

— Я паглядзела ў свае запісы і выявіла, што спазнілася на працу пятнаццатага красавіка. Я тут жа паехала ў дарожную службу, паўсміхалася там маладому клерку і атрымала наступную інфармацыю: нумар Р 31416 належыць Джэймсу Брэнану.

Я падышоў да каміна.

— Таму цяпер вы скажаце, што вялікая і каштоўная машына, якую вы бачылі пятнаццатага красавіка на лясной дарозе, мая? У вас цудоўная памяць, Мадлен. Вы ўбачылі нумар машыны ў красавіку і запомнілі на ўсё жыццё. Ці, можа, вы тады запісалі яго?

— Не. Але я ўжо казалася, што я матэматык, а нумар вашае машыны не са звычайных, таму ён і застаўся ў маёй памяці. Калі вы прыгадаеце школьны курс матэ-

мацькі, дык, можа, успомніце, што лік «л» роўны 3,1416,— здаволена сказала яна.

— Мадлен,— сказаў я,— у мяне дзіўнае пачуццё, што вы не збіраецеся ісці са сваёй інфармацыяй у паліцыю.

— Не, калі вы не прымусіце мяне. Спадзяюся, вы здагадаліся, што я маю на ўвазе?

Я ўзяў качаргу.

— Мяне яшчэ ніколі не шантажыравалі. Але я лічу, што чалавек мусіць паспытаць усё.

Яе вочы заблішчэлі.

— А цяпер той самы момант, калі я павінна сказаць вам, што прыняла меры перасцярогі. Я пра ўсё гэта напісала і паклала ў капэрту. Калі я памру трохі раней за прызначаны Богам тэрмін ці проста знікну, гэты ліст тут жа будзе дасланы ў паліцыю.

Я крытычна аглядзеў качаргу.

— Рупна памыў яе пасля забойства. Дыван давялося новы купляць.

— А чаму вы забілі яе?

— Ды так. Гэта з кожным можа здарыцца. Жанчынам уласціва перабольшваць тое, што мужчыны лічаць дробязямі,— я ўздыхнуў.— Звычайна я не губляю кантролю над сабой. Але ў той вечар у мяне моцна балела галава, а жанчына, што вішчэла ў маім пакоі, не змяншала болю.

Я ўважліва паглядзеў на Мадлен.

— Вы брудная шантажыстка, і я мушу выклікаць паліцыю. Але я не зраблю гэтага, таму што я добры, шчодры і ўседаравальны. Я не хацеў бы ўбачыць вас у астрозе.

— Як прыемна. Але я лічу, што вы не зробіце гэтага па іншай прычыне.

— Мадлен,— сказаў я,— вы цудоўна запамнілі лічбы, але вам трэба было звярнуць большую ўвагу на літару Р.

— Няўжо? Чаму?

— У гэтым штате літары А і В азначаюць, што нумар быў выдадзены ў студзені і праз год будзе заменены. С і D адпавядаюць лютаму, і гэтак далей. А вось літара Р зарэзервавана на жнівень.

Яна ўсё яшчэ не разумела.

— У красавіку вы ўбачылі машыну з нумарам Р 31416. А ў жніўні ваш забойца змяніў нумар. А мне дастаўся ягоны.

Я дапіў віскі.

— Калі вы ўсміхаліся клерку, Мадлен, вы павінны былі спытацца пра тое, у каго быў гэты нумар у красавіку, а не ў каго ён цяпер. Вы чалавек педантычны, а педанты так не робяць.

— Дык гэта была не ваша машына? І вы не забівалі місіс Лінтан?

— Вядома, не забіваў.

Яна задумалася.

— Мадлен,— сказаў я,— я лічу, вам трэба зноў пайсці да таго самага клерка і паставіць яму больш дакладнае пытанне. Але можа здарыцца, што ваш забойца бедны. Якая вам будзе карысць?

— Не забывайце, што машына была вялікая і вельмі каштоўная.

— Гэта дае вам пэўную надзею, Мадлен. Між іншым, дарожная служба сёння ўжо не працуе, а на вуліцы дождж. Можца не спяшацца.

Я наліў яшчэ віскі. Яна глянула на мяне.

— Шкада. Я разлічвала на больш удалы вечар. Вы Брэнан, які валодае пякарнямі «Брэнан»?

— Але,— я сеў побач,— а перад тым, як вы выйдзеце на сапраўднага забойцу, Мадлен, зрабіце мне маленькую паслугу. Змяніце прозвішча ў тым лісце.

— А, гэта,— сказала яна.— Няма ніякага ліста. Я практычная жанчына, і помста з магілы мне не патрэбна.

Я моўчкі выпіў за нумар Р 31416.

Усё пачалося з майго бацькі, і дарожная служба нам ніколі не адмаўляла. Гэты нумар належаў нам ужо пятнаццаць гадоў запар. Пякарні «Брэнан» славіліся сваімі пірагамі.

Я глянуў на качаргу.

«Не, не цяпер,— падумаў я.— Пазней».

Я пасунуўся бліжэй да Мадлен і ўсміхнуўся.

КАРОТКІЯ ЗВЕСТКІ ПРА АЎТАРАЎ

ВІКЕРС Рой (1888—1965) — англійскі пісьменнік. Дэбютаваў у 1921 годзе, надрукаваўшы раман «Таямніца надушанай смерці». Лепшым з ягоных раманаў лічыцца «Чатыры мінуты на пятую». Але сапраўдную вядомасць прынеслі яму апавяданні з серыі «Адзел тупіковых спраў», якія пісаліся на працягу трыццаці гадоў. У гэтых апавяданнях з надзвычайнай, ледзь не дакументальнай дакладнасцю апісваюцца злачынствы, якія завялі паліцыю ў тупік, але былі раскрытыя ў адзеле тупіковых спраў.

ГЛАЎЗЕР Фрыдрых (1896—1938) доўгі час не ўпісваўся ў «дабрабытную» карціну швейцарскага прыгожага пісьменства. У нямецкамоўнай літаратуры Глаўзер быў першым, хто перавёў дэтэктыў у традыцыю сацыяльна-псіхалагічнага рамана. У другой палове 30-х гадоў ён напісаў 6 дэтэктыўных раманаў. Пяць з іх аб'яднання вобразаў вахмістра бернскай кантанальнай паліцыі Якаба Штудзера.

Глаўзера лічаць заснавальнікам швейцарскага дэтэктыва, непасрэдным папярэднікам Фрыдрыха Дзюрэнмата.

ДОЙЛ Артур Конан (1859—1930) — англійскі пісьменнік. Доктар паводле адукацыі, з 1882 па 1890 год займаўся медыцынскай практыкай. Дэтэктыўны жанр, які нарадзіўся на пачатку 1840-х гадоў у «лагічных навелах» Эдгара По, перажыў сваё другое нараджэнне ў 1887 годзе, калі малады лонданскі ўрач Конан Дойл у надзеі палепшыць свае справы літаратурнымі заробкамі надрукаваў аповесць «Эцюд у барвовых танах» і атрымаў за яе сціплы нават па тых часах ганарар у 25 фунтаў.

Ягоны герой Шэрлак Холмс — фігура рамантычная і існуе нібыта па-за будзённасцю. Чытачам ён здаваўся ўвасабленнем «гарманічнага чалавека», бо быў не з ліку кабінетных герояў: ягоная мускульная сіла не саступала сіле інтэлектуальнай. Сярод найбольш вядомых кніг А. К.

Дойла — зборнікі навел «Прыгоды Шэрлака Холмса», «Запіскі пра Шэрлака Холмса», аповесць «Сабака Баскервіляў».

Амерыканку ДЭ ФОРД Мірыям Ален больш ведаюць як пісьменніцу фантастычнага жанру. Пісала яна і псіхалагічна-дакументальныя рэчы пра сапраўдных крымінальнікаў («Забойцы: нармальныя і вар'яты»). Яе апавяданні нярэдка маюць элементы фантастыкі, але сюжэты раскручваюцца вельмі лагічна і натуральна, з амаль дакументальнай дакладнасцю.

КАР Джон Дзіксан (1905—1977) доўгі час лічыўся англійскім пісьменнікам. І праўда, дзеянне ў большасці з ягоных раманаў адбываецца ў Англіі, дый стыль у яго хутчэй класічна англійскі, чым «круты», амерыканскі. Так, жыў ён у Англіі, але нарадзіўся ў Амерыцы і сам сябе лічыў чыста амерыканскім пісьменнікам. У 1935 годзе Кар вывеў на сцэну дэтэктыва-аматара доктара Гідэана Фела, што і зрабіла яго знакамітым. Але пісаў Кар не толькі дэтэктывы. Ягонаму пяру належаць гумарыстычныя раманы «Сляпы цырульнік», а таксама грунтоўнае даследванне «Сэр Артур Конан Дойл».

КРЫСЦІ Агата (1890—1976) нарадзілася ў маленькім горадзе-курорце Торкі ў сям'і англа-амерыканскага паходжання. Пісаць Агата Мэры Кларыса Мілер — гэта поўнае імя і дзявочае прозвішча пісьменніцы — пачала выпадкова: пайшла ў заклад з сястрою, і ў 1915 годзе з'явіўся яе раман «Таямнічае здарэнне ў Стайлз». Хаця надрукаваны ён быў толькі праз пяць гадоў, вядомасць прыйшла хутка і назаўсёды. У рамане ўпершыню з'явіўся Эркюль Пуаро, які больш чым на пяцьдзесят гадоў зрабіўся любімым героем «каралевы дэтэктываў».

У 1914 годзе яна пабралася шлюбам з палкоўнікам Арчыбальдам Крысці, і хаця яны рассталіся ў 1928 годзе, пісаць яна працягвала пад прозвішчам, якое цяпер ведае ўвесь свет. У 1930 годзе пісьменніца выйшла замуж за археолага Макса Мэлаўна, і шлюб гэты аказаўся шчаслівым.

У 1947 годзе каралева Марыя, вялікая прыхільніца таленту Крысці, прапанавала пісьменніцы стварыць п'есу для радыё. Заказ гэты быў выкананы і ўхвалены. Але

сама Агата Крысці старанна дапрацоўвала п'есу. Тэатральная прэм'ера п'есы «Мышалоўка» адбылася ў 1952 годзе і дагэтуль ідзе з поўным аншлагам.

За сваю доўгую літаратурную кар'еру Агата Крысці выдала 77 дэтэктыўных раманаў і зборнікаў апавяданняў. Найбольшым поспехам карысталіся і карыстаюцца раманы «Забойства Роджэра Акрайда», «Забойства ва Усходнім экспрэсе», «Дзесяць негрыцянят», «Гатэль «Бертрам». Пяру пісьменніцы таксама належаць шэсць рамантычных любоўных гісторый, якія яна апублікавала пад псеўданімам Мэры Уэстмакат. Двойчы яна атрымлівала найвышэйшую ўзнагароду Вялікабрытаніі — Ордэн Брытанскай Імперыі.

МАКДОНАЛД Рос (1915—1983) — гэта літаратурны псеўданім доктара філасофіі К. Мілара. Нарадзіўся ён у Канадзе, скончыў Мічыганскі універсітэт. Ягоная спроба напісаць «круты» дэтэктыў аказалася вельмі ўдалаю. Рос Макдоналд — адзін з найбольш папулярных амерыканскіх пісьменнікаў у жанры вострасюжэтнага рамана, а ягоны герой — прыватны дэтэктыў Лью Арчар — стаіць на адной прыступцы з героямі Хэмета і Чандлера. Кнігі Макдоналда адзначаны літаратурнымі прэміямі «Залаты кінжал», «Срэбны кінжал» і іншымі.

ПО Эдгар Алан (1809—1849) — амерыканскі паэт, крытык і навеліст, з імем якога звязваюць пачатак дэтэктыўнай літаратуры. У навеле «Забойствы на вуліцы Морг» Э. По ўпершыню вывеў вобраз дэтэктыва-аматара, якому ўласцівыя надзвычайныя здольнасці да лагічнага аналізу.

РЫЧЫ Джэк — амерыканскі пісьменнік, які лічыцца адным з лепшых майстроў дэтэктыва ў форме кароткага апавядання. Крытыкі лічаць, што некаторыя ягоныя апавяданні эквівалентныя цэлым раманам. Ім уласцівы гумар і нечаканыя павароты сюжэта.

СІМЯНОН Жорж (1903—1989) — адзін з класікаў не толькі французскага, але і сусветнага дэтэктыва. Нарадзіўся ў бельгійскім горадзе Льежы. У юнацтве займаўся журналістыкай, а ў 1922 годзе перасяліўся ў Парыж, дзе і засяродзіўся на літаратурнай дзейнасці. Сусветную славу прынес Сімянону цыкл раманаў пра

камісара Мегрэ, які нетаропка, але грунтоўна даследуе справы, ужываючыся ў псіхалогію злачынцы. Крыху больш чым за сорок гадоў (з перапынкам з 1933-га па 1945 год, калі аўтар спрабаваў развітацца са сваім гераем) Сімянон апублікаваў каля 70 кніг пра Мегрэ.

СТАЎТ Рэкс (1886—1975) пачаў пісаць у 10-я гады нашага стагоддзя. Ягонья першыя дэтэктыўныя раманы поспеху не мелі. І толькі ў 1934 годзе, калі ён пазнаёміў свет з прыватным дэтэктывам Ніра Вульфам і ягоным памочнікам Арчы Гудвінам, Стаўт зрабіўся папулярным. Ніра Вульф — не «круты» хлопец, ён увесь — мозг. Усе крымінальныя таямніцы ён раскрывае, седзячы ў сваім офісе, а факты для яго здабывае Арчы. Яны цудоўна дапаўняюць адзін аднаго, і ніводная, нават самая безнадзейная справа не застаецца нераскрытаю. Стаўт напісаў больш за восемдзсят дэтэктыўных раманаў, і палова з іх — пра Вулфа і Гудвіна.

Амерыканскі пісьменнік СУІТ Джэф надрукаваў сваё першае апавяданне ў 1971 годзе і з таго часу плённа працуе ў дэтэктыўным жанры. Пачынаючы з 1974 года ягоныя творы стала з'яўляюцца ў зборніках «Лепшае дэтэктыўнае апавяданне года».

ХОК Эдвард (нарадзіўся ў 1930 годзе) — адзін з вядомых амерыканскіх аўтараў і ўкладальнікаў дэтэктываў. Пісаць пачаў у шасцідзсятых гадах і адразу ж заваяваў сімпатыі чытачоў. Любімы сюжэт у Хока — «забойства ў замкнёнай прасторы», што дае яму цудоўную магчымасць распрацоўваць псіхалагічны бок дэтэктыва.

ХЭМЕТ Сэмюэл Дэшыл (1894—1961) — амерыканскі пісьменнік. Змяніў шмат заняткаў, а ў 1915 годзе паступіў на службу ў прыватнае дэтэктыўнае агенцтва — кантору Пінкертона. Уражанні тых часоў адыгралі важную ролю ў пісьменніцкай дзейнасці Хэмета, які, паводле меркаванняў многіх крытыкаў, падняў «нізкі» жанр да ўзроўню сапраўднага мастацтва.

Як дэтэктывіст Хэмет дэбютаваў у 1923 годзе апавяданнямі ў амерыканскай перыёдыцы, галоўным чынам у часопісе «Блэк маск». Але сапраўдны поспех прыйшоў, калі пісьменнік звярнуўся да раманнай формы. Усе пяць Хэметавых раманаў («Чырвонае жніво», «Пракляцце

Дэйнаў», «Мальтыйскі сокал», «Шкляны ключ» і «Худы чалавек») экранізаваныя.

ЧАНДЛЕР Рэйманд Торнтан (1888—1957) — амерыканскі пісьменнік і сцэнарыст, аўтар дэтэктыўных навел і раманаў. Нарадзіўся ў Злучаных Штатах, але дзяцінства, юнацтва і маладосць правёў пераважна ў Англіі. Скончыў коледж у Лондане, а з 1905-га па 1907 год вучыўся ў Германіі і Францыі. Працаваў клеркам у Адміралстве, потым газетным рэпарцёрам. У 1912 годзе вяртаецца ў ЗША, дзе працаваў ад сельскагаспадарчага рабочага да віцэ-прэзідэнта нафтавай кампаніі і сцэнарыста ў Галівудзе.

Дэбют Чандлера-дэтэктыўшчыка адбыўся ў 1933 годзе, а найбольш плённым стаў перыяд з 1939-га па 1943 год, калі выйшлі такія раманы, як «Вялікі сон», «Бывай, каханая», «Высокае акно» і іншыя, у якіх дзейнічае прыватны сышчык Філіп Марло.

ЧЭСТАРТАН Гілберт Кійт (1874—1936) лічыцца адным з лепшых у свеце майстроў дэтэктыўнага апавядання. Паводле ўспамінаў сяброў, вучнем ён быў блгім, але ўсе настаўнікі казалі, што ў хлопчыка сапраўдны літаратурны талент. Не паверыўшы настаўнікам, Чэстартан пачаў вывучаць мастацтвазнаўства і філасофію. Пазней адзін з Чэстартанавых сяброў літаральна прымусіў яго заняцца літаратурай і падарыў такім чынам усяму свету аднаго з лепшых дэтэктыўшчыкаў. Але трэба адзначыць, што Чэстартан пісаў не толькі дэтэктывы — ягонаму пярэ належаць палітычныя, сатырычныя і філасофскія рэчы.

*Алесь Кудраўцаў,
Уладзімір Сіўчыкаў*

З М Е С Т

Едгар Алан По

Забойствы на вуліцы Морг. *Пераклалі з англ. Яўген Масарноўскі і Уладзімір Сіўчыкаў* ----- 5

Артур Конан Дойл

Шэсьц Напалеонаў. *Пераклалі з англ. Яўген Масарноўскі і Уладзімір Сіўчыкаў* ----- 36

Жоўты твар. *Пераклалі з англ. Яўген Масарноўскі і Уладзімір Сіўчыкаў* ----- 54

Гілберт Кійт Чэстартан

Кінжал з крыламі. *Пераклаў з англ. Алесь Кудраўцаў* ---- 70

Душа школьніка. *Пераклалі з англ. Яўген Масарноўскі і Уладзімір Сіўчыкаў* ----- 78

Рэйманд Торнтан Чандлер

Я буду чакаць. *Пераклаў з англ. Алесь Кудраўцаў* ----- 91

Рой Вікерс

Дзюба папугая. *Пераклала з англ. Алена Кудраўцава* ---- 106

Агата Крысці

Загадка Маркет-Бэйсінг. *Пераклала з англ. Алена Кудраўцава* ----- 113

Няшчасны выпадак. *Пераклаў з англ. Сяргей Гуль* ----- 121

Нямейскі леў. *Пераклаў з англ. Павел Марціновіч* ----- 130

Сэмюэл Дэшыл Хэмет

Ліпучка для мух. *Пераклала з англ. Ірына Занеўская* ---- 153

Фрыдрых Глаўзер

Кароль Цукар. *Пераклала з ням. Кася Камоцкая* ----- 183

Жорж Сімянон

Змак зніклых. *Пераклаў з франц. Святаслаў Семяніцкі* ---- 191

Джон Дзіксан Кар

Неасцярожны злодзеі. *Пераклаў з англ. Алесь Кудраўцаў* — 197

Рос Макдоналд

Сабака, які спіць. *Пераклаў з англ. Алесь Кудраўцаў* ---- 211

Рычард О. Льюіс

Небяспечная гульня. *Пераклала з англ. Наталля Адамчык* ----- 226

Мірыям Ален Дэ Форд

Атрутныя пацеркі. *Пераклала з англ. Алена Кудраўцава* --- 236

Джэк Рычы

Педанты так не робяць. *Пераклаў з англ. Алесь Кудраўцаў* ----- 243

Кароткія звесткі пра аўтараў. *Склалі Алесь Кудраўцаў і Уладзімір Сіўчыкаў* ----- 247

Литературно-художественное издание

Составитель
СИВЧИКОВ Владимир Николаевич
КИНЖАЛ С КРЫЛЬЯМИ

Детективные новеллы

Для старшего школьного возраста
Минск, издательство «Юнацтва»
На белорусском языке

Літаратурна-мастацкае выданне

Укладальнік
СІЎЧЫКАЎ Уладзімір Мікалаевіч
КІНЖАЛ З КРЫЛАМІ

Дэтэктыўныя навелы

Для старэйшага школьнага ўзросту

Рэдактар С. С. Панізнік
Мастацкі рэдактар К. С. Ракіцкі
Тэхнічны рэдактар Г. Ф. Дуброўская
Карэктар Л. К. Паплаўская

ІБ № 1928

Здадзена ў набор 09.11.92. Падпісана да друку 12.04.94. Фармат 84×108¹/₃₂. Папера друкарская. Гарнітура Тып Таймс. Высокі друк з ФПФ. Ум. друк. арк. 13,44. Ум. фарб.-адб. 13,44. Ул.-выд. арк. 13,84. Тыраж 15 000 экз. Зак. 2345. Выдавецтва «Юнацтва» Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь. Ліцэнзія ЛВ № 7. 220600, Мінск, Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.

Кінжал з крыламі: Дэтэктыўныя навелы.
К 41 Пер. з англ., ням., франц. моў. / Уклад.
У. М. Сіўчыкава; Маст. У. А. Малахаў.— Мн.:
Юнацтва, 1994.— 253 с., іл.

ISBN 5-7880-0925-1.

Кинжал с крыльями: Детективные но-
веллы.

Зборнік дэтэктыўных навел такіх сусветна вядомых
аўтараў, як Эдгар По, Артур Конан Дойл, Агата Крысі,
Жорж Сімянон і іншых, дае магчымасць пазнаёміцца
з лепшымі творамі гэтага жанру за апошнія паўтары
стагоддзі.

К $\frac{8200000000-073}{M 307(03) - 94}$ 101—94

ББК 84(0)-4

MANILA
3
MEXICO